

PRIN CERCETARE ELECTORALĂ SPRE DEMOCRAȚIE CALITATIVĂ

5 Proiecte
de cercetare
în domeniul
electoral

CERCETARE
INSTRUIRE
ÎNCREDERE
DEMOCRAȚIE
EDUCAȚIE

Chișinău, 2025

CZU 323/324(478):316.776.23:303.4

P 92

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Prin cercetare electorală spre democrație calitativă : 5 Proiecte de cercetare în domeniul electoral / Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) Open Talks ; ediție coordonată de Arina Kraijdan. – Chișinău: [S. n.], 2025 (Print-Caro). – 208 p. : fig., fot., tab.

Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [200] ex.

ISBN 978-5-85748-276-6.

Tipar: Print-Caro, mun. Chișinău, str. Columna, 170

Stimați cititori, stimate cititoare,

În anul 2025, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) a desfășurat cel de-al șaptelea concurs de burse de cercetare. Să participe la concursul anual sunt invitați tineri cercetători, cetățeni ai Republicii Moldova, iar rezultatele obținute sunt reflectate în lucrările publicate în această colecție.

Tineri cercetători și tinere cercetătoare, în colaborare cu coordonatorii științifici din cadrul Universității de Stat din Moldova și Universității de Stat din Comrat, au realizat cinci proiecte de cercetare în domeniul electoral.

Temele reflectă interesul cercetătorilor și cercetătoarelor, abordează problemele electorale complexe, autorii și autoarele venind cu concluzii și recomandări pertinente. Problemele cu care se confruntă democrația electorală în Moldova sunt în centrul atenției tinerilor cercetători și cercetătoare. Culegerea conține studii a situației actuale privind influențele străine și dezinformarea în campaniile electorale, dar și problemele absenteizmului electoral și a reprezentanței minorităților electorale în organele electiv.

Cercetarea Olgăi Trandafilova „Alegerile locale în comunele cu populație găgăuză din sudul basarabiei, în anii ,30 ai secolului al XX-lea” este bazată pe analiza materialelor de arhivă și dezvăluie pagini inedite din istoria electorală a găgăuzilor în Basarabia.

Proiectele de cercetare au fost prezentate public în cadrul conferinței științifice anuale CICDE, organizată în cooperare cu parteneri naționali și internaționali și desfășurată pe data de 14 noiembrie 2025.

CICDE susține eforturile UNESCO în promovarea științei ca bază pentru dezvoltarea pașnică și consideră primordială implicarea tinerilor și tinerelor în studiul și dezvoltarea domeniului electoral, susținându-i prin programul de burse pentru cercetare.

Echipa Centrului de Instruire Continuă în Domeniul Electoral este convinsă că *democrația se învață*, tocmai de aceea oferim un șir de oportunități de implicare publicului larg și specialiștilor în domeniu.

Pentru a participa la activitățile CICDE accesați pagina web oficială: www.cicde.md.

Ediție coordonată de Dr. Arina Kraijdan.

Conceptele și opiniile exprimate în această culegere aparțin în exclusivitate autorilor și autoarelor, nu reprezintă poziția CICDE și nu reflectă punctul de vedere al editorilor.

CUPRINS GENERAL

Olga TRANDAFILOVA

**ALEGERILE LOCALE ÎN COMUNELE CU POPULAȚIE GĂGĂUZĂ DIN
SUDUL BASARABIEI, ÎN ANII '30 AI SECOLULUI AL XX-LEA**

5

Iaroslav CEBANU

**INFLUENȚE STRĂINE ÎN CAMPANIILE ELECTORALE DIN REPUBLICA
MOLDOVA**

28

Olga BREGA

DEZINFORMAREA ÎN CAMPANIILE ELECTORALE

69

Andrian CRAINIC

**ABSENTEIZMUL ELECTORAL ȘI IMPACTUL SĂU ASUPRA CALITĂȚII
DEMOCRAȚIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA: FACTORI DETERMINANȚI
ȘI SOLUȚII PENTRU CREȘTEREA PARTICIPĂRII CIVICE**

98

Elena CAPSAMUN

**ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА И УЧЕТА
ИНТЕРЕСОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ
ВЫБОРОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА.**

158

ALEGERILE LOCALE ÎN COMUNELE CU POPULAȚIE GĂGĂUZĂ DIN SUDUL BASARABIEI, ÎN ANII ,30 AI SECOLULUI AL XX-LEA

AUTOARE:

Olga TRANDAFILOVA

Doctorandă
Universitatea de Stat
din Moldova
Institutul de Istorie

COORDONATOR:

Virgiliu BÎRLĂDEANU

Doctor în istorie,
Conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Istorie

ALEGERILE LOCALE ÎN COMUNELE CU POPULAȚIE GĂGĂUZĂ DIN SUDUL BASARABIEI, ÎN ANII ,30 AI SECOLULUI AL XX-LEA

LOCAL ELECTIONS IN THE GAGAUZ-POPULATED COMMUNES OF SOUTHERN BESSARABIA IN THE 1930S (20TH CENTURY)

Olga TRANDAFILOVA

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
directoare, Muzeul de istorie a satului Avdarma

ORCID ID: 0009-0004-8891-1155

Virgiliu BĂRLĂDEANU

Doctor în istorie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Institutul de istorie

ORCID ID: 0000-0001-6037-1848

Studiul este dedicat cercetării particularităților sistemului electoral și funcționării administrației publice locale în comunele găgăuze din sudul Basarabiei în perioada interbelică a României (1918–1938). Pe exemplul alegerilor din anul 1930 în comunele Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga, Djoltai și Dezghinea sunt analizate aspectele organizatorice și legislative ale procesului electoral, participarea femeilor, activitatea partidelor, precum și dificultățile legate de nivelul scăzut de competență al autorităților locale și de structura patriarhală a societății rurale. O atenție deosebită este acordată interacțiunii consiliilor locale cu prefectura și mecanismelor de control privind respectarea procedurilor electorale. Studiul permite identificarea contradicțiilor dintre respectarea formală a normelor democratice și aplicarea lor reală la nivel local.

Cuvinte-cheie: Basarabia interbelică, democrație, găgăuzi, administrație publică locală, alegerile din 1930, comune rurale, sistem electoral, participarea femeilor, dificultăți administrative.

The study is dedicated to peculiarities of the electoral system and the functioning of local public administration in the Gagauz communes of southern Bessarabia during the interwar period of Romania (1918–1938). Using the example of the 1930s elections in the communes of Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga, Djoltai and Dezghinea, the organizational and legislative aspects of the electoral process, women's participation, parties activity, as well as the difficulties related to the low level of competence of local authorities and the patriarchal structure of rural society are analyzed. Special attention is paid to the interaction of local councils with the prefecture and the control mechanisms regarding the observance of electoral procedures. The study allows identifying the contradictions between the formal observance of democratic norms and their real application at the local level.

Keywords: interwar Bessarabia, democracy, Gagauz, local public administration, the 1930s elections, rural communes, electoral system, women's participation, administrative difficulties.

Introducere

Viața politică a României în perioada interbelică a reflectat nivelul de democratizare al societății și a depins în mare măsură de reformele legislative adoptate în domeniul dreptului electoral. După introducerea, în anul 1919, a votului universal, egal, direct și secret, a avut loc o extindere semnificativă a drepturilor electorale ale cetățenilor, incluzând femeile. Această schimbare a contribuit la deplasarea centrului de activitate politică din orașe către mediul rural, unde locuia majoritatea populației țării.

Un interes deosebit, în acest context, îl prezintă regiunile de sud ale Basarabiei, populate preponderent de găgăuzi. Aici, implementarea principiilor democratice se confrunta cu o serie de dificultăți administrative, lingvistice și culturale. Alegerile locale din anul 1930 din comunele Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga și Dezghingea sunt obiectul de studiu pentru înțelegerea mecanismului de desfășurare a alegerilor locale în comunele găgăuze din sudul Basarabiei în anii 1930.

Actualitatea cercetării este determinată de necesitatea înțelegerii particularităților funcționării administrației publice locale în comunitățile rurale multietnice ale Basarabiei interbelice. Analiza participării populației masculine și feminine la alegeri permite evidențierea gradului de implicare a locuitorilor în procesele decizionale, precum și a nivelului de exercitare a drepturilor de participare la administrarea comunității.

Baza documentară a studiului este constituită din materiale de arhivă ale Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova (ANA DGAN), precum și din publicațiile cercetătorilor din România și Republica Moldova dedicate organizării politico-administrative a Basarabiei în perioada interbelică.

1. Alegerile în România interbelică și participarea găgăuzilor

Politica, și mai ales modalitățile de desfășurare a acesteia, reflectă nivelul de civilizație al unui popor. Până în anul 1918, politica în România era prerogativa unui grup restrâns de cetățeni.¹

Scopul principal al reformei electorale a fost consacrarea legislativă a dreptului de vot universal, egal, direct și secret, precum și aplicarea acestuia în sistemul electoral pe întreg teritoriul țării. Teoreticianul psihologiei poporului român D. Drăghicescu afirma că „atât timp cât poporul nu va avea dreptul deplin la vot, dreptul de a-și exprima interesele, se va face foarte puțin pentru el, dacă nu chiar nimic.” În acest context, George Alexianu² scria că „în măsura în care forțele sociale tind să stabilească în stat principiul democratic – adică participarea celui mai mare număr de oameni la exercitarea puterii de stat –, în aceeași măsură se instituie sufragiul universal, care reprezintă forma cea mai potrivită, mai ales în statele membre, pentru implicarea cât mai multor membri ai societății în conducerea acesteia.”

1 Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928)*, Chișinău, 2010, p. 53.

2 Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928)*, Chișinău, 2010, p. 53.

Principiul democratic se realizează cu atât mai deplin cu cât este mai larg aplicat dreptul de vot universal. Fiind unul dintre drepturile fundamentale și inalienabile ale omului, acesta constituia, înainte de toate, o garanție a egalității cetățenilor și influența procesul de luare a deciziilor la nivel de stat.³

Primele alegeri au avut loc în noiembrie 1919, la un an după Unire. Amânările succesive ale scrutinului electoral s-au datorat mai multor factori externi, precum campania Armatei Române în Transilvania și Ungaria, problema recunoașterii Unirii Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei la Conferința de Pace de la Paris, dar și unor factori interni, legați de pregătirea tehnică a alegerilor - delimitarea circumscripțiilor electorale, întocmirea listelor de alegători pe întreg teritoriul statului.⁴ Campania electorală din 1919 s-a desfășurat sub semnul ideii de unitate națională, fapt remarcat de observatorii români ai vremii, dar și de experții occidentali.

Conform legislației în vigoare, administrația românească din Basarabia era obligată să organizeze alegeri cu respectarea procedurilor electorale stabilite, chiar și în condiții adesea nefavorabile pentru alegători. Documentele din acea perioadă arată că țara se confrunta cu un deficit acut de cadre calificate; în plus, o parte dintre funcționarii care ocupau funcții de răspundere nu dețineau competențele profesionale necesare.⁵

Găgăuzii, fiind o parte integrantă a societății românești, au participat activ la viața politică a țării. În perioada interbelică s-a constatat o creștere semnificativă a populației găgăuze.⁶ Conform recensământului populației din anul 1930, în Basarabia locuiau 98.172 de persoane de origine găgăuză. Până în anul 1934, în trei județe ale Basarabiei – Cahul, Ismail și Tighina – trăiau 94.528 de găgăuzi, dintre care 38.072 în județul Tighina.⁷ În perioada interbelică, aceștia au desfășurat o activitate politică vizibilă și au participat la alegerile parlamentare și locale. După unirea Basarabiei cu Regatul României, găgăuzii au delegat reprezentanții săi în organul legislativ de la București. Printre aceștia se numărau preotul și profesorul universitar P. Guciujni și D. Topciu, ambii fiind aleși deputați în mai multe legislaturi. Contribuția lui P. Guciujni a fost deosebit de importantă: el a participat la crearea Facultății de Teologie din Chișinău.⁸

Liderii locali ai comunităților găgăuze – primari, învățători, preoți și alți reprezentanți proeminenți – aveau activ la marile partide istorice românești, în special la Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc. Mulți dintre ei au fost aleși primari sau consilieri comunali pe liste de partid.⁹

3 Ibidem.

4 Ibidem, p.73.

5 Ibidem, p.71.

6 Ștefan Bejan, *Găgăuzii*, Chișinău, 2022, p.155.

7 Oleg Bercu, *Populația găgăuză din spațiu românesc*, Iași, 2009, p.23.

8 Anatol Macriș, *Găgăuzii cred în ziua de mâine*, București, 2004, p. 70.

9 Ștefan Bejan, *Găgăuzii*, Chișinău, 2022, p. 155.

Odată ce viața politică a Basarabiei interbelice, în ansamblu, este relativ bine studiată, constatăm că aspectele ce țin de istoria locală, precum cele cu privire la desfășurarea alegerilor în partea de sud a regiunii rămân insuficient cercetate. Până în prezent nu este pe deplin clar în ce partide activau locuitorii satelor, cum se desfășurau alegerile primarilor și ale membrilor consiliilor comunale. Studierea acestor aspecte prezintă un interes deosebit, întrucât permite reconstituirea atmosferei vieții politice locale și evidențierea particularităților funcționării instituțiilor democratice în acest mediul provincial.

2. Alegerile în Consiliul Comunal Ceadâr-Lunga din anul 1930

Conform Hotărârii nr. 60 din 10 ianuarie 1930, în județul Tighina se dispunea organizarea de alegeri. Baza juridică pentru desfășurarea procesului electoral a fost publicarea în „Monitorul Oficial” nr. 274 din 9 decembrie 1929 a noilor circumscripții electorale din comunele rurale. În conformitate cu decretul regal, consiliile comunale existente urmau a fi dizolvate din momentul anunțării noilor alegeri.¹⁰

Alegerile locale se desfășurau pentru alegerea funcționarilor administrativi – primarul, adjunctul acestuia și membrii consiliului sâtesc –, dar și pentru formarea reprezentanței fiecărei localități rurale (câte trei persoane) în Consiliul Comunal General al Ceadâr-Lungii, care reunea mai multe sate. Prin dispoziție oficială s-a stabilit că alegătorii comunei rurale Ceadâr-Lunga, în componența căreia intrau localitățile Ceadâr-Lunga, Valea-Perjei-Veche, Djoltai, Valea-Perjei-Nouă, Tvardița, Chiriet-Lunga, Beș-Ghioz și Gaidar, trebuiau să aleagă 27 de consilieri comunali. Votarea s-a desfășurat etapizat, în perioada 8–12 martie 1930, în funcție de numărul alegătorilor din fiecare sat (nu mai mult de 3.000 de persoane per secție de votare).¹¹

Prima parte a satului Ceadâr-Lunga (alegătorii cu cartelele nr. 1–734) a votat în clădirea tribunalului, iar a doua parte (nr. 735–1468) – în Școala Primară de băieți nr. 1. În satul Chiriet-Lunga, alegerile au avut loc la 11 martie în clădirea Școlii de băieți nr. 1. În aceeași zi s-a votat și în satele Gaidar și Beș-Ghioz, unde secțiile de vot au fost amenajate tot în școlile de băieți.

În satul Djoltai, secția de vot nu a fost deschisă – locuitorii au votat în Școala Primară de fete nr. 1 din Ceadâr-Lunga.¹² În satele Avdarma și Tomai, alegerile s-au desfășurat în aceeași perioadă (8–12 martie) pentru alegerea consilierilor sătești dintre 15 candidați – câte trei reprezentanți din fiecare sat. Secția de votare a fost amplasată în școala primară de băieți.

Votarea se desfășura între orele 8:00 și 17:00, cu o pauză de prânz de două ore. În caz de necesitate, programul secțiilor putea fi prelungit până la 22:00. Buletinele de vot erau eliberate direct în ziua alegerilor.¹³

10 Agenția Națională a Arhivelor Direcția Generală a Arhivelor Naționale (în continuare –ANA DGN), Fond 112, inv.1, d. 156, f. 9.

11 Ibidem, f. 12.

12 Ibidem, f. 9.

13 Ibidem

În ziua scrutinului, prin dispoziția prefectului județului, toate punctele comerciale care vindeau băuturi alcoolice trebuiau închise. Această măsură urmărea prevenirea posibilelor conflicte și menținerea ordinii publice. Legea interzicea strict orice formă de agitație electorală, strigăte sau alte intervenții în activitatea comisiei electorale, garantând totodată respectarea secretului votului.

Dacă alegerile erau declarate nevalabile, se stabilea o repetare a scrutinului peste o săptămână.¹⁴

Conform datelor din „Monitorul Oficial”, în procesul electoral al României interbelice aveau drept de vot atât bărbații, cât și femeile, fapt ce demonstra extinderea treptată a drepturilor electorale ale populației. Înaintea alegerilor, în fiecare comună era numit un președinte interimar, care îndeplinea dispozițiile Prefectului și conducea treburile administrative până la formarea noilor autorități locale.¹⁵

În sarcina președinților interimari revenea asigurarea transparenței procesului electoral. Aceștia trebuiau să afișeze anunțurile comisiei electorale în locuri publice – la școală, la biserică sau la primărie – indicând data, locul și ora votării. După finalizarea activităților organizatorice, președinții prezentau rapoarte privind activitatea desfășurată și procese-verbale autentificate de notar către autoritățile administrative superioare. Documentele de arhivă confirmă transmiterea acestor rapoarte de către comisiile electorale din satele Djoltai, Ceadîr-Lunga și Beș-Ghioz, aflate în componența județului Tighina.¹⁶

Organizarea alegerilor reprezenta un proces complex și anevoios, care necesita eforturi administrative considerabile. Nivelul scăzut de alfabetizare al populației, precum și lipsa specialiștilor calificați, îngreunau adesea activitatea comisiilor electorale, ducând la erori în numărarea voturilor și la necesitatea revizuirii unor decizii. Dreptul de vot în comună sau județ îl aveau toți cetățenii României care împliniseră vârsta de 21 de ani și locuiau de cel puțin un an în comuna sau județul unde își exercitau dreptul de vot. Acest drept nu se aplica funcționarilor publici, ci alegătorilor de rând. Iar în consiliile comunale și județene puteau fi aleși candidați care împliniseră 25 de ani și știau să citească și să scrie.¹⁷

Pregătirea alegerilor era minuțioasă și riguroasă. Înainte de scrutin, se întocmeau cartelele de alegător, care trebuiau ridicate de la autoritățile comunale cu cel puțin trei zile înainte de ziua votului.¹⁸

Buletinele de vot aveau, la rândul lor, caracteristici specifice. Pe lângă faptul că reprezentau diferite blocuri politice, fiecare buletin conținea simboluri distinctive, proprii fiecărei liste: două flori de crin paralele, o cruce, o seceră și două tipuri de cercuri. Fiecare listă electorală includea 36 de candidați.¹⁹

14 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 156, f. 9.

15 Ibidem, f. 4.

16 Ibidem, f. 8, 27.

17 Ion Scurtu, Liviu Boar, *Minorități naționale din România 1918-1925*, București, 1995, p. 752.

18 ANA DGN, F. 112, inv.1, d.158, f. 3.

19 Ibidem, f. 494.

Partidul Național-Țărănesc a ales ca semn distinctiv cercul. Fiecare candidat înscris din partea acestui partid depunea o declarație prin care își confirma acordul voluntar de a candida sub egida formațiunii respective.²⁰ Pentru celelalte partide, documente similare nu au fost identificate în dosarele analizate.

Conform rezultatelor alegerilor desfășurate în cele patru sate care făceau parte din comună, din 3.852 de alegători înscriși, au participat la vot 2.597 de persoane. Dintre aceștia, 1.480 de alegători și-au exprimat votul pentru candidații Partidului Național-Țărănesc, 924 de persoane au susținut reprezentanții partidului generalului Averescu, iar Partidul Național-Liberal a obținut doar 133 de voturi.²¹

Tabelul nr. 1: Rezultatul alegerilor Consiliului comunei rurale Ceadâr-Lunga formată de mai multe sate.

Numele satelor ce aformat grupe câte trei consilier	Numărul alegătorilor înscriși	Votanți				Voturi obținute de liste pe partide					Numărul consilierului de ales	Repartizarea voturilor pe liste și partide				
		Voturi bine exprimate	Voturi nule	Voturi anulate	Totalul votanților	Național- Țărănist	Național- Liberal	Averesc.	Dez.	Fără culoarea politică		Național- Țărănist	Național- Liberal	Averesc.	Dez.	Fără culoarea politică
Ceadâr – Lunga I	734	496	-	17	513	289	-	207			3	2	-	1		
Ceadâr – Lunga II	735	469	19	6	494	226	-	243			3	1	-	2		
Ceadâr – Lunga III	820	414	-	4	418	200	-	214			3	1	-	2		
Ciriet - Lunga	493	358	-	4	362	216	104	38			3	2	1	-		
Beșghioz	523	388	-	2	390	240	29	119			3	2	-	1		
Gaidari	547	412	-	8	420	309		103			3	2	-	1		
Total:	3852	2537	19	41	2597	1480	133	924			18	10	1	7		

Astfel, rezultatele alegerilor ilustrează nivelul limitat de activitate politică al populației rurale și, totodată, reflectă și raportul de forțe politice din sudul Basarabiei. Dominanța Partidului Național-Țărănesc, în condițiile influenței reduse a liberalilor, indică menținerea în regiune a unei mentalități tradițional conservatoare și sprijinul alegătorilor pentru partidele care pledau pentru apărarea intereselor țărănimii. Acest exemplu permite observarea modului în care, la nivel local, erau puse în aplicare principiile generale ale legislației electorale din România interbelică.

În conformitate cu articolele 25 și 28 din Legea privind organizarea administrației publice locale, după validarea rezultatelor scrutinului, Prefectura județului Tighina îl notifica pe pretorul local al comunei cu privire la necesitatea formării imediate a consiliilor satești. Procesele-verbale ale ședințelor de constituire trebuiau prezentate prefectului județului în termen de cinci zile de la primirea dispoziției.²²

²⁰ Ibidem, f. 63.

²¹ Ibidem, f. 1.

²² ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 156, f. 46.

În Consiliul Comunal al Ceadâr-Lungii au intrat următorii reprezentanți din fiecare localitate:

Tabelul nr. 2: Consilierii aleși ai comunei rurale Ceadâr-Lunga.²³

Nº	Numele și Prenumele	Domiciliul
1	Dumitru Chiseev	Ceadâr – Lunga
2	Dumitru C. Dumitrov	Ceadâr – Lunga
3	Petre Simion Caradjea	Ceadâr – Lunga
4	Nicolai Vas. Culev	Ceadâr – Lunga
5	Andrei N. Constantinov	Ceadâr – Lunga
6	Constantin P. Cojocaru	Ceadâr – Lunga
7	Stefan N. Stoianoglo	Ceadâr – Lunga
8	Nicolai F. Cambur	Ceadâr – Lunga
9	Ivan St. Tucac	Ceadâr – Lunga
10	Gheorghe S. Ghiumiușliu	Chiriet – Lunga
11	Vasile Iv. Ivanov	Chiriet – Lunga
12	Gheorghe I. Ciolac II	Chiriet – Lunga
13	Nicolai Ianev Mola II	Bes-Ghioz
14	Ivan St. Carastoiian	Bes-Ghioz
15	Zaharia D. Berezineanu	Bes-Ghioz
16	Chiriac F. Ciobotar	Gaidari
17	Petre Ilie Terzi	Gaidari
18	Ivan P. Bejenar	Gaidari

Majoritatea membrilor aleși ai consiliului proveneau din satul Ceadâr-Lunga, fapt explicat prin aceea că, la momentul votului, localitatea era împărțită în trei secții electorale. Fiecare secție avea propria comisie și propria listă de alegători, ceea ce asigura o acoperire mai amplă a populației. De asemenea, trebuie menționat că în satul vecin Djoltai nu a fost deschisă o secție de votare, iar locuitorii acestuia au fost nevoiți să voteze în Ceadâr-Lunga.²⁴

Ședința membrilor Consiliului Comunal Ceadâr-Lunga a avut loc la 20 iulie 1930. Aceasta a fost convocată pentru examinarea fiecărui candidat ales în parte – în ceea ce privește capacitatea juridică, moralitatea și compatibilitatea cu funcția deținută. În urma deliberărilor, comisia a concluzionat că niciunul dintre candidați nu se afla sub incidența restricțiilor menționate. Toți reprezentanții aleși au fost validați, iar procesul-verbal al ședinței a fost autentificat prin semnăturile notarului și ale președintelui consiliului, ceea ce i-a conferit forță juridică și a confirmat legitimitatea autorităților locale alese.²⁵

Un element important și indispensabil al activității întregului aparat administrativ al perioadei interbelice era jurământul. Depunerea jurământului de credință față de stat și popor reprezenta o condiție obligatorie pentru intrarea în funcție.

²³ Ibidem, f. 47.

²⁴ ANA DGN, F.112, inv.1, d. 156, f. 12-14.

²⁵ Ibidem, f. 52.

Ceremonia de depunere a jurământului avea loc în prezența pretorului comunei și a celorlalți membri ai consiliului. Acest act simboliza recunoașterea legală a mandatului și răspunderea morală a persoanelor alese în fața comunității.²⁶

2. Alegerile primarului, ajutor de primar și ale consiliului sătesc din satul Ceadâr-Lunga în anul 1930

Sursele de arhivă din perioada interbelică a României conțin numeroase informații despre alegerile primarilor, adjuncților acestora și consilierilor sătești, care confirmă unitatea procedurilor electorale pe întreg teritoriul țării. Principiile organizării alegerilor au rămas aceleași ca în cazul scrutinului pentru Consiliul Comunal Ceadâr-Lunga. Astfel, alegerile primarului, adjunctului său și ale membrilor consiliului sătesc, desfășurate la 2 martie 1930 în satul Ceadâr-Lunga, s-au ținut pe buletine separate, care difereau nu doar prin conținut, ci și prin culoare.²⁷ Toți candidații trebuiau înregistrați obligatoriu la instanță, fapt ce garanta legalitatea participării lor la procesul electoral.

În aprilie 1930, Comitetul Local de Supraveghere din Chișinău a trimis președintelui comisiei interimare din Ceadâr-Lunga o scrisoare oficială prin care solicita în cel mai scurt timp transmiterea dosarului cu documentele originale referitoare la alegerile primarului, adjunctului și consilierilor sătești. Totodată, comitetul cerea și dosarul judiciar, care conținea toate materialele legate de desfășurarea scrutinului, întrucât anterior primise doar decizia delegației județene. Documentele erau necesare pentru examinarea unei contestații depuse de domnul Dumitru Stanov și alți locuitori ai satului Ceadâr-Lunga.²⁸

Ca răspuns la solicitare, la 30 aprilie 1930, prefectul a informat comitetul de supraveghere că alegerile din 2 martie au fost declarate nule. Motivul anulării a fost faptul că niciuna dintre listele electorale nu fusese completată integral, iar majoritatea buletinelor au fost considerate nevalabile. În consecință, au fost convocate noi alegeri locale pe 9 martie 1930. În urma votului repetat, au fost aleși cu majoritate de voturi primarul și adjunctul acestuia – candidații înscriși pe listele electorale nr. 3 și nr. 4.²⁹

Totuși, analiza ulterioară a materialelor de arhivă arată că informațiile oficiale reflectau doar parțial realitatea. În practică, procesul electoral nu se desfășura întotdeauna în conformitate cu regulamentele comisiei electorale. Diverse încălcări ale normelor conduceau adesea la suspendarea sau anularea alegerilor. Astfel, alegerile din 2 martie 1930 în satul Ceadâr-Lunga au fost invalidate din cauza agitației desfășurate în sala de vot în favoarea candidaților înscriși pe lista nr. 2. Observatorii îi îndemneau pe alegători să voteze pentru aceștia, iar cetățeanul Ghenov personal distribuia buletinele de vot, le colecta ulterior și le introducea el însuși în urnă.

26 Ibidem, f. 61.

27 ANA DGN, F.112, inv.1, d. 156, f. 24.

28 Ibidem, f. 23.

29 Ibidem, f. 24.

Conform procesului-verbal întocmit de președintele secției de vot la 2 martie 1930, acesta era asistat de doi ajutoari, care formau cancelaria secției. Sub supravegherea președintelui, ei trebuiau să explice alegătorilor procedura de votare. Deoarece majoritatea locuitorilor satului erau găgăuzi și vorbeau limba găgăuză, instrucțiunile se ofereau în această limbă. Totuși, președintele, care nu cunoștea limba găgăuză, nu putea controla conținutul explicațiilor. Această situație a fost exploatată de asistenți, care au făcut propagandă în favoarea candidaților de pe lista nr. 2.³⁰

În pofida numeroaselor plângeri depuse în timpul votului, președintele nu a întreprins măsuri pentru a opri abaterile comise de subordonații săi. În consecință, alegerile din 2 martie 1930 în satul Ceadâr-Lunga au fost anulate oficial.³¹

Astfel, aceste alegeri demonstrează cât de mult practica electorală reală din comunitățile rurale ale României interbelice putea să se abată de la principiile declarate de legalitate și egalitate.

Problema caracterului regimului politic interbelic rămâne deschisă și astăzi. Debaterile vizează atât aspectele teoretice, cât și modul concret în care normele juridice erau aplicate în practică – într-o societate de structură patriarhală, unde țăranimea reprezenta majoritatea populației și a electoratului. Introducerea votului universal a dus la o creștere bruscă a numărului alegătorilor, la mutarea centrului vieții politice din oraș spre sat și la transformarea metodelor de desfășurare a campaniilor electorale.³²

Totuși, trebuie subliniat că în activitatea instituțiilor de stat se păstrau elemente de transparență și de respect față de public. Astfel, prin decizia nr. 59/930, autoritățile superioare au anulat rezultatele alegerilor din 2 martie 1930 în satul Ceadâr-Lunga. Documentul a fost afișat în locuri vizibile pentru informarea populației și însoțit de toate probele aferente dosarului. Președintele comisiei interimare a raportat prefectului executarea dispozițiilor primite.³³

Dificultățile legate de alegerile din martie 1930 nu s-au încheiat aici. În urma votului, funcția de primar al satului a fost ocupată de Andrei Dan, ales cu majoritate de voturi. Însă, până în ianuarie 1931, acesta a depus o cerere de demisie voluntară, înregistrată sub nr. 94. Demisia i-a fost acceptată, iar în cadrul ședinței Plasei Ceadâr-Lunga din 25 ianuarie 1931, consacrată chestiunilor administrative regionale, s-a examinat propunerea de numire a unui nou primar. La cererea sa a fost anexat un certificat medical, iar pentru funcția de adjunct de primar a fost propus Ion Casîm.³⁴

30 ANA DGN, F. 112, inv.1, d. 157, f. 57.

31 Ibidem, f. 57.

32 Ioan Scurtu, *Democrația românească în perioada interbelică (1918-1938)*. In: *Revistă de istorie Zargidava*, Bacău, 2017, p. 255-257.

33 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d.157, f. 58.

34 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 157, f. 85.

La acel moment, Ion Casîm deținea funcția de președinte al comisiei interimare din satul Ceadîr-Lunga. Rămăși fără primar și fără adjunct al primarului, consilierii sătești s-au adresat Prefecturii județului Tighina cu o solicitare de a adopta o decizie privind situația creată, întrucât legislația în vigoare nu prevedea mecanisme clare de soluționare a unor asemenea blocaje administrative.³⁵

Conform procesului-verbal al ședinței din 25 ianuarie 1931, în ziua în care pretorul plasei a sosit pentru a primi jurământul de credință al adjunctului de primar, numirea nu a mai avut loc: Ion Casîm și-a depus demisia din motive de sănătate, precizând că boala îl face incapabil de a-și îndeplini atribuțiile de serviciu. Mai mult, el intenționa să renunțe și la funcția de președinte al comisiei interimare, deoarece această activitate necesita eforturi și energie considerabile. În aceste condiții, pretorul plasei s-a adresat prefectului cu o cerere de intervenție administrativă, subliniind că satul a rămas fără conducere efectivă, iar consilierii locali nu aveau competența legală de a administra singuri treburile comunității.³⁶

În iunie același an, prin decizia nr. 93, prefectul a emis instrucțiuni stricte privind cazul satului Ceadîr-Lunga. Ținând cont de demisia primarului și a adjunctului său, prefectul a dispus reînnoirea completă a aparatului administrativ al satului. În această măsură au fost incluși și consilierii sătești, întrucât aceștia nu și-au îndeplinit obligațiile, nu au discutat și aprobat bugetul local, au manifestat neglijență față de activitățile de serviciu și au ignorat interesele publice. Mai mult, o parte dintre ei desfășurau agitație împotriva autorităților, instigând populația la nesupunere.³⁷

În raportul său, primul pretor al plasei Ceadîr-Lunga din județul Tighina, luând în considerare Decizia Administrației Județene Tighina nr. 10058/931 din 9 iunie 1931, a informat că la 10 iunie 1931 a sosit în satul Ceadîr-Lunga pentru a pune în aplicare dispozițiile respective. Pretorului i-a fost încredințată sarcina de a dizolva consiliul sătesc și de a constitui o comisie interimară până la alegerea unui nou consiliu, aceasta urmând să gestioneze treburile și interesele satului.

În ziua stabilită, pretorul, în prezența locuitorilor satului, a citit decizia prefecturii județului și a anunțat componența comisiei interimare. În funcția de președinte a fost numit Petre Caraja, iar ca membri ai comisiei – Nicolai Vornicov, Mihail Mihalciuc, Mihail Cîvîrjic și Vladimir Ghenov. În aceeași zi, toți membrii numiți ai comisiei interimare au depus jurământul de credință, formalizând astfel noua conducere temporară a administrației locale.³⁸

3. Alegerile pentru administrația locală din satul Djoltai (1926–1929)

Problemele legate de alegerile administrației sătești din comuna Ceadîr-Lunga nu au fost un caz izolat. Dificultăți similare administrative s-au întâlnit în numeroase

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, f. 92.

³⁷ Ibidem, f. 99.

³⁸ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 157, f. 134.

localități ale României interbelice. Mai mult decât atât, obstacolele privind organizarea alegerilor în satele cu populație preponderent găgăuză s-au manifestat chiar înainte de anul 1930. Studiarea documentelor referitoare la alegerile administrației sătești din satul Djoltai din anul 1926 relevă aceleași probleme, care aveau să persiste și în anii următori.

Din raportul președintelui comisiei interimare pentru alegeri din 1926 aflăm că scrutinul s-a desfășurat la 19 februarie 1926. Ședința electorală a fost condusă de Petre Casîm, iar asistenții electorali au fost Vasile Caraiani și Ștefan Ivanov. Potrivit raportului, Petre Casîm a verificat cu minuțiozitate toate pregătirile înainte de deschiderea scrutinului și, asigurându-se că totul este în ordine, a anunțat începerea votului la ora 8:00 dimineața.

Alegătorii erau admiși la urne numai după prezentarea cartei de alegător. După verificare, aceștia primeau buletinul de vot și ștampila, iar fiecare votant, intrând singur în cabină, își putea îndeplini datoria civică, păstrând secretul votului. La ora 18:00, s-a anunțat închiderea secției de vot, care fusese amenajată în Școala Primară nr. 1. În total au votat 199 de alegători din 229 înscriși pe liste.³⁹

Totuși, în cadrul ședinței din 14 aprilie 1926, președinții comisiei interimare județene au concluzionat că, deși alegerile pentru consiliul comunal trebuie recunoscute ca valide, consiliul ales trebuia dizolvat. Motivul: persoanele alese nu corespundeau cerințelor statutului țării și au fost considerate nepotrivite pentru conducerea comunei.⁴⁰

La doi ani distanță, în februarie 1928, pretorul plasei Ceadâr-Lunga a sosit în satul Djoltai pentru a investiga plângeri și acuzații grave aduse împotriva primarului și a membrilor consiliului comunal. După analiza declarațiilor locuitorilor, verificarea documentelor și a registrelor primăriei, comisia a constatat că primarul și delegația permanentă nu aveau o înțelegere clară a atribuțiilor stabilite prin lege. Neglijența primarului se manifesta în numeroase privințe. Nu a fost întocmit registrul cadastral al vitelor – biletele pentru vânzare se eliberau pe baza declarațiilor verbale ale locuitorilor.⁴¹ De asemenea, nu a fost creat registrul pentru arme de foc și câini de vânătoare, deși legea prevedea acest lucru. Primarul nu a organizat nici Registrul cetățeniei, cerut de articolul 53 din Regulamentul privind stabilirea cetățeniei române, responsabilitatea acestei omisiuni revenindu-i personal. În ciuda acestor lipsuri, primarul primea din 1925 un salariu de 10.000 lei românești – o sumă considerabilă pentru funcționarii sătești ai epocii, echivalentă cu venitul a doi angajați ai primăriei.

Delegația permanentă a manifestat aceeași lipsă de responsabilitate. De la momentul alegerii, membrii acesteia nu s-au prezentat niciodată la primărie pentru control, nu au elaborat niciun act normativ și nici nu știau dacă comuna dispu-

39 ANA DGN, F.112, inv. 1, d.50, f. 32.

40 Ibidem, f. 118.

41 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 50, f. 118.

ne de bunuri proprii. Ei nu s-au interesat de reparația clădirilor publice, care se aflau într-o stare de degradare avansată. Clădirea primăriei devenise periculoasă pentru vizitatori – pereții se prăbușeau, iar tavanul cancelariei s-a surpat, motiv pentru care activitatea instituției a devenit imposibilă, iar arhiva a fost mutată în biroul secretarului comunal.⁴²

Delegația permanentă a pierdut complet interesul pentru administrarea gospodăriei comunale, prejudiciind funcționarea normală a serviciului public și refuzând să-și îndeplinească îndatoririle. Consilierii sătești, între 18 iunie 1927 și februarie 1928, nu s-au întrunit deloc, iar cele trei decizii adoptate în acea perioadă au fost declarate ilegale, deoarece nu respectau formele cerute de lege. Chiar și în rarele cazuri în care s-au ținut ședințe, acestea au fost dominate de interese personale, în detrimentul treburilor comunității.⁴³

Prin comportamentul lor neglijent, incompetent și contrar intereselor publice, primarul, consilierii sătești și membrii delegației permanente au compromis complet administrația comunei Djoltai. În temeiul Legii asupra organizării administrative, au fost prevăzute sancțiuni împotriva acestora. În martie 1928, primarul satului și-a depus mandatul, iar conducerea temporară a fost preluată de cel mai vârstnic membru al consiliului sătesc, până la organizarea noilor alegeri.⁴⁴

În aceeași perioadă, pretorul plasei Ceadâr-Lunga a înaintat Prefecturii județului Tighina un raport în care preciza că primarul și delegația permanentă din comuna Djoltai sunt vinovați de incompetență, neglijență și abuz administrativ, iar întregul consiliu comunal le-a oferit sprijin, devenind o amenințare constantă pentru interesele colectivității. Ca urmare, pretorul a solicitat dizolvarea consiliului și crearea unei comisii interimare care să preia conducerea comunei până la organizarea unor noi alegeri.⁴⁵

Ca urmare a acestor constatări, la 20 iulie 1928, în comuna Djoltai au fost anunțate noi alegeri pentru primar, delegația permanentă și nouă consilieri sătești.⁴⁶ Informația despre alegeri a fost publicată în „Monitorul Oficial”, ceea ce demonstra intenția autorităților de a asigura transparență și legalitate procesului electoral.

Totuși, deja în mai 1929, în comună a sosit membrul permanent al delegației județene Tighina, Didunic. În raportul înaintat prefectului, acesta menționa că situația în comună rămânea critică. Din cauza lipsei unui pod, drumurile erau distruse de ape, iar întreg aparatul administrativ se arăta dezinteresat de îndeplinirea atribuțiilor. Terenurile de vânătoare, aflate în proprietatea comunei, nu fuseseră închiriate timp de doi ani, ceea ce a lipsit comuna de veniturile prevăzute în buget.

De asemenea, consiliul comunal nu a adoptat niciun regulament și nu a întocmit niciun plan de dezvoltare. Didunic sublinia că satul se afla într-o stare de sărăcie

⁴² Ibidem.

⁴³ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 50, f. 119.

⁴⁴ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 50, f. 95.

⁴⁵ Ibidem, f. 117.

⁴⁶ Ibidem, f. 165.

extremă, iar această situație a fost exploatată de unii locuitori și de însuși primarul Rusev, care au apropiat bunuri comunale și le-au vândut speculanților din afara comunei. Verificările au arătat că administrația nu efectuase inventarierea proprietății comunale, contrar cerințelor Legii administrative, fapt care a condus la transformarea întregului patrimoniu comunal în bunuri fără stăpân.⁴⁷

Luând în considerare că activitatea consiliului comunal aducea prejudicii directe intereselor comunității și era orientată exclusiv spre satisfacerea intereselor personale ale membrilor săi, Didunic, în raportul său, a solicitat prefectului județului aplicarea măsurilor prevăzute de lege.

Concluzia lui Didunic a fost publicată în „Monitorul Oficial”, fapt ce reflecta tendința autorităților de stat de a promova transparența și publicitatea în chestiunile de administrare și răspundere a autorităților locale.⁴⁸

Situația din comuna Djoltai în anii 1926–1929 a devenit un exemplu al crizei profunde a administrației publice locale. Neglijența, incompetența și interesele personale ale reprezentanților autorităților au dus la distrugerea ordinii administrative și la subminarea încrederii publice. În pofida numeroaselor încercări ale autorităților superioare de a restabili legalitatea – prin inspecții, dizolvarea consiliului și organizarea de noi alegeri – problemele de guvernare au persistat. Publicarea rapoartelor și a deciziilor în „Monitorul Oficial” ilustra efortul statului de a garanta transparență și responsabilitate în activitatea autorităților locale față de cetățeni.

4. Alegerile administrației locale în satul Chiriet-Lunga (1930)

Trecând la evenimentele anilor următori, se poate observa că alegerile din 1930 reflectau, la rândul lor, natura și dinamica proceselor administrative din comunele rurale ale regiunii, așa cum s-a constatat în cazul comunei Ceadâr-Lunga. Un interes deosebit prezintă exemplul alegerilor primarului, adjunctului primarului și al membrilor consiliului sătesc în comuna Chiriet-Lunga, una dintre localitățile cu populație majoritar găgăuză. Aceste alegeri, asemenea celor din alte comune ale sudului Basarabiei, demonstrează efortul autorităților de a reînnoi structurile administrative, dar și dificultățile apărute în procesul de formare a acestora.

În comuna Chiriet-Lunga, alegerile pentru funcția de primar, adjunctul său și doisprezece consilieri în consiliul sătesc au fost programate pentru 19 februarie 1930.⁴⁹ Procesul de pregătire a alegerilor a fost unificat pentru toate comunele județului Tighina, iar în Chiriet-Lunga el s-a desfășurat în conformitate cu prevederile Codului Electoral al României interbelice.

La scrutin au participat candidați ai unui singur bloc politic – Partidul Național-Țărănesc.⁵⁰ Toți candidații acestei formațiuni au depus declarații de consimțământ voluntar pentru a participa la alegeri.⁵¹

47 Ibidem, f. 230.

48 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 50, f. 260.

49 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 116, f. 7.

50 Ibidem, f. 14.

51 Ibidem, f. 28.

Pentru votare au fost pregătite patru tipuri de buletine, câte unul pentru fiecare funcție.⁵² Acestea se deosebeau prin culoare și prin simbolurile distinctive, după modelul utilizat la alegerile din comuna Djoltai.

În urma votului, au fost înregistrați 401 alegători participanți. Lista „A1” a obținut 65 de voturi, lista „A2” – 282, și lista „A3” – 44; iar 10 buletine au fost anulate. Cu majoritate de voturi, primar al comunei Chiriet-Lunga a fost ales Petre Murji, iar în funcția de adjunct de primar – Ivan Jelezoglo.⁵³ În consiliul sătesc au fost aleși: Ștefan Dan, Nicolai Ivanov, Gheorghe Ciolac, Semion Caica, Andrei Ghiumiușliu, Petre Covaldji, Petre Gaidardji, Gheorghe Drume, Ștefan Lozov, Gheorghe Militan, Nicolai Chiurcciu și Gheorghe Vlad.⁵⁴

Curând însă, în documente a fost consemnată o plângere depusă de locuitorii comunei, prin care se solicita anularea rezultatelor alegerilor. Reclamația invoca încălcări grave în lista de candidați nr. 2, marcată cu simbolul „cerc”. Unul dintre candidați, Ștefan Lozov, era decedat la data alegerilor. Mai mult, între mai mulți aleși existau relații de rudenie apropiată: mama primarului Petre Murji și soția adjunctului primarului Ivan Jeleazoglo erau surori, iar consilierul Gheorghe Vlad – fratele acestora. Primarul Murji și soția consilierului Nicolai Ivanov erau frate și soră, iar situație similară exista între consilierul Nicolai Chiurcciu și soția consilierului Ștefan Dan, de asemenea frate și soră.⁵⁵

Pe baza acestor constatări, a fost depusă o plângere oficială la Tribunalul din Ceadâr-Lunga, semnată de Nicolai Ivanov și Constantin Lozov, care au contestat lista de candidați propusă de Partidul Național-Țărănesc, condusă de Gheorghe Mitov. În plângere se menționa că Gheorghe Ghiumiușliu și Constantin Ciolac, incluși pe aceeași listă, erau nepoții lui Mitov – fiii surorilor sale. Acest fapt era confirmat prin certificatele nr. 200 și 201/930, eliberate de consiliul sătesc Chiriet-Lunga, județul Tighina.⁵⁶ Deoarece persoanele respective erau candidați pentru funcții în același consiliu, petiționarii au cerut, în baza articolelor 2 și 401 din Legea privind organizarea administrației locale, anularea listei și declararea ei ca nevalabilă.

Examinarea cazului a fost întârziată, iar procesul s-a desfășurat abia în anul 1931. În urma verificărilor, pretorul plasei Ceadâr-Lunga a întocmit un raport care a stat la baza deciziei prefectului județului Tighina, Voinescu. Documentul consemna că primarul, adjunctul său și întregul consiliu sătesc au manifestat indiferență totală față de nevoile economice și administrative ale satului. La momentul controlului, bugetul comunei nu fusese încă elaborat și aprobat, fapt ce paraliza activitatea administrației.

Primarul a fost acuzat de inactivitate și neglijență, reflectate în starea degradată a școlilor și a primăriei, precum și în lipsa întreținerii drumurilor și podurilor,

52 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 116, f. 28.

53 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 116, f. 37.

54 Ibidem, f. 121.

55 Ibidem, f. 38.

56 Ibidem, f. 40.

aflăte într-o stare de avansată ruină. În plus, membrii consiliului erau ostili guvernului, desfășurând propagandă împotriva autorităților și incitând populația la nespunere.

În urma constatărilor, prefectul județului Tighina a decis dizolvarea consiliului sătesc al comunei Chiriet-Lunga și numirea unei comisii interimare, însărcinate să conducă administrația locală până la organizarea unor noi alegeri.⁵⁷

Istoria alegerilor și a activității administrației comunei Chiriet-Lunga din 1930–1931 ilustrează în mod convingător problemele caracteristice autoguvernării locale din perioada interbelică. Deși procedurile formale erau respectate, alegerile au fost marcate de abateri frecvente – relații de rudenie între candidați, abuzuri și conflicte de interese. Aceste circumstanțe au compromis legitimitatea rezultatelor și au erodat încrederea populației. Ulterior, pasivitatea și incompetența autorităților locale, manifestate prin lipsa bugetului, starea deplorabilă a infrastructurii și neglijarea intereselor publice, au accentuat criza administrației. Intervenția prefectului și dizolvarea consiliului au reprezentat o măsură necesară, menită să restabilească legalitatea și buna guvernare în comuna Chiriet-Lunga.

5. Alegerile administrației comunale din satul Dezghingea, plasa Cimișlia (1930)

O situație similară s-a observat în alte localități și plase ale județului Tighina. În comuna Dezghingea, situată în plasa Cimișlia și populată preponderent de găgăuzi, alegerile pentru funcția de primar, adjunctul primarului și șaisprezece consilieri comunali au fost programate pentru 25 februarie 1930.⁵⁸

Conform deciziei prefecturii nr. 512 din 28 decembrie 1929, până la alegerea unei noi administrații, a fost constituită o comisie interimară formată din: Nicolai Terzi, Nicolai Sîrbu, Ion Croitoru⁵⁹ și Semion Uzun. În funcția de președinte al comisiei a fost numit Vasile Croitoru.

Pregătirile pentru alegeri s-au desfășurat după o schemă unitară pentru întregul județ: anunțurile privind data, locul și ora votului erau afișate în trei exemplare, în locuri publice și vizibile. În preajma scrutinului, în Dezghingea au fost înregistrate trei blocuri politice: primul, reprezentând Partidul Național-Tărănesc, dominant în regiune;⁶⁰ al doilea, blocul „Gospodarilor”; al treilea, format din candidați independenți.⁶¹ Din partea blocului „Gospodarilor”, au fost desemnați candidați Nicolai Terzi pentru funcția de primar și Vasile Croitoru pentru funcția de adjunct al primarului. Este semnificativ faptul că ambii făceau parte din comisia interimară, ceea ce ridică deja întrebări privind imparțialitatea și echitatea procesului electoral. Simbolul blocului „Gospodarilor” era secera.⁶²

⁵⁷ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 116, f. 146.

⁵⁸ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 99, f. 4.

⁵⁹ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 99, f. 1.

⁶⁰ Ibidem, f. 18.

⁶¹ Ibidem, f. 57.

⁶² Ibidem

În urma alegerilor din 25 februarie 1930, rezultatele au fost următoarele:

Tabelul nr. 3: Rezultatele alegerilor din comuna Dezghingea.⁶³

Denumirea Comunei	Numărul alegătorilor înscrși	Numărul cărților distribuite	Numărul cărților ne distribuite				Total	Numărul votanților	Absenți
			Bolnavi	Morți	Dispăruți	Refuzat primirea			
Dezghingea	1116	1064	6	2	44	-	52	718	346

Primarul ales Nicolai Terzi nu a condus satul Dezghingea pentru mult timp. În luna august, Prefectura județului Tighina a transmis un notifiicator către Tribunalul Județean, informând că procurorul a deschis o acțiune publică împotriva domnului Terzi. Acesta era acuzat de deturnare și însușire ilegală a bunurilor comunale.⁶⁴

După revocarea mandatului lui Nicolai Terzi, funcția de primar a fost preluată de Andrei Găgăuz. Totuși, nici el nu a reușit să ocupe această poziție pentru mult timp. În mai 1931, Prefectul județului Tighina a emis o decizie privind consiliul sătesc și primarul comunei Dezghingea.

Având în vedere că anumite consilii sătești, conduse de primarii din mai multe localități, inclusiv Dezghingea, desfășurau propagandă ostilă guvernului, îndemnând populația la nesupunere și rezistență față de autorități, ceea ce aducea grave prejudicii intereselor comunităților, Prefectura a decis dizolvarea acestor consilii sătești și numirea unor comisii interimare care să administreze temporar treburile locale până la constituirea unei noi conduceri administrative.⁶⁵

Astfel, istoria alegerilor din anul 1930 reflectă în mod elocvent caracterul contradictoriu al proceselor democratice din România interbelică – o combinație între respectarea formală a principiilor legalității și abaterea de la acestea în practică, într-un context al societății rurale aflate în plin proces de maturizare politică și culturală.

6. Participarea femeilor în procesele electorale din sudul Basarabiei în anii 1930

Un aspect deosebit de important al vieții politice interbelice îl constituie implicarea femeilor în activitatea politică. Până în anul 1930, femeile din Regatul României nu beneficiau de drept de vot, iar alegerile din acel an au reprezentat un moment de cotitură, marcând prima recunoaștere – deși limitată – a participării femeilor la scrutin. Totuși, exercitarea acestui drept era condiționată de o serie de criterii.⁶⁶ Printre alegătoare se numărau absolventele școlilor medii și profe-

⁶³ Ibidem, f. 85.

⁶⁴ Ibidem, f. 103.

⁶⁵ ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 99, f. 118.

⁶⁶ Ziarul *Românul*, nr. 7, 16 februarie 1930, p. 1 // <https://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/>

sionale, figurile proeminente ale vieții publice locale, femeile decorate în timpul Primului Război Mondial, văduvele de veterani și conducătoarele asociațiilor culturale sau filantropice.

Deși legea prevedea o extindere formală a drepturilor politice, în realitate, numărul femeilor participante la vot era extrem de mic: din aproximativ 15.000 de femei eligibile, doar 3.000 au votat – mai puțin de 0,1% din populația feminină.⁶⁷

Analiza documentelor de arhivă privind alegerile administrative din comunele menționate mai sus arată că numele feminine lipsesc complet din listele electorale. Chiar și după recunoașterea dreptului de vot în 1929, nicio femeie nu a participat efectiv la alegeri. În listele plebiscitare pentru aprobarea Constituției din 1938, nu se regăsesc nume de femei printre alegătorii comunelor rurale din sudul Basarabiei.

Această situație demonstrează că recunoașterea juridică a drepturilor electorale nu s-a tradus într-o posibilitate reală de exercitare a acestora. Cauzele erau multiple: bariere legale, mentalități conservatoare și presiuni sociale. În mediul rural, participarea femeilor la viața politică era considerată „nepotrivită”, iar multe femei, temându-se de ironie sau disprețul bărbaților, evitau secțiile de votare. Astfel, obstacolele juridice se combinau cu barierele psihosociale, care aveau o influență decisivă asupra pasivității politice feminine.

Un exemplu elocvent îl reprezintă alegerile din 1930, când din cele 15.000 de femei cu drept de vot s-au înregistrat doar circa 3.000. În plus, înregistrarea candidaților pe listele de partid depindea de aprobarea liderilor politici, ceea ce limita accesul femeilor la funcții electivă.⁶⁸

Lipsa de implicare politică era corelată cu nivelul redus de educație. Fără cunoștințe elementare sau cultură juridică, femeile nu puteau conștientiza pe deplin importanța votului și rolul lor în viața publică. De aceea, nivelul de educație influența în mod direct gradul de implicare a femeilor în procesele politice.

În octombrie 1929, inspectorul școlar a efectuat o inspecție a școlilor primare din sudul Basarabiei, aflate în județul Tighina. Controlul a vizat șase școli și cincisprezece cadre didactice.⁶⁹ Rezultatele au arătat o prezență scăzută a elevilor, în pofida măsurilor întreprinse pentru îmbunătățirea frecvenței. Inspecția a inclus atât școlile de băieți, cât și școlile de fete. În ziua verificării, numărul total al elevilor prezenți în patru școli era de 369.

Situația cea mai relevantă a fost constatată în școala de fete din comuna Avdarma. Din 123 de eleve înscrise, doar 56 erau prezente în ziua controlului – mai puțin

periodice/romanul/1930/BCUCLUJ_FP_P2581_1930_015_0007.pdf (consultat 15.08.2025).

67 Camelia Popescu, *Lupta pentru dreptul de vot feminin în România interbelică*. In: Revista Historia // <https://historia.ro/sectiune/general/lupta-pentru-dreptul-de-vot-feminin-in-romania-584120.html> (consultat 01.09.2025).

68 Ibidem

69 ANA DGN, F. 1477, inv. 11, d. 3.

de jumătate. În clasele superioare, numărul era și mai redus: șapte eleve în clasa a IV-a și șase în clasa a VI-a. Lipsa manualelor și implicarea scăzută a părinților limitau considerabil posibilitățile fetelor de a urma o educație completă.⁷⁰

Astfel, nivelul redus de alfabetizare și resursele educaționale insuficiente aveau un impact direct asupra pasivității politice a femeilor. Lipsa cunoștințelor despre drepturile proprii și mecanismele sociale le împiedica să devină participante active la viața publică. Deși politica educațională de stat proclama egalitatea de șanse, în practică, aceasta nu reușea să depășească barajul patriarhal adânc înrădăcinat în mediul rural.

Cu toate acestea, anumite cazuri individuale atestă trezirea treptată a conștiinței feminine și dorința femeilor de a participa la viața social-politică.⁷¹ Astfel, în 1941, la Iași, a fost publicată lucrarea de Gh. A. Cuza, „*Bugeacul: drumuri și popasuri basarabene*”, redactată pe baza notelor fostului secretar general al Partidului Creștin-Național. În carte este menționată o locuitoare a județului Tighina, provenită dintr-un sat locuit majoritar de găgăuzi, care, în 1935, a fost aleasă deputat la primul Congres Basarabean. Ea a devenit singura femeie-deputat din sudul Basarabiei, fapt ce marchează primii pași reali ai femeilor din regiune spre recunoaștere politică.

Activitatea asociațiilor feminine, intensificată la sfârșitul anilor 1930, a avut drept scop depășirea acestor obstacole. Programele lor combinau inițiative educaționale și socioculturale, menite să crească nivelul de alfabetizare, responsabilitatea civică și participarea politică a femeilor. Prin urmare, lupta pentru drepturile politice ale femeilor din sudul Basarabiei a fost nu doar un proces juridic, ci și cultural, îndelungat și gradual, strâns legat de evoluția sistemului de învățământ și de modernizarea societății. Cu toate acestea, în pofida acestor încercări izolate de implicare a femeilor în viața social-politică, nivelul general al culturii politice din comunele rurale ale sudului Basarabiei a rămas extrem de scăzut.

7. Plângeri ale locuitorilor județului Tighina privind abuzul de funcție al personalului administrativ în anul 1938

Pasivitatea politică a populației, posibilitățile limitate de participare la guvernare și nivelul scăzut al conștiinței juridice nu au contribuit la consolidarea instituțiilor democratice. Până la sfârșitul anilor 1930, aceste probleme se manifestau în sfera drepturilor electorale, dar și în relațiile cotidiene dintre reprezentanții autorităților și locuitorii satelor.

În această perioadă, în comunele sudului Basarabiei au fost consemnate numeroase plângeri ale populației privind abuzurile comise de funcționarii locali. Cazurile respective reflectau relații tensionate între primari și săteni, precum și o atmosferă politică specifică formată în micile comunități rurale, unde interesele

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ Gh. A. Cuza, *Bugeacul: drumuri și popasuri basarabene*, Iași: Ed. Cetatea Moldovei, 1941, p. 123.

personale, rivalitățile și loialitățile politice se împleteau strâns cu problemele de administrare și gospodărire.

Un astfel de exemplu a fost plângerea din 1939. Pretorul plasei Ceadâr-Lunga a transmis Prefecturii județului un dosar de 25 de file referitor la primarul satului Gaidar, ca urmare a unei reclamații inițiate de fostul primar Constantin Bacu. Constantin Bacu deținuse funcția de primar al satului circa zece ani, după care a fost înlocuit de Ivan Kapsamun. Plângerea a fost îndreptată împotriva acestuia din urmă. Totuși, ancheta a arătat că documentul prezentat de Bacu i-a indus în eroare pe unii locuitori. În petiția propusă spre semnare sătenilor se invocau probleme legate de repartizarea terenurilor forestiere, despăgubirea pagubelor cauzate de oi și clasificarea loturilor de pământ.⁷²

Petiția era semnată de locuitorii: Dmitri Kapsamun, Afanasie Maghiaru, Gheorghe Ciolac, Feodor Cebotaru, Dmitri Ciolac, Dmitri Manol, Petre Bejenaru, Zinovi Bacu, Vasile Bacu, Vasile Curdoglo, Gheorghe Ciolac, Sava Kapsamun, Chiril Topal și alții. Însă, în cursul verificărilor s-a constatat că mulți nu cunoșteau conținutul documentului; unii au declarat că *nu-și recunosc semnăturile*.⁷³

Astfel, Feodor Curdoglo figura pe listă **ca** semnând în limba rusă și lăsând amprenta degetului, însă el a declarat că nu a pus asemenea marcaje niciodată. Cetățenii Magiaru și Kapsamun au negat, de asemenea, că ar fi semnat documentul. Principalele acuzații aduse lui Ivan Kapsamun erau următoarele:

- Terenul destinat împăduririi ar fi fost repartizat ilegal „oamenilor săi”. În realitate, ancheta a stabilit că repartizarea a fost efectuată de agronomul districtului, care a stabilit și granițele parcelor;⁷⁴
- Primarul ar fi permis ca oile sale să pască oriunde, în timp ce altor locuitori li se permitea folosirea doar a unor pășuni delimitate, și că ar fi bătut păstorii. S-a stabilit însă că oile tuturor locuitorilor, inclusiv ale primarului, pășteau pe terenurile comune, provocând într-adevăr pagube culturilor, dar fără indicii de încălcare intenționată;⁷⁵
- O altă acuzație viza ordinul de recoltare prematură. Conform documentelor, ordinul a fost emis la sfârșitul lui septembrie, în timp ce în august primarul era în concediu;
- Ultima acuzație – „dezinteres față de soarta satului” – nu s-a confirmat, întrucât majoritatea semnatarilor nu au susținut această parte a plângerii.

În final, comisia a concluzionat că toate acuzațiile formulate de Constantin Bacu împotriva primarului în funcție nu corespund realității. Primarul Ivan Kapsamun a fost menținut în funcție. În concluziile sale, Pretorul a menționat că acțiunile lui Bacu aveau caracter personal și motivație politică. După demitere, acesta a

72 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 312, f. 1.

73 Ibidem

74 Ibidem

75 Ibidem

încercat să-și recupereze influența, recurgând la acuzații false și chiar la falsificarea semnăturilor. Ca urmare, Constantin Bacu a fost tras la răspundere pentru falsificarea documentelor și a semnăturilor locuitorilor.⁷⁶

Cazuri similare au fost consemnate și în alte localități ale plasei Ceadâr-Lunga. Astfel, în 1937, locuitorul comunei Ceadâr-Lunga, Dumitru Costov, a înaintat o plângere împotriva lui Andrei Dan, fost primar al comunei.⁷⁷ În cererea depusă în instanță, reclamantul a susținut că a închiriat un spațiu în hala publică, pentru care a achitat chirie anuală de 2.400 lei timp de doi ani – 1936 și 1937. Suma totală, potrivit lui, era de 4.800 lei, bani pe care i-ar fi încasat personal Andrei Dan, pe atunci adjunct de primar.⁷⁸

Acuzațiile nu s-au confirmat. Dosarul nu conținea contract de închiriere, probe documentare sau mărturii care să ateste primirea banilor de către Andrei Dan. Ancheta a stabilit că, în perioada indicată, primăria nu încheiase contracte oficiale de închiriere cu măcelarii ce ocupau spații în hala publică. Fiecare loc era repartizat prin înțelegere verbală, chiria nu era fixă și nu se încasa regulat. S-a mai reținut că mulți utilizatori ai halei se aflau sub protecția unor lideri politici locali, ceea ce îngreuna evidența financiară.⁷⁹

Judecătoria de ocol nu a putut stabili dacă vreo sumă plătită de Costov a intrat în bugetul comunei în 1936–1937, întrucât lipseau înregistrările contabile. Alți măcelari menționați în cerere au confirmat că nu au predat bani direct lui Andrei Dan, ci casierului, primind chitanțe. Excepție a făcut domnul Ghenov, care a declarat că a predat 500 lei fără chitanță; verificarea registrelor financiare a arătat, totuși, că suma a fost încasată în folosul comunei, conform procedurii.⁸⁰ În concluzie, Pretorul plasei Ceadâr-Lunga a dispus trimiterea cererii lui Costov în instanță pentru continuarea judecății.

Astfel, cazurile analizate arată că plângerile împotriva primarilor și adjuncților la sfârșitul anilor 1930 aveau adesea un caracter mai degrabă personal și politic decât administrativ sau economic. În condițiile instabilității politice și ale acutizării rivalităților locale, asemenea demersuri deveneau instrumente de presiune, modalități de recuperare a influenței pierdute sau expresii ale nemulțumirii sociale. Verificările prefecturilor și preturilor arată că majoritatea acestor acuzații nu aveau temei documentar sau factual, reflectând mai curând conflicte interne în cadrul comunităților rurale decât abuzuri reale de putere.⁸¹

În România interbelică și, în special perioada anilor '1930, viața politico-socială se caracteriza prin complexitate și prin lupta permanentă între diverse forțe po-

76 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 312, f. 2.

77 Ibidem, f. 20.

78 Ibidem

79 Ibidem

80 ANA DGN, F. 112, inv. 1, d. 312, f. 20.

81 Ibidem

litice, agravată de criza economică. În pofida acestui context, autoritățile acordau o atenție deosebită chestiunilor electorale și organizării administrative. Votarea se desfășura strict conform legii, iar orice încălcare era verificată cu rigurozitate de Prefectură. După adoptarea deciziilor, rezultatele controalelor erau afișate în locuri publice pentru informarea celor interesați. Nerespectarea legislației electorale era strict sancționată, subliniind efortul statului de a asigura transparența și legalitatea procesului electoral.⁸²

Alegerile din 1938 în România sunt un exemplu elocvent. O atenție specială a fost acordată participării cetățenilor la plebiscite, organizate pentru adoptarea noii Constituții a României.⁸³ Astfel, în 1938, potrivit documentelor de arhivă, subprefectul, în **temeiul** legii electorale, a cerut întocmirea unui tabel cu alegătorii din district, indicând persoanele care nu s-au prezentat la vot în 24 februarie. Conform legislației, cei care nu participau la vot fără motiv întemeiat urmau să fie amendați cu 500 lei în folosul comunei. Excepție se făcea doar pentru persoanele nevoiașе, care, din motive obiective, nu se puteau prezenta la urne.⁸⁴

În martie aceluiași an, pretura plasei Ceadâr-Lunga a primit o notificare privind necesitatea transmiterii de urgență a informațiilor despre persoanele care nu au votat la 24 februarie 1938 pentru noua Constituție.⁸⁵ Nu toate comunele au executat la timp dispoziția: Abaclia, Valea-Perjei, Avdarma și Chirsova au întârziat trimiterea datelor, în timp ce comuna Cioc-Maidan a declarat că nu există asemenea cazuri, dar a primit totuși ordinul de a furniza de urgență documente justificative. Aceste măsuri reflectă seriozitatea și caracterul sistematic al acțiunilor administrative menite să asigure participarea cetățenilor la viața politică a țării. Aplicarea amenzilor, cerința de raportare și controlul ierarhic arată dorința autorităților de a forma un sentiment al datoriei civice și al responsabilității față de schimbările de stat în desfășurare.

Analiza practicii electorale din satele găgăuze ale Basarabiei evidențiază complexitatea și provocările proceselor democratice din România interbelică. În pofida implementării formale a votului universal și a procedurilor legale, în practică, alegerile au fost însoțite de numeroase încălcări, conflicte de interese și incompetență administrativă. Istoria alegerilor din 1930 și activitatea ulterioară a consiliilor sătești în Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga și Dezghingea arată că normele juridice menite să asigure transparența și participarea populației se loveau de particularități sociale și culturale ale regiunii. Intervenția prefecturii, dizolvarea consiliilor și crearea comisiilor interimare ilustrează eforturile statului de a menține legalitatea și buna administrare, în pofida crizei autoguvernării locale.

82 Ibidem

83 ANA DGN, F. 112, inv. 1, T. 1, d. 293, f. 23.

84 Ibidem

85 Ibidem, f. 72.

În final, se poate concluziona că procesele democratice din mediul rural al României interbelice, în particular, în comunele găgăuze din sudul Basarabiei, au fost determinate nu doar de cadrul și normele legislative, dar adesea și de nivelul de competență, disciplină și responsabilitate morală a autorităților locale, precum și de contextul cultural și socio-economic al societății.

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția Națională a Arhivelor Direcția Generală a Arhivelor Naționale (în continuare – ANA DGN), Fondul 112, inventarul 1, dosar 156.
2. ANA DGN, F. 112, inv. 1, dosar 158.
3. ANA DGN, F. 112, inv. 1, dosar 157.
4. ANA DGN, F. 112, inv. 1, dosar 50.
5. ANA DGN, F. 112, inv. 1, dosar 116.
6. ANA DGN, F. 112, inv. 1, dosar 99.
7. ANA DGN, F. 112, inv. 1, T. 1, dosar 293.
8. ANA DGN, F. 1477, inv. 11, dosar 312.
9. Bejan, Ștefan, *Găgăuzii*, Chișinău, 2022.
10. Bercu, Oleg, *Populația găgăuză din spațiu românesc*, Iași, 2009.
11. Cuza, Gh. A., *Bugeacul: Drumuri și popasuri basarabene*, Iași, 1941.
12. Macriș, Anatol, *Găgăuzii cred în ziua de mâine*, București, 2004.
13. Scurtu, Ion, Boar Liviu, *Minorități naționale din România 1918-1925*, București, 1995.
14. Suveică, Svetlana, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928)*, Chișinău, 2010.
15. Popescu, Camelia, *Lupta pentru dreptul de vot feminin în România interbelică*. In: *Revista Historia* // <https://historia.ro/sectiune/general/lupta-pentru-dreptul-de-vot-feminin-in-romania-584120.html> (consultat 01.09.2025).
16. Scurtu, Ioan *Democrația românească în perioada interbelică (1918-1938)*. In: *Revistă de istorie Zargidava*, Bacău, 2017.
17. Ziarul Românul, nr. 7, 16 februarie 1930, p. 1 // https://documente.bcuculuj.ro/web/bidigit/periodice/romanul/1930/BCUCLUJ_FP_P2581_1930_015_0007.pdf (consultat 15.08.2025).

INLUIENȚE STRĂINE ÎN CAMPANIILE ELECTORALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

AUTOR:

Iaroslav CEBANU

Doctorand

Universitatea de Stat din
Moldova

COORDONATOARE:

Svetlana CEBOTARI

Doctoră habilitată în științe
politice, profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

INFLUIENȚE STRĂINE ÎN CAMPANIILE ELECTORALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

FOREIGN INFLUENCES IN ELECTORAL CAMPAIGNS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Iaroslav CEBANU,

doctorand, Școala Doctorală Științe Sociale,

Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID ID: 0009-0000-9730-9730

Svetlana CEBOTARI,

doctoră habilitată în științe politice, profesor universitar, facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID ID: 0000-0001-9073-104X

În contextul noilor realități geopolitice, marcate de proximitatea unui conflict armat activ, Republica Moldova se confruntă cu o necesitate sporită de consolidare a securității democratice. Această cerință devine cu atât mai relevantă în perspectiva alegerilor din 2025, când riscul interferențelor externe în procesele electorale se amplifică semnificativ. Studiul de față își propune să analizeze formele și mecanismele de manifestare a influențelor străine în campaniile electorale din Republica Moldova, cu accent pe sprijinul politic direct acordat unor partide, manipularea mediatică și campaniile de dezinformare.

Premisa fundamentală a cercetării constă în ipoteza că aceste forme de ingerință pot afecta integritatea proceselor electorale și pot eroda încrederea cetățenilor în instituțiile democratice. Din punct de vedere metodologic, studiul adoptă o abordare comparativă, vizând analiza unor cazuri relevante din regiune, analiza conținutului mediatic și analiza discursului politic. Datele vor fi colectate din surse deschise, materiale de arhivă și prin monitorizarea campaniilor electorale.

Rezultatele cercetării vor permite identificarea principalelor mecanisme de influență externă și vor fundamenta un set de recomandări destinate consolidării rezilienței instituțiilor electorale și îmbunătățirii cadrului normativ. În ansamblu, studiul urmărește să contribuie la protejarea suveranității proceselor democratice și la întărirea capacității statului de a preveni ingerințele străine în spațiul politic intern.

Cuvintele cheie: influență externă, campanii electorale, dezinformare, manipulare, securitate, suveranitate

In the context of new geopolitical realities, marked by the proximity of an active armed conflict, the Republic of Moldova faces an increasing need to strengthen its democratic security. This requirement becomes particularly relevant in view of the 2025 elections, as the risk of external interference in electoral processes grows significantly. The present study aims to examine the forms and mechanisms through which foreign influence manifests in Moldova's electoral campaigns, focusing on direct political support for parties, media manipulation, and disinformation activities.

The central premise of the research is that such interventions can undermine the integrity of elections and erode public trust in democratic institutions. Methodologically, the study employs a comparative approach, combining regional case analysis with media content analysis and political discourse analysis. Data will be collected from open sources, archival materials, and systematic monitoring of electoral campaigns.

The research findings will identify the main mechanisms of external influence and provide evidence-based recommendations for strengthening the resilience of electoral institutions and improving the regulatory framework. Overall, the study seeks to contribute to safeguarding the sovereignty of democratic processes and enhancing the state's capacity to prevent foreign interference in its political domain.

Keywords: foreign influence, electoral campaigns, disinformation, manipulation, security, sovereignty

Introducere

În ultimele decenii, interferența actorilor externi în procesele politice interne ale statelor a devenit o problemă majoră pentru securitatea democratică la nivel global, cu o incidență deosebită în spațiul Europei de Est. Fenomenul influenței străine în campaniile electorale se manifestă printr-o varietate de mecanisme – de la sprijinul financiar, logistic sau ideologic oferit anumitor formațiuni politice, până la manipularea informațională, utilizarea mass-mediei ca instrument de propagandă și coordonarea campaniilor de dezinformare. Aceste practici subminează competiția politică echitabilă, afectează transparența proceselor democratice și erodează încrederea cetățenilor în instituțiile statului și în valorile fundamentale ale democrației.

Republica Moldova, situată într-o zonă geopolitică de intersecție între Uniunea Europeană și Federația Rusă, reprezintă un studiu de caz relevant pentru analiza acestor fenomene. Contextul geopolitic actual, marcat de prezența unui conflict armat în proximitatea granițelor naționale și de tensiuni politice regionale, amplifică riscurile asociate ingerinței externe în procesele politice interne. În perspectiva alegerilor din anul 2025, climatul de vulnerabilitate informațională și polarizare socială a creat condiții favorabile intensificării campaniilor de influență străină. Pentru orice stat democratic, inclusiv pentru Republica Moldova, organizarea alegerilor libere, corecte și transparente, precum și participarea activă a cetățenilor în viața politică, constituie piloni esențiali ai funcționării statului de drept și ai menținerii suveranității naționale.

Astfel, în conformitate cu Declarația de suveranitate a Republicii Moldova alin. (2) "Izvorul și purtătorul suveranității este poporul. Suveranitatea este exercitată în interesul întregului popor de către organul reprezentativ suprem al puterii de stat a republicii."¹ Principiul suveranității sistemului instituțional și politic, consacrat în conformitate cu legislația națională în vigoare, în acord cu art. 2 alin. (1) "Suve-

1 Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 1990. *Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148/1990*. În: *Monitorul Oficial al RSS Moldova*, nr. 8, art. 192. Disponibil la: <https://www.constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=275&idc=11> [Accesat 5 mai 2025].

ranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.” și art. 38 alin. (1) ”Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.” Aceste dispoziții consacră principiul suveranității instituționale și politice, plasând procesul electoral în centrul arhitecturii democratice a statului. Rezultatele alegerilor influențează în mod direct componența Parlamentului, formarea Guvernului și, implicit, direcțiile de dezvoltare ale politicii interne și externe, suveranitatea națională și calitatea vieții cetățenilor. Prin urmare, protejarea integrității proceselor electorale de interferențele externe devine o condiție indispensabilă pentru menținerea stabilității democratice și consolidarea statalității Republicii Moldova.

Principiile democrației libere constituie elemente esențiale ale arhitecturii politice, economice și culturale ale unui stat modern. Acestea fundamentează funcționarea instituțiilor publice, relația dintre stat și cetățean, precum și mecanismele de protejare a drepturilor și libertăților fundamentale. În cazul Republicii Moldova, aceste valori sunt consfințite expres în articolul 1, alineatul (3) din Constituție, care prevede că *„Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”*².

Prin urmare, democrația constituțională a Republicii Moldova are la bază principiul pluralismului politic, al respectului pentru drepturile fundamentale și al exercitării puterii de stat în interesul cetățenilor. Totuși, menținerea acestor valori presupune o protecție activă și constantă împotriva amenințărilor interne și externe, precum și o evaluare continuă a vulnerabilităților sistemului democratic. În actualul context geopolitic, caracterizat de instabilitate internațională, războiul ruso-ucrainean și intensificarea confruntărilor între blocurile de putere, problematica influenței externe asupra statelor din Europa de Est -inclusiv asupra Republicii Moldova - capătă o relevanță strategică majoră. Interferența indirectă a Federației Ruse în viața politică internă a Republicii Moldova a devenit un fenomen tot mai vizibil, fiind documentată de mai multe instituții naționale și organizații internaționale. Încălcări identificate de către Serviciul de Informații și Securitate (SIS)³, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa/ Biroul pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului (OSCE/BIDDO)⁴, Rețeaua Europea-

2 Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#

3 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Raport public privind interferența în procesul electoral*. https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf [Accesat 5 mai 2025].

4 ODIHR Election Observation Mission, 2025. Republic of Moldova Presidential Election and Constitutional Referendum 20 October and 3 November 2024: Final Report. Warsaw: ODIHR, 14 martie 2025. Disponibil la: www.osce.org/odihr [Accesat 5 mai 2025].

nă a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO)⁵, Watchdog⁶, Asociația pentru Politica Externă (APE)⁷ ele reflectă în mod elocvent problema influenței externe și a ingerinței Federației Ruse în campaniile electorale din Republica Moldova, influență care amenință independența, suveranitatea și calitatea democrației în stat. Într-un context regional volatil, protejarea valorilor constituționale și a proceselor democratice devine o prioritate strategică, necesitând o abordare sistemică din partea instituțiilor statului și o colaborare consolidată cu partenerii internaționali.

În arhitectura juridico-politică a Republicii Moldova, cadrul constituțional are un rol fundamental în garantarea pluralismului politic, a statului de drept și a suveranității naționale. Aceste principii nu doar definesc ordinea democratică, ci stabilesc și limite clare privind legalitatea activității formațiunilor politice. În acest sens, articolul 41, alineatul (4) din Constituția Republicii Moldova stipulează că: „*Partidele și alte organizații social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova sunt neconstituționale*”⁸. Această prevedere constituie un pilon esențial al apărării ordinii constituționale și al menținerii echilibrului democratic. Ea reflectă voința legiuitorului de a proteja sistemul politic de eventuale tentative de subminare a suveranității și integrității statului, inclusiv prin mijloace indirecte de influență externă. Astfel, articolul 41 alin. (4) funcționează ca un instrument juridic de apărare a democrației împotriva acțiunilor partidelor sau organizațiilor care, prin finanțări, mesaje politice ori alianțe externe, promovează obiective contrare interesului național și valorilor constituționale. În contextul actual al intensificării interferențelor externe și al tentativelor de manipulare a opiniei publice prin mijloace informaționale, aplicarea consecventă a acestei norme capătă o relevanță sporită. Ea servește drept fundament legal pentru intervenția instituțiilor statului – inclusiv a organelor electorale și a autorităților de securitate – în vederea prevenirii și sancționării comportamentelor politice care pot afecta pluralismul și integritatea sistemului democratic. Prin urmare, articolul 41 alin. (4) nu reprezintă doar o interdicție constituțională formală, ci o garanție substanțială a suveranității Republicii Moldova, oferind cadrul normativ necesar pentru protejarea proceselor electorale împotriva influențelor externe ostile.

5 ENEMO, 2025. *Final Report - IEOM to Moldova for 2024 Presidential Elections and Constitutional Referendum*. Disponibil la: <https://enemo.org/post/final-report-ieom-to-moldova-for-2024-presidential-elections-and-constitutional-referendum-592>

6 Rusu, A., Curăraru, A. & Budurin, C., 2025. *Evaluarea campaniilor de promovare: analiză a investițiilor și tacticii utilizate în perioada 31 ianuarie – 28 februarie 2025*. Disponibil la: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2025/04/Report-RO.pdf>

7 Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteză analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*. Disponibil la: <http://www.ape.md/2025/04/sinteza-analitica-privind-lupta-cu-dezinformare-in-moldova/>

8 Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#

Un aspect esențial constă în faptul că, odată cu proclamarea independenței și afirmarea ca actor suveran, Republica Moldova a devenit ținta unui război hibrid latent, continuu desfășurat în regiune, care afectează și alte state precum Ucraina, Georgia sau Armenia. Manifestările acestui război hibrid se reflectă în tentative de influențare a campaniilor electorale, dezinformarea alegătorilor prin intermediul mass-mediei, finanțarea ilegală a partidelor politice și a unor lideri politici, fraudarea alegerilor, coruperea alegătorilor și alte acțiuni incompatibile cu principiile statului de drept. Astfel de ingerințe externe subminează principiile democratice fundamentale ale Republicii Moldova.

Această situație este reglementată la nivel național prin Legea nr. 294/2007, art. 3 alin. (1), care stipulează: „*Sînt interzise partidele politice care, prin statutul, programul și/sau activitatea lor, militează împotriva suveranității, integrității teritoriale a țării, valorilor democratice și ordinii de drept a Republicii Moldova, utilizează, pentru realizarea scopurilor lor, mijloace ilegale sau violente, incompatibile cu principiile fundamentale ale democrației*”⁹.

În contextul amenințărilor hibride, partidele politice devin nu doar participanți la alegeri, ci și componente critice ale securității naționale. Angajamentul lor față de interesele naționale și conformitatea programelor politice cu valorile democratice permit evaluarea vulnerabilității statului la influențe externe, inclusiv prin canale financiare, media sau presiuni ideologice. În situația alegerilor din Republica Moldova, unde ingerințele externe constituie un factor perturbator constant, rolul partidelor politice devine cu atât mai sensibil.

Pentru ca acestea să contribuie eficient la consolidarea democrației, partidele politice trebuie să acționeze exclusiv în interesul statului pe care îl reprezintă și nu în slujba unor agende externe. Acest principiu este recunoscut și la nivel internațional, fiind consacrat în Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2131/1965, art. 3 alin. (5): „*Fiecare stat are dreptul inalienabil de a-și alege sistemul politic, economic, social și cultural fără nicio formă de interferență din partea altor state*”¹⁰. Astfel, securitatea electorală și integritatea procesului democratic depind direct de capacitatea partidelor politice de a se conforma normelor constituționale și legale, protejând suveranitatea națională și consolidând reziliența instituțiilor democratice în fața influențelor externe.

Un precedent relevant în analiza influenței externe îl constituie situația în care aceasta nu se manifestă exclusiv prin sprijin material sau tehnologic acordat unor persoane sau audiențe specifice, ci prin cultivarea așa-numitelor „contraelite”. Aceste grupuri se prezintă ca alternative interne autentice, dar promovează, în realitate, interesele externe ale unor state terțe, destabilizând spațiul politic in-

⁹ Legea nr. 294/2007 privind partidele politice În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.42-44 art. 119 Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141459&lang=ro

¹⁰ Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1965. *Declarația privind inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității acestora*. Rezoluția 2131 (XX) din 21 decembrie 1965. Disponibil la: https://legal.un.org/avl/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx.html

tern și subminând autoguvernarea. Lipsa transparenței în finanțarea partidelor politice și în comunicarea electorală digitală creează un cadru favorabil infiltrării intereselor externe, erodând încrederea cetățenilor în procesul democratic.

În contextul alegerilor parlamentare din Republica Moldova programate pentru anul 2025, riscurile și provocările hibride generate de influențele externe devin deosebit de pregnante. Protejarea sistemului democratic, menținerea integrității politice și culturale, consolidarea apropierii de spațiul european integrativ și păstrarea dinamicii pozitive obținute în anii 2020 și 2022 subliniază necesitatea studiului aprofundat al mecanismelor de influență externă și al strategiilor de contracarare a acestora. Un instrument promițător în limitarea acestor interferențe îl reprezintă comunicarea strategică, combinată cu creșterea gradului de alfabetizare mediatică a alegătorilor. Aceste măsuri constituie premise esențiale pentru desfășurarea unor alegeri libere, corecte și transparente.

Prezenta cercetare vizează problematica influenței externe deliberate și distructive asupra campaniilor electorale din Republica Moldova, manifestată prin falsificări, manipulări, dezinformare, propagandă, utilizarea tehnologiilor deep-fake și fake-news, discursuri mediatice ostile, acțiuni ilegale în perioada electorală, precum și prin alte metode prin care forțele externe pot influența rezultatul final al votului cetățenilor. Totodată, sunt analizate măsurile necesare pentru contracararea acestor fenomene în mediul mediatic, public și digital. Autorul cercetării propune o abordare parțială, combinând analiza teoretico-juridică și politologică cu o cercetare practică, bazată pe identificarea și evaluarea practicilor pozitive de comunicare strategică din statele membre ale UE și din țările candidate, în vederea valorificării experienței relevante și a potențialului de aplicare în Republica Moldova.

Actualitatea temei prezentei cercetări derivă, în primul rând, din solicitările sistemului socio-politic privind asigurarea dreptului fundamental al poporului la alegeri periodice, legitime și corecte. Totodată, relevanța acestei teme este determinată de necesitatea adaptării instituțiilor statului la răspândirea rapidă a națiunilor promovate de țări terțe în mediul digital și mediatic, care influențează campaniile electorale, sistemul politic și social, opiniile, viziunile și preferințele alegătorilor, opinia publică și orientările politice, precum și mass-media. Devine evidentă nevoia stringentă de a contracara influența externă distructivă, care constituie o amenințare la nivel național, regional și global, în contextul angajamentelor asumate de Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană. În acest cadru, combaterea războiului hibrid, a programelor angajate de manipulare și propagandă în procesul electoral are un impact direct asupra calității democrației și reprezintă una dintre sarcinile prioritare ale viitorului apropiat.

Realizările existente în domeniul protejării procesului electoral și al rezilienței instituționale demonstrează capacitatea Republicii Moldova de a face față provocărilor hibride. Este important de menționat că, în perioada instabilității politice din anul 2019, a pandemiei de COVID-19, a crizei energetice și a acțiunilor militare în statul vecin, autoritățile Republicii Moldova au reușit să mențină suvera-

nitatea decizională și orientarea pro-europeană. Prin urmare, în cadrul acestei lucrări, perioada de referință a analizei va începe cu anii 2019–2020 și se va extinde până în prezent. Primul tur al alegerilor prezidențiale, desfășurat la 20 octombrie 2024, în aceeași zi cu referendumul privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, precum și turul al doilea din 3 noiembrie, au reprezentat un eveniment de o importanță majoră, definitoriu pentru traiectoria și destinul țării. Rezultatele acestor alegeri nu trebuie să fie compromise de influențe externe care acționează împotriva intereselor vitale ale statului și ale populației.

Scopul și obiectivele lucrării vizează cercetarea fenomenului influențelor străine în campaniile electorale și sistemului electoral al Republicii Moldova.

În concordanță cu scopul general al studiului, cercetarea urmărește atingerea următoarelor obiective specifice:

- identificarea formelor și canalelor de influență externă în campaniile electorale din Republica Moldova;
- evaluarea impactului influenței externe asupra comportamentului electoral, agendei politice și percepției publice privind alegerile libere și corecte;
- analiza cadrului normativ și a mecanismelor instituționale de protecție electorală împotriva ingerințelor nedemocratice;
- realizarea unei analize comparative a practicilor din statele membre ale Uniunii Europene și din țările candidate privind contracararea influenței externe;
- formularea unor recomandări strategice pentru consolidarea rezilienței procesului electoral în fața influențelor străine.

Cercetarea este structurată în două părți complementare: primul capitol se concentrează asupra cercetării teoretice, iar al doilea capitol are un caracter praxiologic, orientat spre aplicarea rezultatelor în practică.

Metodologia cercetării adoptă o abordare multidisciplinară și utilizează un set variat de metode calitative, pentru a analiza influența externă asupra proceselor electorale din Republica Moldova și a identifica mecanisme eficiente de reziliență democratică. Principalele metode utilizate includ: analiza conținutului mediatic, analiza discursului, studiul de caz, metoda comparativă și metoda deducției. Analiza conținutului și a discursului va permite examinarea specificului narativelor politice și mediatice, evidențiind elementele de influență externă, cu precădere în cadrul campaniilor electorale recente. Studiul de caz va oferi posibilitatea investigării unor exemple concrete de interferență străină în procesele electorale din Republica Moldova, dar și din alte state în contextul geopolitic. Metoda comparativă va facilita analiza mecanismelor de protecție electorală implementate în statele membre ale Uniunii Europene și în țările candidate, în scopul identificării celor mai bune practici care pot fi adaptate contextului național. Metoda deducției va contribui la formularea de concluzii și recomandări adresate autorităților Republicii Moldova, vizând atât consolidarea procesului electoral intern, cât și prevenirea și contracararea influențelor externe.

1. Identificări conceptual – teoretice ale fenomenului „influență externă”

Fenomenul influenței externe în procesele politice reprezintă un fenomen complex și larg răspândit la nivel global, fiind un element central al dinamicii politice contemporane. Identificatorii conceptuali ai influenței externe, așa cum sunt evidențiați în literatura de specialitate din domeniile politologiei, geopoliticii, sociologiei, economiei și al culturii, se caracterizează printr-o diversitate de abordări și perspective. În ciuda complexității acestora, toate tipurile de influență externă au o bază politică comună, reflectând interacțiunea dintre interesele statale și mecanismele de exercitare a puterii. În cadrul acestei analize, atenția se concentrează asupra dimensiunii politologice a fenomenului. În acest sens, este esențial să se distingă o serie de concepte fundamentale care determină esența influenței ca fenomen social și politic: puterea ca precursor al influenței, cauzele influenței și sursele acesteia, cu precădere procesele politice interne și manifestarea lor în politica externă, în relația cu alte state.

Aplicând metoda analizei hermeneutice asupra aparatului conceptual al influenței politice, se poate deduce că orice formă de influență externă reprezintă o manifestare politică a voinței elitelor unui stat în politica externă, exercitată indirect asupra unui alt stat. Având în vedere faptul că majoritatea statelor moderne funcționează ca democrații, influența statelor nedemocratice se concentrează în mod special asupra alegătorilor, partidelor politice și anumitor personalități politice-cheie. Această orientare strategică a influenței externe vizează modelarea deciziilor interne și orientarea proceselor electorale, cu scopul de a submina autonomia decizională și de a promova interesele externe ale statelor influente. Astfel, analiza politologică a fenomenului influenței externe permite evidențierea relațiilor cauzale dintre puterea politică, procesele interne și strategiile externe, oferind un cadru teoretic solid pentru investigarea interferențelor externe în campaniile electorale și în structurile democratice ale unui stat, precum Republica Moldova. Pentru a analiza fenomenul influenței externe, este utilă definiția oferită de sociologul Maximilian Weber¹¹, potrivit căreia: *„Termenul «politică», care include atât politica externă, cât și politica internă, denotă dorința de a participa la putere sau de a influența distribuția puterii, fie între state, fie în interiorul statului, între grupurile sociale pe care le include”*. Din perspectiva acestei definiții, influența politică externă poate fi înțeleasă ca exercitarea puterii politice a unui stat asupra altuia, cu scopul de a modifica condițiile politice interne în situații preelectorale, afectând direct rezultatul final al alegerilor.

Deși principiul procesului politic rămâne constant, literatura de specialitate oferă definiții variate ale conceptelor de putere, autoritate și rezultatul acestora – influența în politica externă. Astfel, Cornea S. subliniază că puterea, ca precursor al autorității în politica externă a unui stat, reprezintă în primul rând capacitatea

11 Вебер, М., 1990. *Избранные произведения*. Moscow: Progress. (Compiled and edited by Yu. Davydov; Preface by P. Gaidenko; transl. from German.)

de a influența oamenii¹². Influența externă este strâns legată de manifestarea politicii externe a unui stat și se realizează în cadrul unui sistem internațional deschis, în care statele interacționează permanent și încearcă să-și exercite reciproc influența pentru protejarea intereselor proprii. Autorul adaugă că fiecare comunitate - la fel ca și statul - întreține relații cu alte comunități (state sau grupuri de state), fie ele prietenoase, fie ostile. Puterea și influența necesare pentru a se apăra împotriva unei eventuale agresiuni, dar și pentru a dezvolta relații politice, economice și culturale reciproc avantajoase, constituie o componentă esențială a implementării politicii interne, realizată prin intermediul politicii externe¹³. În această perspectivă, politica externă și politica internă, adică procesul decizional privind administrarea statului, nu reprezintă doar un privilegiu al elitei conducătoare, ci și o zonă de responsabilitate majoră.

Existența amenințării influenței externe, în special a celei politice, obligă statele să adopte măsuri preventive și să reacționeze proactiv, pentru a asigura securitatea națională și bunăstarea cetățenilor. În lipsa unor astfel de măsuri, competența decizională a statului poate fi supusă influenței sau chiar controlului indirect al altor state, compromițând suveranitatea și stabilitatea democratică.

Având în vedere rolul concret al elitelor statale în politica externă, influența politică externă, prin natura sa, poate avea întotdeauna un caracter expansionist. În această perspectivă, este relevantă interpretarea oferită de Hans Morgenthau, care a identificat trei metode principale de conducere a politicii externe: expansionismul militar, economic și cultural.

În prezent, influența politică expansionistă rămâne unul dintre cele mai subversive tipuri de influență asupra statelor, având potențialul de a conduce, pe termen lung, la agresiuni militare. Un exemplu elocvent este intervenția Federației Ruse în Ucraina, care ilustrează modul în care expansionismul poate fi implementat progresiv și multidimensional. Concluziile formulate de Morgenthau acum aproape 70 de ani rămân actuale: expansionismul cultural este considerat cea mai eficientă formă de influență externă, deoarece vizează controlul asupra conștiinței cetățenilor și a elitelor politice, realizând practic victoria asupra unui stat fără a recurge la acțiuni militare directe¹⁴.

În cadrul acestei cercetări, conceptul de „influență politică externă” este definit ca un ansamblu de acțiuni intenționate ale voinței subiective a elitelor unui stat, îndreptate asupra resurselor și proceselor politice interne ale altui stat. În această optică, se validează observația lui Cornea S¹⁵., conform căreia puterea politică depășește sfera restrânsă a „puterii de stat”, incluzând și modalități de influență

12 Cornea, S., 2016. *Definirea noțiunii putere publică: abordări autohtone*. În: *Revista Națională de Drept*, 1(190), p.12.

13 Ibidem. p.16

14 Morgenthau, H.J., 1955. p.57. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf.

15 Cornea, S., „op.cit”

neoficială, care nu sunt prevăzute de legislația unui stat sau care nu sunt declarate oficial. Această dimensiune informală a influenței externe permite actorilor statali să exercite presiuni subtile, să manipuleze percepțiile publice și să modifice deciziile interne, fără a încălca formal legile interne ale statului vizat.

Astfel, analiza influenței politice externe trebuie să includă nu doar instrumentele oficiale ale puterii, ci și mecanismele informale și culturale de influență, care, combinate, constituie un vector strategic al politicii externe expansioniste. Conform autorului citat, influența politică și puterea politică se manifestă într-un spectru mult mai larg decât simpla sferă a statului, acționând și asupra altor unități ale sistemului politic al societății, cum sunt partidele politice, mișcările sociale, organizațiile de tineret, grupurile de influență, organizațiile sponsorizate sau indivizii și activitatea lor colectivă. Această activitate poate fi uneori în opoziție cu politica și puterea de stat, manifestându-se ca un rezultat al confruntării și cooperării dintre diferitele forțe politice. Această perspectivă este deosebit de relevantă în contextul actual al Republicii Moldova, unde societatea este profund polarizată pe criterii politice, culturale, lingvistice sau de vârstă. Această polarizare oferă oportunități actorilor externi, în special Federației Ruse, de a exercita influență politică indirectă, exploatând liniile de divizare pentru a modula comportamentul alegătorilor și deciziile partidelor politice în interesul propriu național.

Puterea politică, în opinia autorului, se manifestă ca rezultat al confruntării și cooperării dintre diferite forțe politice¹⁶. Această concluzie este foarte actuală în prezent pentru Republica Moldova, marcată de polarizarea societății pe criterii politice, culturale, lingvistice, de vârstă și alte criterii, la care fac apel țări terțe, în special Federația Rusă, exercitând influență politică externă în mod indirect.

În analiza teoretică a fenomenului influenței externe, conceptele și abordările sunt complexe și sunt studiate în cadrul diferitelor curente politologice: realism, neorealism, liberalism sau neoliberalism. În această lucrare, accentul se pune asupra teoriei lui Carl Schmitt¹⁷, pentru care indicatorul fenomenului influenței externe este puterea și procesele politice de luare a deciziilor. Autorul ajunge la concluzia că instrumentele politicii externe și interne sunt definite în termeni de Potestas directa - exercitarea directă a puterii și/sau Potestas indirecta, adică o modalitate indirectă, mediată, de influențare a unui stat asupra altuia, influență care se exercită prin canale diferite de verticala directă deschisă, și discursiv în ceea ce privește cetățenii altui stat, strict în interesul propriu național, fără a ține seama de interesele altor țări. Această interpretare a influenței externe este cea mai specifică și caracteristică pentru regiunea post-sovietică, unde Federația Rusă exercită o influență politică indirectă, inclusiv asupra Republicii Moldova, folosind metode indirecte. Această influență politică este permanentă și se manifestă în mod deosebit de acut în perioada preelectorală sub forma ingerințelor străine în treburile interne, în special pentru Republica Moldova.

¹⁶ Morgenthau, H.J. „op.cit”, p.14

¹⁷ Шмитт, К. (2016) *Понятие политического*. Санкт-Петербург: Наука.

În paralel cu teoria lui K. Schmitt, se poate distinge o altă reprezentare a fenomenului influenței interne, în care principalul identificator este discursul, alături de putere. Conceptul de puterea blândă, "soft power", care este echivalent cu noțiunea de „Potestas indirectă”, care, în esență, înseamnă o serie de măsuri de influență non-militară a statelor unele asupra altora, cu scopul de a promova valorile democrației, culturii și discursului. Conform poziției lui J. Nye, puterea soft este considerată ca fiind capacitatea de a forma preferințele altor state, ale elitelor acestora, ale corporațiilor transnaționale, ale persoanelor fizice etc., care sunt de obicei asociate cu active intangibile, precum atractivitatea, imaginea sau statutul, cultura, valorile politice și comunitatea instituțiilor, precum și politica, care este considerată de alții ca fiind legitimă și având autoritate morală¹⁸.

Acest tip de influență este evidențiat în discurs și include idei, simboluri, mărci, modele de comportament, tehnologii educaționale, artă, rețele informaționale, tendințe, gadgeturi, tehnologii avansate și alte mijloace de influență. Toate aceste componente alcătuiesc mediul media în relațiile interstatale, care unește elitele și statele. În această concepție a influenței soft, un indicator deosebit de important este observația că intensificarea influenței reciproce a tuturor actorilor unul asupra celuilalt crește potențialul cumulativ de influență al statelor individuale sau al grupurilor de state, al instituțiilor supranaționale precum UE, al corporațiilor transnaționale sau al persoanelor fizice¹⁹.

Printre principalele identificări ai fenomenului influenței externe de acest tip se pot distinge caracterul său normativ și acoperirea globală și regională. Un exemplu al acestui tip de influență poate fi activitatea de politică externă a UE în relațiile externe cu alte țări și cu Republica Moldova în special, în facilitarea proceselor de democratizare care au loc pe bază voluntară.

Este important de remarcat că influența externă nu este întotdeauna negativă. Exemplul de mai sus privind influența UE demonstrează în mod clar diferența dintre influența care nu ține seama de interesele altor state și influența care combină parțial interesele naționale ale anumitor țări pentru a atinge stabilitatea economică, politică și securitatea. În această perspectivă, Beniuc L. arată că Uniunea Europeană poate fi considerată o „putere normativă”, capabilă să exporte valori și modele de guvernare prin mecanisme de influență externă care nu contravin legislației interne a statelor membre, candidate sau potențial candidate. Esența conceptului de putere normativă constă în faptul că aceasta nu se bazează pe mijloace militare sau economice, ci pe discurs, idei și reguli comune, care construiesc concepții despre ceea ce este „corect” în plan politic, economic și social²⁰.

18 Nye, J.S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs. p.6.

19 Nye, J. S., 2011 *The future of power*. New York: Public Affairs.

20 Beniuc, L., 2016. „Soft Power” a Uniunii Europene și limitele sale. În: *Managementul public al programelor europene*, 2016, p76. Disponibil la https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/122692 [Accesat 15 August 2025].

Un alt identificator important al influenței externe îl constituie circulația și transmiterea informației. Conform lui Karl Deutsch, în teoria sa despre sisteme și integrare, fluxul de informații și modul în care acesta este transmis influențează coeziunea sistemului social, atât la nivelul cetățenilor, cât și al elitelor politice²¹. Deutsch folosește concepte din cibernetică pentru a dezvolta indicatori operaționali care permit măsurarea stabilității și coeziunii sistemelor politice. În completarea teoriilor privind sistemele și integrarea, Deutsch subliniază importanța factorilor economici și sociali, precum fluxul informațional, circulația persoanelor și comerțul, în consolidarea sistemului politic. Astfel, comunicarea joacă un rol central în transmiterea informațiilor, deoarece stabilește legături logice între evenimente și permite coordonarea proceselor politice și sociale²².

Un alt indicator fundamental pentru înțelegerea fenomenului influenței externe și a cauzelor apariției sale este, în opinia noastră, ciocnirea suveranităților, care, ca fenomen, nu este pe deplin reglementată de dreptul internațional. Statele suverane sunt suverane în măsura în care au putere deplină în domeniul luării deciziilor și al punerii lor în aplicare, acest principiu stând la baza politicii externe a statelor nedemocratice.

Argumentul nostru prezentat mai sus se bazează pe ideile cercetătorului american Stephen Krasner²³, care în cartea sa afirmă că suveranitatea înseamnă în principal autonomie și independență față de alte state, și nu putere supremă, deoarece puterea în interiorul statului poate fi organizată în moduri diferite.

Krasner evidențiază patru interpretări principale ale acestui termen: 1) suveranitatea consacrată în dreptul internațional și epuizată prin recunoașterea juridică reciprocă a statelor în cadrul unor granițe teritoriale strict definite. 2) suveranitatea vestfaliană, care înseamnă excluderea actorilor externi din problema controlului politic asupra anumitor teritorii. 3) suveranitatea internă, care determină organizarea formală a puterii politice în interiorul statului și capacitatea autorităților publice de a controla unitățile administrative corespunzătoare competențelor lor. 4) suveranitatea interdependentă, determinată de capacitatea reală a statului de a controla procesele care se desfășoară în afara limitelor sale administrative (o astfel de suveranitate nu are un statut juridic și politic direct)²⁴.

În completarea tipologiei menționate mai sus, merită menționat „suveranitatea poporului”, care devine suveranitatea statului în cazul legitimității puterii de stat. Acest principiu exclude post factum influența politică externă, care trebuie combătută, deoarece numai puterea aleasă în mod legal poate fi legitimă²⁵.

21 Cox, R.W. 1972 K. Deutsch and the Study of Political Science, *The Political Science Reviewer*, 2, pp. 90–111.

22 Ibidem. p.92.

23 Krasner, S.D., 1999. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton, NJ: Princeton University Press. p.3.

24 Ibidem. p.3-4.

25 Cornea, S., 2016. *Definirea noțiunii putere publică: abordări autohtone*. În: Revista Națională de

La rândul său, doar puterea legitimă, bazată pe un sistem de norme și principii acceptate în societate, este legală și justificată din punct de vedere social. Actele de legitimitate ale puterii democratice sunt alegerile și organele reprezentative ale statului. Astfel, legitimitatea reprezintă starea puterii în care cetățenii recunosc în mod voluntar și conștient dreptul puterii de a le indica comportamentul în conformitate cu legislația în vigoare. În prezent, ciocnirea suveranităților are loc atât sub forma unei ciocniri directe, cel mai evident exemplu fiind Potestas directă, acțiunile militare ale Federației Ruse împotriva Ucrainei, cât și sub forma Potestas indirectă, războiul hibrid în regiunea fostei URSS, inclusiv în Republica Moldova, în apărarea de către Moldova a alegerii sale suverane, a autonomiei ca stat și a independenței în luarea deciziilor politice interne și a cursului politicii externe de aderare la UE.

2. Forme și canale ale influenței externe în campaniile electorale din Republica Moldova

Printre principalele forme de influență politică externă a țărilor terțe asupra unui stat, diferiți autori evidențiază diverse forme generale de război hibrid, propagandă politică, intervenție străină în procesele democratice. Canalele, la rândul lor, depind de forma de influență politică și, în mod similar, sunt foarte diverse.

Astfel, Braga L.²⁶, analizând, evidențiază următoarele forme de influență politică externă în procesul electoral, dintre care cele mai răspândite forme de influență ascunsă sau constrângere, utilizate pe scară largă în prezent, în special pe teritoriul RM, sunt: manipularea informației (adică furnizarea către oameni a informațiilor „trunchiate”, capabile să impună stereotipuri care provoacă reacții și comportamente dorite), dezinformarea (adică răspândirea intenționată a informațiilor false, care induc în eroare cu privire la situația reală) și propaganda agresivă, pe care autorul o împarte în tipuri în funcție de gradul de veridicitate, de la „albă”, care nu conține informații false, la „gri”, care conține parțial informații veridice, și mai departe la „neagră”, complet falsă.

Trebuie menționat că, în timpul desfășurării campaniilor electorale, printre formele de influență politică se numără adesea și fake news, însă ca o încercare deliberată și intenționată de a influența rezultatul final al votului cetățenilor. În acest sens, Grupul de Experți la Nivel Înalt (GENI) a făcut o corecție importantă, subliniind că termenul „fake news” este inadecvat pentru descrierea fenomenului complex al dezinformării, care poate îmbina elemente fabricate cu fapte reale și include practici ce depășesc formatul tradițional al știrilor. În locul său, se recomandă utilizarea noțiunilor „dezinformare” sau „informație falsă”. De asemenea, termenul „fake news” a fost deturnat de unii actori politici pentru a discredita relatări considerate indezirabile, transformându-l într-un instrument de influență

Drept, 1(190), p.13-14.

26 Braga, L., 2020. *Политическая культура в Республике Молдова*. p.172. ISBN 978-9975-151-10-8.

asupra fluxului informațional și de subminare a mass-mediei independente.²⁷²⁸

Cea mai detaliată tipologie a formelor de influență politică externă, prezentată de Autoritatea pentru partidele politice europene și fundațiile politice europene, în lucrarea complexă *Foreign Electoral Interference Affecting EU Democratic Processes*²⁹.

1. *Forme de influență financiară:*

- finanțarea partidelor politice și a candidaților, a campaniilor electorale;

Practica organizării alegerilor, după cum se menționează în raportul *Statement of Preliminary Findings* realizat de observatorii OSCE, pentru alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025, OSCE a semnalat finanțarea ilicită ca una dintre problemele majore identificate în procesul electoral, alături de atacuri cibernetice și dezinformare. În perioada alegerilor din 2025 au avut loc campanii neoficiale, conduse de rețele false de conturi, uneori folosind videoclipuri create cu ajutorul inteligenței artificiale, „ferme de troli” și roboți automatizați, care răspândeau dezinformare alarmistă pe rețelele sociale. În același timp, este important de menționat că eforturile statului au fost semnificativ intensificate, astfel încât a fost utilizată o gamă largă de mecanisme ale diferitelor instituții pentru a identifica intervenția externă și dezinformarea.³⁰

- utilizarea comunităților diasporei;

Diaspora a fost vizată de campanii informaționale coordonate din partea actorilor exteriori, care transmiteau mesaje politice adaptate intereselor persoanelor de peste hotare. Exemplu menționat în rapoartul de observare electorală privind influența externă și diaspore.³¹ Un exemplu concret este activitatea Centrului Cultural Educativ Moldovenesc, care declarativ are ca scop promovarea culturii și valorilor naționale ale Republicii Moldova, dar dar de facto - se preocupă de consolidarea diasporei moldovenești în cadrul grupului criminal organizat de partidul ȘOR.³²

27 Doublet, Y.-M., 2023. *Dezinformarea și campaniile electorale*. Chișinău: Consiliul Europei. p.29. Disponibil la: <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns/1680aa5226> [Accesat 17 August 2025].

28 European Commission, Directorate-General for Communication. 2018. *A multi-dimensional approach to disinformation: report of the independent High level group on fake news and online disinformation*. p.10. Luxembourg: Publications Office of the European Union Disponibil la: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en> [Accesat 17 August 2025].

29 Karásková, I., Běrzina-Čerenkova, U.A. & Němečková, K., 2023. *Foreign electoral interference affecting EU democratic processes*. Brussels: European Parliament. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 19 August 2025].

30 OSCE Parliamentary Assembly, 2025. *Republic of Moldova: Statement of Preliminary Findings and Conclusions — Parliamentary Elections, 28 September 2025*. p.2. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

31 Ibidem. p.14

32 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova*. p.7. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

- practica mituirii alegătorilor;
- stimulente oferite alegătorilor³³.

În contextul experienței recente privind identificarea unor mecanisme de finanțare ilicită a campaniilor electorale, autoritățile Republicii Moldova au semnalat cazuri în care anumite proiecte și entități afiliate unor grupuri politice controversate au fost utilizate pentru susținerea campaniilor prin mijloace financiare opace. Un exemplu notoriu, menționat în rapoartele instituțiilor de stat și în investigațiile jurnalistice, îl constituie proiectul FIMI, gestionat de structuri apropiate grupului criminal organizat ȘOR, în cadrul căruia au fost documentate plăți semnificative pentru promovarea de conținut politic pe rețelele sociale, inclusiv prin pagini anonime create și dezactivate succesiv după difuzarea materialelor sponsorizate.³⁴ Pornind de la aceste constatări, guvernul Republicii Moldova a inițiat un proiect de lege în februarie 2025³⁵ cu scopul combaterii corupției electorale, care include sancțiuni mai dure pentru promisiuni de bani sau bunuri în schimbul votului - adică pentru stimulente retribuite alegătorilor.

Formele de influență politică menționate mai sus, asociate cu influența economică, sunt o practică răspândită de stimulare a alegătorilor prin mijloace financiare, utilizarea mass-media angajate, a anumitor canale de televiziune ca instrument de manipulare a opiniei publice și de discreditare a adversarilor politici³⁶. Această formă vizează în mare măsură publicul de vârstă înaintată, vulnerabil la narațiuni care fac referire la retorica și stilul de viață cu care este familiarizat, în opoziție cu cursul european.

Când normele, narațiunile și discursul UE intră în contextul sociocultural moldovenesc, ele se confruntă în conștiința alegătorului cu stereotipuri și clișee larg răspândite și cu retorica pro-rusă.³⁷

În cadrul lucrării noastre, vom pune accentul pe influența informațională, formele și canalele sale de difuzare în procesul electoral.

33 Karásková, I., Bērziņa-Čerenkova, U.A. & Nēmečková, K., 2023. *Foreign electoral interference affecting EU democratic processes*. Brussels: European Parliament. p.19. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 19 August 2025].

34Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova*. p.12. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

35 Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2025. *Măsuri pentru alegeri mai corecte: Cabinetul de Miniștri a prezentat avizul la proiectul de lege privind combaterea corupției electorale*. Disponibil la: <https://justice.gov.md/ro/content/masuri-pentru-alegeri-mai-corecte-cabinetul-de-ministri-prezentat-avizul-la-proiectul-de> [Accesat 06 octombrie 2025].

36 Guțuțui, O., 2019. *Sistemul electoral mixt: o nouă provocare pentru mass-media audiovizuale din Republica Moldova*. În: *Revista Mass-Media în Republica Moldova*, pp.49–52. Diponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/10-Mixed_Electoral_System_AudioVisual_Media_ROMANIAN.pdf [Accesat 17 mai 2025].

37 Baltag, D. & Burmester, I., 2021. 'Quo vadis, Moldova? The role of social and political elites in the norm internalization process'. *Democratization*, 29(3), p.10.

2. *Forme de influență informațională:*

- Manipularea informației și a opiniei publice;

Raportul OSCE³⁸ în cadrul căruia au fost dezvăluite fraudele electorale, unde este menționat că a existat implicare a factorului extern în campanii de dezinformare și propagandă cu mesaje false despre fraude electorale.

Un caz semnificativ s-a produs la 23 septembrie, când agențiile media de stat ale Federației Ruse, în special TASS, au promovat o narațiune alarmistă și falsă lansată de Serviciul de Informații Externe al Rusiei (SVR), potrivit căreia Uniunea Europeană ar „ocupa” Republica Moldova, NATO ar intenționa să amenințe Transnistria din spre Odesa, iar „falsificările masive” ale rezultatelor electorale ar provoca proteste în masă pentru apărarea drepturilor alegătorilor. Acest tip de campanie informațională reflectă utilizarea strategică a dezinformării pentru destabilizarea contextului electoral și diminuarea încrederii publicului în procesul democratic național.³⁹

Eforturile țărilor terțe iau forma unor campanii coordonate, în care se utilizează canale media, inclusiv rețelele sociale, și se creează conținut care pare să provină din țara țintă.⁴⁰

- Mass-media și campanii pe rețelele sociale;

În rapoartele de observare a OSCE⁴¹ se arată că platformele sociale au fost folosite intens pentru distribuirea masivă a conținutului partizan și de propagandă electorală și dezinformare. De asemenea, deciziile CEC și presiunile politice asupra televiziunilor au fost semnalate ca surse de dezechilibru media. rapoartele de observare electorală s-a constatat că platformele sociale au fost utilizate intens pentru distribuirea masivă a conținutului partizan, a materialelor de propagandă electorală și a mesajelor de dezinformare, contribuind astfel la polarizarea spațiului informațional. În același timp, au fost semnalate cazuri de dezechilibru media generate de presiunile politice asupra televiziunilor și de anumite decizii ale Comisiei Electorale Centrale, care au influențat accesul echitabil la spațiul mediatic. După suspendarea, în perioada 2022–2023, a mai multor posturi de televiziune pe motive legate de securitatea informațională și de dezinformare, o parte dintre aceste entități media s-au reorientat către mediul online, mai puțin reglementat. Astfel, la 16 septembrie 2025, autoritățile au efectuat percheziții la sediile com-

38 OSCE Parliamentary Assembly, 2025. *Republic of Moldova: Statement of Preliminary Findings and Conclusions — Parliamentary Elections, 28 September 2025*. p.14. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

39 EUvsDisinfo, 2023. *Russian Disinformation: Moldova “Occupation” Narrative*. European External Action Service. Disponibil la: <https://euvsdisinfo.eu/report/moldova-occupation-narrative> [Accesat 06 octombrie 2025].

40 Karásková, I., Běrzina-Čerenkova, U. A. & Němečková, K. 2023. *Foreign Electoral Interference Affecting EU Democratic Processes*. European Parliament. p.30. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 17 August 2025].

41 OSCE Parliamentary Assembly, 2025. *Republic of Moldova: Statement of Preliminary Findings and Conclusions — Parliamentary Elections, 28 September 2025*. p.17. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

paniei Trust Media, care gestiona posturile Canal 5 și Primul în Moldova, în cadrul unor investigații privind evaziunea fiscală și spălarea de bani.

În 2024, SIS a fost împuternicit să blocheze site-uri chiar și în afara stării de urgență, iar în 2025, peste 60 de site-uri au fost blocate pe motive de securitate națională, inclusiv 35 în timpul campaniei electorale. Majoritatea ordinelor de blocare au vizat platforme precum MD24 și serviciul IPTV HaiTV, care difuzau conținut provenit din surse acuzate anterior de propagandă și dezinformare pro-Kremlin. Totuși, lipsa accesului public la deciziile oficiale privind blocarea site-urilor și absența unui registru consolidat al domeniilor restricționate au ridicat întrebări privind transparența procesului și compatibilitatea acestuia cu standardele democratice europene.⁴²

- Apeluri către audiențe pe criteriul apropierii și sentimentului de apartenență;
- Campanii de denigrare;

În raportul SIS se face referire la credibilitate afectată prin inserarea de comunicate false cu acuzații de fraudă, parte a campaniilor care denigrează actorii pro-europeni. Este important de menționat că credibilitatea instituțiilor statului și a proceselor electorale a fost afectată prin difuzarea de comunicate false și acuzații nefondate de fraudă, integrate în campanii de denigrare a actorilor politici pro-europeni.

Un exemplu relevant îl constituie utilizarea proiectelor sociale și politice asociate cu Ilan Șor, care, prin contrastele dintre imaginea pozitivă a „proiectelor sociale” promovate în mediul online și narativul privind degradarea socio-economică a Republicii Moldova, au fost instrumentalizate pentru discreditarea instituțiilor statului și a guvernării legitime. Aceste acțiuni au fost parte a unui ecosistem de dezinformare coordonat, vizând denigrarea valorilor europene, subminarea încrederii în vectorul european al țării și inducerea panicii și neîncrederii în rândul populației, inclusiv prin transmiterea masivă de mesaje electronice și conținut manipulativ în mediul digital.⁴³

Discreditarea oponenților politici și subminarea proceselor democratice reprezintă obiectivul principal al campaniilor de calomnie. Acestea sunt realizate prin răspândirea de informații false sau înșelătoare despre candidați, utilizând pentru aceasta diverse platforme, precum mass-media tradițională, rețelele sociale și resurse online anonime. Scopul principal al acestor acțiuni este de a denigra reputația și de a impune societății un punct de vedere avantajos din punct de vedere politic, influențând astfel rezultatele alegerilor în interesul propriu. Cel mai adesea, astfel de campanii calomnioase sunt inițiate de grupuri de interese subordonate țărilor terțe, care influențează conținutul final al mass-media⁴⁴.

42 Ibidem. p.17.

43 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova*. p.13. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

44 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova*. p.11. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].

- Dezinformare;

Dezinformarea reprezintă „toate formele de informații false, inexacte sau înșelătoare, elaborate, prezentate și promovate cu scopul de a aduce prejudicii intenționate societății sau de a obține profit”⁴⁵.

Atractivitatea unei astfel de tactici pentru actorii externi malefici care doresc să se amestece în alegeri se explică prin particularitățile societăților liberale și democratice – libertatea de exprimare, pluralismul și mediul media independent, care pot fi utilizate pentru a răspândi dezinformarea. Știrile false se răspândesc mai repede pe internet și sunt mai bine clasificate decât cele adevărate, deoarece algoritmiile rețelelor sociale, numărând numărul de vizualizări, recomandă conținut similar utilizatorului final. Acțiunile de dezinformare nu trebuie neapărat să vizeze direct alegătorii, ci mai degrabă utilizatorii rețelelor sociale în general, pentru a le influența ulterior comportamentul la vot. În Uniunea Europeană și în statele sale membre, astfel de operațiuni, inclusiv din partea Rusiei, subminează procesul politic prin falsificare, infiltrarea în grupuri de nișă și intensificarea automatizată a metodelor de consolidare a influenței⁴⁶.

- Interferența cibernetică în alegeri;⁴⁷

Vulnerabilitatea proceselor electorale la interferențe cibernetice este determinată de caracterul lor periodic, o dată la 4 ani în Moldova, o dată la 5 sau 6 ani în alte țări. Astfel, ciclul previzibil al alegerilor oferă actorilor externi timp pentru planificarea strategică a atacurilor, care poate fi planificată cu mulți ani înainte de începerea alegerilor. O altă vulnerabilitate a alegerilor constă în faptul că votul are loc de obicei într-o singură zi, iar concentrarea maximă a procedurilor într-o singură zi creează un risc crescut de atacuri reușite, care pot submina puternic legitimitatea întregului proces.

3. *Sabotajul politic;*

Această formă de influență externă în procesul electoral este, de asemenea, legată de forma informațională de influență, însă este îndreptată către partidele politice care acționează în interesul țărilor terțe. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie încercările de sabotare a cursului proeuropean al Republicii Moldova. Autoritățile Federației Ruse se opun în mod direct acestui obiectiv, eforturile lor de subminare a sistemului democratic al Republicii Moldova incluzând un complex de amenințări hibride. Dezinformarea, propaganda și provocările secrete reprezintă cea mai mare amenințare la adresa integrității alegerilor în Republica Moldova⁴⁸.

45 Karásková, I., Běrzina-Čerenkova, U. A. & Němečková, K. 2023. *Foreign Electoral Interference Affecting EU Democratic Processes*. European Parliament. p.38. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf>. [Accesat 17 August 2025].

46 Ibidem. p.36.

47 Ibidem. p.45.

48 Culeac, P., 2024. *Disinformation and Foreign Interference in Moldovan Elections*. Chișinău: Moldova Development Institute. p.1. Disponibil la: <https://epde.org/wp-content/uploads/2024/10/Moldova-Policy-Paper-2-Disinformation-and-Foreign-Interference-in-Moldovan-Elections-1.pdf> [Accesat 18 mai 2025].

Trecând la analiza canalelor de influență, este important să subliniem că canalele de influență politică externă în procesele electorale din Republica Moldova provin, în primul rând, din formele de influență politică externă menționate mai sus. Principalul canal de influență politică externă, pe lângă forma financiară, este canalul media, care conține toate formele prezentate mai sus și este strâns legat de difuzarea informațiilor prin intermediul internetului.

Astfel, peste 66% din populația globului utilizează astăzi internetul. Conform ultimelor date, numărul total de utilizatori la nivel mondial este de 5,35 miliarde de persoane. În ultimele 12 luni, numărul utilizatorilor de internet a crescut cu 1,8%, datorită celor 97 de milioane de utilizatori noi de la începutul anului 2023. În ianuarie 2024, în Moldova erau 2,14 milioane de utilizatori de internet⁴⁹.

În Republica Moldova, două treimi din gospodării sunt conectate la internet, iar populația totală este de 2,5 milioane de persoane. Rețelele sociale din țară sunt diverse, iar societatea moldovenească utilizează diferite platforme. Printre aplicațiile de mesagerie socială, cele mai populare sunt Viber (49%), Whatsapp (25%) și Telegram (15%). Dintre rețelele sociale, cele mai utilizate sunt Facebook (67%), Instagram (23%) și Odnoklassniki (19%). Este important de menționat că Odnoklassniki este o rețea socială rusă, a cărei popularitate a scăzut. Aplicația TikTok are aproximativ o sută de mii de utilizatori înregistrați și un număr nedeterminat de utilizatori neautorizați⁵⁰.

Amploarea răspândirii și acoperirea rețelilor sociale și a mass-media oferă un potențial semnificativ pentru țările terțe de a exercita o influență politică externă asupra audienței acestor rețele. Actorii externi ostili utilizează potențialul mass-media și al rețelilor sociale pentru a influența opinia publică în perioada preelectorală, exploatând vulnerabilitățile platformelor – de la prejudecăți algoritmice la exploatarea emoțiilor – pentru a răspândi propagandă și a amplifica narațiunile care creează diviziuni⁵¹.

Printre cele mai populare și, în același timp, periculoase instrumente media din ultimii ani se numără aplicația de mesagerie Telegram⁵², utilizată pentru diseminarea informațiilor, unde politicienii, susținătorii lor și mass-media afiliate politic răspândesc dezinformare și zvonuri nefondate. Diverse canale cu angajament po-

49 Putină, N., 2025. The Role of Strategic Communication in Ensuring Electoral Transparency and Combating Disinformation. *ANADISS hors série – 2025*, p.192. Disponibil la: https://anadiss.usv.ro/wp-content/uploads/sites/74/2025/07/11.07.-Putina_Natalia.pdf [Accesat 18 August 2025].

50 Dolghi, D. & Mărcuț-Polgár, I., 2025. The Republic of Moldova's Civil Society and Democratic Resilience in the Context of the EU Integration Process. *Civil Szemle*, 21(1), p.81. Disponibil la: <https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.2> [Accesat 18 August 2025].

51 Karásková, I., Bērziņa-Čerenkova, U.A. & Němečková, K., 2023. *Foreign electoral interference affecting EU democratic processes*. Brussels: European Parliament. p.36. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 18 August 2025].

52 Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteză analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*. p.5 Disponibil la: <http://www.ape.md/2025/04/sinteza-analitica-privind-lupta-cu-dezinformare-in-moldova/> [Accesat 18 August 2025].

litic și chat-uri anonime contribuie la răspândirea rapidă a conținutului, amplificând riscurile amenințărilor hibride, iar ușurința cu care pot fi create complica mult măsurile de combatere a acestora.

Alături de Telegram, o platformă la fel de populară pentru răspândirea dezinformării este TikTok⁵³, care a câștigat popularitate în rândul alegătorilor pro-ruși din Republica Moldova. Dezinformarea externă, baza narativului, provine de la mass-media federală rusă, oficiali și personalități media cunoscute, precum Vladimir Soloviev, Maria Zaharova și Margarita Simonyan, care difuzează mesaje care exploatează clișee manipulative și în mod evident false, îndreptate împotriva SUA, UE, NATO și partidului de guvernământ din Moldova. Astfel de mesaje sunt preluate și adaptate de electoratul local loial Rusiei și difuzate de acesta către alți alegători din Moldova.

Evidențiind rolul mass-media în canalul media, așa cum s-a menționat mai sus, pe diferite platforme, mass-media angajate politic, politicienii și (sau) susținătorii lor introduc în chat-uri și răspândesc informații înșelătoare, identice cu cele difuzate pe canalele de televiziune. Dezinformarea pe aceste platforme se suprapune adesea cu tezele principale ale Federației Ruse, de exemplu, că NATO și SUA au creat un guvern marionetă condus de partidul PAS, subminează valorile tradiționale etc., narațiuni care vizează populația vorbitoare de limbă rusă și care găsesc ecou în sentimentele electoratului eurosceptic⁵⁴. Fără îndoială, denigrarea anumitor persoane și partide, campaniile de calomnie corespund formei 2 de influență politică externă evidențiată. Activitatea actorilor străini răuvoitori nu numai că subminează încrederea cetățenilor și a electoratului potențial, dar subminează și însăși esența fundamentelor democratice ale statului, manipulând principiul libertății de exprimare.

Dezinformarea în canalele media reprezintă o amenințare directă la adresa securității naționale și a ordinii constituționale, deoarece are ca scop inducerea în eroare a alegătorilor, denaturarea adevărului și manipularea rezultatelor alegerilor prin răspândirea de informații false prin diverse canale, inclusiv rețelele sociale, site-urile web și agențiile de știri⁵⁵.

Pe baza acestei premise, vom menționa datele oficiale ale SIS⁵⁶ privind utilizarea

53 Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteză analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*. p.5 Disponibil la: <http://www.ape.md/2025/04/sinteza-analitica-privind-lupta-cu-dezinformare-in-moldova/> [Accesat 18 August 2025].

54 Кравченко-Захария, Л., 2022. *Борьба с дезинформацией в Молдове*, № 18 ноябрь. pp.1–6. Disponibil la: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-pb_18-Society-wide-Battle-Against-Disinformation_Rus-v3.pdf [Accesat 18 August 2025].

55 Karásková, I., Bērziņa-Čerenkova, U.A. & Němečková, K., 2023. *Foreign electoral interference affecting EU democratic processes*. Brussels: European Parliament. p.36. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 18 August 2025].

56 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Raport public privind interferența în procesul electoral*. Disponibil la: https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf [Accesat 18 August 2025].

ilegală a canalului media în perioada alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Experiența recentă, alegerile prezidențiale și referendumul republican, demonstrează în mod clar și concret existența și riscurile influenței politice externe. Astfel, în raport se menționează că în anul electoral 2024, mecanismul hibrid aplicat vizează în special atacuri la adresa proceselor democratice și compromiterea vectorului de integrare europeană⁵⁷. Aceste tentative de intervenție se evidențiază în planurile actorului străin (Federația Rusă) pentru realizarea unei rebeliuni în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a ordinii constituționale a Republicii Moldova, în vederea atingerii obiectivului strategic pe teritoriul Republicii Moldova, anume schimbarea elitelor politice - cu cele favorabile intereselor Federației Ruse⁵⁸.

Formă de influență externă menționată în raport corespunde formei de influență financiară și politică prin mijloace de sabotaj politic, și anume: influența externă în anul 2024 s-a realizat cu utilizarea platformelor, agenților de influență și instrumentelor tipice unei imixtiuni hibride. Principalele platforme utilizate au fost entitatea EVRAZIA și așa-numitul bloc „victorie”; agenții de influență au fost și rămân grupul criminal organizat „ȘOR”, persoanele afiliate acestuia și alte persoane aflate sub sancțiuni internaționale, dar și aflate în căutare națională și internațională; instrumentele utilizate includ finanțări clandestine de către centrele subversive externe, dezinformare, corupție, finanțarea ilegală a campaniilor electorale, tentative de destabilizare, acțiuni de sabotaj și altele. Imixtiunea rusă a fost exercitată pe mulți vectori, printre care: a) amplificarea tendințelor radicale, de natură separatist-autonomistă; b) propagandă și dezinformare; c) exploatarea factorului ecleziastic; d) ingerința Federației Ruse în procesul electoral din Republica Moldova; e) operațiuni subversive derulate de serviciile speciale ruse; f) exploatarea elementelor de crimă organizată; g) șantajul energetic⁵⁹. Nu există nicio îndoială că încercările menționate mai sus vor fi utilizate în cadrul alegerilor parlamentare din toamna anului 2025. Toate metodele menționate de război hibrid și influență politică externă, formele și canalele acestora se bazează, în esență, pe favoritismul intragrup și pe opoziția dintre „ai noștri” și „străinii”.

Favoritismul intragrupal, stratificarea socială sau divizarea populației, după cum observă Roșca A.⁶⁰, instrumentul foarte răspândit de divizare a populației și a potențialilor alegători pe criteriul comunității și care apelează în mod evident la lupta dintre trecutul totalitar sovietic și reformele democratice, fac din Moldova un exemplu caracteristic pentru studierea relațiilor dintre opinia publică, mass-media și politica externă. În campaniile electorale și dezbaterile preelectorale, tema

57 Ibidem. p.2.

58 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Raport public privind interferența în procesul electoral*. p.2-3. Disponibil la: https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf [Accesat 18 August 2025].

59 Ibidem. p.2.

60 Roșca, A., 2021. *Public Opinion, Mass Media, and Foreign Policy of the Republic of Moldova: Between the Two Realms*. Journal of Romanian Studies, 3(2), p.40.

identificării alegătorului cu un anumit partid este deosebit de acută și se manifestă prin sentimentul de apartenență la doctrina socio-politică, simbolistica, imaginile, viziunea asupra viitorului și propaganda politică a unui anumit partid.

4. Efectele influenței externe asupra procesului electoral și a comportamentului politic

În perioada preelectorală, Republica Moldova s-a confruntat cu influența și presiunea politică externă din partea țărilor terțe, în special cea a Federației Ruse, iar situația este complicată și mai mult de acțiunile militare desfășurate în țara vecină, Ucraina. Este important de menționat că influența politică externă a avut și continuă să aibă un impact semnificativ asupra procesului electoral în sine, asupra comportamentului politic și, în consecință, asupra culturii politice, atât a alegătorilor, cât și a anumitor partide.

Evidențiind experiența anterioară a influenței politice externe, a doua formă de influență politică externă a început să prindă avânt în perioada răspândirii internetului și s-a manifestat în perioada alegerilor locale din 2015 în Moldova, când a apărut publicitatea politică ascunsă. Campania pentru alegerile prezidențiale din 2016 s-a remarcat, de asemenea, prin utilizarea dezinformării sub formă de știri false, iar campania pentru alegerile locale din 2018 a continuat să se bazeze pe toate formele de influență politică externă. Acest impact distructiv s-a manifestat și în 2019⁶¹. În acest caz, mass-media îndeplinește mai degrabă o funcție strategică decât una informativă: legitimează candidații „proprii” (prin mediatizare pozitivă) și demonizează oponenții (prin etichete negative, acuzații, calomnie etc.).

Cele mai notabile metode de manipulare a informației sunt: neacordarea posibilității subiectului de a răspunde la critici, laudarea candidaților „proprii”, utilizarea stereotipurilor calomnioase, alegerea surselor de informație partinitoare; amestecarea sau înlocuirea conceptelor, faptelor, precum și practica manipulării clickbait cu titluri de știri senzaționale⁶².

Acest fapt este confirmat și în raportul OSCE/BIDDO⁶³, astfel încât alegerile parlamentare din 24 februarie au devenit primele alegeri organizate în cadrul noului sistem electoral mixt. Alegerile s-au desfășurat în condițiile unui nivel scăzut de încredere a populației în instituțiile statului, agravat de anularea de către instanțe a rezultatelor alegerilor anticipate pentru funcția de primar general al Chișinăului din 2018, de introducerea unui nou sistem electoral fără a se ajunge la un consens politic larg și de lipsa de încredere în sistemul judiciar.

61 Guțuțui, O., 2019. *Sistemul electoral mixt: o nouă provocare pentru mass-media audiovizuale din Republica Moldova*. În: *Revista Mass-Media în Republica Moldova*, p.4. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/10-Mixed_Electoral_System_AudioVisual_Media_ROMANIAN.pdf [Accesat 18 mai 2025].

62 Ibidem. p.2.

63 OSCE/BIDDO, 2019. *Republica Moldova: Alegeri parlamentare din 24 februarie 2019 – Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor*. Varșovia: OSCE/BIDDO, p.4. Disponibil la: <https://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/419936> [Accesat 18 mai 2025].

Prezentarea neobiectivă a informațiilor s-a intensificat semnificativ odată cu începerea oficială a campaniei electorale, la 25 ianuarie 2019. În ansamblu, mediatizarea campaniei electorale a avut un caracter extrem de negativ, deoarece mulți candidați au folosit mass-media ca platformă pentru a se critica reciproc în mod dur. Obiectul criticii diferea în funcție de afilierea politică a furnizorului de mass-media. Această tendință s-a menținut, iar metodele specifice acestor canale sunt utilizate în mod activ, unde pentru narațiunea transmisă se stabilește un anumit unghi de interpretare. Pe lângă criticile intense aduse candidaților din opoziție, mass-media afiliate politic, precum Prime TV, Publika TV, Canal 2 și Canal 3, au acordat o acoperire mediatică preferențială și timp de antenă extins propriilor candidați⁶⁴.

Din 2019, după alegerile parlamentare anticipate din 2021 și alegerile prezidențiale din 2024, canalele media și platformele de socializare au extins mult audiența cetățenilor moldoveni și au început să aibă o influență mult mai mare asupra preferințelor politice, opiniilor și comportamentului electoratului. Acest fapt va crea riscuri semnificative pentru aspectele procedurale ale desfășurării alegerilor.

Merită de menționat că chiar și colectarea de date la nivelul UE, deși nu se califică drept manipulare activă a informațiilor, determină totuși acțiunile și modalitățile de influență politică externă ale actorilor străini în procesele electorale, deoarece colectarea de informații este prima etapă a unei manipulări reușite, adaptate și direcționate. Dezvoltarea și răspândirea rapidă a tehnologiilor, în special a smartphone-urilor, a redus costurile de colectare a informațiilor și a extins acoperirea și viteza de distribuție a canalului media. Rețelele sociale oferă posibilitatea de a segmenta audiența și de a direcționa narațiunile dorite, ceea ce este foarte dificil de controlat de către sta⁶⁵. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că în Republica Moldova activează un număr mare de ONG-uri^{66 67}, care contribuie la creșterea nivelului de alfabetizare media și la reducerea riscurilor pentru alegători, deoarece votul este influențat în primul rând de nivelul de informare al alegătorului, și nu doar de informațiile pe care acesta le consumă.

64 Guțuțui, O., 2019. *Sistemul electoral mixt: o nouă provocare pentru mass-media audiovizuale din Republica Moldova*. În: Revista Mass-Media în Republica Moldova, p.4. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/10-Mixed_Electoral_System_AudioVisual_Media_ROMANIAN.pdf [Accesat 18 mai 2025].

65 Karásková, I., Běrzina-Čerenkova, U. A. & Němečková, K. 2023. *Foreign Electoral Interference Affecting EU Democratic Processes*. European Parliament. p.30 Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 18 August 2025].

66 Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteză analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*.

67 Marandici, I., 2025. *Oligarchs, Euroscepticism, and Russia's Strategy in Moldova*. *Moldovan Analytical Digest*, 1, pp.13. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/388682923_Oligarchs_Euroscepticism_and_Russia's_Strategy_in_Moldova [Accesat 18 mai 2025].

Conform Evaluării implicării Federației Ruse în procesele electorale din Republica Moldova în 2024-2025⁶⁸, realizată de SIS, strategia Federației Ruse pentru perioada alegerilor parlamentare vizează aducerea în parlamentul Moldovei a partidelor aflate sub influența sa directă, cu scopul de a forma fie o majoritate pro-rusă, fie cel puțin o coaliție moderată în ceea ce privește integrarea europeană și de a realiza o campanie media care să schimbe opinia publică în ceea ce privește actualul partid pro-european.

Printre obiectivele identificate se numără 3 forme de influență externă, sabotaj politic: Susținerea actorilor politici aflați sub control direct sau indirect al Federației Ruse. Prin mijloace Actori politici declarați deschis pro-Federația Rusă, având legături confirmate cu serviciile speciale, politologi, consultanți politici, grupuri criminale organizate de grupuri oligarhice și chiar cu administrația președintelui Rusiei. Sau Actori politici declarați „pro-naționali”. Respectivii vor opta pentru o politică externă neutră, invocând faptul că desfășoară activități în interese naționale, principiul de bază care este accentuat că necesită a fi apărut este cel al „neutralității”. Acești actori ar avea contacte cu exponenți ai Federației Ruse într-o formă camuflată. Și, de asemenea, implicați loiali RF Actori politici care sunt conectați la grupuri criminale organizate conduse de cetățeni ai Republicii Moldova sub egida RF, aflați în căutare. În acest sens, este logic că implicarea unui cerc larg de subiecți sub control, în strategia RF îndreptată simultan către mai multe segmente electorale: nostalgici după URSS, care se declară neutri sau stataliști, este orientată spre păstrarea electoratului deja loial și extinderea prezenței agenților de influență care elimină politica internă autonomă și principiile democratice ca fenomen.

Poziționarea discursului actorilor răuvoitori și a agendei lor politice, așa cum este evidențiată în evaluare, se intersectează cu tipologia prezentată în capitolul 2, și anume: atacuri informaționale masive, în mass-media și campanii pe rețelele sociale; apeluri către audiențe pe criteriul apropierii și sentimentului de apartenență, care amplifică efectul psihologic al crizelor. La fel și campaniile de denigrare și interferență cibernetică în alegeri: Atac informațional de amploare pentru a amplifica efectul psihologic al crizelor, prin mijloace de utilizarea pe larg a rețelelor sociale, în special canalele de Telegram. Transmisiuni TV, tentative de a restabili sau de a construi canale TV pentru a propaga mesaje necesare. Și Plasarea în spațiul public a informațiilor false, dar cu impact mediatic major⁶⁹. În prezent, se poate vorbi nu numai despre o campanie continuă de război informațional, ci și despre discreditarea vectorului proeuropean de dezvoltare, subminarea încrederii în instituțiile democratice și riscul potențial de schimbare a comportamentului politic al electoratului.

68 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. 2024. *Evaluarea implicării Federației Ruse în procesele electorale din Republica Moldova în 2024-2025*. Disponibil la: <https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Scenarii%20de%20influen%C8%9B%C4%83%202024-2025.pdf> [Accesat 18 mai 2025].

69 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. 2024. *Evaluarea implicării Federației Ruse în procesele electorale din Republica Moldova în 2024-2025*. p.1. Disponibil la: <https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Scenarii%20de%20influen%C8%9B%C4%83%202024-2025.pdf> [Accesat 18 mai 2025].

Având în vedere că Republica Moldova se află în zona de interes a Federației Ruse și încearcă în mod sistematic să exercite influență politică externă, utilizând în mod activ clișeu protejării și ajutorării compatrioților, opunându-se „Occidentului colectiv”, în procesele electorale, de obicei în perioada preelectorală din Moldova, cel mai răspândit narativ de dezinformare este afirmația că Occidentul, SUA, UE, NATO, diaspora moldovenească din UE se implică activ în alegerile din Moldova și exercită presiuni asupra acestora. De asemenea, răspândirea propagandei și dezinformării prin canalul media a crescut semnificativ odată cu începerea acțiunilor militare în Ucraina⁷⁰.

Procesul electoral depinde în mare măsură de comportamentul politic, care la rândul său este determinat de acceptarea de către societate a anumitor norme de comportament, de gândire, adică a regulilor de desfășurare a procedurilor și, în ceea ce privește procesul electoral, potrivit lui Baltag D.⁷¹, între 2010 și 2021, majoritatea elitelor politice moldovenești au contestat nu fundamentarea normei modelului european de democrație și a principiilor sale de implementare, ci aplicabilitatea acestuia, în principal ca mijloc de legitimare și de apartenență la polii geopolitici de putere. Cursul european al Moldovei a dus treptat la acceptarea normei în discurs și legislație. Autoarea a subliniat că tocmai actualul președinte Maia Sandu și partidul de guvernământ au reușit să consolideze această normă în societate prin convingere normativă și au modificat-o, adaptând-o la contextul politic. Și, deși multe riscuri rămân, nemulțumirea electoratului pro-rus este prezentă, în același timp, nu se contestă norma europeană, care domină procesele politice contemporane.

Specificul multicultural al societății moldovenești a generat inevitabil o polarizare în termeni politici, între „pro-Rusia” și „pro-UE”. În cadrul discuției generale dintre cele două tabere politice din ultimele trei decenii, polarizarea politică s-a format pe linia de demarcație dintre Est și Vest și s-a manifestat în discursuri, campanii electorale, programe politice și strategii guvernamentale. agendele, programele politice și strategiile guvernamentale, influențând polarizarea generală a societății moldovenești⁷².

Continuând să identificăm influența factorilor externi asupra procesului electoral și comportamentului politic, în ciuda polarizării existente în societate, rămânem optimiști în ceea ce privește orientarea către UE și faptul că valorile, standardele și principiile europene au fost asimilate, deși nu încă pe deplin, de către societatea moldovenească.

70 Freedom House, 2022. *A Society-wide Battle Against Disinformation*. p.2. Disponibil la: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-pb_18-Society-wide-Battle-Against-Disinformation-Rus-v3.pdf [Accesat 19 August 2025].

71 Baltag, D. & Burmester, I., 2021. 'Quo vadis, Moldova? The role of social and political elites in the norm internalization process'. *Democratization*, 29(3), p.13.

72 Dolghi, D. & Mărcuț-Polgár, I., 2025. The Republic of Moldova's Civil Society and Democratic Resilience in the Context of the EU Integration Process. *Civil Szemle*, 21(1), pp.77. Disponibil la: <https://ojs.mtak.hu/index.php/civilszemle/article/view/17504> [Accesat 19 August 2025].

Afirmația noastră se bazează pe faptul că democrația liberală și caracteristicile fundamentale care decurg din aceasta: supremația legii, pluralismul politic, alegerile libere, participarea, separarea puterilor, respectarea drepturilor omului, o societate civilă funcțională, economia de piață, libertatea de exprimare etc., sunt reprezentate de Uniunea Europeană⁷³, cu valorile și normele sale fundamentale, care creează bunăstare și securitate pentru state și cetățeni și care sunt mai atractive pentru cetățenii moldoveni.

Este de remarcat faptul că factorii externi influențează și percepția democrației în Republica Moldova, conform indicelui democrației din 2022. Regiunii Europei de Est i-a fost atribuit un scor mediu de 5,39, iar Moldova, pe care indicele o clasifică drept „democrație imperfectă”, a obținut cel mai mare scor – 6,23⁷⁴.

Deja în 2023, indicele democrației a evidențiat faptul că, printre „democrațiile imperfecte”, conflictele interne și externe sunt mai frecvente în comparație cu „democrațiile complete”. Scorul regional mediu al Europei și Asiei Centrale în Indicele democrației din 2023 este de 5,37, ceea ce este ușor mai mic decât 5,39 în 2022. Raportul menționează că în regiune nu există încă „democrații depline”, deși câteva dintre cele 16 țări clasificate ca „democrații imperfecte” sunt aproape de acest statut. Printre „democrațiile imperfecte” se numără 11 state membre ale UE din est și cinci țări candidate la aderarea la UE din Balcanii de Vest (Albania, Muntenegru, Macedonia de Nord și Serbia) și Moldova⁷⁵.

Conform indicelui democrației 2024, indicatorii Republicii Moldova au scăzut până la 6,04⁷⁶. Raportul a subliniat în mod special influența politică externă a Federației Ruse^{77 78}, răspândirea dezinformării, transferurile financiare directe către alegători, intimidarea și amenințările la adresa susținătorilor cursului pro-european și a susținătorilor aderării țării la UE, ceea ce s-a manifestat sub forma unor tulburări sociale compromiterea elitei la putere, intrarea în Parlamentul Republicii Moldova a partidelor politice aflate sub influența Federației Ruse, cu scopul de a crea o majoritate pro-rusă sau, cel puțin, o majoritate moderată în favoarea integrării europene.

73 Dolghi, D. & Mărcuț-Polgár, I., 2025. The Republic of Moldova's Civil Society and Democratic Resilience in the Context of the EU Integration Process. *Civil Szemle*, 21(1), pp.77. Disponibil la: <https://ojs.mtak.hu/index.php/civilszemle/article/view/17504> [Accesat 19 August 2025].

74 Economist Intelligence Unit 2023, *Democracy Index 2023: Age of conflict*. London: The Economist Intelligence Unit. p.82. Disponibil la: <https://www.protothema.gr/files/2024-02-15/Democracy-Index-2023-Final-report.pdf> [Accesat 19 August 2025].

75 Economist Intelligence Unit 2022, *Democracy Index 2022: Frontline democracy and the battle for Ukraine*; p.50. Disponibil la: https://www.eiu.com/n/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022_FV2.pdf?li_fat_id=f1fbad7e-a282-4b9e-9f8f-6a6d5a9fe6b8 [Accesat 19 August 2025].

76 Economist Intelligence Unit. 2025 *Democracy Index 2024: What's wrong with representative democracy?* p.17 Disponibil la: <https://static.poder360.com.br/2025/03/the-economist-democracia-.pdf> [Accesat 19 August 2025].

77 Ibidem. p.28

78 Ibidem. p.62.

5. Cadrul juridic și mecanismele instituționale de apărare electorală

La baza legislației moldovenești și a legislației electorale stau normele și principiile dreptului internațional public, standardele europene consacrate în tratatele internaționale privind drepturile omului și documentele OSCE, Consiliului European și ONU. Cu toate acestea, așa cum s-a menționat deja în capitolul 1, există o contradicție permanentă legată de ciocnirea suveranităților, și anume: problema contradicției dintre „principiile esențiale ale dreptului internațional” (normele privind respectarea suveranității, pe de o parte, și principiile privind respectarea drepturilor omului, pe de altă parte), o divergență fundamentală care prezintă mari dificultăți în combaterea influenței politice externe, deoarece această contradicție apare între principiile aflate „la cel mai înalt nivel al ierarhiei normative, al scalei de valori recunoscute și protejate de lege”⁷⁹.

Pe lângă documentele fundamentale menționate în introducere⁸⁰, care nu și-au pierdut valabilitatea juridică și actualitatea, merită menționat documentul care confirmă angajamentul statelor de a nu exercita influență politică externă asupra proceselor politice interne ale altor state - Rezoluția 36/103 din 9 decembrie 1981 „Declarația privind inadmisibilitatea ingerinței și intervenției în afacerile interne ale statelor”⁸¹, documente de acest gen, care, în esență, întruchipează normele dreptului internațional obișnuit, păstrează statutul de orientare juridică internațională actuală, formele au dobândit de fapt statutul de drept internațional obișnuit. În capitolul II se precizează: litera a) să perturbe ordinea politică, socială sau economică a altor state, să răstoarne sau să modifice sistemul politic al altui stat sau guvernul acestuia; litera j) obligația statului de a se abține de la orice campanie de calomnie, propagandă ofensatoare sau ostilă cu scopul de a interveni sau de a se amesteca în afacerile interne ale altor state; litera e) obligația statului de a se abține de la orice acțiuni sau încercări, sub orice formă sau sub orice pretext, de a destabiliza sau submina stabilitatea altui stat sau a oricăreia dintre instituțiile sale; d) dreptul și obligația statului de a lupta, în cadrul competențelor sale constituționale, împotriva răspândirii de informații false sau distorsionate care pot fi considerate ca o ingerință în afacerile interne ale altor state sau care pot dăuna consolidării păcii, cooperării și relațiilor de prietenie între state și națiuni⁸².

În realitate, atât în timpul procesului electoral, cât și în orice moment, sarcina principală a statului și a elitelor conducătoare este de a identifica și elimina po-testas indirecta a altui stat care încalcă legitimitatea, capacitatea de acțiune și

79 Corten, O. & Dubuisson, F., *Histoire et actualité de l'ingérence: droit ou politique? Mondialisation: comprendre pour agir*. Bruxelles: Éditions Complexe. p.342.

80 Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1965. *Declarația privind inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității acestora*. Rezoluția 2131 (XX) din 21 decembrie 1965. Disponibil la: https://legal.un.org/avl/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx.html

81 Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1981. 36/103. *Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*. Disponibil la: <https://un-documents.net/a36r103.htm> [Accesat 19 August 2025].

82 Ibidem.

personalitatea juridică a propriului stat. Toate formele de intervenție în politica externă, cum ar fi finanțarea partidelor politice, dezinformarea, știrile false, propaganda în mass-media, falsificarea și manipularea informațiilor în rețelele sociale sau sprijinul indirect acordat anumitor partide politice.

Situațiile în care un stat se află într-o poziție mai defavorabilă sunt problematice atât din punct de vedere al dreptului internațional, cât și al principiului egalității suverane a statelor. Numai acțiunile voluntare sunt conforme cu normele suveranității în dreptul internațional. Fiecare stat este conceput ca un subiect autonom care acționează liber. Un astfel de subiect nu își va reduce voluntar propria eficiență. Și, deși logica asigurării unei administrări cât mai eficiente a statului este inerentă tuturor statelor, totuși dreptul internațional trebuie să rămână regulatorul relațiilor interstatuale și să servească drept bază pentru procesele democratice, și nu să fie un pretext pentru justificarea influenței externe în scopul preluării controlului.

Deși practica influenței politice externe, în toate formele sale, nu este un fenomen nou, multe dintre aceste practici sunt realizate și aplicate în mod deschis, în circumstanțe care pot presupune schimbări în ceea ce privește ceea ce este acceptabil din punctul de vedere al dreptului internațional și, în mod implicit, ținând seama de principiul neamestecului în treburile interne ale altor state și de pluralismul opiniilor. Delimitarea între intervenție și transmiterea de informații, pentru a sprijini mișcările politice, partidele politice și candidații politici din alte state, rămâne discutabilă și controversată, precum și interpretarea juridică a acestora și luarea unei decizii definitive în această privință⁸³.

Trecând la legislația națională a Republicii Moldova, este important să subliniem că voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Statul garantează exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor dreptului electoral⁸⁴.

O atenție suplimentară este acordată activității mass-media, căreia i se impune să asigure o acoperire echilibrată și imparțială a campaniilor. În acest scop, în Codul serviciilor audiovizuale, Consiliul pentru Audiovizual ar trebui să elaboreze un mecanism de monitorizare cantitativă și calitativă, care să fie aplicat și în perioada dintre alegeri.⁸⁵ Respectarea recomandărilor OSCE și Comisiei de la Veneția ar trebui să devină o condiție pentru îmbunătățirea calității fundamentelor democratice și a procesului electoral în Moldova, în conformitate cu angajamentele de reformă internă bazate pe angajamentele UE. Introducerea unor măsuri restrictive severe

83 Winfield, P.H., 1923. *The History of Intervention in International Law. British Year Book of International Law*, 3, pp.130–149.

84 Codul electoral nr. 325/2022. În Monitorul Oficial Nr. 426-427 art. 770 Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149860&lang=ro [Accesat 19 August 2025].

85 Venice Commission, 2024. *Code of Good Practice in Electoral Matters on the use of digital technologies and artificial intelligence (CDL-AD(2024)044)*. p.7. Disponibil la: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2024\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2024)044-e) [Accesat 19 August 2025].

poate ajuta actorii răuvoitori și susținătorii acestora să-și discrediteze și mai mult adversarii politici în ochii alegătorilor.

Pentru a realiza în mod eficient acest drept, merită să ne referim la Comisia de la Veneția a aprobat Codul bunelor practici în materie electorală în ceea ce privește tehnologiile digitale și inteligența artificială⁸⁶, în care se subliniază că libertatea alegătorilor de a-și forma propria opinie este de neconceput fără acces la diverse surse de informații, confidențialitatea comunicațiilor pe internet și protecția împotriva influențelor externe ilegale asupra comportamentului electoral. În contextul alegerilor parlamentare din 2025, acest document devine deosebit de important, având în vedere utilizarea pe scară largă a platformelor digitale pentru diseminarea dezinformării, asigurând în același timp principiul pluralismului opiniilor. Este important de subliniat că OSCE recomandă în mod constant parlamentului moldovenesc să consolideze cadrul juridic al alegerilor, eliminând deficiențele și ținând seama de recomandările neîndeplinite anterior ale ODIHR și Comisiei Venețiene, iar reforma trebuie să fie realizată în timp util, în mod incluziv și transparent. Cadrul juridic și mecanismele instituționale de apărare electorală reprezintă o barieră împotriva influenței externe și a amenințărilor hibride, însă trebuie recunoscut faptul că, odată cu intensificarea presiunii din partea actorilor externi, măsurile de protecție existente necesită actualizare și perfecționare constante. Cu toate acestea, având în vedere amploarea formelor moderne de influență politică externă, a canalelor media, a riscurilor hibride și a provocărilor la adresa securității naționale, eficacitatea punerii în aplicare a acestor norme depinde în mare măsură de capacitatea instituțională a instituțiilor statului de a răspunde în mod adecvat la amenințarea existentă a influenței externe care vizează campaniile electorale.

6. Practici comparative în combaterea influenței externe: repere pentru Republica Moldova

Experiența acumulată de UE și de țările europene arată că combaterea eficientă a influenței externe combină măsuri juridice, gestionarea crizelor, comunicarea strategică și programele de educare. O caracteristică importantă a UE este faptul că aceasta acționează ca sursă normativă de legitimitate, precum și ca centru cultural și civilizațional, ca apărător al normelor morale și juridice universal recunoscute în Europa⁸⁷.

În acest sens, să subliniem inițiativa europeană privind comunicarea strategică. Încă din 2015, Consiliul UE și-a propus să combată „campaniile continue de dezinformare ale Rusiei” și a aprobat Planul de acțiune privind comunicarea strategică, organizând Grupurile operative pentru comunicare strategică ale Serviciului

86 Codul electoral nr. 325/2022. În Monitorul Oficial Nr. 426-427 art. 770 Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149860&lang=ro [Accesat 19 August 2025].

87 Хауер-Тюкаркина О., Сетов Н., 2016. 'Фактор силы во внешней политике Европейского союза'. *Международные отношения*, (1), pp.56–57. Disponibil la: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=-36568 [Accesat 19 August 2025].

European de Acțiune Externă (SEAE)⁸⁸.

În acest context, UE a creat Grupul de comunicare strategică pentru est (East Strat-Com), responsabil cu demascarea informațiilor false (proiectul EUvsDisinfo)⁸⁹ și promovarea informațiilor reale despre UE. De exemplu, planurile de acțiune în-deamnă țările membre să consolideze mass-media și alfabetizarea media, iar Co-misia Europeană susține activ informațiile veridice despre procesele de integrare și conflicte (asigurând difuzarea declarațiilor oficiale). O noutate importantă a fost cerința Directivei UE privind serviciile platformelor digitale (Digital Services Act) referitoare la transparența publicității online: platformele trebuie să dezvăluie sponsorii spoturilor politice. Până în 2025, în UE vor fi lansate rețele (European Digital Media Observatory EDMO⁹⁰ – „hub-uri” independente pentru monitoriza-re dezinformării. Noul hub regional FACT⁹¹ se va specializa pe canalul media din Moldova și Ucraina și va identifica și analiza formele de influență politică externă, în special rusească, și va monitoriza, de asemenea, corectitudinea alegerilor. O ca-racteristică cheie a EDMO și a centrelor sale regionale este faptul că acestea sunt independente și descentralizate.

Acest exemplu de bună practică al UE a fost deja preluat de Republica Moldova și se concretizează în crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și Com-baterea Dezinformării⁹², creat pentru a îmbunătăți eforturile interinstituționale în combaterea dezinformării, creșterea gradului de conștientizare a publicului prin educație și creșterea rezilienței societății, care acum se află în subordinea președintelui⁹³. Activitatea centrului va contribui în mod direct atât la creșterea alfabetizării media, cât și la combaterea activă a influenței informaționale exis-tente. Comunicarea strategică joacă un rol important în crearea unei legături între opinia publică și baza legislativă, având un impact multiplu sub forma informării cetățenilor cu privire la principalele aspecte ale alegerilor, sporirii încrederii în

88 European Commission & HR/VP, 2018. *Action Plan against Disinformation (JOIN/2018/36 final)*. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018JC0036> [Accesat 19 August 2025].

89 EUvsDisInfo, 2023, *To Challenge Russia's Ongoing Disinformation Campaigns: Eight Years of EUvsDisinfo*, <https://euvsdisinfo.eu/to-challenge-russias-ongoing-disinformation-campaigns-eight-years-of-euvsdisinfo/>

90 EEAS, 2025. *New European Digital Media Observatory hub fights disinformation in Ukraine and Moldova*. Disponibil la: https://enlargement.ec.europa.eu/news/new-european-digital-media-observatory-hub-fights-disinformation-ukraine-and-moldova-2025-07-15_en [Accesat 19 August 2025].

91 EUNEIGHBOURS East, 2025. *New European Digital Media Observatory hub fights disinformation in Ukraine and Moldova*. Disponibil la: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/new-european-digital-media-observatory-hub-fights-disinformation-in-ukraine-and-moldova/>

92 Legea Republicii Moldova privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Contracurare a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative. În Monitorul Oficial Nr. 318-321 art. 566. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150159&lang=ro [Accesat 19 August 2025].

93 IPN, *Centrul pentru comunicare strategică a trecut în subordinea Președinției*. Disponibil la: <https://ipn.md/centrul-pentru-comunicare-strategica-a-trecut-in-subordinea-presedintiei/> [Accesat 19 August 2025].

corectitudinea alegerilor și a încrederii în CEC, ca principal organ electoral⁹⁴.

După cum s-a remarcat în mod corect, Sinteza analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova în alegerile parlamentare din toamna anului 2025 în Republica Moldova va depinde în mare măsură de nivelul de alfabetizare media al populației⁹⁵ și de opoziția față de toate formele și canalele principale de influență politică externă. În acest sens, un alt exemplu de practică pozitivă a fost formarea „rezilienței strategice”. Practica larg utilizată în UE de a crea nu numai măsuri prohibitive, ci și imunitate în rândul societății împotriva influenței politice externe, propagandei, dezinformării etc., la care contribuie în primul rând programele de creștere a alfabetizării media pentru un public larg, precum și crearea unei culturi a gândirii critice în rândul populației.

Necesitatea creșterii nivelului de alfabetizare media a alegătorilor este mai actuală ca niciodată, viteza de răspândire a dezinformării în canalele media, prin diverse instrumente, fiind un motiv de îngrijorare. Un exemplu recent este alegerile din România, care au fost prezentate foarte precis: Călin Georgescu, care a câștigat prin metode ilegite, este cunoscut pentru promovarea teoriilor conspiraționiste, inclusiv anti-europene și anti-NATO, și pentru faptul că și-a exprimat anterior admirația față de lideri autoritari controversați. Retorica sa a fost adesea în concordanță cu declarațiile aprobate de Kremlin. Portalul UE Youth.Europa pune în mod legitim întrebarea unui public larg: „De ce ar fi interesat un stat străin să-l ajute? Pentru că un președinte care critică deschis alianța NATO va acționa exact așa cum doresc Rusia și alte țări ostile NATO și care doresc slăbirea Uniunii Europene și destabilizarea flancului estic⁹⁶.

După cum a subliniat GENI, în prezent se constată o nevoie urgentă de a îmbunătăți alfabetizarea informațională și de a sensibiliza mass-media și sistemul de învățământ cu privire la pericolele reprezentate de diferite mecanisme de dezinformare digitală⁹⁷.

La nivelul UE, exemple de programe de succes pentru creșterea competențelor media includ experiența poloneză în organizarea de programe educaționale pentru învățarea verificării surselor de informații și, în special, a știrilor. De asemenea, sprijinirea organizațiilor independente de verificare a faptelor. Un efect semnificativ este obținut prin unirea mass-media verificate și a operatorilor de informații fact-checker (rețele de verificare a faptelor): astfel, Polonia a îndemnat cetățenii să

94 Putină, N., 2025. The Role of Strategic Communication in Ensuring Electoral Transparency and Combating Disinformation. *ANADISS hors série – 2025*, p.191. Disponibil la: https://anadiss.usv.ro/wp-content/uploads/sites/74/2025/07/11.07.-Putina_Natalia.pdf [Accesat 19 August 2025].

95 Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteza analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*. p.3. Disponibil la: <http://www.ape.md/2025/04/sinteza-analitica-privind-lupta-cu-dezinformare-in-moldova/> [Accesat 4 mai 2025].

96 Youth European Portal, 2024. *How Romania's presidential election became the plot of a cyber thriller*. Disponibil la: https://youth.europa.eu/news/how-romanas-presidential-election-became-plot-of-cyber-thriller_en [Accesat 19 August 2025].

97 Doublet, Y.-M. (2023). *Dezinformarea și campaniile electorale*. Chișinău: Consiliul Europei. p.37.

„se bazeze numai pe informații verificate” și cere mass-media să respecte standardele Rețelei Internaționale de Verificare a Faptelor (IFCN) și ale Rețelei Europene de Standarde de Verificare a Faptelor⁹⁸. Măsuri similare în Moldova – de exemplu, integrarea cursului de alfabetizare media în școli și acordarea de granturi pentru formarea jurnaliștilor – pot spori semnificativ reziliența populației.

În 2025, Polonia, la fel ca și Republica Moldova, va organiza alegeri prezidențiale. În acest context, mecanismul Consiliului de Reziliență (Resilience Council). O particularitate a Poloniei este crearea, în cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Poloniei, a Consiliului de reziliență format din experți cetățeni. În aprilie 2025, Seimul a lansat inițiativa de a crea un dialog cu cetățenii și a făcut un apel împotriva manipulărilor European Commission's European Democracy Shield. Această inițiativă prevede combaterea dezinformării și elaborarea de recomandări, inclusiv de către experți legislativi din diferite domenii și societatea civilă: să-și exprime opinia, inclusiv pe rețelele de socializare, respectând drepturile, sentimentele și opiniile altora; să se refere doar la informații verificate; evitarea răspândirii opiniilor și conținutului radical, în special a celor care pot submina încrederea în autorități, instituții și stat ca societate civilă; bazarea pe surse de informații verificate și fiabile, asigurându-se că acestea nu au fost manipulate de IA și acordând atenția cuvenită impactului lor potențial. Este de remarcat faptul că, în 2024, autoritățile poloneze au identificat site-uri provocatoare care se dădeau drept mass-media importante în timpul alegerilor pentru Parlamentul European⁹⁹. Republica Moldova ar putea prelua această inițiativă și dinamica pozitivă a utilizării sale în procesele electorale. O campanie de sensibilizare a opiniei publice, cu experți locali din diferite domenii, utilizând comunicarea strategică la nivel de stat, ar putea mobiliza comunitatea academică și ar putea informa mai bine populația. În Republica Moldova s-ar putea înființa în mod similar un consiliu consultativ pentru reziliență și s-ar putea desfășura campanii publice regulate: de exemplu, apeluri comune ale experților, ale personalităților media la TV, pe rețelele sociale, privind importanța unei discuții oneste și modalitățile de identificare a dezinformării înainte de alegeri.

Practică pozitivă semnificativă, asimilată de asemenea de Republica Moldova, a fost reprezentată de măsurile de protecție cibernetică împotriva interferențelor cibernetice în alegeri. Astfel, pe lângă comunicarea strategică, UE alocă resurse semnificative pentru asigurarea securității tehnice, și anume, în octombrie 2024, Comisia Europeană a adoptat un nou „Plan de creștere” pentru Moldova (1,8 miliarde de euro), o parte din acesta fiind destinată consolidării structurilor administrative și cibernetice¹⁰⁰. În acest sens, merită menționată recomandarea ENEMO privind necesitatea

98 Gov.pl (Ministry of Foreign Affairs of Poland), 2024–2025. *Together against manipulation*; Disponibil la: <https://www.gov.pl/web/diplomacy/together-against-manipulation> [Accesat 19 August 2025].

99 Ibidem.

100 EEAS European External Action Service, 2024. *Moldova Report 2024*. Disponibil la: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Moldova%20Report%2024.pdf> [Accesat 19 August 2025].

adoptării de măsuri decisive pentru a contracara interferența externă răuvoitoare, prin sporirea vigilenței față de formele de influență externă, pentru a asigura fiabilitatea măsurilor juridice și a mecanismelor de reacție pentru a proteja integritatea proceselor electorale și a instituțiilor democratice din Republica Moldova¹⁰¹.

În contextul intensificării războiului hibrid, în 2023, ca răspuns, a fost înființat Centrul de Răspuns la Incidente Cibernetice și CERT-GOV-MD STISC¹⁰². În timpul ultimelor alegeri, Sistemul Informațional de Stat SIAS „Alegeri” SIAS „Alegeri” au fost comise numeroase atacuri coordonate, care s-au intensificat în ajunul și în ziua alegerilor, întrerupând temporar comunicarea între secțiile de votare și sistemele centrale, la nivel național, și la secțiile de votare din străinătate. Colaborarea dintre cele două instituții a respins cu succes o atac DDoS la scară largă, pe 20 octombrie 2024, când sistemul electoral al Republicii Moldova a fost supus unui atac cibernetic coordonat, lansat simultan de peste 168 000 de servere din întreaga lume¹⁰³. Experiența europeană arată că protecția centralizată a rețelelor de stat în țările membre ale UE și NATO este o garanție importantă pentru protejarea securității naționale și desfășurarea proceselor electorale, astfel încât Republica Moldova ar trebui să continue să asigure găzduirea fiabilă a sistemului cheie Alegeri.

Un alt exemplu elocvent este cel al Franței. O caracteristică importantă a sistemului juridic francez, în ceea ce privește influența politică externă, este separarea între publicațiile periodice și cele ocazionale ale contactelor politice create de partidele politice și candidații. De asemenea, se remarcă strictețea deosebită a codului penal francez în ceea ce privește influența externă, astfel încât articolul 411-10¹⁰⁴ prevede că furnizarea către autoritățile civile sau militare ale Franței, în interesul unui stat străin sau al unei companii sau organizații aflate sub control străin, a informațiilor false care pot induce în eroare și pot aduce prejudicii intereselor fundamentale ale națiunii, se pedepsește cu închisoarea de șapte ani și cu o amendă de 100 000 de euro.

Deși dezinformarea și știrile false sunt deja reglementate la nivelul UE prin articolul 27 din legea din 29 iulie 1981, care se aplica inițial presei și conține norme speciale împotriva știrilor false, în codul penal acestea sunt asimilate cu sabotajul informațional. Informațiile care au potențialul de a perturba ordinea publică, și anume, îndeplinesc următoarele condiții: știrile publicate, reproduse, difuzate au

101 ENEMO, 2025. *Final Report - IEOM to Moldova for 2024 Presidential Elections and Constitutional Referendum*. p.71 Disponibil la: <https://enemo.org/post/final-report-ieom-to-moldova-for-2024-presidential-elections-and-constitutional-referendum-592> [Accesat 4 mai 2025].

102 Legea Republicii Moldova privind securitatea cibernetică. În Monitorul Oficial Nr. 151-153 art. 225. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136732&lang=ro [Accesat 19 August 2025].

103 STISC, 2025. *STISC găzduiește și protejează peste 200 de sisteme informatice publice*. [press release] Disponibil la: <https://stisc.gov.md/ro/comunicate-de-presa/stisc-gazduieste-si-protejeaza-pest-200-de-sisteme-informatice-publice> [Accesat 19 August 2025].

104 Justice (France), n.d. *Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse – dispositions relatives aux fausses nouvelles*. Disponibil la: <https://justice.pappers.fr/loi/LEGITEXT000006070719/article/LEGIARTI000006418363> [Accesat 19 August 2025].

fost considerate false sau dezinformare, publicarea trebuie să aibă potențialul de a perturba ordinea publică, autorul a acționat intenționat în interesul unor țări terțe și nu conține fapte care pot fi dovedite, o mențiune importantă este că veridicitatea judecăților de valoare ale autorului sau ale colectivului de autori nu face obiectul dovezii.¹⁰⁵ Deși această normă legală se aplică rar și necesită existența intenției și a unei amenințări reale la adresa ordinii, ea permite în mod formal pedepsirea diseminării în masă a dezinformării.

Această practică poate fi introdusă și în Moldova, pentru a identifica veridicitatea și fundamentarea opiniilor exprimate în mass-media, cu scopul de a asigura legalitatea declarațiilor și sau publicațiilor. În acest sens, este important să se țină seama de observația Curții Europene, și anume demonstrabilitatea faptelor și separarea calomniei rău intenționate, excluzând cenzurarea opiniilor susținute de fapte veridice.

Concluzii și recomandări

Analiza efectuată asupra influenței străine în campaniile electorale din Republica Moldova permite să se afirme că influența externă, în primul rând politică, asupra alegerilor din Republica Moldova reprezintă o amenințare reală, care necesită o reacție coordonată din partea instituțiilor statului și a cetățenilor, în cadrul unei interacțiuni sistemice. Fenomenul influenței politice externe a unui stat asupra altuia este întotdeauna o manifestare a politicii externe și o reflectare a obiectivelor politicii interne a unui stat. Asigurarea securității naționale, a independenței, a suveranității și a libertății de a lua decizii independente este o necesitate imperativă pentru Republica Moldova.

Combaterea tuturor formelor, canalelor și încercărilor de intervenție în afacerile interne, cu scopul de a modifica situația politică internă într-un stat și în Republica Moldova, reprezintă o sarcină complexă din punctul de vedere al procedurilor legislative și al punerii în practică. Având în vedere mediul media în rapidă schimbare și dezvoltare, nici măcar dreptul internațional nu poate acoperi toate tipurile de intervenție politică externă în afacerile interne ale unui stat, iar principiul neamestecului în afacerile interne ale altor state trebuie interpretat în contextul noilor realități ale răspândirii rapide a informațiilor pe internet. Prin urmare, asigurarea securității și a securității digitale trebuie să fie o prioritate pentru orice stat democratic.

Analiza efectuată demonstrează în mod clar că, în prezent, influența indirectă a țărilor terțe, adică *Potestas indirecta*, ia forme din ce în ce mai diverse și se realizează prin intermediul canalelor media, cu ajutorul platformelor digitale, al publicațiilor pe Facebook, Telegram, Meta, YouTube, TikTok, Vkontakte etc. Prin urmare, legislația în domeniul monitorizării canalelor media, în special a rețelelor sociale și a informațiilor publice, necesită actualizări și reforme constante în

105 Doublet, Y.-M., 2023. *Dezinformarea și campaniile electorale*. Chișinău: Consiliul Europei. p.24. Disponibil la: <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns/1680aa5226> [Accesat 19 August 2025].

domeniul reglementării juridice. De asemenea, este necesară intensificarea colaborării dintre CEC și serviciile speciale naționale SIS, Centrul pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării, Centrul de Răspuns la Incidente Ciber-netice și a partenerilor externi: organizații internaționale OSCE/ODIHR, ENEMO, NATO, UE (East StratCom, EDMO, EUvsDezinfo), pentru desfășurarea de campanii de consolidare a rezilienței și a bazelor juridice ale democrației.

Colaborarea tuturor elementelor menționate mai sus, după modelul Poloniei și al Rezilience Council, ar trebui să asigure nu numai aplicarea legislației naționale a RM, ci și să ofere recomandări pentru îmbunătățirea conformității acesteia cu standardele internaționale privind procesele electorale. Baza juridică națională existentă protejează atât suveranitatea Republicii Moldova, cât și garantează cetățenilor un proces electoral liber și echitabil. Obiectivul principal al actualizării permanente a mecanismelor naționale de combatere a influenței externe este, în primul rând, creșterea rezilienței Republicii Moldova în fața amenințărilor externe și interne, prin asigurarea unor instituții fiabile, a alfabetizării electorale și a unor mecanisme juridice eficiente.

În același timp, este important să se țină seama de faptul că perioada preelectorală și alegerile în sine sunt cele mai vulnerabile la influențe externe răuvoitoare. Prin urmare, pentru a contracara fluxul de informații dăunătoare și ostile, Republica Moldova ar trebui să utilizeze experiența partenerilor externi, de exemplu, să recurgă din ce în ce mai mult la comunicarea strategică, să sporească alfabetizarea mediatică a populației, să perfecționeze în continuare legislația electorală, asigurând transparența finanțării partidelor și a campaniilor electorale, să supra-vegheze activitățile mass-media.

Democrațiile, prin natura și valorile lor fundamentale, sunt deosebit de vulnerabile la dezinformarea care vizează populația, adică alegătorii. Principalul obstacol în confruntarea cu influența politică externă este principiul pluralismului opinii-lor, care, în opinia noastră, este adesea supus abuzurilor și nu ar trebui să justifice și să includă calomnia.

Din bunele practici studiate în țările europene rezultă un set de măsuri pe care Republica Moldova le poate adopta, și anume:

Consolidarea protecției instituționale. Continuarea dezvoltării Centrului de comunicare strategică și combatere a dezinformării, precum și acordarea de competențe mai mari centrului și o cooperare mai strânsă cu alte instituții. De asemenea, promovarea comunicării strategice pentru un public larg prin briefinguri regulate sau campanii de informare privind combaterea dezinformării, verificarea faptelor și veridicitatea informațiilor.

Ar trebui să se implice mai activ programe internaționale precum EDMO, EUvs-Dezinfo în perioada preelectorală și să se atragă organizații independente pentru identificarea și analiza amenințărilor, urmând ca CEC să formuleze recomandări.

Să se îmbunătățească alfabetizarea media, conștientizarea și să se dezvolte cultura politică a populației, prin introducerea de programe de alfabetizare digitală cu acoperire largă în școli și universități. De asemenea, să se atragă finanțare pentru proiectele ONG-urilor, în promovarea atelierelor și a trainingurilor de dezvoltare a gândirii critice pentru tineri.

Merită o atenție specială modificarea legislației, de exemplu introducerea de sancțiuni pentru ascunderea surselor de finanțare a campaniilor online (așa cum recomandă EU Digital Services Act) sau introducerea de amenzi pentru calomnie împotriva cardurilor, după modelul legislației franceze. În același timp, fără a recurge la restricționarea libertății de exprimare. Experiența Franței a arătat în mod clar că aplicarea legii împotriva dezinformării trebuie să se bazeze pe existența unei intenții răuvoitoare și a unei amenințări confirmate la adresa națională. În acest context, Moldova ar trebui să consolideze baza juridică, fără a o transforma într-un instrument de cenzură politică.

În concluzie, înființarea unui consiliu propriu de reziliență sau a unei platforme pentru grupuri de experți din diferite domenii, cu sprijinul diverselor ministere, care, la rândul său, ar oferi recomandări mass-media și autorităților înainte de alegeri.

Toate recomandările de mai sus sunt perfect viabile și pot fi puse în practică în Moldova, fiind măsuri care ar trebui să facă inefficientă intervenția externă. În completarea experienței și mecanismelor existente de combatere a influenței externe în procesele electorale, Moldova, cu sprijinul UE, a pus deja la punct o serie de astfel de instrumente și trebuie să continue integrarea celor mai bune practici, precum și cursul către integrarea europeană.

Bibliografie

1. Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1965. *Declarația privind inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității acestora*. Rezoluția 2131 (XX) din 21 decembrie 1965. Disponibil la: https://legal.un.org/avl/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx.html [Accesat 4 mai 2025].
2. Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1981. 36/103. *Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*. Disponibil la: <https://un-documents.net/a36r103.htm> [Accesat 19 August 2025].
3. Asociația pentru Politica Externă din Moldova, 2025. *Sinteză analitică privind lupta cu dezinformarea în Moldova*. Disponibil la: <http://www.ape.md/2025/04/sinteza-analitica-privind-lupta-cu-dezinformare-in-moldova/> [Accesat 4 mai 2025].
4. Baltag, D. & Burmester, I., 2021. 'Quo vadis, Moldova? The role of social and political elites in the norm internalization process'. *Democratization*, 29(3), p.13.
5. Beniuc, L., 2016. „Soft Power” a Uniunii Europene și limitele sale. În: *Managementul public al programelor europene*, 2016, pp.76–90. Disponibil la https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/122692 [Accesat 19 August 2025].
6. Codul electoral nr. 325/2022. În Monitorul Oficial Nr. 426-427 art. 770 Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149860&lang=ro [Accesat 19 August 2025].

7. Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#
8. Cornea, S., 2016. *Definirea noțiunii putere publică: abordări autohtone*. În: *Revista Națională de Drept*, 1(190), pp. 18–24.
9. Corten, O. & Dubuisson, F., *Histoire et actualité de l'ingérence: droit ou politique? Mondialisation: comprendre pour agir*. Bruxelles: Éditions Complexe.
10. Cox, R.W. 1972 K. Deutsch and the Study of Political Science, *The Political Science Reviewer*, 2, pp. 90–111.
11. Culeac, P., 2024. *Disinformation and Foreign Interference in Moldovan Elections*. Chișinău: *Moldova Development Institute*. Disponibil la: <https://epde.org/wp-content/uploads/2024/10/Moldova-Policy-Paper-2-Disinformation-and-Foreign-Interference-in-Moldovan-Elections-1.pdf> [Accesat 5 mai 2025].
12. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 1990. *Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148/1990*. În: *Monitorul Oficial al RSS Moldova*, nr. 8, art. 192. Disponibil la: <https://www.constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=275&idc=11> [Accesat 5 mai 2025].
13. Dolghi, D. & Mărcuț-Polgár, I., 2025. The Republic of Moldova's Civil Society and Democratic Resilience in the Context of the EU Integration Process. *Civil Szemle*, 21(1), pp.77–88. Disponibil la: <https://ojs.mtak.hu/index.php/civilszemle/article/view/17504> [Accesat 19 August 2025].
14. Doublet, Y.-M., 2023. *Dezinformarea și campaniile electorale*. Chișinău: Consiliul European. Disponibil la: <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns/1680aa5226> [Accesat 19 August 2025].
15. Economist Intelligence Unit 2022, *Democracy Index 2022: Frontline democracy and the battle for Ukraine*; Disponibil la: https://www.eiu.com/n/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022_FV2.pdf?li_fat_id=f1fbad7e-a282-4b9e-9f8f-6a6d5a9fe6b8 [Accesat 19 August 2025].
16. Economist Intelligence Unit 2023, *Democracy Index 2023: Age of conflict*. London: The Economist Intelligence Unit. Disponibil la: <https://www.protothema.gr/files/2024-02-15/Democracy-Index-2023-Final-report.pdf> [Accesat 19 August 2025].
17. Economist Intelligence Unit. 2025 *Democracy Index 2024: What's wrong with representative democracy?* p.17 Disponibil la: <https://static.poder360.com.br/2025/03/the-economist-democracia.pdf> [Accesat 19 August 2025].
18. EEAS – European External Action Service, 2024. *Moldova Report 2024*. Disponibil la: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/Moldova%20Report%2024.pdf> [Accesat 19 August 2025].
19. EEAS, 2025. *New European Digital Media Observatory hub fights disinformation in Ukraine and Moldova*. Disponibil la: https://enlargement.ec.europa.eu/news/new-european-digital-media-observatory-hub-fights-disinformation-ukraine-and-moldova-2025-07-15_en [Accesat 19 August 2025].
20. ENEMO, 2025. *Final Report - IEOM to Moldova for 2024 Presidential Elections and Constitutional Referendum*. Disponibil la: <https://enemo.org/post/final-report-ieom-to-moldova-for-2024-presidential-elections-and-constitutional-referendum-592> [Accesat 4 mai 2025].
21. EUNEIGHBOURS East, 2025. *New European Digital Media Observatory hub fights disinformation in Ukraine and Moldova*. Disponibil la: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/new-european-digital-media-observatory-hub-fights-disinformation-in-ukraine-and-moldova/>

22. European Commission & HR/VP, 2018. *Action Plan against Disinformation (JOIN/2018/36 final)*. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018JC0036> [Accesat 19 August 2025].
23. European Commission, Directorate-General for Communication. 2018. *A multi-dimensional approach to disinformation: report of the independent High level group on fake news and online disinformation*. Luxembourg: Publications Office of the European Union Disponibil la: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en> [Accesat 17 August 2025].
24. EUvsDisInfo, 2023, *To Challenge Russia's Ongoing Disinformation Campaigns': Eight Years of EUvsDisinfo*, <https://euvsdisinfo.eu/to-challenge-russias-ongoing-disinformation-campaigns-eight-years-of-euvsdisinfo/>
25. EUvsDisinfo, 2023. Russian Disinformation: Moldova "Occupation" Narrative. European External Action Service. Disponibil la: <https://euvsdisinfo.eu/report/moldova-occupation-narrative> [Accesat 06 octombrie 2025].
26. Freedom House, 2022. *A Society-wide Battle Against Disinformation*. Disponibil la: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-pb_18-Society-wide-Battle-Against-Disinformation_Rus-v3.pdf [Accesat 19 August 2025].
27. Gov.pl (Ministry of Foreign Affairs of Poland), 2024–2025. *Council for Resilience – joint initiative by MFA and civil society organisations against international disinformation – begins operation*. Disponibil la: <https://www.gov.pl/web/diplomacy/council-for-resilience-joint-initiative-by-mfa-and-civil-society-organisations-against-international-disinformation-begins-operation> [Accesat 19 August 2025].
28. Gov.pl (Ministry of Foreign Affairs of Poland), 2024–2025. *Together against manipulation*; Disponibil la: <https://www.gov.pl/web/diplomacy/together-against-manipulation> [Accesat 19 August 2025].
29. Guțuțui, O., 2019. *Sistemul electoral mixt: o nouă provocare pentru mass-media audiovizuale din Republica Moldova*. În: *Revista Mass-Media în Republica Moldova*, pp.49–52. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/10-Mixed_Electoral_System_AudioVisual_Media_ROMANIAN.pdf [Accesat 18 mai 2025].
30. IPN, *Centrul pentru comunicare strategică a trecut în subordinea Președinției*. Disponibil la: <https://ipn.md/centrul-pentru-comunicare-strategica-a-trecut-in-subordinea-presedintiei/> [Accesat 19 August 2025].
31. Justice (France), n.d. *Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse – dispositions relatives aux fausses nouvelles*. Disponibil la: <https://justice.pappers.fr/loi/LEGI-TEXT000006070719/article/LEGIARTI000006418363> [Accesat 19 August 2025].
32. Karásková, I., Běrziņa-Čerenkova, U.A. & Němečková, K., 2023. *Foreign electoral interference affecting EU democratic processes*. Brussels: European Parliament. Disponibil la: <https://www.appf.europa.eu/cmsdata/277388/Foreign%20electoral%20interference%20affecting%20EU%20democratic%20processes.pdf> [Accesat 19 August 2025].
33. Krasner, S.D., 1999. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
34. Legea nr. 294/2007 privind partidele politice În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.42-44 art. 119 Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141459&lang=ro
35. Legea nr. 618 din 31.10.1995. În *Monitorul Oficial Nr. 10-11 art. 117*. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142091&lang=ro [Accesat 19 August 2025].
36. Legea Republicii Moldova privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Contraca-

- rare a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative. În Monitorul Oficial Nr. 318-321 art. 566. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150159&lang=ro [Accesat 19 August 2025].
37. Legea Republicii Moldova privind securitatea cibernetică. În Monitorul Oficial Nr. 151-153 art. 225. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136732&lang=ro [Accesat 19 August 2025].
 38. Marandici, I., 2025. *Oligarchs, Euroscepticism, and Russia's Strategy in Moldova*. *Moldovan Analytical Digest*, 1, pp.11–15. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/388682923_Oligarchs_Euroscepticism_and_Russia's_Strategy_in_Moldova [Accesat 5 mai 2025].
 39. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2025. *Măsurile pentru alegeri mai corecte: Cabinetul de Miniștri a prezentat avizul la proiectul de lege privind combaterea corupției electorale*. Disponibil la: <https://justice.gov.md/ro/content/masuri-pentru-alegeri-mai-corecte-cabinetul-de-ministri-prezentat-avizul-la-proiectul-de> [Accesat 06 octombrie 2025].
 40. Morgenthau, H.J., 1955. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf.
 41. Nye, J. S., 2011 *The future of power*. New York: Public Affairs.
 42. Nye, J.S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
 43. OSCE Parliamentary Assembly, 2025. *Republic of Moldova: Statement of Preliminary Findings and Conclusions — Parliamentary Elections, 28 September 2025*. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/597800.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].
 44. OSCE/BIDDO, 2019. *Republica Moldova: Alegeri parlamentare din 24 februarie 2019 – Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor*. Varșovia: OSCE/BIDDO, pp.1–36. Disponibil la: <https://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/419936> [Accesat 4 mai 2025].
 45. OSCE/BIDDO, 2024. *Republica Moldova: Alegerile locale din 5 noiembrie 2023. Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor*. Varșovia: OSCE/BIDDO, pp.1–32. Disponibil la: <https://www.osce.org/odihr/elections/moldova/564934> [Accesat 5 mai 2025].
 46. OSCE/BIDDO, 2025. *Republica Moldova: Alegerile prezidențiale și referendumul constituțional din 20 octombrie și 3 noiembrie 2024. Raportul final al Misiunii de Observare a Alegerilor*. Varșovia: OSCE/ODIHR, pp.1–72. Disponibil la: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/587451.pdf> [Accesat 4 mai 2025].
 47. Putină, N., 2025. The Role of Strategic Communication in Ensuring Electoral Transparency and Combating Disinformation. *ANADISS hors série – 2025*, pp.188–198. Disponibil la: https://anadiss.usv.ro/wp-content/uploads/sites/74/2025/07/II.07.-Putina_Natalia.pdf [Accesat 19 August 2025].
 48. Roșca, A., 2021. *Public Opinion, Mass Media, and Foreign Policy of the Republic of Moldova: Between the Two Realms*. *Journal of Romanian Studies*, 3(2), pp.39–63. Disponibil la: <https://www.liverpooluniversitypress.co.uk/doi/10.3828/jrns.2021.3.2.04> [Accesat 5 mai 2025].
 49. Rusu, A., Curăraru, A. & Budurin, C., 2025. *Evaluarea campaniilor de promovare: analiză a investițiilor și tacticii utilizate în perioada 31 ianuarie – 28 februarie 2025*. Disponibil la: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2025/04/Report-RO.pdf> [Accesat 4 mai 2025].

50. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Raport public privind interferența în procesul electoral*. Disponibil la: <https://sis.md/sites/default/files/communicate/fisiere/Raport SIS Public Interferenta in procesul electoral.pdf> [Accesat 19 August 2025].
51. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 2024. *Fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova*. Disponibil la: <https://sis.md/sites/default/files/communicate/fisiere/Raport SIS Public Interferenta in procesul electoral.pdf> [Accesat 06 octombrie 2025].
52. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. 2024. *Evaluarea implicării Federației Ruse în procesele electorale din Republica Moldova în 2024-2025*. Disponibil la: <https://sis.md/sites/default/files/communicate/fisiere/Scenarii%20de%20influen%C8%9B%C4%83%202024-2025.pdf> [Accesat 19 mai 2025].
53. STISC, 2025. *STISC găzduiește și protejează peste 200 de sisteme informatice publice*. [press release] Disponibil la: <https://stisc.gov.md/ro/communicate-de-presa/stisc-gazduieste-si-protejeaza-pest-200-de-sisteme-informatice-publice> [Accesat 19 August 2025].
54. Venice Commission, 2024. *Code of Good Practice in Electoral Matters on the use of digital technologies and artificial intelligence (CDL-AD(2024)044)*. Disponibil la: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2024\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2024)044-e) [Accesat 19 August 2025].
55. Winfield, P.H., 1923. The History of Intervention in International Law. *British Year Book of International Law*, 3, pp.130–149.
56. Youngs, R. et al., 2025. *European Democracy Support Annual Review 2024*. Bruxelles: Carnegie Europe. Disponibil la: <https://europeandemocracyhub.epd.eu/wp-content/uploads/2025/02/European-Democracy-Support-Annual-Review-2024-2.pdf> [Accesat 5 mai 2025].
57. Youth European Portal, 2024. *How Romania's presidential election became the plot of a cyber thriller*. Disponibil la: https://youth.europa.eu/news/how-romaniyas-presidential-election-became-plot-of-cyber-thriller_en [Accesat 19 August 2025].
58. Брага, Л., 2020. *Политическая культура в Республике Молдова*. p.336. ISBN 978-9975-151-10-8.
59. Вебер, М., 1990. *Избранные произведения*. Moscow: Progress. (Compiled and edited by Yu. Davydov; Preface by P. Gaidenko; transl. from German.)
60. Кравченко-Захария, Л., 2022. *Борьба с дезинформацией в Молдове*, № 18 ноябрь. pp.1–6. Disponibil la: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-pb_18-Society-wide-Battle-Against-Disinformation_Rus-v3.pdf [Accesat 19 August 2025].
61. Хауер-Тюкаркина О., Сетов Н., 2016. 'Фактор силы во внешней политике Европейского союза'. *Международные отношения*, (1), pp.56–57. Disponibil la: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=-36568 [Accesat 19 August 2025].
62. Шмитт, К. 2016 *Понятие политического*. Санкт-Петербург: Наука.

DEZINFORMAREA ÎN CAMPANIILE ELECTORALE

AUTOARE:

Olga BREGA

Masterandă

Universitatea de Stat din Moldova

COORDONATOARE:

Natalia PUTINA

Doctoră în științe politice,
conferențiară universitară

Universitatea de Stat din Moldova

DEZINFORMAREA ÎN CAMPANIILE ELECTORALE

DISINFORMATION IN ELECTION CAMPAIGNS

Olga BREGA, Licențiată în științe politice,
masterandă, FRIȘPA, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0007-2424-7090

Natalia PUTINĂ, Doctor în științe politice,
conferențiară universitară, FRIȘPA, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-3607-4103

Fenomenul dezinformării în context electoral a captat o atenție crescută din partea cercetătorilor și factorilor de decizie, datorită capacității sale de a submina în mod fundamental integritatea proceselor democratice. Dezinformarea electorală se manifestă printr-o serie de tactici sofisticate, printre care se numără diseminarea deliberată a știrilor false, menite să denigreze adversarii politici sau să manipuleze preferințele alegătorilor; precum și falsificarea sau distorsionarea rezultatelor sondajelor de opinie, care influențează percepțiile publicului asupra dinamicii electorale. Acest articol prezintă o imagine de ansamblu asupra fenomenului dezinformării în alegeri și discută măsurile de reducere a amplitudinii și a impactului negativ al acestora.

Cuvinte-cheie: dezinformare, securitate, propagandă, fake news, narative politice, campanii de influență, framing, mass-media.

The phenomenon of disinformation in the electoral context has attracted increasing attention from researchers and policymakers due to its potential to fundamentally undermine the integrity of democratic processes. Electoral disinformation manifests itself through a range of sophisticated tactics, including the deliberate dissemination of fake news, designed to denigrate political opponents or manipulate voter preferences, as well as the falsification or distortion of opinion poll results, which influence public perceptions of electoral dynamics. This article provides an overview of the phenomenon of disinformation in elections and discusses measures to reduce its scope and negative impact.

Keywords: disinformation, security, propaganda, fake news, political narratives, influence campaigns, framing, mass media.

Introducere

În era digitală, informația circulă cu o viteză fără precedent, oferind societăților oportunități extraordinare de comunicare și participare civică. Însă această accelerare a fluxului informațional aduce și provocări semnificative, dintre care cea mai alarmantă este dezinformarea – răspândirea deliberată sau involuntară a informațiilor false sau distorsionate. Studiarea fenomenului dezinformării devine astfel esențială pentru înțelegerea modului în care societățile contemporane își formează opiniile și iau decizii fundamentale, în special în contextul electoral.

Campaniile electorale reprezintă momente cruciale pentru democrație, deoarece ele definesc modul în care cetățenii aleg liderii și legitimează instituțiile politice. În acest context, dezinformarea poate avea efecte profund destabilizatoare. Infor-

mașiile false sau manipulative pot influența percepțiile alegătorilor, pot amplifica polarizarea socială și pot eroda încrederea în instituțiile democratice. Cercetările arată că, în perioade de incertitudine economică sau socială, publicul devine mai susceptibil la mesajele simplificate sau alarmiste, ceea ce face dezinformarea și mai periculoasă.

Importanța cercetării acestei teme se extinde dincolo de simpla identificare a informațiilor false. Studiile aprofundate permit înțelegerea mecanismelor prin care dezinformarea se răspândește, de la rețelele sociale și algoritmi de recomandare, până la agenți politici sau entități externe care urmăresc destabilizarea procesului democratic. Înțelegerea acestor mecanisme este esențială pentru dezvoltarea strategiilor de prevenire și contracarare a dezinformării, prin educație media, politici publice și intervenții tehnologice.

În plus, cercetarea dezinformării în campaniile electorale are un rol preventiv. Prin identificarea tipologiilor de dezinformare și a tacticilor utilizate, cetățenii și autoritățile pot fi mai bine pregătiți să recunoască mesajele manipulative și să reacționeze critic. Această conștientizare contribuie la protejarea integrității proceselor electorale și la menținerea stabilității sociale și politice.

Tema dezinformării, și în mod special a dezinformării din campaniile electorale, reprezintă un domeniu de cercetare vital pentru societățile democratice contemporane. Deoarece informația poate modela realități politice și sociale, studiul riguros al fenomenului dezinformării nu este doar o necesitate academică, ci o condiție esențială pentru protejarea democrației și a încrederii publice.

În cadrul studiilor contemporane privind comunicarea politică, dezinformarea este abordată tot mai des ca o formă particulară de „război informațional”, având capacitatea de a influența profund atât agenda publică (agenda-setting), cât și modul în care subiectele sunt încadrate în dezbateră socială (framing). Pentru democrațiile emergente, precum Republica Moldova, acest fenomen se manifestă cu o intensitate sporită, dat fiind că spațiul informațional rămâne vulnerabil la ingerințe externe, fragmentarea surselor media este accentuată, iar nivelul de alfabetizare digitală și media prezintă disparități considerabile între diferite segmente ale populației.

Campaniile electorale, concepute în mod ideal ca platforme de confruntare transparentă a ideilor, se transformă adesea în arene în care circulă informații distorsionate, narațiuni manipulative și conținuturi fabricate, toate având potențialul de a altera percepțiile alegătorilor și de a slăbi încrederea în procesele democratice. Evenimentele asociate alegerilor din 2024 în Republica Moldova au relevat nu doar amploarea fenomenului, ci și adaptabilitatea strategiilor de dezinformare la noile condiții tehnologice, în special odată cu popularizarea instrumentelor de inteligență artificială generativă, capabile să producă și să distribuie rapid conținuturi greu de diferențiat de materialele autentice.

Scopul prezentei cercetări este investigarea sistematică a tehnicilor, canalelor și impactului dezinformării în campaniile electorale moldovenești. Lucrarea urmă-

rește să evidențieze interacțiunea dintre actorii implicați, structura și dinamica fluxului informațional, precum și mecanismele prin care mesajele manipulative influențează formarea opiniei publice și comportamentul electoral. Prin abordarea acestui fenomen dintr-o perspectivă interdisciplinară - la intersecția științelor politice, comunicării strategice și studiilor de securitate informațională - se doarește conturarea unui cadru analitic relevant pentru contextul local, dar integrabil și în dezbaterile internaționale de specialitate.

Prezenta cercetare se fundamentează pe un demers științific, structurat în jurul unui cadru metodologic care combină abordările analitice, deductive și ale sintezei teoretico-empirice, în vederea investigării fenomenului dezinformării în campaniile electorale. Studiul își propune să identifice mecanismele prin care dezinformarea influențează procesul electoral, să analizeze natura și structura mesajelor manipulative și să evalueze impactul acestora asupra opiniei publice și a comportamentului electoral.

Metoda științifică utilizată presupune o secvențialitate riguroasă în parcurgerea etapelor de cercetare, pornind de la formularea ipotezelor, colectarea și interpretarea datelor, până la validarea concluziilor. În acest cadru, cercetarea se sprijină pe o fundamentare teoretică solidă privind conceptele de dezinformare, propagandă, influență informațională și securitate electorală, extrase din literatura de specialitate și din analiza cadrului normativ național și internațional.

Abordarea analitică permite descompunerea fenomenului în componentele sale constitutive, precum canalele de difuzare, actorii implicați, tipologia mesajelor și contextul sociopolitic, facilitând înțelegerea profundă a modului în care aceste elemente acționează sinergic în campaniile electorale. Prin metoda deductivă, cercetarea derivă concluzii specifice din teorii generale privind comunicarea strategică și psihologia convingerii, aplicându-le la cazuri concrete documentate în spațiul electoral est-european, cu accent pe Republica Moldova și România.

Procesul de sinteză are rolul de a integra datele empirice, rezultatele analizelor de conținut și observațiile contextuale într-un model interpretativ coerent, capabil să ofere o înțelegere integrativă a dinamicii dezinformării electorale. În acest sens, sunt utilizate surse oficiale, rapoarte instituționale, acte normative, studii de specialitate și exemple relevante extrase din campaniile electorale recente.

Prin această abordare metodologică, cercetarea își propune nu doar să ofere o radiografie a fenomenului dezinformării în context electoral, ci și să contribuie la dezvoltarea unui cadru de analiză aplicabil și altor situații similare, facilitând astfel formularea unor recomandări de politici publice orientate spre consolidarea rezilienței democratice.

Metodologia propusă combină analiza calitativă și cantitativă a conținuturilor mediatice, evaluarea metricilor de distribuție și interacțiune în mediul online. Această strategie metodologică are scopul de a oferi o imagine cuprinzătoare asupra fenomenului și de a fundamenta recomandări aplicabile pentru consolidarea rezilienței informaționale a Republicii Moldova în fața valului continuu de dezinformare.

1. Cadrul teoretic și conceptual

Dezinformarea nu este o noutate, existența ei fiind dovedită încă din antichitate prin texte vechi care ilustrează activități de dezinformare. Folosirea minciunii în scopuri propagandistice, fie în relațiile dintre state, fie în contexte de război, a fost o strategie utilizată pentru a controla populația. Dezinformarea este, așadar, un fenomen cu o istorie îndelungată, născut din diverse regimuri politice și secole de evoluție. Prima dată când termenul „dezinformare” a fost folosit oficial a fost la începutul secolului trecut. Emigranții ruși din Franța, care au fugit după primul război mondial, au relatat că poliția politică bolșevică folosea termenul „dezinformare” pentru a descrie orice acțiune, atât din interiorul cât și din exteriorul țării, care avea ca scop împiedicarea afirmației regimului comunist la Moscova. Inițial, termenul era folosit de un cerc restrâns de persoane, majoritatea dintre acestea fiind militari sau funcționari ruși. Cu toate acestea, în scurt timp, termenul a cunoscut o răspândire rapidă, intrând în uzul cotidian și fiind inclus în enciclopedii și dicționare¹.

Dezinformarea este conținut fabricat intenționat și distribuit pentru a induce în eroare publicul țintă, urmărind obiective politice, economice sau strategice. De regulă, este promovată de actori răuvoitori care vor să slăbească încrederea în instituțiile democratice sau să influențeze alegerile. Ea devine periculoasă pentru democrație, deoarece alterează dezbaterea publică, provoacă polarizare și limitează capacitatea oamenilor de a lua decizii informate, libere de manipulare².

În context electoral, dezinformarea înseamnă răspândirea deliberată de informații false pentru a compromite adversarii politici, a manipula procesul de vot sau a modifica percepțiile asupra situației politice. Totuși, aceasta este doar una dintre tacticile folosite pentru a influența alegerile.

Dezinformarea nu afectează doar democrațiile, unde slăbește dezbaterea publică și încrederea cetățenilor; ci poate servi și ca instrument de consolidare a regimurilor autoritare. Diferența dintre utilizarea sa în alegeri competitive și în alegeri necompetitive este una semnificativă. În cazul alegerilor competitive, dezinformarea are rolul de a favoriza un partid sau un candidat, ori de a delegitima ordinea politică existentă, contribuind astfel la distorsionarea competiției democratice. În schimb, în regimurile autoritare, unde alegerile sunt de obicei necompetitive, scopul central al dezinformării este acela de a crea impresia de stabilitate și legitimitate, consolidând imaginea regimului în fața populației.

Un alt efect important al dezinformării constă în faptul că, atunci când este utilizată pentru a discredita adversarii politici, ea poate intensifica ostilitatea și alimenta extremismul. Dacă un anumit grad de tensiune și rivalitate este inevitabil

1 Colomina C. La desinformación de nueva generación. Cinco escenarios políticos y geoestratégicos ante el fake. Available at: file:///C:/Users/User/Downloads/adminRACO.+61-66-ART%C3%84CULO_CARME+COLOMINA.pdf (Accessed 05.06.25)

2 Badillo A. La sociedad de la desinformación: propaganda, fake news y la nueva geopolítica de la información. Available at: <https://www.realinstitutoelcano.org/documento-de-trabajo/la-sociedad-de-la-desinformacion-propaganda-fake-news-y-la-nueva-geopolitica-de-la-informacion/> (Accessed 05.06.25)

Într-o democrație sănătoasă, pericolul real apare atunci când aceste manifestări ating niveluri extreme, ajungând să submineze nu doar adversarii politici, ci și încrederea generală a cetățenilor în sistemul politic și instituțional. În aceste condiții, dezinformarea devine o forță corozivă, capabilă să genereze neîncredere, dezbinare și nemulțumire socială.

De altfel, răspândirea teoriilor conspirației și a narațiunilor bazate pe paranoia nu este un fenomen nou. Acestea au însoțit politica globală de-a lungul întregii istorii moderne, fiind o constantă a competiției pentru putere și influență. Rețelele de socializare au acționat mai degrabă ca un catalizator, amplificând vizibilitatea și viteza de circulație a acestor mesaje, dar nu au creat fenomenul propriu-zis.

Studiile recente dedicate analizei mediului informațional contemporan confirmă ideea că dezinformarea nu este un produs al rețelelor sociale, ci un fenomen mult mai vechi, cu rădăcini istorice. Platformele digitale au intensificat vizibilitatea și ritmul de circulație al mesajelor manipulative, dar nu pot fi considerate sursa originală a acestora³. Mai degrabă, ele funcționează ca un amplificator, multiplicând rapid conținutul fals sau denaturat și punându-l la dispoziția unor mase largi de indivizi deja predispuse la polarizare, suspiciune și neîncredere față de instituțiile statului sau față de ordinea politică existentă.

În acest context, perspectivele din teoria relațiilor internaționale oferă un cadru explicativ solid. John Mearsheimer, reprezentant notoriu al școlii realiste, sublinia că liderii naționali recurg foarte rar la minciuni directe în relațiile reciproce⁴. Totuși, statele utilizează deseori exagerări, omisiuni sau distorsionări strategice pentru a obține avantaje în negocieri ori pentru a crea impresia de vulnerabilitate, cu scopul de a induce adversarii în eroare. Această abordare evidențiază faptul că dezinformarea nu este doar un instrument intern, destinat controlului opiniei publice, ci și o armă în arsenalul politicii externe, capabilă să influențeze raporturile dintre state și să genereze schimbări în arhitectura geopolitică globală.

Un alt element distinctiv, care justifică încadrarea fenomenului în sfera științelor politice și a relațiilor internaționale, este caracterul său intenționat. Spre deosebire de misinformare – definită ca răspândirea neintenționată a unor informații false sau inexacte – dezinformarea presupune planificare, coordonare și obiective clare. Acestea pot fi de natură politică, economică sau geopolitică, iar efectele lor se resimt atât la nivelul societăților democratice, prin erodarea coeziunii interne, cât și la nivel global, prin modificarea balanței de putere și prin influențarea percepțiilor asupra realităților internaționale.

3 Floridi, L. Brave. Net.World: The Internet as a Disinformation Superhighway ? Available at: https://www.researchgate.net/publication/235223078_BraveNetWorld_The_Internet_As_a_Disinformation_Superhighway (Accessed 08.06.25)

4 Mearsheimer J. The false promise of international institutions. *International Security*. Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), Published By: The MIT Press pp. 5-49 Available at: <https://www.jstor.org/stable/2539078> (Accessed 08.06.25)

2. Impactul rețelelor sociale asupra alegerilor

Odată cu extinderea rețelelor sociale și cu avansul tehnologiilor digitale, viteza și amploarea circulației informației au atins cote fără precedent, schimbând fundamental modul în care publicul percepe realitatea⁵. Utilizarea „big data” și a micro-țintirii a deschis posibilitatea manipulării selective a anumitor grupuri de alegători, în special a celor vulnerabili sau slab informați. Această practică ridică probleme serioase legate de corectitudinea proceselor electorale și de menținerea unui cadru democratic autentic.

Fenomenul „fake news”, devenit vizibil încă din vara anului 2016, a marcat răspândirea deliberată, masivă și virală a știrilor false în spațiul online și pe platformele sociale. Astfel de conținuturi includ informații fabricate de la zero, materiale manipulate, articole impostor, știri prezentate în mod înșelător, conexiuni sau contexte false, dar și forme aparent inofensive precum satira și parodia⁶. În timp, termenul a căpătat multiple sensuri, în funcție de intenția și efectele dorite. Un exemplu celebru este cel al orașului Veles, din Macedonia, unde mai multe site-uri politice au folosit titluri de tip clickbait pentru a atrage trafic și a manipula cititorii.

Știrile false pot îmbrăca diverse forme: de la declarații și opinii lipsite de dovezi, până la discursuri de ură direcționate împotriva minorităților sau a unor grupuri sociale. Deși multe dintre aceste campanii au origini private, unele guverne utilizează în mod intenționat mecanismele rețelelor sociale pentru a influența opinia publică, fie prin promovarea unor narațiuni convenabile, fie prin limitarea și contracararea criticilor.

Trebuie remarcat că rețelele sociale nu aduc doar riscuri. Ele au fost apreciate pentru democratizarea accesului la informații și pentru stimularea dialogului civic online. Prin intermediul lor, informația politică devine mai accesibilă, ceea ce, în principiu, ar putea contribui la o mai bună informare a alegătorilor și la creșterea participării civice. În același timp, datorită capacității internetului de a stoca și difuza cantități vaste de date, publicul are oportunitatea de a accesa rapid o gamă variată de surse și perspective.

Totuși, pentru a înțelege corect impactul acestor procese, este esențial să fie analizate și explicate diferitele tehnici utilizate pe rețelele sociale. Acestea variază de la algoritmi care prioritizează conținutul atractiv, până la campanii de amplificare artificială prin boți, trolli și clickbait, fiecare având potențialul de a distorsiona percepția publicului și de a crea un climat informațional profund viciat.

5 Bradshaw, S., and Howard, P. N. (2018). Why does Junk News Spread So Quickly Across Social Media? Algorithms, Advertising and Exposure in Public Life. Knight Foundation Working Paper. Available at: https://kf-site-production.s3.amazonaws.com/media_elements/files/000/000/142/original/Topos_KF_White-Paper_Howard_V1_ado.pdf (Accessed 08.06.25)

6 Greenwood, S., Perrin, A., and Duggan, M. (November 11, 2016). Social Media Update 2016. Retrieved January 13, 2018. Available at: <https://www.pewresearch.org/internet/2016/11/11/social-media-update-2016/> (Accessed 08.06.25)

Tabel nr. 1 Modul de integrare a conținutului pe rețelele de socializare

	Actori: Guverne, unități ce desfășoară operațiuni psihologice (psy-ops), partide politice, antreprenori, agenții de relații publice, persoane fizice, media.	Software activ
Crearea de conținut Ex.povestiri, comentarii, „aprecieri”, videoclipuri, meme.	Apelând adesea la identitate ascunsă, furată sau falsă	Interferențe interactive
Răspândirea conținutului prin distribuiri și link-uri.	Folosirea boților drept ajutor	Boți
„Editarea” conținutului: Modificare, moderare și prelucrare	Hacking (atacarea unui sistem) și gaming (utilizarea regulilor unui sistem pentru a obține avantaje neintenționate de cei care au creat sistemul)	Algoritmi

Sursa: Ireton C. Posetti J. Jurnalism, 'fake news' & dezinformare: manual pentru educația media și învățământul jurnalistic, Seria UNESCO pentru învățământ. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376919> (Accessed: 15.07.25)

Studiile recente confirmă că majoritatea oamenilor descoperă știrile prin intermediul algoritmilor – fie prin motoare de căutare, rețele sociale sau agregatoare de conținut – mai degrabă decât prin selecția clasică realizată de redacții. Acești algoritmi nu sunt neutri, ci concepuți să sorteze, filtreze, clasifice și ierarhizeze informațiile, în baza unor criterii determinate de dezvoltatori. Ei folosesc tehnici de învățare automată, capabile să generalizeze pe baza unor seturi masive de date, pentru a produce rezultate complexe. Astfel, algoritmii nu doar livrează informația, ci decid implicit ce tip de conținut devine vizibil și accesibil pentru publicul larg.

Un alt mecanism central al dezinformării digitale îl constituie boții sociali. Aceștia sunt programe software automate care simulează comportamente umane pe rețelele sociale – postează, dau aprecieri, distribuie conținut sau chiar intră în conversații cu utilizatori reali. Experții atrag atenția că un singur operator, controlând mai multe conturi de tip bot, poate influența percepțiile a sute de mii sau chiar milioane de oameni.

La fel de importantă este și activitatea trolilor. Spre deosebire de boți, trollii sunt persoane reale, angajate sau motivate ideologic, care postează mesaje provocatoare, irelevante sau ostile, cu scopul de a incita conflicte, a diviza comunități online sau a eroda încrederea publicului.

Aceste tactici digitale nu sunt complet noi, ci reprezintă o evoluție tehnologică a unor practici vechi de manipulare politică. Otto von Bismarck observa încă din secolul XIX că oamenii mint cel mai mult după o vânătoare, în timpul unui război sau înaintea unor alegeri. Ceea ce s-a schimbat radical este amploarea și eficiența acestor practici. Dacă în epoca pre-digitală activiștii politici trebuiau să interacționeze direct cu alegătorii, mergând din ușă în ușă pentru a-i convinge, astăzi, prin rețele sociale, aceleași mesaje pot fi propagate instantaneu către milioane de persoane.

Astfel, operațiunile de dezinformare digitală au un impact mult mai mare decât tehnicile tradiționale, pentru că ating simultan mase largi de alegători și creează iluzia

unei susțineri populare sau a unui consens artificial. Această schimbare structurală face ca mediul electoral să fie mai vulnerabil la manipulări, iar efectele să fie resimțite nu doar în campanii, ci și în stabilitatea democratică pe termen lung.

Prejudiciul cauzat de știrile false tradiționale devine minor în comparație cu amenințările generate de deepfake-uri, o formă avansată de dezinformare bazată pe inteligență artificială. Acestea implică manipularea sofisticată a materialelor audio și video pentru a crea impresia că o persoană a rostit sau a făcut lucruri care, în realitate, nu au avut loc niciodată. În forma lor de bază, deepfake-urile sunt generate prin instruirea unui algoritm de a imita vocea, expresiile și mișcările unei persoane, utilizând mostre preexistente de imagine și sunet. Această tehnologie amplifică considerabil riscul ca opinia publică să fie manipulată, dat fiind că autenticitatea vizuală și auditivă inspiră, în mod tradițional, cea mai mare încredere.

Dezinformarea rămâne însă strâns conectată la evenimentele de actualitate și la temele care domină dezbaterile publice. Analizele asupra campaniilor electorale din Europa arată că principalele narațiuni false se concentrează pe subiecte economice – taxe, credite ipotecare, costul vieții amplificat de inflație sau criza energetică – dar și pe chestiuni ce țin de calitatea vieții. În plus, alianțele politice, atât cele prezente, cât și cele istorice, sunt frecvent instrumentalizate în dezinformare pentru a submina încrederea în clasa politică. În numeroase state, aspectele legate de securitate și apărare, inclusiv referințe la războiul din Ucraina, au devenit teme predilecte pentru manipulare. Alte subiecte recurent vizate sunt schimbările climatice, politicile și instituțiile Uniunii Europene, precum și imigrația.

În societățile unde religia joacă un rol major în viața publică, aceasta a constituit adesea o țintă directă pentru campaniile de dezinformare. În același timp, problemele de gen și comunitatea LGBTQ+ au fost frecvent vizate de narațiuni false, accentuând diviziunile culturale și sociale.

În ceea ce privește rolul rețelelor sociale, efectele lor se aliniază tendințelor mai generale generate de internet asupra participării politice. Ele au fost percepute ca platforme care stimulează interesul civic, mai ales în rândul tinerilor, și ca spații ce facilitează o relație mai directă între cetățeni și candidați. Rețelele sociale par să creeze premisele unei orizontalități sporite și ale unui dialog mai accesibil, reducând barierele existente în interacțiunile din spațiul offline. Totuși, același potențial de democratizare a comunicării este exploatat și pentru a manipula, a fragmenta și a distorsiona dezbaterile publice.

În contextul actual al puterii, în care capacitatea de producție este tot mai mult înlocuită de capacitatea de definire, informația devine principalul instrument prin care se exercită influența. Astfel, considerăm drept disfuncțional orice proces care, prin manipularea sau afectarea informațiilor și a modului lor de procesare, poate perturba buna desfășurare a procesului electoral.

În perioadele electorale, cele mai frecvente forme de disfuncționalitate informațională includ: utilizarea de strategii de segmentare pentru transmiterea mesajelor de campanie prin canale automate sau masive; implicarea administrațiilor publice prin

intermediul conturilor oficiale de social media; publicarea de materiale în afara perioadei electorale; blocarea sau închiderea unor canale de către platformele digitale; eliminarea de conținut; manifestări de violență politică online, în special împotriva femeilor; crearea de profiluri false (boți automatizați sau gestionați manual pentru generarea unor curente de opinie favorabile); distribuirea masivă de mesaje de dezinformare prin aplicații de comunicare directă (precum WhatsApp, Viber, Telegram); precum și intervenția unor actori externi, prin achiziționarea de publicitate sau prin campanii de susținere publică și online, inclusiv sondaje de opinie manipulative.

În societatea bazată pe cunoaștere, informația constituie fundamentul democrației. Comunicarea nu mai este doar un element auxiliar, ci o componentă esențială, astfel încât reprezentarea politică nu poate fi înțeleasă fără a lua în considerare modul în care opiniile publice sunt articulate și transmise, ca rezultat al interacțiunilor dintre indivizi în cadrul societății.

Această importanță a informației devine cu atât mai evidentă în campaniile electorale. Dacă politica poate fi înțeleasă ca mediere între perspective diferite asupra realității, campania electorală reprezintă un spațiu de socializare și exprimare periodică a alegerilor cetățenilor.

Există, așadar, o responsabilitate pozitivă de a asigura cadrul în care alegătorii își pot forma și exprima opiniile în mod liber și își pot selecta reprezentanții în condiții corecte. Libertatea de exprimare, în special în contextul debaterilor politice, și libertatea alegerilor sunt drepturi interdependente, ceea ce face imperativă adaptarea legislației pentru garantarea unui mediu electoral echitabil.

Chiar dacă scopul campaniilor nu este întotdeauna descoperirea adevărului, veridicitatea informațiilor trebuie să rămână o regulă esențială a procesului electoral. Tabelul prezentat mai jos ilustrează cele șapte categorii principale ale „disfuncției informaționale”, evidențiind modalitățile prin care informațiile pot fi distorsionate și utilizate pentru inducerea în eroare a publicului.

Tabel nr. 2 Categoriile ale disfuncției informaționale

1.	Satiră sau Parodie	Fără intenția de a cauza vre-un rău, dar cu potențial de a păcăli.
2.	Conținut înșelător	Utilizare înșelătoare a unei informații pentru a pune într-o lumină falsă o problemă sau un individ.
3.	Conținut impostor	Când sunt imitate surse autentice.
4.	Conținut fabricat	Conținut nou care e 100% fals, fiind destinat să înșele și să facă rău.
5.	Conexiune falsă	Când titlurile, subtitlurile sau elementele vizuale nu au legătură cu conținutul.
6.	Context fals	Când conținutul autentic este distribuit cu informații de contextualizare false.
7.	Conținut manipulat	Când informații sau imagini autentice sunt manipulate pentru a înșela.

Sursa: Ireton C. Posetti J. Jurnalism, 'fake news' & dezinformare: manual pentru educația media și învățământul jurnalistic, Seria UNESCO pentru învățământ. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376919> (Accessed: 15.07.25)

În mediul digital, protejarea libertății și secretului votului, garantarea libertății de exprimare și menținerea echității electorale devin provocări suplimentare. Crearea unui cadru pentru o campanie echitabilă presupune stabilirea unei delimitări clare între stat și partide, precum și asigurarea unui acces egal la mass-media, publică și privată, pentru toți participanții la procesul electoral. Este esențial ca mass-media să ofere relatări corecte și obiective ale evenimentelor electorale, promovând diversitatea opiniilor și punctelor de vedere, pe lângă informarea factuală.

În ceea ce privește rețelele sociale, dacă acestea sunt în mod intrinsec susceptibile la dezinformare sau dacă modul lor de utilizare facilitează credința și răspândirea informațiilor false, ele pot influența considerabil percepția publicului. Totuși, în cazul în care acestea doar reflectă tendințele deja existente în alte medii, impactul reglementărilor asupra dezinformării va fi limitat.

3. Contextul politic și electoral în cadrul alegerilor prezidențiale din 2024 din Republica Moldova

Concepția Securității Informaționale a Republicii Moldova⁷ (CSIRM) definește dezinformarea în contextul războiului informațional – un set de acțiuni întreprinse de actori statali sau non-statali în spațiul informațional, prin propagandă, agresiune mediatică, manipulare și dezinformare. Aceste acțiuni pot include operațiuni digitale, cibernetice și psihologice și au ca scop subminarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a statului⁸.

În paralel, Codul Serviciilor Media Audiovizuale al Republicii Moldova⁹ utilizează termenul de dezinformare în raport cu securitatea informațională, definită ca starea de protecție a resurselor informaționale, a individului, a societății și a statului. Aceasta include ansamblul de măsuri destinate să prevină tentativele externe de dezinformare sau informare manipulativă și să împiedice agresiunea mediatică împotriva statului.

Mai semnificativ este însă definiția legală a dezinformării: răspândirea intenționată, prin orice mijloc, în spațiul public, a informațiilor al căror caracter fals sau înșelător poate fi verificat și care amenință securitatea națională. Această definiție a fost actualizată odată cu modificările legislative din 11.09.2023; versiunea anterioară restrângea dezinformarea la răspândirea de informații false menite să dăuneze unei persoane, unui grup social, unei organizații sau securității statului. Astfel, legiuitorul a clarificat că dezinformarea afectează prioritar securitatea statului, iar mecanismele anti-dezinformare nu sunt menite să protejeze drepturile

7 LEGE Nr. 299 din 21-12-2017 **privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova** Publicat : 16-02-2018 în Monitorul Oficial Nr. 48-57 art. 122. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105660&lang=ro (Accessed: 15.07.25)

8 Gușan A. Drumul Republicii Moldova în lupta cu dezinformarea. Available at: https://lidmoldova.org/2024/02/11/drumul-republicii-moldova-in-lupta-cu-dezinformarea/#_ftn1 (Accessed: 15.07.25)

9 COD Nr. 174 din 08-11-2018 **Codul serviciilor media audiovizuale** Publicat : 12-12-2018 în Monitorul Oficial Nr. 462-466 art. 766. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120081&lang=ro (Accessed: 15.07.25)

indivizilor, grupurilor sau organizațiilor, care dispun de alte instrumente legale pentru a-și apăra interesele.

Spațiul informațional al Republicii Moldova, în special sectorul media, se confruntă cu o expunere semnificativă la activități intense de dezinformare, provenind atât din surse interne, cât și externe. Aceste activități ating niveluri critice în perioadele de interes național, precum alegerile, având ca scop influențarea deciziilor politice ale cetățenilor și compromiterea spațiului informațional pentru a genera tensiuni și nemulțumiri sociale. Din perspectiva influențelor externe, Republica Moldova este ținta constantă a campaniilor de dezinformare.

Conform unui nou Studiu de audiență a mass-media din Republica Moldova¹⁰, publicat de Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) la 17 iunie 2025, rețelele sociale reprezintă principala sursă de informare pentru consumatori. Acestea sunt urmate de televiziune, portalurile de știri și radio, în timp ce presa scrisă – ziarele și revistele – se situează pe ultimul loc în preferințele publicului.

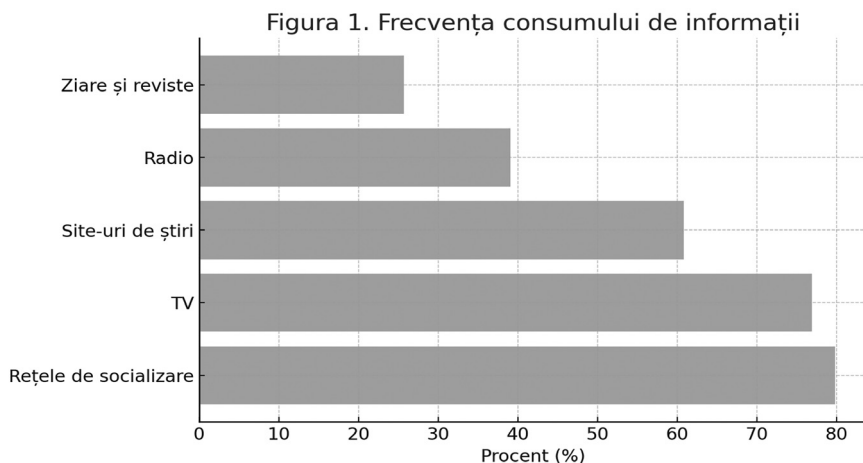

Figura 1. Frecvența consumului de informații în Republica Moldova

Sursa: Studiu de audiență a mass-media din Republica Moldova. Centrul pentru Jurnalism Independent. Chișinău 2025, p.7 Available at: <https://cji.md/studiu-de-audienta-a-mass-media-din-republica-moldova/> (Accessed: 11.09.25)

Conform sondajului, rețelele sociale reprezintă principala sursă de informare, fiind utilizate de 79,8% dintre respondenți, dintre care 62,9% le accesează zilnic. Posturile TV sunt urmărite de 76,9% dintre cei intervievați, aproape jumătate dintre aceștia declarând că le privesc zilnic. Site-urile de știri sunt consultate de 60,8% dintre participanți, 31,2% dintre ei făcând acest lucru zilnic. Radioul este ascultat de 39,1% dintre respondenți, însă doar 19,1% îl urmăresc zilnic. La mare distanță se află presa scrisă – doar 25,7% citesc ziare și reviste, iar lectura zilnică este extrem de redusă, de numai 1,8%, în timp ce cea mai frecventă este lectura rară sau lunară, de 10,3%.

¹⁰ Studiu de audiență a mass-media din Republica Moldova. Centrul pentru Jurnalism Independent. Chișinău 2025, Available at: <https://cji.md/studiu-de-audienta-a-mass-media-din-republica-moldova/> (Accessed: 11.09.25)

De asemenea, cercetarea subliniază că cele mai cunoscute posturi TV și radio în rândul consumatorilor sunt Moldova 1, Jurnal TV, Pro TV Chișinău, TV8 și Moldova 2, Radio Noroc, Hit FM, Radio Plai, Radio Moldova și Kiss FM, care au înregistrat rezultate mari la notorietatea generală.

Notorietatea portalurilor de știri este mai redusă, majoritatea respondenților (63,5%) declarând că nu cunosc vreun site de știri. Protv.md și Știri.md se află pe primele poziții în topul notorietății portalurilor, fiind urmate de Jurnal.md, Point.md și Zdg.md.

Circa o treime dintre persoanele care citesc ziare și aproape trei sferturi dintre cei care citesc reviste au declarat că nu cunosc publicațiile apărute în Republica Moldova. Printre ziarurile menționate cel mai des se numără Makler, Ziarul de Gardă, Komsomolskaya Pravda, Argumentî i Fakty și Moldova Suverană. În ceea ce privește revistele, cea mai mare vizibilitate o are Monitorul Oficial, urmată de Florile Dalbe, Aquarelle și VIP Magazin.

Este relevant faptul că o proporție semnificativă a respondenților, respectiv 28,6%, declară că nu au încredere în sursele media.

Se observă o intensificare a impactului dezinformării externe, în special prin intermediul programelor de divertisment și al mijloacelor de comunicare rusești retransmise în țară, care ating o popularitate mai mare decât posturile locale de televiziune. Această prezență informațională puternică permite Rusiei să manipuleze sistematic opinia publică și să submineze coeziunea socială. Strategiile de dezinformare sunt implementate preponderent în momente cruciale, afectând integritatea proceselor democratice și contribuind la polarizarea societății.

În context legislativ, din februarie 2018 a fost introdusă modificarea Codului Audiovizualului, denumită „legea anti-propagandă”, care interzicea retransmiterea în Republica Moldova a știrilor, talk-show-urilor și altor produse media din Federația Rusă. Motivul formal invocat a fost faptul că Rusia nu ratificase Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră.

La 2 iunie 2022, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat modificări importante la Codul Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA), prin care a introdus Legea privind contracararea dezinformării și propagandei. Printre prevederile principale se numără reintroducerea interdicției de difuzare și retransmitere a programelor audiovizuale de televiziune și radio cu conținut informativ, analitic, militar sau politic, produse în state care nu au ratificat Convenția Europeană privind Televiziunea Transfrontalieră (CETT). Deși scopul legiuitorului a fost clar – restricționarea propagandei de origine rusă – textul legii nu menționează explicit Rusia, ci face referire la CETT, convenție nerecunoscută de aceasta.

Tot în anul 2022 a fost adoptată Hotărârea de Guvern privind instituirea Consiliului coordonator pentru asigurarea securității informaționale. Rolul principal al Consiliului este monitorizarea incidentelor de securitate informațională, ceea ce necesită crearea unui mecanism național integrat de coordonare între diferite

părți interesate. Acesta are scopul de a evalua riscurile informaționale și cele de securitate cibernetică, de a implementa acțiuni de răspuns și de a asigura informarea și alertarea timpurie, pentru prevenirea și gestionarea efectelor încălcării securității informaționale.

Activitatea Consiliului se coordonează pe patru dimensiuni:

1. la nivel de securitate cibernetică;
2. la nivel operațional, incluzând domeniile de apărare, informații, contrainformații, investigații și sancționarea încălcărilor securității informaționale;
3. la nivel info-media, implicând sursele tradiționale publice și private, precum și cele online;
4. la nivel civic-privat, prin implicarea organizațiilor societății civile, a reprezentanților sectorului public și privat din domeniul TIC, precum și a experților internaționali, pentru monitorizare, evaluări și recomandări de politici menite să consolideze securitatea cibernetică și informațională.

În 2018, Republica Moldova a aprobat Strategia Națională de Securitate Informațională¹¹, aducând inovații legislative semnificative. Pentru prima dată, termeni precum „securitate informațională” și „război hibrid” au fost integrați într-un document de politici la nivel național, adoptat de Parlament, în conformitate cu obiectivele stabilite prin Concepția Securității Informaționale a Republicii Moldova (2017)¹².

Anterior, Strategia Securității Naționale din 2011 a abordat pentru prima dată securitatea statului prin prisma combaterii dezinformării și propagandei în spațiul mediatic. În contextul accentuării luptei împotriva dezinformării, Republica Moldova a decis să dezvolte instrumente de comunicare strategică printr-o inițiativă legislativă ambițioasă. Astfel, la 31 iulie 2023, Parlamentul a acordat putere de lege inițiativei prezidențiale de înființare a Centrului pentru Comunicare Strategică și Combattere a Dezinformării, cunoscut inițial sub denumirea „Patriot”¹³.

Centrul are drept scop principal consolidarea și eficientizarea eforturilor interinstituționale în combaterea dezinformării, recunoscând rolul esențial al comunicării strategice în acest proces. Inițiativa a fost susținută prin argumentul că experiența altor state a demonstrat importanța comunicării strategice în contracararea manipulării informaționale.

11 HOTĂRÂRE Nr. 257 din 22-11-2018 **privind aprobarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia**. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111979&lang=ro (Accessed: 22.07.25)

12 LEGE Nr. 299 din 21-12-2017 **privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova** Publicat : 16-02-2018 în Monitorul Oficial Nr. 48-57 art. 122. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105660&lang=ro (Accessed: 22.07.25)

13 LEGE Nr. 242 din 31-07-2023 **privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combattere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative** Publicat : 18-08-2023 în Monitorul Oficial Nr. 318-321 art. 566. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro (Accessed 08.07.25)

Totuși, în ciuda aprecierilor inițiale, unii critici au ridicat semne de întrebare privind claritatea atribuțiilor Centrului. Aceștia susțin că legea de înființare nu delimitază suficient responsabilitățile instituției, lăsând posibilitatea unor interpretări subiective și, implicit, a unor abuzuri¹⁴.

Republica Moldova, la fel ca alte state moderne, se confruntă cu provocările dezinformării în era digitală. Explozia de informații difuzată prin platforme online și rețele sociale facilitează răspândirea rapidă a știrilor false, manipularea opiniei publice și subminarea proceselor democratice. În acest context, autoritățile moldovenești adoptă un demers proactiv pentru contracararea dezinformării și promovarea unei informări corecte.

În anul 2024, influența externă s-a manifestat prin utilizarea platformelor digitale, agenților de influență și a instrumentelor specifice imixtiunii hibride. În cadrul războiului hibrid purtat de Federația Rusă împotriva Republicii Moldova, unul dintre principalele instrumente de dezinformare a constat în reclamele sponsorizate pe platformele Facebook (META) și Google. Actorii principali ai acestor campanii, inclusiv oligarhi fugari, investesc lunar sume considerabile pentru a genera panică în societate și a deturna parcursul european al țării¹⁵.

Autoritățile moldovenești dispun doar de posibilitatea de a solicita post-factum intervenția platformelor internaționale, fără mecanisme directe de oprire a campaniilor de dezinformare. Reacția limitată a META nu a împiedicat răspândirea dezinformării pe Facebook și Instagram. Blocarea paginilor asociate unor figuri politice precum Ilan Șor, Marina Tauber, Eugenia Guțul și Alexei Lungu nu a produs efecte vizibile, în timp ce proliferarea paginilor anonime care sponsorizează dezinformare a continuat, META intervenind adesea tardiv.

Totodată, campania de spălare a imaginii Federației Ruse s-a intensificat. Paginile afiliate lui Ilan Șor încearcă să prezinte Moscova drept un partener strategic al Moldovei și să promoveze ideea că riscurile provenite din partea Rusiei ar fi inventate de guvern.

Un element tactic recent folosit de actorii cibernetici afiliați intereselor Federației Ruse a constat în crearea de domenii web care mimează, parțial sau aproape integral, site-urile guvernamentale și non-guvernamentale (de exemplu: mec-gov.md, moldova-mediul.md, eupm-moldova.md, moldovasocial.com, parlament-moldova.com etc.). Aceste resurse au fost folosite pentru difuzarea dezinformării, inclusiv a narațiunilor de denigrare a valorilor europene și pentru inducerea panicii în rândul populației, prin transmiterea în masă a mesajelor electronice (email).

14 Gușan A. Drumul Republicii Moldova în lupta cu dezinformarea. Available at: https://lidmoldova.org/2024/02/11/drumul-republicii-moldova-in-lupta-cu-dezinformarea/#_ftn1 (Accessed: 25.07.25)

15 Rusu A. Curăraru A. Pașa V. Evaluarea campaniilor de dezinformare: finanțate de Șor și Platon: impactul și reacția limitată a platformelor sociale. Available at: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2024/07/Analiza-evaluarea-campaniilor-de-dezinformare-finanțate-de-Sor-si-Platon-Impactul-si-reactia-limitata-a-platformelor-sociale.pdf> (Accessed 08.08.25)

Sondajele recente indică o creștere semnificativă a utilizării Internetului ca sursă principală de informare. Barometrul Opiniei Publice¹⁶ a arătat că, acum un an, mai mult de jumătate din cetățeni se informau preponderent online. În iulie 2024, un sondaj realizat de Institutul Republican Internațional¹⁷ a relevat că Telegramul se află printre principalele aplicații prin care moldovenii obțin informațiile zilnic.

Alegerile prezidențiale și referendumul constituțional s-au desfășurat într-un context de interferență străină intensă și atacuri susținute asupra valorilor și instituțiilor democratice. Actorii ruși au promovat narațiuni menite să divizeze societatea, insistând pe teme precum implicarea Moldovei în războiul din Ucraina, presupusele atacuri asupra Transnistriei, aderarea la NATO și „propaganda” LGBT. În efortul de a crea mesaje cât mai „convingătoare” și alarmiste, unele narațiuni au atins uneori niveluri ridicole de exagerare.

Cu o lună înaintea scrutinului prezidențial și a referendumului privind aderarea la Uniunea Europeană, mai multe canale de Telegram din Republica Moldova au difuzat intens mesaje menite să submineze procesul electoral, să denigreze guvernarea și Uniunea Europeană, să răspândească dezinformări despre posibilele consecințe ale votului și să descurajeze cetățenii să participe. Unele canale par a fi dedicate exclusiv acestui scop, publicând zilnic doar astfel de mesaje, în timp ce altele, cu audiențe ce depășesc 70.000 de urmăritori, le inseră printre postările cu știri locale și internaționale¹⁸.

În paralel cu narațiunile vizând direct referendumului, mediul online și presa tradițională au fost inundate de informații false despre Uniunea Europeană, cu scopul de a crește euroscepticismul în rândul alegătorilor și de a-i determina să voteze împotriva direcției occidentale a Republicii Moldova. Pe de o parte, s-a încercat crearea imaginii unei Uniuni Europene în care țările mici sau noii membri nu beneficiază de aceleași drepturi ca statele fondatoare. De exemplu, s-a promovat falsul că doar statele fondatoare ar avea drepturi depline, deși toate statele membre se bucură de aceleași drepturi, inclusiv de dreptul la veto în anumite decizii, drept folosit frecvent de Ungaria. Alte narațiuni falsificate susțineau că România ar fi un stat „de mâna a doua” în UE și că aderarea la Uniune nu i-ar fi adus beneficii economice, iar Moldova ar urma aceeași soartă. În paralel, s-au promovat falsuri privind pierderea statalității Republicii Moldova odată cu aderarea la UE, despre lipsa sprijinului Occidentului și despre presupusa preluare a bunurilor statului, inclusiv a sistemului bancar.

16 Barometrul Opiniei Publice. Septembrie – Octombrie 2024. Studiu realizat de compania sociologică iData, la comanda IPP. Available at: <https://ipp.md/wp-content/uploads/2024/10/Raport-final-BOP-2024.pdf> (Accessed 11.09.25)

17 Sondaj IRI: De unde se informează moldovenii? Facebook, YouTube și TikTok, principalele aplicații media utilizate. Available at: <https://agora.md/2024/07/17/sondaj-iri-de-unde-se-informeaza-moldovenii-facebook-youtube-si-tiktok-principalele-aplicatii-media-utilizate> (Accessed 11.09.25)

18 Rusu A. Curăraru A. Pașa V. Evaluarea campaniilor de dezinformare: finanțate de Șor și Platon: impactul și reacția limitată a platformelor sociale. Available at: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2024/07/Analiza-evaluarea-campaniilor-de-dezinformare-finanțate-de-Sor-si-Platon-impactul-si-reactia-limitata-a-platformelor-sociale.pdf> (Accessed 08.08.25)

O altă temă centrală a narațiunilor false în 2025 a fost agenda LGBT, prezentată ca fiind deja obligatorie și impusă de Occident, cu scopul de a submina valorile tradiționale și familia.

Campaniile de dezinformare au urmărit și aprofundarea clivajelor sociale. Propaganda a acuzat guvernarea proeuropeană de la Chișinău că divizează societatea, promovând simultan falsuri care accentuau conflicte între grupuri politice și identitare: presupusa luptă între politicienii pro-români și pro-moldoveni, prezentarea Maiei Sandu ca președintă doar a cetățenilor din diasporă și acuzații de promovare a unei politici rusofobe la Chișinău.

Una dintre principalele narațiuni false răspândite în 2024 a fost că integrarea europeană ar echivala cu pierderea independenței, suveranității și statalității Republicii Moldova, intensificată în contextul alegerilor prezidențiale și al referendumului constituțional privind aderarea la UE. Promotori ai acestei dezinformări au fost liderul Partidului Socialiștilor, Igor Dodon, care a calificat referendumul drept „illegal” și „dăunător suveranității”, și colegul său Bogdan Țirdea, afirmând că Moldova „își va pierde statalitatea” și va fi „condusă din România”. Deputatul Alexandr Nesterovschi a avertizat că succesul referendumului ar transforma Republica Moldova într-o „semicolonie” și i-ar diminua independența¹⁹.

Pe parcursul anului precedent, propaganda pro-Kremlin a promovat în mod constant narațiuni false despre pretinsa militarizare și înarmare a Republicii Moldova. Ilan Șor și purtătoarea de cuvânt a Ministerului rus de Externe, Maria Zaharova, au susținut că majorarea bugetului pentru apărare ar „lăsa oamenii fără pâine”. De asemenea, Canal 5 a difuzat frecvent aceste mesaje false privind „militarizarea” și „înarmarea” Moldovei. Spre sfârșitul anului, Zaharova a reluat aceste falsuri, adăugând acuzații privind renunțarea la neutralitate²⁰.

În aprilie, diverse pagini de Facebook au promovat, contra cost, informații false despre presupuși migranți ilegali care ar urma să fie trimiși din Polonia în Republica Moldova. Aceste dezinformări au fost promovate de surse cu orientare pro-Kremlin, inclusiv de Ilan Șor, care a susținut că „Sandu ne împinge într-o Uniune Europeană care ne tratează ca pe o țară terță și va trimite migranți sub Chișinău”. În iunie, pe rețelele sociale a circulat informația falsă că persoane fără adăpost și migranți din Franța ar urma să se mute în Moldova pe durata Jocurilor Olimpice²¹.

În septembrie, mai multe organizații și instituții din Republica Moldova au primit pe email o presupusă „rezoluție” a Ministerului Muncii și Protecției Sociale, pre-

19 ZdG. Narațiuni false despre referendum, integrarea europeană a Republicii Moldova și UE. Available at: <https://www.zdg.md/stiri/naratiuni-false-despre-referendum-integrarea-europeana-a-republicii-moldova-si-ue/> (Accessed 11.09.25)

20 Stopfals.md. FALS: R. Moldova își militarizează bugetul, lăsând oamenii fără pâine. Available at: <https://stopfals.md/ro/article/fals-r-moldova-isi-militarizeaza-bugetul-lasand-oamenii-fara-paine-181064> (Accessed 02.08.25)

21 Dezinformare plătită pe pagini anonime, instrument al războiului hibrid. Știri.md. Available at: <https://stiri.md/article/politica/dezinformare-platita-pe-pagini-anonime-instrument-al-razboiului-hibrid/> (Accessed 02.08.25)

zentată ca informând despre „modificări în Politica de migrație” a țării. Documentul fals menționa, printre altele, „consolidarea măsurilor de atragere a migranților din Orientul Mijlociu”, „protecția religiei și a vestimentației migranților” și impunerea „un procent minim de 30% de lucrători migranți”²².

5. Alegerile prezidențiale din Romania 2024

Alegerile prezidențiale din România din 2024 au reprezentat un moment definitoriu pentru comunicarea politică, evidențiind rolul crucial al mediilor digitale în influențarea deciziilor electorale²³. Candidatul independent Călin Georgescu a obținut o performanță surprinzătoare în primul tur, cu peste două milioane de voturi, reușită atribuită unei strategii digitale extrem de bine orchestrate.

Tabel nr. 3 Rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al României în cadrul primului tur de scrutin din 24 noiembrie 2024

24 noiembrie 2024 (turul I, anulat)		
Prezența la urne	52,55%	
		
Nominalizat	Călin Georgescu	Elena Lasconi
Partid	Independent	USR
Vot Popular	2.120.401	1.772.500
Procente	22,94%	19,18%

Sursa: Biroul Electoral Central pentru alegerea Președintelui României 24 noiembrie 2024. Avalaible at: <https://prezidentiale2024.bec.ro/rezultate-turul-i-2/> (Accessed 11.09.10)

Alegerile prezidențiale din România au avut loc pe 24 noiembrie 2024, fiind primele, după 2004, care s-au desfășurat în același an cu cele parlamentare și locale, iar în același interval au fost organizate și alegerile europarlamentare. A fost, astfel, pentru prima dată în istoria recentă când toate cele patru scrutine s-au concentrat într-un singur an electoral.

Pentru 8 decembrie 2024 era programat un al doilea tur, întrucât niciun candidat nu reușise să obțină majoritatea absolută. Totuși, scrutinul a fost anulat de Curtea Constituțională, după renumărarea voturilor și în urma consultării unor

22TOP falsuri distribuite în 2024 în Republica Moldova. Avalaible at: <https://stopfals.md/ro/article/top-falsuri-distribuite-in-2024-in-republica-moldova-181088> (Accessed 02.08.25)

23 Vacariu M. Alegerile prezidențiale din România 2024: dezinformare și manipulare în campania lui Georgescu. Avalaible at: <https://revistapolis.ro/alegerile-prezidentiale-din-romania-2024-dezinformare-si-manipulare-in-campania-lui-georgescu/> (Accessed 12.08.25)

documente desecretizate furnizate de serviciile de informații, care au confirmat că unul dintre candidații calificați încălcase legislația electorală și beneficiase de sprijinul unui actor statal extern.

În România, contextul instabilității economice, sociale și geopolitice a creat un teren propice pentru candidații care promiteau schimbări radicale. Georgescu s-a poziționat drept outsider, utilizând social media ca principal canal de mobilizare a electoratului.

Teoria propusă arată că eficiența strategiilor digitale și a mesajelor populiste sau conspiraționiste depinde semnificativ de contextul socio-politic, economic și cultural în care sunt aplicate, precum și de exploatarea trăsăturilor psihologice colective ale anumitor grupuri. Fără criza de încredere în instituțiile democratice, pandemia, războiul Rusia-Ucraina sau instabilitatea economică, aceleași strategii ar fi avut un impact mult mai redus.

Alegerile din 2024 s-au desfășurat într-un climat de crize economice, sociale și geopolitice, în care nemulțumirile cetățenilor au fost amplificate de teme precum inflația, creșterea prețurilor la energie și percepția corupției sistemice. Dezinformarea legată de energie a devenit un instrument-cheie al Kremlinului pentru a diminua sprijinul public din UE față de sancțiunile impuse Rusiei și sprijinul acordat Ucrainei. Expert Forum avertiza încă din 2024 că în România și Ungaria campaniile de manipulare au exploatat temerile legate de creșterea prețurilor, promovând mesaje precum „Bruxelles-ul e de vină pentru criză” sau „Rusia oferă energie ieftină, dar UE refuză din motive ideologice”.

Aceste narațiuni, propagate prin televiziuni apropiate guvernelor populiste, rețele sociale și influenceri naționaliști, au generat confuzie și au alimentat euroscepticismul. Deși sprijinul public pentru Ucraina a rămas majoritar, impactul acestor campanii s-a reflectat în percepția unei părți a populației: războiul este văzut mai mult ca o problemă care afectează nivelul de trai decât ca o chestiune de securitate europeană. Una dintre cele mai eficiente teme de propagandă a fost ideea că sancțiunile impuse Rusiei nu funcționează și afectează mai mult Europa decât Moscova, narativ amplificat constant de mass-media populistă și influenceri cu agendă anti-occidentală²⁴.

Acești factori au determinat o erodare semnificativă a sprijinului pentru PSD și PNL, principalele partide tradiționale, care au pierdut peste 20% din voturi comparativ cu alegerile europarlamentare anterioare²⁵.

Un raport al Expert Forum evidențiază rolul algoritmilor în distorsionarea percepției politice: promovarea artificială a unui candidat printr-un singur hashtag, cu vizibilitate masivă în doar câteva săptămâni. Raportul subliniază că expunerea repetată pe social media poate construi convingeri politice chiar fără susți-

24 Benkler, Y., Faris, R., & Roberts, H., *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*, 2018, Oxford University Press.

25 Ceolin, D., Casseli, T., & Tulin, M. (Eds.), *Disinformation in Open Online Media*. 2023, Springer.

nere reală în sondaje sau încredere publică și că platformele digitale pot înlocui mass-media tradițională în formarea opiniilor, creând campanii electorale „invizibile” în afara mediului online²⁶.

Călin Georgescu a valorificat atât contextul intern, cât și evoluțiile globale, prezentându-se drept alternativă autentică la elitele politice existente. Strategia sa s-a articulat pe trei direcții principale: a) poziționarea ca outsider – evitarea debaterilor publice și conferințelor de presă pentru a consolida imaginea de „luptător” împotriva sistemului; b) transmiterea de mesaje conspiraționiste – susținerea ideii că sondajele sunt manipulate sau că alegerile sunt deja fraudate; c) utilizarea intensă a social media, în special TikTok, unde campania sa a generat peste 120 de milioane de vizualizări în ultimele două luni ale campaniei²⁷.

Un exemplu semnificativ a fost apropierea de campania candidatului PNL, #echilibrușiverticalitate, care a strâns peste 2,4 milioane de vizualizări pe TikTok. Influencerii au folosit slogane generale, iar susținătorii lui Georgescu au adăugat mesaje precum „România are nevoie de neutralitate” sau „Stop război”, amplificând mesajul și redirectionând atenția publicului de la candidatul PNL către Georgescu.

Succesul său nu poate fi explicat doar prin metodele digitale utilizate, ci și prin contextul socio-politic care a favorizat receptivitatea publicului: pandemia, războiul ruso-ucrainean și criza energetică au crescut anxietatea și vulnerabilitatea populației la informații false și manipulative.

Cass R. Sunstein, expert în studierea dezinformării și comportamentului colectiv, susține că, în perioade de incertitudine socială sau economică, populația devine mai receptivă la informații false care oferă răspunsuri simplificate la probleme complexe, accentuând polarizarea și diminuând încrederea în instituții. În lucrarea sa *Infotopia*, Sunstein menționează că, în timpul unei crize economice majore, oamenii tind să accepte mai ușor dezinformarea, așteptând soluții simple, ceea ce generează efecte semnificative asupra coeziunii sociale și a legitimității instituțiilor democratice.

La nivel internațional, contextul a influențat semnificativ comportamentul electoral. Studiile CHES arată că votanții sunt adesea ghidați de clivaje globale, cum ar fi progresism vs. tradiționalism sau europenism vs. euroscepticism. Social media amplifică intoleranța și polarizarea, crescând chiar riscul unor tensiuni sociale și violență, după cum indică și Hansen. Mesajele lui Georgescu – centrate pe suveranitate, neutralitate și critică la adresa instituțiilor internaționale – au rezonat cu un electorat care se distanțează treptat de proiectul european.

La nivel național, slăbirea blocului PSD-PNL a favorizat principalul competitor anti-sistem, suveranist. Conform analizei realizate de Dănescu și colegii săi, scorul lui Georgescu a crescut mai puternic în regiunile în care partidele tradiționale

26 Chew, P., Fort, M., & Chew, J., *Digital Disinformation: Computational Analysis of Culture and Conspiracy Theories in Russia and Eastern Europe*, 2023, Springer. Expert Forum, *Freedom on the Net: Romania Report*, 2023.

27 Gherghina, S., & Soare, S., *Political Marketing in Post-Communist Romania: Parties, Leaders, and Personalization*, *East European Politics*, 38(1), 2022.

aveau prezență redusă, indicând că mesajele sale au captat un electorat deja deziluzionat. Excluderea lui Diana Șoșoacă din cursă a consolidat poziția lui Georgescu ca lider al blocului suveranist, iar scorul său de 55% din voturile acordate candidaților suveraniști reflectă succesul în mobilizarea alegătorilor opoziției față de valorile progresiste și pro-europene²⁸.

Un raport al serviciilor speciale franceze confirmă că manipularea digitală nu mai reprezintă un fenomen izolat, ci o strategie bine planificată. Aceasta include exploatarea algoritmilor platformelor sociale pentru vizibilitate artificială, utilizarea influencerilor ca vectori de distribuție a mesajelor netransparente și coordonarea conturilor false și grupurilor online, pentru a crea impresia unui sprijin popular real. Astfel de tactici subminează încrederea publicului în procesul democratic, amplifică polarizarea și erodează legitimitatea instituțiilor.

Analizele arată că succesul lui Georgescu pe TikTok nu a fost unul organic, ci rezultatul unei strategii coordonate, sprijinite de rețele de influenceri, site-uri de propagandă și operațiuni informaționale sofisticate. Printre tehnicile de manipulare se numără: viralizarea artificială pe TikTok și exploatarea algoritmilor, astfel că, în doar două luni, Georgescu a crescut de la 31.800 la peste 154.900 de urmăritori, înregistrând mai mult de 52 de milioane de vizualizări în patru zile – un ritm fără precedent în politica românească.

O rețea de aproximativ 200 de conturi TikTok a distribuit mesaje favorabile candidatului, dintre care 40% conțineau teorii conspiraționiste și dezinformări despre NATO, UE și conflictul din Ucraina. Algoritmul TikTok a fost manipulat prin coordonarea distribuirii conținutului și utilizarea unor influenceri fără afiliere politică, care au promovat mesaje indirecte pentru a evita reglementările platformei.

TikTok nu a fost singura platformă folosită în campania de promovare a lui Călin Georgescu. Jurnaliștii au identificat o rețea de 18 site-uri care s-au coordonat pentru a publica articole favorabile candidatului și pentru a le amplifica prin publicitate plătită pe Facebook. Aceste site-uri sunt strâns legate de Alianța pentru Unitatea Românilor (AUR), un partid de extremă dreapta care și-a exprimat susținerea deschisă pentru Georgescu. Prin această strategie, mesajele de campanie au fost diseminate multiplatform, reușind să ajungă la segmente diverse ale electoratului și să creeze iluzia unui sprijin popular masiv, în ciuda lipsei oficiale a unei structuri de campanie declarate²⁹.

Dezinformarea a devenit o problemă endemică în democrațiile moderne, accentuată de dezvoltarea tehnologică care răspândește informația (falsă) foarte rapid și datorită degradării instituțiilor democratice. În cartea editată de Bennett și Livingston, se susține că dezinformarea nu este doar rezultatul ignoranței individuale sau

28 Vacariu M. **Alegerile prezidențiale din România 2024: dezinformare și manipulare în campania lui Georgescu.** Available at: <https://revistapolis.ro/alegerile-prezidentiale-din-romania-2024-dezinformare-si-manipulare-in-campania-lui-georgescu/> (Accessed 12.08.25)

29 Vacariu M. **Alegerile prezidențiale din România 2024: dezinformare și manipulare în campania lui Georgescu.** Available at: <https://revistapolis.ro/alegerile-prezidentiale-din-romania-2024-dezinformare-si-manipulare-in-campania-lui-georgescu/> (Accessed 12.08.25)

al manipulării externe, ci reflectă o criză mai profundă a instituțiilor democratice. Partidele politice, presa, știința și administrația publică au fost atacate sistematic timp de decenii, slăbindu-le autoritatea și permițând proliferarea „faptelor alternative”. „S-a produs o criză a legitimității instituțiilor autoritare. În lipsa unor repere credibile, liderii politici și susținătorii lor au fost dezancorați de fapte și au adoptat. Impactul dezinformării extinde efectele sale dincolo de alegeri, contribuind la fragmentarea societății și la creșterea polarizării. Kahneman subliniază în mod repetat în cartea sa, *Thinking – fast and slow*, că repetarea constantă a mesajelor false transformă conținutul dezinformator în adevăr perceput, ceea ce conduce în final la slăbirea încrederii în instituțiile democratice³⁰.

Atât în România, cât și în Republica Moldova, observăm cum dezinformarea și manipularea digitală pot exploata vulnerabilitățile instituțiilor democratice și frustrările electoratului. Mesajele manipulate, diseminate prin platforme sociale și media digitale, amplifică polarizarea, subminează încrederea în instituțiile statului și generează efecte de durată asupra coeziunii sociale și a stabilității politice. În acest sens, campaniile electorale moderne nu se desfășoară doar în cadrul legal, ci și într-un spațiu informațional complex, unde influența externă și strategia digitală joacă un rol central.

Referendumul constituțional din 20 octombrie 2024 privind integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a devenit un obiectiv central al campaniilor de dezinformare. Conform cercetării realizate de comunitatea „WatchDog.MD”³¹, numeroase postări pe rețelele sociale au fost folosite pentru a submina încrederea publicului în procesul referendumului și pentru a reduce sprijinul pentru aderarea la UE. Studiul a identificat cinci narrative principale răspândite pe platforme precum Facebook și Telegram, unde au fost înregistrate peste 1.500 de postări legate de subiect. Acestea includ acuzații de fraudare a votului, contestarea legitimității juridice a referendumului și asocierea nefondată a procesului cu o presupusă agendă personală a președintei Maia Sandu, dar și scenarii alarmiste privind posibilele consecințe economice și politice ale aderării la Uniunea Europeană.

Autorii studiului subliniază că, pe măsură ce autoritățile de la Chișinău intensifică eforturile pentru integrarea în UE, campaniile de dezinformare reprezintă o amenințare reală, afectând percepția publicului asupra procesului democratic. În acest context, este necesară o intervenție rapidă din partea autorităților, prin adoptarea unor măsuri clare menite să contracareze răspândirea informațiilor false.

În urma alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional, procesul electoral a fost gestionat eficient, oferind candidaților cadrul necesar pentru desfășurarea unor campanii libere. Totuși, contextul general a fost marcat de preocupări legate de ingerințe străine ilegale și campanii active de dezinformare, care au afec-

30 Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, 2011.

31 Referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024. Evoluția narativelor de dezinformare. WatchDog.MD. Available at: https://scribd.com/document/773254510/Referendumul-din-20-octombrie-2024-1#download&from_embed (accessed 12.09.25)

tat integritatea procesului electoral. Campaniile s-au derulat într-un climat în care guvernul s-a concentrat pe amenințările la adresa securității naționale, generate de războiul provocat de invazia Federației Ruse în Ucraina.

Autoritățile de aplicare a legii, împreună cu organizații internaționale și societatea civilă, au subliniat că Moldova se confruntă cu un „război hibrid” în desfășurare, orchestrat din exterior și caracterizat prin finanțarea ilegală a actorilor politici, campanii de dezinformare și atacuri cibernetice.

6. Alegerile parlamentare din Republica Moldova 2025

Dezinformarea a atins cote înalte în Republica Moldova în ultima lună, ca în orice perioadă electorală, de altfel. Diferența față de alte campanii electorale din alte țări, de exemplu - în care interferențele interne sau externe cu scopul de a dezinforma și destabiliza procesul electoral nu au fost semnificative - a fost că propaganda electorală pro-rusă în mediul digital moldovean a fost însoțită de mesaje-cheie rostogolite mai ales pe rețelele de sociale cu scopul de a induce electoratul în eroare prin răspândirea de informații false; mesaje-cheie menite să inducă emoții puternice precum frica, menite să creeze o stare de urgență și neîncredere generalizată, cu accent pe teme precum: alegeri deja truate, fraudă electorală, folosirea abuzivă a resurselor administrative de către Guvern, excluderea observatorilor incoizi și narative axate pe pierderea suveranității.

Alegerile parlamentare s-au desfășurat într-un context polarizat, pe fundalul unei dezinformări și informări eronate persistente, cu influențe străine și alte amenințări hibride menite să modeleze narațiunile publice. În ciuda modificărilor legislative și a acțiunilor proactive ale autorităților, operațiunile ostile au depășit în unele cazuri capacitatea de răspuns instituțional. Anulările tardive ale înregistrărilor și riscurile de finanțare ilicită ar fi putut afecta încrederea publicului în egalitatea condițiilor.

În ultima lună, Republica Moldova a cunoscut o intensificare fără precedent a propagandei electorale, fenomen caracteristic oricărei perioade premergătoare alegerilor, dar care de această dată a atins cote alarmante. Spre deosebire de alte state în care ingerințele interne sau externe sunt minore, în Moldova, campania a fost marcată de o propagandă digitală pro-rusă amplă, derulată în special pe rețelele sociale. Mesajele-cheie, construite pentru a manipula emoțional electoratul, au promovat frica și neîncrederea, evocând teme precum „alegeri deja truate”, fraudă electorală, abuz de resurse administrative, excluderea observatorilor incoizi și pierderea suveranității naționale.

Alegerile parlamentare s-au desfășurat într-un climat profund polarizat, dominat de dezinformare sistematică, influențe străine și alte forme de război hibrid menite să distorsioneze narațiunile publice. Deși autoritățile au introdus modificări legislative și au acționat proactiv, unele operațiuni ostile au depășit capacitatea de reacție instituțională. Anulările tardive ale unor înregistrări și suspiciunile de finanțare ilicită au erodat încrederea publicului în echitatea procesului electoral.

Potrivit misiunii comune de observare a Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO), a Adunării Parlamentare OSCE (OSCE AP), a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) și a Parlamentului European (PE)³², cadrul legal al Republicii Moldova asigură o bază solidă pentru alegeri democratice conforme cu standardele internaționale. Noua lege electorală a adus clarificări esențiale privind corupția electorală, sancțiuni mai stricte și un control sporit al finanțării campaniei. Totuși, modificările frecvente, inclusiv cele operate în proximitatea scrutinului, au afectat aplicarea practică și stabilitatea juridică.

Scrutinul s-a desfășurat în contextul unor atacuri hibride complexe – de la finanțări ilegale și campanii de manipulare mediatică până la atacuri cibernetice – toate pe fundalul unei polarizări geopolitice intense. În ciuda acestor provocări, autoritățile electorale au demonstrat profesionalism și transparență, fapt care a consolidat încrederea în competența instituțională. Cu toate acestea, anumite decizii partizane privind subiecte sensibile au pus sub semnul întrebării imparțialitatea și independența instituțiilor. Ziua votului s-a desfășurat în general în condiții bune, fiind apreciată pozitiv de observatorii internaționali.

Deși alegătorii au avut o ofertă politică diversă, unele condiții de eligibilitate au fost considerate restrictive și ambigue. Mai mult, excluderea a două partide în ultimele zile ale campaniei a limitat accesul acestora la un recurs efectiv. Litigiile electorale au fost în general gestionate eficient, deși interpretarea noilor norme privind eligibilitatea a variat între instanțe.

În perioada preelectorală, spațiul digital a fost puternic afectat de activitatea unor rețele de conturi false, boți și ferme de troli care au utilizat inclusiv conținut generat prin inteligență artificială. Aceste structuri au difuzat constant mesaje manipulative, influențând percepțiile publice, în ciuda eforturilor autorităților de a combate dezinformarea. O tactică frecventă a constat în distribuirea de videoclipuri în limba engleză, prezentate fals ca articole de presă internaționale despre Moldova – materiale fie inexistente, fie distorsionate intenționat.

Temele dominante ale dezinformării au rămas recurente: presupusa intervenție a trupelor NATO după alegeri, mobilizarea moldovenilor în războiul din Ucraina, reticența Uniunii Europene față de integrarea Moldovei și diminuarea sprijinului financiar occidental. Potrivit Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI)³³, aceste rețele de dezinformare funcționează printr-un flux continuu de conținut menit să creeze confuzie și tensiune, folosind cuvinte-cheie negative pentru a amplifica frica și neîncrederea.

32 Parliamentary Elections, 28 September 2025. Available at: <https://www.osce.org/odihr/elections/moldova/596261> (accessed 04.05.25)

33 CJI. Ultimele zile de campanie și ziua votării pe Telegram: flux de falsuri despre fraude, zvonuri că scrutinul va fi anulat sau manipulat, amenințări cu atac militar. Available at: <https://cji.md/ultimele-zile-de-campanie-si-ziua-votarii-pe-telegram-flux-de-falsuri-despre-fraude-zvonuri-ca-scrutinul-va-fi-anulat-sau-manipulat-amenintari-cu-atac-militar/> (accessed 04.05.25)

În acest context, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” (IDIS)³⁴ a desfășurat, între iunie și septembrie 2025, o campanie de contracarare a dezinformării printr-o serie de 23 de materiale video educaționale produse de tineri creatori de conținut. Aceste materiale, axate pe teme de actualitate și de dezbatere publică, au avut rolul de a evidenția principalele narațiuni propagandistice anti-UE și pro-ruse care exploatează frica și nesiguranța. Prin demontarea falsurilor despre război, pierderea tradițiilor, „trădarea” bisericii sau amenințările la adresa infrastructurii strategice, campania a contribuit la consolidarea rezilienței informaționale a publicului.

Un element unic al acestor alegeri a fost modul în care Partidul Politic „Democrația Acasă” (PPDA) și-a desfășurat campania aproape exclusiv în mediul online. Este pentru prima dată când un partid reușește să atingă pragul electoral printr-o strategie digitală integrală, fără a apela la televiziune, radio sau dezbateri tradiționale. Totuși, ascensiunea rapidă a PPDA ridică întrebări privind autenticitatea amplificării online și posibila existență a unor strategii plătite sau coordonate.

Analiza efectuată de coaliția PROMPT³⁵ – formată din universități, instituții media și experți în tehnologie – asupra a peste 2000 de postări TikTok asociate rețelelor care promovează favorabil imaginea lui Vasile Costiuc, liderul PPDA, a relevat o repetare constantă a mesajelor false, o exagerare a narativelor toxice și o utilizare sistematică a manipulării emoționale în spațiul digital.

#vasilecostiuc

Vizualizări și Videoclipuri Create
Mai-August 2025

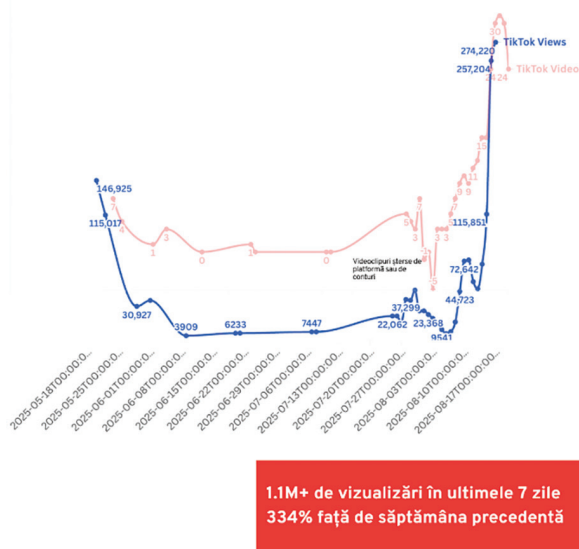

Figura 2. Evoluția conținutului distribuit pentru perioada mai-august 2025

Sursa: Expert Forum. Comportament inautentic coordonat în alegerile din Republica Moldova. Available at: <https://fact-hub.eu/ro/2025/08/21/comportament-in-autentic-coordonat-in-alegerile-din-republica-moldova/> (accessed 04.10.25)

34 IDIS Viitorul. 23 de video-uri, având conținut legat de alegerile parlamentare, au fost realizate de către IDIS „Viitorul” și promovate până la votare pentru a combate dezinformarea. Available at: <http://www.viitorul.org/ro/tags/dezinformare> (accessed 04.05.25)

35 Context. Ro. 1000 de tehnici de manipulare pentru alegerile din Republica Moldova. Cazul Costiuc. Available at: <https://context.ro/1000-de-tehnici-de-manipulare-pentru-alegerile-din-republica-moldova-cazul-costiuc/> (accessed 04.05.25)

Perioadele electorale continuă să reprezinte un moment de vulnerabilitate majoră și o provocare nerezolvată pentru platformele de social media, care, deși declară că sprijină accesul cetățenilor la informație, devin în practică canale privilegiate pentru diseminarea dezinformării. Cazul României a evidențiat în mod clar limitele actualului sistem de reglementare, generând o reacție publică puternică, însă mecanismele de prevenție rămân insuficiente.

Această situație persistă deoarece marile companii tehnologice continuă să invoce o responsabilitate limitată față de conținutul distribuit în spațiul online, inclusiv în perioade sensibile precum cele electorale. În Republica Moldova, aceste constrângeri și lipsa unui cadru eficient pentru asigurarea unui ecosistem informațional sigur și transparent s-au manifestat pregnant în timpul alegerilor parlamentare din septembrie 2025, oferind un exemplu elocvent al gradului ridicat de vulnerabilitate informațională al societății.

Concluzii și recomandări

O realitate a secolului prezent – dezinformarea digitală, fenomen care suscită îngrijorări atât la nivelul statelor, dar și la nivelul organizațiilor internaționale. Cercetarea de față și-a propus să analizeze atât evoluția dezinformării, modalitatea în care sa adaptat noilor tehnologii, dar și reacția actorilor statali și non-statali pentru combaterea acestui fenomen. Utilizarea propagandei computaționale, diseminarea de fake news și dezinformarea societăților prin intermediul social media, dar și al mass-media din mediul online a devenit o modalitate facilă, utilizată de diverse entități, de modelare a opiniilor unui public țintă. Mediul informațional, caracterizat de cantități impresionante de informații, de libertate de acțiune și exprimare, dar și de un control extrem de redus a devenit treptat, un mijloc facil de realizare a unor obiective politice. Dezinformarea este un arsenal, dar care pervertește diplomația publică.

O categorie aparte de măsuri menționată o reprezintă reglementarea media, întrucât poate acționa pentru prevenirea fenomenului, dar și ca sancționare a derapajelor din comunicarea publică și necesită implementare din partea decidenților de la nivel național/european sau a entităților cu atribuții de control media.

În ceea ce privește reglementarea media, deși această măsură ar putea reduce afluența dezinformărilor, poate consolida credințele conspiraționiste ale persoanelor susceptibile la dezinformare. Dezvoltarea unei prese puternice, credibile și autentice, pe de altă parte, care să abordeze subiecte de interes public prin care să creeze o cunoaștere solidă, factuală, pentru populație, ar putea contribui mai mult la reziliența societății și, implicit, a celor vulnerabili la dezinformare. Măsurile legislative în acest domeniu ar trebui văzute nu numai ca sancționare a operațiunilor de influență din mediul public, dar și din perspectiva creării unui cadru de susținere financiară a surselor de presă care respectă etica jurnalistică și semnalează derapajele mediatice.

Consider că eliminarea dezinformării este un demers utopic (întotdeauna vor exista actori internaționali care vor avea fie interese politice, fie interese economice pentru a disemina mesaje parțial adevărate cu scopul obținerii unor beneficii proprii). Putem însă, contribui la diminuarea acestui fenomen nociv, treptat, dar cu efecte vizibile pe termen mediu-lung, prin: informarea din surse credibile, verificarea informațiilor, promovarea doar acelor informații reale și chiar utilizarea tehnologiei/ inteligenței artificiale. Această cercetare poate fi un sprijin în conștientizarea asupra efectelor dezinformării, dar și în identificarea narațiunilor ruse promovate la nivelul societății românești.

Prin acest articol subliniem relevanța crescută a combaterii fenomenului dezinformării pentru cercetători și factori de decizie, având în vedere potențialul de a afecta grav integritatea proceselor democratice. Prin analiza noastră, evidențiem tactici prin care se răspândesc informații false, menite să influențeze alegătorii, să denigreze adversarii politici sau să creeze percepții eronate despre dinamica electorală. Studiul nostru încearcă să ofere o perspectivă critică asupra modului în care falsificarea sau distorsionarea rezultatelor sondajelor de opinie poate modela opinia publică, evidențiind vulnerabilitățile sistemului electoral în fața manipulării informaționale. În același timp, propunem abordări și măsuri menite să reducem amploarea și impactul negativ al dezinformării, contribuind la dezvoltarea unor strategii preventive și la consolidarea integrității proceselor democratice. Prin această analiză, combinăm clarificarea conceptuală cu perspective aplicative, oferind astfel un cadru comprehensiv pentru înțelegerea și contracararea fenomenului dezinformării electorale.

Bibliografie:

1. Badillo A. La sociedad de la desinformación: propaganda, fake news y la nueva geopolítica de la información. Available at: <https://www.realinstitutoelcano.org/documento-de-trabajo/la-sociedad-de-la-desinformacion-propaganda-fake-news-y-la-nueva-geopolitica-de-la-informacion/> (Accesed 05.06.25)
2. Barometrul Opiniei Publice. Septembrie – Octombrie 2024. Studiu realizat de compania sociologică iData, la comanda IPP. Available at: <https://ipp.md/wp-content/uploads/2024/10/Raport-final-BOP-2024.pdf> (Accesed 11.09.25)
3. Benkler, Y., Faris, R., & Roberts, H., *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*, 2018, Oxford University Press.
4. Bradshaw, S., and Howard, P. N. (2018). Why does Junk News Spread So Quickly Across Social Media? Algorithms, Advertising and Exposure in Public Life. Knight Foundation Working Paper. Available at: https://kf-site-production.s3.amazonaws.com/media_elements/files/000/000/142/original/Topos_KF_White-Paper_Howard_V1_ado.pdf (Accesed 08.06.25)
5. Ceolin, D., Casseli, T., & Tulin, M. (Eds.), *Disinformation in Open Online Media*. 2023, Springer.
6. Chew, P., Fort, M., & Chew, J., *Digital Disinformation: Computational Analysis of Culture and Conspiracy Theories in Russia and Eastern Europe*, 2023, Springer. Expert Forum, *Freedom on the Net: Romania Report*, 2023.

7. CIJ. Ultimele zile de campanie și ziua votării pe Telegram: flux de falsuri despre fraude, zvonuri că scrutinul va fi anulat sau manipulat, amenințări cu atac militar. Avalaible at: <https://cji.md/ultimele-zile-de-campanie-si-ziua-votarii-pe-telegram-flux-de-falsuri-despre-fraude-zvonuri-ca-scrutinul-va-fi-anulat-sau-manipulat-amenintari-cu-atac-militar/> (accessed 04.05.25)
8. COD Nr. 174 din 08-11-2018 **Codul serviciilor media audiovizuale** Publicat : 12-12-2018 în Monitorul Oficial Nr. 462-466 art. 766. Avalaible at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120081&lang=ro (**Accessed: 15.07.25**)
9. Colomna C. La desinformación de nueva generación. Cinco escenarios políticos y geoestratégicos ante el fake.
10. Context. Ro. 1000 de tehnici de manipulare pentru alegerile din Republica Moldova. Cazul Costiuc. Avalaible at: <https://context.ro/1000-de-tehnici-de-manipulare-pentru-alegerile-din-republica-moldova-cazul-costiuc/> (accessed 04.05.25)
11. Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, 2011. file:///C:/Users/User/Downloads/adminRACO,+61-66 ART%C3%8DCULO CARME+COLOMINA.pdf (Accesed 05.06.25)
12. Dezinformare plătită pe pagini anonime, instrument al războiului hibrid. Știri.md. Avalaible at: <https://stiri.md/article/politica/dezinformare-platita-pe-pagini-anonime-instrument-al-razboiului-hibrid/> (Accessed 02.08.25)
13. Expert Forum. Comportament inautentic coordonat în alegerile din Republica Moldova. Avalaible at: <https://fact-hub.eu/ro/2025/08/21/comportament-inautentic-coordonat-in-alegerile-din-republica-moldova/> (accessed 04.10.25)
14. Floridi, L. Brave. Net.World: The Internet as a Disinformation Superhighway ? Avalaible at: https://www.researchgate.net/publication/235223078_BraveNetWorld_The_Internet_As_a_Disinformation_Superhighway (Accesed 08.06.25)
15. Gherghina, S., & Soare, S., *Political Marketing in Post-Communist Romania: Parties, Leaders, and Personalization*, East European Politics, 38(1), 2022.
16. Greenwood, S., Perrin, A., and Duggan, M. (November 11, 2016). Social Media Update 2016. Retrieved January 13, 2018. Available at: <https://www.pewresearch.org/internet/2016/11/11/social-media-update-2016/> (Accesed 08.06.25)
17. Gușan A. Drumul Republicii Moldova în lupta cu dezinformarea. Avalaible at: https://lidmoldova.org/2024/02/11/drumul-republicii-moldova-in-lupta-cu-dezinformarea/#_ftn1 (Accessed: 15.07.25)
18. HOTĂRÂRE Nr. 257 din 22-11-2018 **privind aprobarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia**. Avalaible at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111979&lang=ro (**Accessed: 22.07.25**)
19. Ireton C. Posetti J. Jurnalism, 'fake news' & dezinformare: manual pentru educația media și învățământul jurnalistic, Seria UNESCO pentru învățământ. Avalaible at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376919> (Accessed: 15.07.25)
20. IDIS Viitorul. 23 de video-uri, având conținut legat de alegerile parlamentare, au fost realizate de către IDIS „Viitorul” și promovate până la votare pentru a combate dezinformarea. Avalaible at: <http://www.viitorul.org/ro/tags/dezinformare> (accessed 04.05.25)
21. LEGE Nr. 242 din 31-07-2023 **privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative** Publicat: 18-08-2023 în Monitorul Oficial Nr. 318-321 art. 566. Avalaible at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro (Accesed 08.07.25)

22. LEGE Nr. 299 din 21-12-2017 **privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova** Publicat : 16-02-2018 în Monitorul Oficial Nr. 48-57 art. 122. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105660&lang=ro (Accessed: 15.07.25)
23. LEGE Nr. 299 din 21-12-2017 **privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova** Publicat : 16-02-2018 în Monitorul Oficial Nr. 48-57 art. 122. Available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105660&lang=ro (Accessed: 22.07.25)
24. Mearsheimer J. The false promise of international institutions. International Security. Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), Published By: The MIT Press pp. 5-49 Available at: <https://www.jstor.org/stable/2539078> (Accessed 08.06.25)
25. Referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024. Evoluția narativelor de dezinformare. WatchDog.MD. Available at: https://scribd.com/document/773254510/Referendumul-din-20-octombrie-2024-1#download&from_embed (accessed 12.09.25)
26. Rusu A. Curăraru A. Pașa V. Evaluarea campaniilor de dezinformare: finanțate de Șor și Platon: impactul și reacția limitată a platformelor sociale. Available at: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2024/07/Analiza-evaluarea-campaniilor-de-dezinformare-finantate-de-Sor-si-Platon-Impactul-si-reactia-limitata-a-platformelor-sociale.pdf> (Accessed 08.08.25)
27. Sondaj IRI: De unde se informează moldovenii? Facebook, YouTube și TikTok, principalele aplicații media utilizate. Available at: <https://agora.md/2024/07/17/sondaj-iri-de-unde-se-informeaza-moldovenii-facebook-youtube-si-tiktok-principalele-aplicatii-media-utilizate> (Accessed 11.09.25)
28. Studiu de audiență a mass-media din Republica Moldova. Centrul pentru Jurnalism Independent. Chișinău 2025, Available at: <https://cji.md/studiu-de-audienta-a-mass-media-din-republica-moldova/> (Accessed: 11.09.25)
29. TOP falsuri distribuite în 2024 în Republica Moldova. Available at: <https://stopfals.md/ro/article/top-falsuri-distribuite-in-2024-in-republica-moldova-181088> (Accessed 02.08.25)
30. ZdG. Narațiuni false despre referendum, integrarea europeană a Republicii Moldova și UE. Available at: <https://www.zdg.md/stiri/naratiuni-false-despre-referendum-integrarea-europeana-a-republicii-moldova-si-ue/> (Accessed 11.09.25)

ABSENTEISMUL ELECTORAL ȘI IMPACTUL SĂU ASUPRA CALITĂȚII DEMOCRAȚIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA: FACTORI DETERMINANȚI ȘI SOLUȚII PENTRU CREȘTEREA PARTICIPĂRII CIVICE

AUTOR:

Adrian CRAINIC

Doctorand

Universitatea de Stat din Moldova

COORDONATOARE:

Rodica CIOBANU

Doctoră habilitată în drept,
conferențiară universitară

Universitatea de Stat din Moldova

**ABSENTEISMUL ELECTORAL ȘI IMPACTUL SĂU
ASUPRA CALITĂȚII DEMOCRAȚIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA:
FACTORI DETERMINANȚI ȘI SOLUȚII PENTRU CREȘTEREA
PARTICIPĂRII CIVICE
ELECTORAL ABSENTEEISM AND ITS IMPACT ON THE
QUALITY OF DEMOCRACY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
DETERMINING FACTORS AND SOLUTIONS FOR INCREASING
CIVIC PARTICIPATION**

Adrian CRAINIC

Magistru în drept, Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0001-1762-0228

Rodica CIOBANU

Doctoră habilitată în drept, conferențiară universitară,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-6071-8178

În cadrul lucrării este supus analizelor fenomenul absenteismului electoral în Republica Moldova, cu accent pe cauzele, formele și implicațiile sale asupra calității democrației. Obiectivul principal este identificarea factorilor determinanți care influențează participarea la vot a cetățenilor și formularea unor soluții pentru creșterea implicării civice. Premisa de la care se pornește este că absenteismul nu este doar un fenomen individual, ci reflectă disfuncționalități instituționale și sociale. Metodologia cercetării este una diversificată, îmbinându-se metoda logică, urmare a utilizării căreia s-a realizat analiza cadrului legislativ, metoda istorică, grație căreia a fost parcurs pas cu pas și examinată evoluția istorică a prezenței la urne, metoda comparativă, care ne-a permis apreciere impactului diferitelor sisteme electorale asupra comportamentului electoral, sondajul de opinie, care ne-a oferit o perspectivă clară asupra contextului actual din Republica Moldova în contextul a două scrutine electorale : după cele prezidențiale și înainte de cele parlamentare. Informațiile au fost culese prin cercetare documentară și aplicarea unor chestionare sociologice, completate cu studii de caz. Acest arsenal metodologic a contribuit la obținerea rezultatelor relevante care indică o corelație între nivelul de reprezentare politică, încrederea în instituții și participarea electorală. Concluziile subliniază necesitatea reformelor electorale, a implicării tinerilor și a necesității consolidării educației civice ca soluții durabile pentru reducerea absenteismului.

Cuvinte-cheie: *absenteism electoral, participare civică, democrație, alegeri, sisteme electorale, vot*

The paper examines electoral absenteeism in the Republic of Moldova, focusing on its causes, forms, and implications for the quality of democracy. The main objective is to identify the key determinants influencing citizens' participation in elections and to propose solutions for increasing civic engagement. The underlying premise is that absenteeism is not merely an individual phenomenon but also reflects institutional and social dysfunctions. The research methodology combines the analysis of the legal framework, the historical evolution of voter turnout, and the comparative assessment of different electoral systems and their impact on voting behavior. Data were collected through documentary research, sociological questionnaires, and case studies. The results reveal a correlation between the level of political representation, trust in institutions, and electoral participation. The conclusions emphasize the need for electoral reforms, youth engagement, and the strengthening of civic education as sustainable solutions for reducing absenteeism.

Keywords: electoral absenteeism, civic participation, democracy, elections, electoral systems, vote

Introducere

În orice regim democratic funcțional, participarea cetățenilor la viața politică reprezintă un element esențial pentru legitimitatea proceselor decizionale și pentru asigurarea unei guvernări reprezentative. Dreptul la vot, consacrat constituțional¹, este unul dintre cele mai importante instrumente prin care cetățenii își exprimă voința politică, influențând structura instituțiilor și orientarea politicilor publice. Cu toate acestea, în realitatea democratică contemporană, inclusiv în Republica Moldova, s-a observat o tendință alarmantă, anume creșterea absenteismului electoral, fenomen care slăbește substanțial calitatea democrației și reflectă o ruptură tot mai accentuată între alegători și sistemul politic.

Deși dreptul de a vota este un element definitoriu al cetățenilor într-un stat democratic², el este perceput în continuare de mulți cetățeni mai degrabă ca o opțiune decât ca o responsabilitate civică. Această perspectivă alimentează debateri intense privind posibila obligativitate a votului și modul în care aceasta ar putea contribui la revitalizarea participării politice. Dincolo de dimensiunea juridică, analiza comportamentului electoral în Republica Moldova presupune o înțelegere complexă a factorilor sociali, economici, culturali și psihologici care determină absenteismul, dar și o evaluare a efectelor directe pe care acest comportament le are asupra calității actului democratic.

Prin intermediul prezentului demers de cercetare ne propunem să investigăm, în mod aplicat, cauzele profunde ale absenteismului electoral în Republica Moldova,

¹Art. 38 din Constituția Republicii Moldova, adoptată 29-07-1994, în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635;

²Majoritatea lucrărilor de referință pun în atenție această perspectivă de abordare. În acest sens sunt relevante lucrări ale autorilor: Costachi Gh., Lazar M., Cernean I., 2020. *Rolul și valoarea democrației în exercitarea puterii de stat*. În: conferința Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, pag. 18 – 27; Midrigan, P., Bordian, M. 2020. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8 (138), pag. 112-121; Deleanu, I. 2006. *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și comparat*. București: C.H. Beck.

explorând în paralel relația dintre participarea civică și funcționalitatea sistemului democratic. În acest sens, se va realiza o incursiune teoretică asupra conceptului de participare electorală, fiind analizate unele aspecte privind comportamentul electoral, motivațiile neparticipării, dar și implicațiile pe termen lung ale unui grad redus de implicare civică. Totodată, lucrarea va aduce în discuție perspective comparative și bune practici internaționale, care pot servi drept repere în identificarea soluțiilor adecvate pentru stimularea implicării cetățenilor în viața politică. În cadrul lucrării se urmărește stabilirea unei legături clare între realizările existente la nivelul teoriei democratice și practicile electorale din Republica Moldova, integrând totodată contribuția proprie a autorului prin cercetarea aplicativă realizată. Prin această abordare, se dorește nu doar o înțelegere mai profundă a cauzelor absenteismului, ci și identificarea unor direcții strategice pentru consolidarea participării democratice, în concordanță cu aspirațiile europene ale Republicii Moldova și cu necesitatea revitalizării încrederii cetățenilor în procesul electoral.

Tema devine cu atât mai actuală în contextul aspirațiilor europene ale Republicii Moldova, în care consolidarea democrației și creșterea încrederii cetățenilor în instituțiile publice sunt obiective fundamentale. Într-un mediu marcat de instabilitate politică, polarizare și influențe externe, un grad scăzut de participare electorală poate deschide calea pentru disfuncționalități democratice, delegitimarea guvernării și perpetuarea unui climat de pasivitate civică.

Această lucrare este structurată în două componente majore: o parte teoretică, în care va fi analizat cadrul conceptual și metodologic al fenomenului absenteismului electoral, precum și o parte aplicativă, concentrată pe particularitățile Republicii Moldova, cu accent pe analiza statistică a participării electorale, identificarea factorilor determinanți ai absenteismului și formularea de soluții viabile pentru creșterea implicării civice.

1. Evoluția participării electorale în Republica Moldova: context istoric și cadru legislativ

În cadrul capitolului de față, ne propunem să analizăm evoluția participării cetățenilor la scrutinele electorale organizate pentru alegerea forului legislativ suprem, a președintelui, a alegerilor locale, precum și a referendumurilor. Pentru aceasta, vom face o incursiune în istoria recentă a Republicii Moldova astfel încât să avem o perspectivă de ansamblu asupra modului în care a evoluat la nivel de țară procesele democratice cu relevanță pentru procesul decizional și care ar putea aduce claritate asupra modului în care se manifestă fenomenul absenteismului electoral.

Prin recursul metodologic retrospectiv s-a urmărit prelucrarea comparativă a datelor statistice oficiale, identificarea tendințelor pe termen lung și corelarea acestora cu contextul socio-politic. Relevanța științifică a cercetării derivă din caracterul actual al fenomenului: diminuarea prezenței la vot ridică probleme privind legitimitatea democratică, implicarea civică și consolidarea statului de drept.

Rezultatele așteptate vizează fundamentarea unor direcții de cercetare și politici publice menite să combată absenteismul electoral și să revigoreze participarea cetățenilor, cu accent pe educația civică, transparența instituțională și apropierea procesului decizional de cetățean.

Alegerile din Sovietul Suprem al RSSM din februarie-martie 1990

Punctul temporal inițial, de la care ar fi cuvenit să purcedem în vedere analizei nivelului de participare electorală a cetățenilor Republicii Moldova la scrutinele electorale, îl reprezintă alegerile „deputaților poporului” din cadrul Sovietului Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). Or, în contextul avansării reformelor fundamentale promovate de prim-secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice Mihail Gorbaciov, cunoscute publicului larg drept „perestroika” și „glasnosti” a căror efecte au conturat un anumit nivel de democratizare a societății în cadrul Uniunii Sovietice la general, și în RSSM în particular.

În acest context istoric, proliferează în acest sens, reprezintă alegerile pentru Sovietul Suprem al RSSM din februarie-martie 1990, când pentru prima dată au fost admise candidaturile persoanelor ne-afiliate politic cu Partidul Comunist al Moldovei (PCM). În schimb, perioadele anterioare nu prezintă interes studiului de față, având în vedere caracterul formal al exercițiului democratic, așa cum cetățenii erau puși în fața „alegerii” dintre candidați ai Partidului Comunist, iar gradul de participare la alegeri atinge valori maxime (98-100%), fapt explicat prin mobilizarea organizată în masă a cetățenilor să participe silit la aceste „alegeri”.

Merită de remarcat faptul că alegerile pentru Sovietul Suprem al RSSM erau organizate în baza sistemului electoral majoritar, candidații fiind aleși în circumscripții uninominale, în limitele unităților teritoriale stabilite, fapt ce era consacrat în cadrul normativ în vigoare la acel moment³. De asemenea, în sistemul electoral sovietic, „alegerile locale” și „alegerile centrale” erau organizate simultan, întrucât „oamenii muncii” alegeau „deputații poporului” din toate nivelurile, adică sovietele locale (sovietul sătesc, sovietul raional) și Sovietul Suprem.

La aceste prime alegeri relativ libere, rata prezenței la vot în primul tur pentru Sovietul Suprem a constituit 89 %. În rezultatul alegerilor din primul tur, au fost aleși 180 de deputați (din numărul total de 380 de deputați).⁴

La alegerile pentru turul II pentru Sovietul Suprem, desfășurat în circumscripțiile unde nici un candidat nu a obținut majoritatea în primul tur, prezența la vot a reprezentat 74,06 %.⁵

Cunoscut în conștiința publică drept Parlamentul Independenței, acest organ legislativ a avut un aport decisiv în procesul de afirmare a suveranității naționale.

³ Legea nr.144 cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești, adoptată la 23 noiembrie 1989.

⁴ Moldova Socialistă, Nr. 58 (17367), 6 martie 1990

⁵ Art. 38 din Constituția Republicii Moldova, adoptată 29-07-1994, în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635;

Prin Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, la data de 23 mai 1991, republica a fost redenumită în Republica Moldova, iar Sovietul Suprem s-a transformat în Parlamentul Republicii Moldova.

Printre realizările fundamentale ale acestei legislaturi se numără adoptarea Declarației de Suveranitate la 23 iunie 1990 și, ulterior, proclamarea Independenței la 27 august 1991. Parlamentul a adoptat, de asemenea, o serie de acte legislative esențiale pentru afirmarea identității naționale, precum legea privind Tricolorul în calitate de Drapel de Stat, precum și legile privind Stema și Imnul de Stat al Republicii Moldova. Aceste decizii au contribuit decisiv la consolidarea cadrului politico-juridic al unui stat nou, independent.

Alegerile prezidențiale din 1991 sunt primele alegeri organizate de statul Republica Moldova în calitate de stat independent și democratic, au fost alegerile prezidențiale din 8 decembrie 1991. La aceste alegeri a fost validată participarea doar a unui singur candidat, Mircea Snegur. La aceste alegeri, din totalul de 2 368 287 incluși în listele electorale și-au exprimat valabil opțiunea electorală un număr de 1 988 384 de cetățeni, ceea ce constituie o rată de participare de 83,96%.⁶ Totodată, ține de reamintit că alegerile respective au avut loc și pe fonul unor tensiuni ale autorităților centrale cu autoritățile locale din raioanele de est ale republicii și cu etnicii găgăuzi. În acest context, în special în raioanele de est, o bună parte din cetățeni au fost lipsiți de posibilitatea de a participa la alegerile prezidențiale.

Alegerile parlamentare din februarie 1994 au reprezentat un moment de cotitură pentru Republica Moldova. La 12 octombrie 1993, în urma unei crize parlamentare acute, Parlamentul de legislatura a XII-a s-a autodizolvat, nu înainte însă de a fixa data unui scrutin parlamentar anticipat preconizat pentru 27 februarie 1994.⁷ Aceste alegeri au fost organizate conform noii legi electorale, anume în temeiul Legii nr. 1609-XII din 14 octombrie 1993 privind alegerea Parlamentului. Prin intermediul acestei legi, s-a făcut tranziția de la sistemul electoral majoritar la cel proporțional. Totodată, legea prevedea și reducerea semnificativă a numărului de deputați, de la 380 la 104. Ulterior, în baza articolului 60, alineatul (2) din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, numărul mandatelor parlamentare a fost diminuat la 101.

Pentru cele 104 mandate disponibile în Parlamentul Republicii Moldova au concurat în total 13 formațiuni politice, împărțite astfel: 5 blocuri electorale, 6 partide politice și 2 formațiuni social-politice precum și 120 de candidați independenți.

6 Majoritatea lucrărilor de referință pun în atenție această perspectivă de abordare. În acest sens sunt relevante lucrări ale autorilor: Costachi Gh., Lazar M., Cernean I., 2020. *Rolul și valoarea democrației în exercitarea puterii de stat*. În: conferința Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, pag. 18 – 27; Midrigan, P., Bordian, M. 2020. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8 (138), pag. 112-121; Deleanu, I. 2006. *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și comparat*. București: C.H. Beck.

7 Legea nr.144 cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești, adoptată la 23 noiembrie 1989.

După scrutinul din 27 februarie 1994, doar patru dintre acești concurenți au reușit să depășească pragul electoral și să intre în legislativul de legislatura a XIII-a. Este important de menționat că la aceste prime alegeri parlamentare, nu au participat locuitorii din Țînga Nistrului, fiindu-le limitată posibilitatea de participare la vot de către entitățile anticonstituționale din regiune. Rata de participare la vot a fost de 79,31%.⁸ Respectiv, dintr-un număr total de 2 356 614 persoane înscrise, la vot au participat 1 868 493 persoane.

Referendumul din 6 martie 1994. Următorul exercițiu electoral organizat în premieră în statul independent Republica Moldova, a reprezentat referendumul republican consultativ din 6 martie 1994. Baza juridică a acestuia a constituit-o Legea nr. 1040-XII din 26 mai 1992 cu privire la referendum.

Totuși, există opinii precum că: „în decursul anilor 1992-1997 pe teritoriul republicii referendumuri republicane nu s-au desfășurat. S-a inițiat doar organizarea unui sondaj sociologic, numit „La sfat cu poporul”, propus de Președintele Republicii Moldova Mircea Snegur.”⁹ Mai ales cum la inițiativa venită din partea Președintelui Republicii Moldova privind desfășurarea sondajului sociologic „La sfat cu poporul”, Comisia Electorală Centrală a concluzionat că organizarea unui astfel de sondaj nu intră în sfera sa de competență. Este important de menționat, totuși, că sondajul „La sfat cu poporul” a fost susținut oficial prin Hotărârea Prezidiului Parlamentului nr. 1672 din 21 ianuarie 1994.

Fără a ne aprofunda în natura juridică a exercițiului general de voință desfășurat la 6 martie 1994, putem consemna că, în cadrul sondajului „La sfat cu poporul”, a fost formulată o singură întrebare, deși una complexă și cuprinzătoare. Participanții au avut posibilitatea să răspundă simplu, cu „Da” sau „Nu”. Întrebarea adresată cetățenilor a fost formulată astfel: *Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca un stat independent și unitar, în frontierele recunoscute în ziua proclamării suveranității Moldovei (23.06.1990), să promoveze o politică de neutralitate și să mențină relații economice reciproc avantajoase cu toate țările lumii și să garanteze cetățenilor săi drepturi egale, în conformitate cu normele dreptului internațional?*

La acest nivel, observăm că formularea a concentrat, într-o singură propoziție, mai multe direcții strategice privind viitorul statului: *independența, integritatea teritorială, neutralitatea, politica externă și drepturile cetățenilor*. Astfel, s-a oferit un cadru larg pentru exprimarea opiniei publice, dar toate aceste aspecte au fost reduse la o singură opțiune de răspuns, lăsând complexitatea temei la cheremul unui simplu „Da” sau „Nu”.

La acest prim referendum organizat în Republica Moldova, rata de participare a reprezentat 75% din alegători sau circa 1,8 milioane de moldoveni. Respectiv, 95,4% dintre aceștia au votat opțiunea „Da”.¹⁰

8 Moldova Socialistă, Nr. 58 (17367), 6 martie 1990

9 Moldova Socialistă, Nr. 65 (17374), 17 martie 1990

10 https://alegeri.md/w/Alegerile_preziden%C8%9Biale_din_1991_%C3%AE_n_Republica_Moldova

Alegerile locale din aprilie-mai 1995. La data de 16 aprilie 1995 în Republica Moldova independentă au fost organizate și primele alegeri locale. Cadrul normativ-juridic pentru organizarea și desfășurarea acestora a reprezentat Legea nr.308-XIII din 7 decembrie 1994 cu privire la alegerile locale. În cadrul acestor prime alegeri locale, din totalul de 2.379.103 alegători înscrși în listele electorale, au participat la vot 1.427.865 persoane, ceea ce reprezintă o rată de participare de 60,02%.¹¹ Totuși, numărul total de voturi valabil exprimate a constitui 1.260.885, ceea ce ar constitui 53 % din numărul total de alegători. În acest sens, observăm că comparativ cu exercițiile electorale anterioare, autoritățile au reținut valoarea ratei persoanelor care au participat efectiv la vot și nu rata persoanelor care și-au exprimat valabil opțiunea electorală.

Alegerile prezidențiale din noiembrie-decembrie 1996, desfășurate în două tururi de scrutin pe 17 noiembrie și 1 decembrie 1996, au constituit un moment esențial în consolidarea democrației moldovenești post-sovietice. Participarea alegătorilor la cele două tururi oferă indici importanți despre interesul civic și dinamica politică a perioadei.

În cadrul acestui scrutin electoral pentru alegerea președintelui Republicii Moldova, rata de participare de asemenea s-a menținut înaltă. Astfel, în turul I al alegerilor, au fost înscrși în listele electorale 2.399.156 de alegători, din care într-un număr de 1.634.661 cetățeni au participat la alegeri, ceea ce constituie 68,13%. Întrucât nici un candidat nu a acumulat majoritatea absolută (50% + 1 vot) din numărul total a voturilor exprimate de către alegătorii care au participat la alegeri, a fost organizat și turul II al alegerilor prezidențiale. În turul II, au concurat primii 2 candidații care au obținut cel mai mare număr de voturi în primul tur. Respectiv, la alegerile din 17 noiembrie 1996, candidații la funcția de președinte al Republicii Moldova care au obținut cel mai mare număr de voturi au fost Mircea Snegur, în favoarea căruia au vot 603 652 de alegători sau 38,75 % și Petru Lucinschi, care a obținut 430 836 de voturi sau 27,66%.

În turul II numărul total al alegătorilor a crescut la 2.441.074, o diferență de 41.918 alegători (1,7%), ceea ce ar putea fi explicat prin actualizarea listelor de alegători de către organele electorale. Numărul celor care s-au prezentat la urne a crescut semnificativ în turul II, constituind 1.748.139 de alegători care au participat la alegeri, ceea ce reprezintă o creștere cu 113.478 de alegători. În acest sens rata de participare în turul II a constituit de la un tur la altul: de la 1.634.661 în turul I la 1.748.139 în turul II, 71,61%.¹²

Deși Mircea Snegur, candidatul și președintele în exercițiu la acel moment, a obținut cel mai mare număr de voturi în primul tur al alegerilor din 17 noiembrie, în turul al doilea a fost învins de Petru Lucinschi, care a fost votat de 919.831 de alegători, reprezentând 54,02% din voturile valabil exprimate.

11 Tanasiuc Ana-Patricia, Nichita Rodica, Țurcanu Alina, 2019. *Evoluția dreptului electoral în Republica Moldova*. Conferința „Realizarea dreptului constituțional de vot și a dreptului de a fi ales”, pag. 139

12 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/>

Alegerile parlamentare din 22 martie 1998 au fost cea de a II-a competiție electorală de acest fel după proclamarea independenței Republicii Moldova. La scrutinul parlamentar au participat 82 de concurenți electorali, inclusiv 6 blocuri electorale, 9 partide sau mișcări social-politice și 67 candidați independenți (la finele campaniei au rămas 60).¹³

La alegerile parlamentare din 22 martie 1998, dintr-un număr total de 2.324.295 alegători incluși în listele electorale și 106.923 în listele suplimentare, au primit buletine de vot 1.681.285 persoane. La urne s-au prezentat efectiv 1.680.470 alegători. Dintre buletinele de vot exprimate, 57.483 au fost declarate nevalabile, iar numărul total de voturi valabil exprimate a fost de 1.622.987. Astfel, rata de participare la vot a fost de 69.12%.

Ca și la exercițiul local precedent, și aici rata de participare la vot a fost calculată din numărul persoanelor care s-au prezentat la urnele de vot și nu din numărul voturilor exprimate valabil.

Un detaliu tehnic relevant privind alegerile parlamentare din 22 martie 1998 este diferența extrem de mică dintre numărul alegătorilor care au primit buletine de vot (1.681.285) și cei care au participat efectiv la vot (1.680.470), o discrepanță de doar 815 persoane.

Alegerile locale mai-iunie 1999. Următorul scrutin electoral din istoria Republicii Moldova a constituit alegerile locale din 23 mai 1999. Baza juridică de desfășurare a alegerilor locale a constitui un nou act normativ-juridic, și anume Codul Electoral nr. 1381 din 21-11-1997.

Datele statistice privind participarea la vot la diferite niveluri administrative la alegerile locale din 23 mai 1999 arată o imagine complexă a implicării cetățenilor în procesul electoral din Republica Moldova. Conform cifrelor oficiale, prezența la urne a variat semnificativ în funcție de autoritatea publică locală aleasă și de circumscripție.¹⁴

La nivelul consiliilor județene și municipale, dintr-un total de peste 2,2 milioane de alegători incluși în listele electorale, 1.324.469 de alegători s-au prezentat la urne și au participat la vot, ceea ce corespunde unei rate de participare de 58,45% (în aceste date fiind inclus și municipiul Chișinău).

În schimb, pentru consiliile orășenești și sătești, au fost înscrși în total 1.920.358 alegători (1.868.074 în listele de bază și 52.284 în cele suplimentare). Dintre aceștia, 1.203.895 s-au prezentat la urne, ceea ce corespunde unei rate de participare de 62,69%.

O situație particulară o întâlnim în municipiul Chișinău, unde rata de participare la vot a fost mult mai scăzută – doar 41,60%. Această cifră ne poate sugera o po-

13 Pavel Midrigan, Mariana Bordian, 2020. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8, pag. 114

14 Istoria referendumurilor <https://moldova.europalibera.org/a/istoria-referendumurilor-de-cate-ori-si-de-ce-au-fost-consultati-moldovenii-in-cei-33-de-ani-de-independenta-/33096962.html>

sibilă apatie electorală sau o dezamăgire a alegătorilor din capitală, în comparație cu celelalte regiuni ale țării. În Chișinău, din 508.748 de alegători incluși în listele electorale, doar aproximativ 218.000 au primit buletine de vot, iar 217.902 au participat efectiv la votare.

La nivelul alegerii primarilor (turul I), totalul alegătorilor înscrși a fost cel mai ridicat – 2.366.096 (2.301.372 în listele principale și 64.724 în listele suplimentare). Dintre aceștia, 1.377.769 de cetățeni au participat efectiv la vot, ceea ce înseamnă o rată de participare de 58,23%.

Analizând cumulativ toate datele referitoare la alegerile locale din 23 mai 1999, în general observăm o participare electorală moderată la nivel național, dar marcată de diferențe semnificative între mediul rural și urban, precum și între diferitele niveluri ale administrației publice locale.

Cea mai ridicată rată de participare s-a înregistrat la alegerile pentru consiliile orășenești și satești, unde 62,69% dintre alegători s-au prezentat la urne. Această mobilizare mai intensă în localitățile mici poate fi explicată prin apropierea directă a cetățenilor de administrația locală și prin impactul mai vizibil al deciziilor adoptate la acest nivel. În schimb la polul opus se află municipiul Chișinău, unde a fost înregistrată o rată de participare de doar 41,60%, mult sub media națională. Acest nivel scăzut al implicării electorale poate reflecta o anumită dezamăgire a electoratului față de clasa politică sau de eficiența administrației publice locale.

În ceea ce privește alegerile pentru primari, participarea a fost de 58,23%, o valoare apropiată de cea înregistrată la consiliile județene și municipale, unde prezența a fost de 58,45%.

În ansamblu, rata de participare consolidată la nivel național a fost de aproximativ 58,2%, ceea ce reflectă un nivel moderat de participare la vot a cetățenilor, fiind ușor inferioară ratei de participare.

Referendumul republican consultativ din 1999. Concomitent cu alegerile locale, a fost convocat și cel de-al doilea referendum republican consultativ, de această dată inițiat de președintele Petru Lucinschi, având ca scop modificarea Constituției Republicii Moldova. În acest sens, noul act normativ care reglementa inițierea, organizarea și desfășurarea unui referendum a constituit Codul Electoral nr. 1381 din 21-11-1997. Totuși, art. 143 din actul normativ-juridic în cauză, referendumurile republicane pot fi constituționale, legislative și consultative. Respectiv, pentru modificarea Constituției urma să fie convocat un referendum republican constituțional și nu un referendum republican consultativ. Indiferent de scopurile urmărite și condițiile social-politice din perioada respectivă, fără a ne aprofunda în acestea, putem stabili că cetățenii au fost chemați la urne pentru a-și exprima opinia cu privire la următoarea întrebare:

„Ați fi în favoarea modificării Constituției cu scopul de a instala un sistem prezidențial în Republica Moldova, în care președintele republicii va fi responsabil pentru formarea și conducerea guvernului, precum și pentru rezultatele de guvernare a țării?”

Rata de participare la acest referendum a constituit 58,33%¹⁵, ceea ce ar reprezenta echivalentul a peste 1,3 milioane de alegători. Din numărul total de alegători care și-au exprimat opțiunea electorală, mai mult de 64% au votat „Da” la propunerea de modificare a Constituției, în timp ce circa 35% s-au declarat împotriva acestei inițiative.

Alegerile parlamentare din 21 februarie 2001. Următorul scrutin parlamentar a avut loc într-un context mai complex de evenimente politice. Respectiv, în anul 2000, Republica Moldova a trecut printr-o reformă constituțională majoră, care a modificat fundamental echilibrul puterii în stat. Prin Legea nr. 1115 din 5 iulie 2000, Parlamentul a adoptat modificări la Constituție ce au schimbat modalitatea de alegere a președintelui Republicii Moldova: din vot direct, exprimat de cetățeni, în vot indirect, realizat de către Parlament. Această decizie a fost una controversată și a generat tensiuni semnificative între ramurile puterii.

Această schimbare a survenit într-un moment politic sensibil. Mandatul președintelui Petru Lucinschi se apropia de final, iar șeful statului promova o reformă constituțională care să transforme Republica Moldova într-un regim prezidențial, oferindu-i astfel mai multe atribuții executive. Însă Parlamentul, dominat de partide care se opuneau președintelui, nu doar că a blocat reforma propusă de Lucinschi, dar a acționat în sens opus, diminuând prerogativele prezidențiale și întărind rolul legislativului.

După intrarea în vigoare a noii prevederi constituționale, alegerea președintelui a trebuit să fie făcută de Parlament. Însă, în ciuda mai multor tururi de vot organizate în cursul anului 2000, deputații nu au reușit să aleagă un nou șef al statului, din cauza lipsei unui consens politic.

Potrivit noii Constituții, în cazul în care Parlamentul nu reușește să aleagă președintele în trei tururi de scrutin, președintele în exercițiu are dreptul de a dizolva Parlamentul și de a convoca alegeri parlamentare anticipate. Astfel, în decembrie 2000, Petru Lucinschi a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului și a stabilit data noilor alegeri pentru 25 februarie 2001.

Respectiv, din acest moment până la Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova din 04.03.2016, președintele Republicii Moldova era ales de către Parlament cu votul a 3/5 din numărul total al deputaților.

În cadrul alegerilor parlamentare, dintr-un număr total de 2.256.241 de alegători, 1.606.703 alegători s-au prezentat la urne, ceea ce corespunde unei rate de participare de aproximativ 67,5%.¹⁶ Respectiv, rata de participare de 67,5% a fost calculată raportându-se numărul alegătorilor care au participat la vot (1.606.703) la

15 Alegeri locale 1995 <http://www.parties.e-democracy.md/electionresults/1995local/>

16 Alegeri prezidențiale 1996 https://alegeri.md/w/Alegerile_preziden%C8%9Biale_din_1996_%C3%AEn_Republica_Moldova

totalul alegătorilor înscriși în liste (liste de bază + liste suplimentare = 2.256.241 + 123.250 = 2.379.491).

Numărul celor care au primit buletine de vot a fost aproape identic cu cel al participanților – 1.607.095 față de 1.606.703. Totuși, din ultimii un număr de 1.587.257 cetățeni și-au exprimat valabil votul.

Rata de participare la nivel teritorial, indică o mobilizare mai ridicată în circumscriptii precum Taraclia (77,11%), Soroca (76,18%) și Lăpușna (75,62%), în timp ce la polul opus, s-a situat municipiul Chișinău (57,77%) și UTA Găgăuzia (58,06%).

Alegerile locale generale din 25 mai 2003. Alegerile locale generale din 25 mai 2003 au reprezentat al treilea exercițiu electoral de acest tip organizat în Republica Moldova după proclamarea independenței. Cetățenii au fost chemați să aleagă primarii și membrii consiliilor locale (sătești, orășenești, municipale și raionale), proces care s-a desfășurat în contextul unei stabilizări relative a sistemului electoral și a consolidării administrației publice locale.

Pentru consiliile raionale și municipale au fost incluși pe listele electorale 2.109.811 alegători, cu încă 95.410 persoane adăugate pe listele suplimentare. Dintre aceștia, 1.294.028 au primit buletine de vot, iar 1.293.955 au participat efectiv la votare, ceea ce reflectă o prezență la urne de 58,68%. Totuși, s-a înregistrat un nivel semnificativ de voturilor anulate, 55.370 de buletine fiind declarate nevalabile.

La nivelul alegerilor pentru consiliile administrației locale de nivelul I, au fost incluși în listele electorale 1.656.771 alegători, cu 79.620 pe listele suplimentare. Buletinele de vot au fost distribuite pentru 1.101.739 persoane, iar 1.101.667 s-au prezentat efectiv la urne. Rata de participare fiind de 63,45%. Totuși, și aici au fost înregistrate 47.199 buletine nevalabile.

Pentru alegerea primarilor, pe listele electorale au figurat 2.200.696 alegători, la care s-au adăugat 98.475 pe liste suplimentare. Au fost distribuite 1.339.550 buletine, iar 1.339.470 de persoane au votat efectiv, ceea ce reflectă o prezență la urne de 58,26%.

Alegerile parlamentare din 6 martie 2005. Conform datelor publicate de Comisia Electorală Centrală, în listele electorale de bază au fost înscriși 2.270.668 alegători, iar în listele suplimentare au fost incluși alți 159.869, ceea ce ridică totalul alegătorilor cu drept de vot la 2.430.537 de persoane. Dintre aceștia, 1.576.203 alegători au primit buletine de vot, iar 1.576.079 au participat efectiv la vot, diferența fiind nesemnificativă – doar 124 de persoane – ceea ce demonstrează un control strict al distribuției și evidenței buletinelor de vot.¹⁷

Rata de participare a fost de aproximativ 64,85%, calculată în raport cu numărul total al alegătorilor înscriși în listele electorale (de bază și suplimentare). Această rată se menține în linia medie a participării la alegerile parlamentare din Republi-

¹⁷ Alegeri parlamentare 1998 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1998/>

ca Moldova de după 1994, indicând un interes electoral constant, deși nu masiv. Un alt aspect important îl reprezintă calitatea votului exprimat. Numărul total al buletinelor declarate nevalabile a fost de 18.251, numărul voturilor valabil exprimate fiind de 1.557.828.

Analiza ratei de participare la nivel regional, arată o participare mai scăzută în municipiile Chișinău (55,03%) și Bălți (57,45%) față de raioanele rurale Basarabeasca (82,01%), Cantemir (78,40%) și Ocnița (76,42%). Din diasporă au votat un număr de 16.220 cetățeni.

Alegerile locale generale din iunie 2007. Alegerile locale generale din 2007 au reprezentat al patrulea exercițiu electoral de acest tip după proclamarea independenței Republicii Moldova. Scrutinul s-a desfășurat în două tururi (3 și 17 iunie), în urma cărora au fost aleși 895 de primari, 1.122 de consilieri raionali și municipali și 10.621 de consilieri sătești, comunali și orășenești.¹⁸

La nivelul alegerile pentru consiliile raionale și municipale, în listele electorale au fost incluși 2.226.211 alegători, la care s-au adăugat 83.774 pe listele suplimentare. Dintre aceștia, 1.207.088 au primit buletine de vot, iar 1.206.962 s-au prezentat efectiv la urne, reflectând o rată de participare de 52,25%.

Pentru consiliile locale, listele au inclus 1.737.898 alegători, la care s-au adăugat 81.777 în listele suplimentare. Au fost distribuite 1.056.931 buletine, iar 1.056.828 persoane au participat la vot, ceea ce corespunde unei rate de 58,08%.

La alegerile pentru funcția de primar s-a înregistrat cel mai mare număr de alegători înscriși: 2.313.571, plus 89.668 pe liste suplimentare. Rata de participare consolidată, fiind de 52,34%. Un element distinctiv este fragmentarea accentuată a votului: în 462 de localități nu s-a obținut majoritatea absolută de 50%+1, fiind necesar un tur secund pe 17 iunie.

Alegerile pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău s-au distins printr-o participare foarte scăzută, doar 36,26% în turul al doilea, mult sub media națională. Acest fapt confirmă tendința de absenteism urban accentuat, asociat adesea cu migrația externă, apatia politică sau neîncrederea în eficiența administrației locale.

Alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. La alegerile parlamentare desfășurate în Republica Moldova la data de 5 aprilie 2009, în listele electorale principale au fost incluși 2.586.309 alegători. Pe listele suplimentare au fost înscriși 117.794 de alegători. Astfel, numărul total al persoanelor eligibile pentru vot, conform listelor existente, a fost de 2.704.103. Au fost distribuite buletine de vot către 1.556.244 de alegători, iar numărul total al alegătorilor care au participat efectiv la vot a fost de 1.556.083. Din totalul voturilor exprimate, 18.996 de buletine au fost declarate nevalabile, numărul total al voturilor valabil exprimate fiind de 1.537.087.¹⁹

18 Alegeri locale 1999 <http://www.e-democracy.md/elections/local/1999/>

19 Hotărîrea Curții Constituționale nr.32 din 23 mai 1999 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 15.06.99, disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_1999_h_32.pdf

Rata de participare la vot, raportată la numărul total de alegători înscriși în liste (principale și suplimentare), a fost de 57,55%.

Analiza distribuției participării pe circumscripții relevă diferențe semnificative între diverse regiuni ale țării, variind între 74,48% în Basarabeasca și 49,85% în circumscripția Bălți. Mai multe circumscripții din sud și nord (Taraclia, Ocnița, Rezina, Dubăsari) au depășit media națională, în timp ce Bălți și UTA Găgăuzia s-au situat mult sub aceasta. În ansamblu, discrepanțele de peste 24 de puncte procentuale reflectă un nivel inegal al mobilizării alegătorilor la nivel teritorial.

În ceea ce privește votul în diaspora, pe listele misiunilor diplomatice au fost înregistrați 35.077 alegători.

Alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009. Având în vedere că noul Parlament urma să aleagă Președintele Republicii Moldova, configurația politică a Parlamentului nu a permis acumularea unei majorități de 61 de voturi (din 101 deputați) ce erau necesare pentru alegerea Președintelui, în condițiile în care în urma alegerilor din 5 aprilie, patru concurenți electorali — Partidul Comuniștilor (49.48% voturi, 60 mandate), Partidul Liberal (13.13%, 15 mandate), Partidul Liberal Democrat (12.43%, 15 mandate) și Alianța “Moldova Noastră” (9.77%, 11 mandate) — au depășit pragul electoral.

În ciuda tentativei de a organiza votul, opoziția a boicotat procesul, împiedicând formarea unei majorități calificate pentru alegerea președintelui Republicii Moldova.

Astfel, conform normelor în vigoare la moment, anume art. 9 alin. (1) din Lege nr. 1234 din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova, *Este ales candidatul care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează, în termen de cel mult 3 zile, un al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea descrescătoare a numărului de voturi obținute în primul tur.*

Totodată, legea stipula: *Alegerile repetate au loc în termen de 15 zile de la ultimele alegeri ordinare în care nu a fost ales Președintele Republicii Moldova, în condițiile prezentei legi. (art. 10 alin. (1)). Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament. (art. 10 alin. (2)).*

Respectiv, s-a trecut la procedura alegerilor repetate, însă și acestea au eșuat în lipsa consensului politic. Astfel, s-a ajuns în situația prevăzută la art. 10 alin. (2), Parlamentul a fost dizolvat, iar Președintele în exercițiu a stabilit data alegerilor anticipate pentru 29 iulie 2009.

La alegerile parlamentare anticipate desfășurate în Republica Moldova la data de 29 iulie 2009, în listele electorale principale au fost incluși 2.603.158 de alegători. Pe listele suplimentare au fost înscriși 105.223 de alegători. Astfel, numărul total al persoanelor eligibile pentru vot, conform listelor existente, a fost de 2.708.381.

Au fost distribuite buletine de vot către 1.591.835 de alegători, iar numărul total al alegătorilor care au participat efectiv la vot a fost de 1.591.757. Diferența dintre buletinele distribuite și alegătorii care au votat efectiv este de 78, ceea ce indică o discrepanță minimă, nesemnificativă statistic. Din totalul voturilor exprimate, 10.240 de buletine au fost declarate nevalabile. Astfel, numărul total al voturilor valabil exprimate a fost de 1.581.517.²⁰

Rata de participare la vot, raportată la numărul total de alegători înscriși în liste (principale și suplimentare), a fost de 58,77%.

Analiza distribuției participării pe circumscripții relevă diferențe semnificative între diverse regiuni ale țării, cu o diferență de peste 20 de puncte procentuale între circumscripția cu cea mai mare rată de participare (Basarabeasca – 73,46%) și cea cu cea mai mică (Leova – 53,04%).

Moldovenii aflați peste hotare au participat la aceste alegeri într-un număr de 36 429 de persoane.

În urma alegerilor din 29 iulie, cinci concurenți electorali — Partidul Comuniștilor (44.69% voturi, 48 mandate), Partidul Liberal Democrat (16.57%, 18 mandate), Partidul Liberal (14.68%, 15 mandate), Partidul Democrat (12.54%, 13 mandate) și Alianța “Moldova Noastră” (7.35%, 7 mandate) — au depășit pragul electoral, urmînd să fie reprezentați în Parlamentul de legislatură a XVIII-a. Ceilalți 3 concurenți electorali au acumulat împreună 4.17% din voturile alegătorilor, care au fost distribuite celor cinci învingători în mod proporțional, în conformitate cu formula lui d’Hondt.²¹

Nici de această dată, nici o tabără politică nu a acumulat numărul de mandate de 61 deputați, cu votărilor cărora să fie ales președintele țării. În acest context, ar fi urmat noi alegeri parlamentare anticipate, al 3-lea scrutin electoral de acest fel, în decursul anului 2009. În aceste condiții, au fost efectuate mai multe modificări în Legea cu privire la procedura de alegere a președintelui Republicii Moldova, printre care fiind norma de la art. 10 alin. (3), potrivit căreia: În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată. Următoarea dizolvare a Parlamentului poate avea loc numai după expirarea unui an de la data ultimei dizolvări.²² Ulterior, această normă a mai fost supusă unei modificări, textul acestui alineat fiind: În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată. Următoarea dizolvare a Parlamentului va avea loc într-un termen rezonabil, după expirarea unui an de la data ultimei dizolvări.²³

Alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Noile alegeri parlamentare anticipate au fost fixate pentru data de 28 noiembrie 2010. Respectiv, la scrutinul parlamentar analizat, în listele electorale de bază au fost incluși 2.645.923 de alegători, iar pe listele suplimentare au fost înscriși 165.546 de ale-

20 Alegeri parlamentare 2001 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/results/>

21 Alegeri parlamentare 2005 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2005/results/>

22 Alegeri parlamentare 2007 <http://www.e-democracy.md/elections/local/2007/>

23 Alegeri parlamentare 2009 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/results/>

gători. La aceste alegeri, pentru prima dată nu s-a mai calculat rata de participare la vot dintr-un număr al alegătorilor incluși în listele principale la care se adaugă listele suplimentare, ce ar constitui în cazul de față numărul de 2.811.469.

În premieră, procentul oficial de participare s-a calculat prin scăderea din numărul de alegători incluși în listele electorale a 64,201 de cetățeni care au votat peste hotare și a 12,035 de studenți și elevi, care au votat în localitățile unde se află instituțiile de învățământ la care sînt înmatriculați, fiind incluși în listele electorale suplimentare, dar care au rămas și în listele electorale de bază, la locul domiciliului.²⁴

Potrivit datelor oficiale, au fost distribuite buletine de vot către 1.733.056 de alegători, iar numărul celor care au participat efectiv la vot a fost de 1.732.944 sau 63.35 la sută.²⁵ Diferența dintre buletinele distribuite și alegătorii care au votat este de doar 112. Din totalul voturilor exprimate, 11.907 buletine au fost declarate nevalabile. În consecință, numărul total al voturilor valabil exprimate a fost de 1.721.037.²⁶

În urma alegerilor din 28 noiembrie, patru concurenți electorali — Partidul Comuniștilor (39.34% voturi, 42 mandate), Partidul Liberal Democrat (29.42%, 32 mandate), Partidul Democrat (12.70%, 15 mandate) și Partidul Liberal (9.96%, 12 mandate) — au depășit pragul electoral, urmînd să fie reprezentați în Parlamentul de legislatura a XIX-a. Ceilalți 35 concurenți electorali au acumulat împreună 8.58% din voturile alegătorilor, care au fost distribuite celor patru învingători în mod egal.²⁷

În situația nou creată, din nou nici o tabără nu dispunea de numărul suficient de voturi pentru alegerea președintelui Republicii Moldova, fapt ce risca să genereze în viitor noi alegeri parlamentare anticipate. Cu toate acestea, la data de 16 martie 2012, cu votul a 3 deputați ce au părăsit fracțiunea comuniștilor, a fost ales Nicolae Timofti, în calitate de președinte al Republicii Moldova.

Alegerile locale generale din iunie 2011. Alegerile locale generale din Republica Moldova, desfășurate în iunie 2011, au reprezentat un nou exercițiu democratic pentru alegerea administrației publice locale, inclusiv primarii și consiliile raionale, municipale, orășenești și satești. Scrutinul s-a desfășurat în două etape: primul tur pe 5 iunie și turul doi pe 19 iunie, în urma cărora au fost aleși 898 de primari, 1.120 de consilieri raionali și municipali, precum și 10.630 de consilieri satești, comunali și orășenești.²⁸

24 Ibidem

25 Ibidem

26 Modificat prin - LEGE Nr. 49 din 30-10-2009 pentru modificarea Legii nr.1234-XIV din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova, Publicat : 03-11-2009 în Monitorul Oficial Nr. 159 art. 472

27 Modificat prin - LEGE Nr. 131 din 01-07-2010 pentru modificarea articolului 10 din Legea nr. 1234-XIV din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova, Publicat : 23-07-2010 în Monitorul Oficial Nr. 126-128 art. 412

28 Rezultatele alegerilor parlamentare 2010 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2010/results/>

La nivelul consiliilor raionale și municipale, în listele electorale au fost incluși 2.552.908 alegători, la care s-au adăugat 39.122 pe listele suplimentare. Dintre aceștia, 1.417.796 s-au prezentat efectiv la vot, rezultând o rată de participare de 54,70%. Numărul buletinelor declarate nevalabile a fost de 38.704, voturile valabil exprimate scăzând la indicatorul 1.379.092.

Pentru consiliile orașenești și satești, listele au inclus 2.055.018 alegători, cu încă 36.455 pe listele suplimentare. Numărul persoanelor care s-au prezentat la urne a fost de 1.145.392, ceea ce corespunde unei rate de participare de 54,76%. Buletinele declarate nevalabile au fost 34.409, iar voturile valabil exprimate 1.110.983.

În cazul alegerilor pentru funcția de primar, listele electorale au cuprins 2.677.103 alegători, plus 37.490 pe listele suplimentare. La vot s-au prezentat 1.475.495 alegători, rezultând o rată de participare de 54,35%. Numărul buletinelor nevalabile a fost cel mai redus dintre toate categoriile, respectiv 19.586, ceea ce indică o exprimare clară a opțiunilor alegătorilor. Totuși, în 513 localități, niciun candidat nu a acumulat majoritatea absolută necesară pentru victorie (50%+1), fapt care a impus organizarea turului doi pe 19 iunie.

În mod particular, în cadrul alegerilor pentru Primarul General al mun. Chișinău, rata de participare în primul tur a fost de 57,02 %, în timp ce în cadrul celui de-al doilea tur, rata de participare fiind de 59,88 %.

Alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014. Alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au reprezentat un nou exercițiu electoral pentru alegerea deputaților în Parlamentul Republicii Moldova, legislatura a XX-a. La scrutin au fost incluși în listele electorale 2.800.827 alegători, la care s-au adăugat 155.443 pe listele suplimentare, rezultând o bază largă de cetățeni eligibili pentru vot. Dintre aceștia, 1.649.489 au primit buletine de vot, iar 1.649.402 s-au prezentat efectiv la urne, ceea ce indică o rată de participare de 57,28% conform datelor oficiale comunicate de Comisia Electorală Centrală.²⁹

Calculul oficial al ratei de participare a luat în considerare ajustări specifice: au fost scăzuți 73.311 de cetățeni care au votat peste hotare și 3.750 de studenți și elevi, care au votat în localitățile în care se află instituțiile de învățământ la care sunt înmatriculați, fiind incluși atât în listele suplimentare, cât și în listele electorale de bază.³⁰

Diferența dintre numărul de buletine distribuite și alegătorii care au votat efectiv a fost de doar 87, ceea ce indică o discrepanță minimă, nesemnificativă statistic. Din totalul voturilor exprimate, 50.884 buletine au fost declarate nevalabile, iar voturile valabil exprimate au fost 1.598.518.

În urma alegerilor din 30 noiembrie, cinci concurenți electorali — Partidul Socialiștilor (20.51% voturi, 25 mandate), Partidul Liberal Democrat (20.16%, 23 man-

²⁹ Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, Aprobare prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.3951 din 6 decembrie 2010

³⁰ Rezultatele alegerilor parlamentare 2010 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2010/results/>

date), Partidul Comuniștilor (17.48%, 21 mandate), Partidul Democrat (15.80%, 19 mandate) și Partidul Liberal (9.67%, 13 mandate) — au depășit pragul electoral, urmînd să fie reprezentați în Parlamentul de legislatură a XX-a. Ceilalți 19 concurenți electorali au acumulat împreună 16.38% din voturile alegătorilor, care au fost distribuite celor cinci învingători în mod egal.³¹

Coloratura politică a Parlamentului de legislatură a XX-a, din nou a fost de o asemenea manieră, încât în perspectivă, din nou crea impas politic greu de depășit în vederea alegerii în viitor, a președintelui Republicii Moldova de către Parlament.

Alegerile locale generale din iunie 2015. Următoarele alegerile locale generale din Republica Moldova, s-au desfășurat în iunie 2015. Astfel, datele oficiale ale acestor alegeri, indică în general o rată uniformă de participare.³²

În particular, la nivelul consiliilor raionale și municipale, în listele electorale de bază au fost incluși 2.678.253 alegători, iar pe listele suplimentare încă 28.879. Din total, 1.334.904 alegători s-au prezentat efectiv la urne, ceea ce corespunde unei rate de participare de 49,32%. Numărul buletinelor de vot declarate nevalabile a fost de 47.266, iar voturile valabil exprimate s-au ridicat la 1.287.638.

Pentru consiliile orășenești și satești, listele de bază au inclus 2.198.912 alegători, suplimentate cu 21.817 pe listele suplimentare. La vot s-au prezentat 1.104.064 persoane, ceea ce reflectă o rată de participare de 49,73%. Dintre buletinele distribuite, 40.458 au fost declarate nevalabile, iar numărul voturilor valabil exprimate a constituit 1.063.606.

În cazul alegerilor pentru primari, listele electorale de bază au cuprins 2.814.262 alegători, completate de 25.258 persoane înscrise pe listele suplimentare. Numărul celor prezenți la urne a fost de 1.380.737, echivalentul unei rate de participare de 48,63%. Buletinele de vot declarate nevalabile au fost 22.434, iar voturile valabil exprimate – 1.358.303.

Pentru alegerile pentru Primarul General al municipiului Chișinău din 2015³³, participarea la vot a fost de 47,55% în turul I și de 48,68% în turul II, evidențiind o ușoară creștere a implicării cetățenilor între cele două tururi de scrutin.

Alegerile prezidențiale din 30 octombrie – 13 noiembrie 2016. După cum a fost specificat anterior, când ne-am referit la alegerile parlamentare din 2001, începînd cu acest an pînă la Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova din 04.03.2016, alegeri prezidențiale nu au avut loc, avînd în vedere faptul că președintele era ales de către Parlament. Respectiv, în urma adoptării Hotărârii sus-menționate, a fost restabilită instituția alegerii președintelui direct de către popor.

³¹ ibidem

³² Alegeri locale generale 2011 <http://www.e-democracy.md/elections/local/2011/>

³³ Hotărârea CEC nr. 3102 din 5 decembrie 2014 cu privire la participarea alegătorilor la votare în ziua de 30 noiembrie

În turul I din 30 octombrie 2016, în listele electorale de bază au fost incluși 2.812.566 de alegători, iar pe listele suplimentare au fost înscrși 117.128 de alegători. În total, 1.440.830 de cetățeni au primit buletine de vot, iar 1.440.733 s-au prezentat efectiv la urne, ceea ce reprezintă o rată de participare de 50,95% din numărul alegătorilor înscrși în listele electorale. Discrepanța dintre buletinele distribuite și numărul alegătorilor care au votat a fost minimă (97 de cazuri). Din totalul voturilor exprimate, 22.215 buletine au fost declarate nevalabile, iar 1.418.518 voturi au fost valabil exprimate.³⁴

În turul II din 13 noiembrie 2016, listele electorale de bază au cuprins 2.810.057 alegători, iar pe listele suplimentare au fost incluși 209.438 de alegători. Respectiv, 1.614.067 de alegători au primit buletine de vot, iar 1.614.023 au votat efectiv, ceea ce indică o rată de participare de 53,45%, cu aproape 2,5 puncte procentuale mai mare decât în primul tur. Diferența dintre buletinele distribuite și voturile exprimate a fost nesemnificativă (44 de cazuri). Din total, 13.349 de buletine au fost declarate nevalabile. Voturile valabil exprimate au fost în număr de 1.600.674.³⁵

Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 marchează un moment de cotitură în istoria electorală a Republicii Moldova, întrucât au fost primele desfășurate în baza unui sistem electoral mixt (paralel). Acest sistem combină două metode de alegere a deputaților: reprezentarea proporțională și votul majoritar uninominal. Concret, 50 de deputați au fost aleși pe liste de partid în cadrul unei circumscripții naționale, iar alți 51 – în circumscripții uninominale, unde candidații pot fi fie independenți, fie desemnați de partide politice.

În cadrul circumscripției naționale, alegerea deputaților s-a făcut în baza sistemului proporțional, pe liste de partid. Au fost aleși 50 de deputați, iar alegătorii au votat o listă propusă de partide politice, fără a putea selecta candidați individuali. Participarea alegătorilor a fost de 1 457 220, ceea ce reprezintă o rată de participare de 50,57%, ușor peste jumătate din alegătorii incluși în listele electorale (2 803 573). Această rată este semnificativă pentru un scrutin parlamentar și reflectă o mobilizare relativ bună a electoratului. Un aspect important de menționat este numărul relativ scăzut al buletinelor nevalabile - 40 861. Numărul total al voturilor valabil exprimate a fost de 1 416 359, reflectând o rată mare de validitate și eficiență a procesului de vot.³⁶

Alegerile în cele 51 de circumscripții uninominale s-au desfășurat pe baza votului majoritar. Fiecare alegător a avut posibilitatea să aleagă un singur candidat – fie independent, fie susținut de un partid politic.

34 Rezultatele alegerilor parlamentare 2014 <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2014/results/>

35 Hotărârea CEC nr. 3105 din 5 decembrie 2014 cu privire la numărul mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova ce revin concurenților electorali în urma alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014

36 Rezultatele alegerilor locale generale 2015 <http://www.e-democracy.md/elections/local/2015/>

În acest segment, au participat 1 441 326 de alegători, reprezentând o rată de participare de 50,14%. Deși foarte apropiată de cea din circumscripția națională, rata este ușor mai mică, sugerând o posibilă ezitare sau confuzie a alegătorilor cu privire la acest sistem mai puțin familiar.

Un semnal de alarmă îl reprezintă numărul semnificativ mai mare de buletine de vot nevalabile – 61 396 – cu aproximativ 50% mai multe decât în votul pe liste de partid. Respectiv, numărul total al voturilor valabil exprimate a fost de 1 379 930, ceea ce, deși consistent, este mai mic decât în componenta națională. Pe listele suplimentare au fost înregistrați 148 590 de alegători, puțin mai puțini decât în circumscripția națională.³⁷

Referendumul republican consultativ din 24 februarie 2019. În aceeași zi cu alegerile parlamentare, în Republica Moldova a fost organizat referendumul republican consultativ pe 24 februarie 2019 a reprezentând un moment important de consultare directă a populației cu privire la două propuneri majore de reformă parlamentară. Respectiv, prima întrebare era formulată în felul următor: *Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61?* În timp ce a doua întrebare specifica - *Sunteți pentru ca poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?*

Datele statistice privind participarea cetățenilor la referendum, stabilesc următoarele, numărul alegătorilor înscriși pe listele electorale de bază a fost de 2.803.608, iar cei incluși în listele suplimentare au fost 134.487. Dintre aceștia, un număr de 1.144.261 de alegători au participat efectiv la vot. Astfel, rata de participare la această întrebare se poate calcula raportând numărul alegătorilor prezenți la numărul total din listele de bază, rezultând 39,78%.³⁸ Din voturile valabil exprimate, care au fost în număr de 1.010.717, o proporție covârșitoare de aproximativ 73,65% s-a pronunțat în favoarea reducerii numărului deputaților, în timp ce 26,35% s-au opus.³⁹

Pentru cea de-a doua întrebare, referitoare la posibilitatea revocării deputaților care nu își îndeplinesc obligațiile, numărul alegătorilor incluși în listele electorale de bază a fost foarte apropiat, respectiv 2.804.079, iar cei în listele suplimentare au fost 133.216. La această întrebare au participat 1.143.397 alegători, ceea ce determină o rată de participare de aproximativ 39,74%, similară celei înregistrate la prima întrebare.⁴⁰ Din totalul voturilor valabil exprimate (1.010.763), o majoritate semnificativă, de circa 79,9%, s-a exprimat în favoarea instituirii drep-

37 Rezultatele alegerilor locale generale, Chișinău 2015, Chișinău <http://www.e-democracy.md/elections/chisinau/2015/>

38 Hotărârea CEC nr. 517 din 02-11-2016 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 30 octombrie 2016 și organizarea celui de-al doilea tur de scrutin

39 Hotărârea CEC nr. 571 din 18-11-2016 cu privire la totalizarea rezultatelor celui de-al doilea tur de scrutin al alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 13 noiembrie 2016

40 Hotărârea CEC cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019 nr. 2414 din 3 martie 2019

tului poporului de a revoca deputații, iar 20,1% au votat împotriva.⁴¹

Alegerile locale generale octombrie-noiembrie 2019. La alegerile locale generale din 20 octombrie 2019, pentru consiliile de nivelul II au fost incluși în listele de bază 2 671 583 de alegători, iar în listele suplimentare 15 530. La urne s-au prezentat 1 115 939 de persoane, ceea ce reprezintă o rată de participare de 41,53%. Din totalul voturilor exprimate, 40 493 de buletine au fost declarate nevalabile, iar 1 075 446 au fost validate.⁴²

Pentru consiliile administrației publice locale de nivelul I au fost înregistrați în listele de bază 2 190 907 alegători și suplimentar 12 393. La vot s-au prezentat 962 003 alegători, cu o rată de participare de 43,66%, ușor mai ridicată decât în cazul consiliilor de nivelul II. Numărul buletinelor nevalabile a fost de 37 982, iar cel al voturilor valabil exprimate de 924 021.⁴³

În cazul alegerii primarilor, în listele de bază au figurat 2 927 895 alegători, iar în cele suplimentare 17 450. La urne s-au prezentat 1 227 821 de persoane, ceea ce corespunde unei rate de participare de 41,69%. Au fost declarate nevalabile 27 549 de buletine, iar voturile valabile s-au ridicat la 1 200 272.⁴⁴

Pentru alegerea primarului general al municipiului Chișinău, rata de participare a fost mai redusă comparativ cu media națională, fiind de 36,03% în primul tur și 37,75% în al doilea tur.

Alegerile prezidențiale din 1 noiembrie și 15 noiembrie 2020. La alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020 (turul I), în listele electorale de bază au fost incluși 2 793 322 de alegători, iar pe listele suplimentare au fost înscrși 202 569 de cetățeni. La vot au participat 1 368 516 persoane, corespunzător unei rate de participare de 48,54%. Au fost distribuite 1 370 253 buletine, dintre care 19 797 au fost declarate nevalabile. Numărul voturilor valabil exprimate a constituit 1 348 719.⁴⁵

Întrucât nici un candidat nu a acumulat majoritatea din primul tur, s-au organizat turul 2 al alegerilor prezidențiale.

În turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 14 noiembrie 2020, numărul de alegători incluși în listele electorale a fost de 2.789.010, la care s-au adăugat 346.464 pe listele suplimentare, rezultând o bază totală de 3.135.474 alegători eli-

41 Hotărârea CEC nr. 2414 din 3 martie 2019 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019

42 Hotărârea CEC nr. 2421 din 3 martie 2019 cu privire la participarea cetățenilor la votare în cadrul referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019

43 Hotărârea CEC nr. 2422 din 3 martie 2019 privind totalizarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019

44 Hotărârea CEC nr. 2421 din 3 martie 2019 cu privire la participarea cetățenilor la votare în cadrul referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019

45 Hotărârea CEC nr. 2422 din 3 martie 2019 cu privire la totalizarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019

gibili pentru vot. Dintre aceștia, 1.654.276 au primit buletine de vot, iar 1.654.150 s-au prezentat efectiv la urne, diferența de 126 între buletinele distribuite și alegătorii prezenți fiind ne semnificativă. Numărul buletinelor declarate nevalabile a fost de 20.529, iar voturile valabil exprimate au fost 1.633.621.⁴⁶ În acest sens, rata de participare a fost de 58,22%.

Alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. După învestirea Maiei Sandu în funcția de președinte în noiembrie 2020, aceasta a încercat să formeze un guvern, însă nu a reușit să obțină sprijinul majorității parlamentare, dominată de Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) și Partidul Șor. În aprilie 2021, președintele Republicii Moldova a dizolvat Parlamentul, iar alegerile anticipate au fost stabilite pentru 11 iulie 2021. Noile alegeri s-au organizat prin revenirea la sistemul electoral proporțional absolut, cu o singură circumscripție națională. Alegătorii au ales între 23 de concurenți electorali – 20 de partide politice, două blocuri electorale și un candidat independent.⁴⁷

La alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, în listele electorale de bază au fost incluși 2 768 035 de alegători, la care s-au adăugat 284 568 de persoane înscrise pe listele suplimentare. La urne s-au prezentat 1 480 965 de cetățeni, ceea ce corespunde unei rate de participare de 52,30%. Numărul buletinelor declarate nevalabile a fost de 13 749, în timp ce voturile valabil exprimate au însumat 1 467 216.⁴⁸

Alegerile locale generale din noiembrie 2023. Alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023 în Republica Moldova au vizat alegerea primarilor și consilierilor locali în toate unitățile administrativ-teritoriale de nivelul I – municipii, orașe, comune și sate, și de nivelul II – raioane, inclusiv municipiile Chișinău și Bălți, cu excepția localităților din stânga Nistrului și a municipiului Bender. În cadrul scrutinului au fost aleși 895 de primari din 898 și 11.020 de consilieri locali dintr-un total de 11.058 mandate.⁴⁹

Baza juridică a organizării alegerilor, a reprezentat noul Cod Electoral (Codul Electoral nr. 325 din 08-12-2022), ce a intrat în vigoare la data de 01 ianuarie 2023.

Astfel, pentru consiliile raionale, rata de participare a fost de 41,75% sau 789.399 persoane, în timp ce pentru consiliile municipale ale Chișinăului și Bălțiului, aceasta s-a situat la 40,86%. În cazul consiliilor satești și orașenești, precum și pentru alegerea primarilor satelor și orașelor, rata de participare a fost de 41,96% sau 898.143 alegători pentru primele și 898.364 de alegători pentru ultimele.⁵⁰

Alegerile locale generale din 2023 în general, au ilustrat o rată de participare mai scăzută comparativ cu scrutinurile anterioare, indicând o tendință de diminuare a implicării electorale la nivel local.

46 Rezultatele alegerilor locale generale 2019 https://alegeri.md/w/Rezultatele_alegerilor_locale_generale_din_2019

47 Ibidem

48 Ibidem

49 Hotărârea CEC nr. 4466 din 4 noiembrie 2020 privind totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 1 noiembrie 2020

50 Hotărârea CEC nr. 4507 din 20 noiembrie 2020 privind totalizarea rezultatelor turului doi al alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 15 noiembrie 2020

Alegerile prezidențiale din octombrie-noiembrie 2024. La alegerile Președintelui Republicii Moldova din 20 octombrie 2024, în listele electorale au fost înscrși 3.023.506 alegători, dintre care 2.710.856 în listele de bază și 312.650 în listele suplimentare. Dintre aceștia, 1.564.758 alegători au primit buletine de vot, iar 1.564.495 s-au prezentat efectiv la urne, diferența dintre buletinele primite și alegătorii care au votat fiind de doar 263. Numărul buletinelor de vot declarate nevalabile a fost de 18.464, iar voturile valabil exprimate au fost 1.546.031.⁵¹ Astfel, rata de participare la scrutin, calculată raportat la totalul alegătorilor incluși în listele electorale, a fost de 51,4%.

În cadrul turului II al alegerilor prezidențiale din 3 noiembrie 2024, au fost incluși în listele electorale 3.133.687 de alegători, dintre care 2.709.867 în listele de bază și 423.820 în listele suplimentare.⁵² Dintre aceștia, 1.701.333 de alegători au primit buletine de vot, ceea ce reprezintă 54,29%, fiind înregistrată o prezență mai mare comparativ cu turul II.

Alegerile prezidențiale din 2024 au fost primele de acest fel, organizate în temeiul noului Cod Electoral al Republicii Moldova.

Referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024. În paralel cu organizarea alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024, a mai fost organizat și primul referendum republican constituțional din istoria Republicii Moldova. Referendumului a fost supus proiectul de Lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova, exprimat prin întrebarea: *Susțineți modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?*⁵³

Referendumul republican constituțional a fost organizat în baza prevederilor legale din Codul Electoral nr. 325/2022 și Avizul nr. 1 din 16 aprilie 2024 a Curții Constituționale privind proiectul de lege pentru modificarea Constituției prin referendum.

Potrivit datelor oficiale, în listele electorale de bază au fost înscrși 2.711.615 alegători, iar în listele suplimentare 309.199 persoane, totalizând 3.020.814 cetățeni eligibili pentru vot. Dintre aceștia, 1.532.264 alegători au primit buletine de vot, respectiv 1.531.392, adică 50,72% s-au prezentat efectiv la urne, diferența fiind de doar 872 de buletine, ceea ce indică o discrepanță nesemnificativă. Din totalul voturilor exprimate, 42.518 buletine au fost declarate nevalabile, iar numărul voturilor valabil exprimate a fost de 1.488.874, reflectând o corectitudine ridicată în exprimarea opțiunii cetățenilor.⁵⁴

51 Rezultatele alegerilor parlamentare 2021 https://alegeri.md/w/Alegerile_parlamentare_din_2021_%C3%AEn_Republica_Moldova

52 Hotărârea CEC nr. 5182 din 19 iulie 2021 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021

53 Rezultatele alegerilor locale generale 2023, https://alegeri.md/w/Alegeri_locale_generale_din_2023_%C3%AEn_Republica_Moldova

54 Raport CEC privind rezultatele organizării și desfășurării alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023, disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/2355_Anexa_Raport%20ALG%205%20nov%202023.pdf

Alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025. În baza datelor oficiale⁵⁵ centralizate de Comisia Electorală Centrală, se constată că la alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 au fost înscrși 2 738 735 alegători în listele electorale de bază și 342 244 alegători în listele suplimentare, ceea ce ridică numărul total al persoanelor cu drept de vot la peste 3 milioane. Dintre aceștia, 1 609 715 alegători au primit buletine de vot, iar 1 609 579 au participat efectiv la votare, ceea ce corespunde unei rate de participare de 52,21% din totalul alegătorilor înscrși. Numărul buletinelor de vot nevalabile a fost de 30 857, ceea ce reprezintă aproximativ 1,9% din totalul buletinelor emise, un indicator relativ constant față de scrutinele precedente.

Tabel nr. 1 Participarea cetățenilor la exercițiul electoral în Republica Moldova

Tipul de alegeri/scrutine	Scala temporală a periodicității alegerilor și a gradului de participare		
	Anul	Gradul de participare a cetățenilor la alegeri Anul	
		Nr. persoane	%
Prezidențiale	1991	1.988.384	83,96%
	1996	1.634.661 (turul I)/1.748.139 (turul II)	68,13% (turul I) / 71,61% (turul II)
	2016	1.440.733 (turul I)/1.614.023 (turul II)	50,95% (turul I)/ 53,45% (turul II)
	2020	1.368.516 (turul I)/1.654.150 (turul II)	48,54% (turul I)/ 58,22% (turul II)
	2024	1.564.495 (turul I)/1.701.333 (turul II)	51,4% (turul I) /54,29% (turul II)
Referendum	1994	Aprox. - 1,8 milioane	75%
	1999	Aprox. – 1,3 milioane	58,33%
	2019	1.144.261 (prima întrebare) / 1.143.397 (a 2-a întrebare)	39, 78% (prima întrebare) /39,74% (a 2-a întrebare)
	2024	1.531.392	50,72%
Parlamentare	1990	Aprox. - 2,4 (turul I) /1,9 milioane (turul II)	89% (turul I) / 74,06% (turul II)
	1994	1.868.493	79,31%
	1998	1.680.470	69,12%
	2001 (anticipate)	1.606.703	67,5%
	2005	1.576.079	64,85%
	2009	1.556.083	57,55%
	2009 (anticipate)	1.591.757	58,77%
	2010 (anticipate)	1.732.944	63,35%

55 Hotărârea CEC nr. 3130 din 23 octombrie 2024 cu privire la centralizarea rezultatelor votării la alegerile Președintelui Republicii Moldova din 20 octombrie 2024 și organizarea celui de-al doilea tur de scrutin

	2014	1.649.402	57,28%
	2019	1.457.220 (sist. Proportional)/ 1.441.326 (sist. Majoritar)	50,57% (sist. Proportional)/ 50,14% (sist. Majoritar)
	2021 (anticipate)	1.480.965	52,30%
	2025	1.608.518	52,21%
Locale* *alegerile la nivelul AP de nivelul II	1995	1.427.865	60,02%
	1999	1.324.469	58,45%
	2003	1.293.955	58,68%
	2007	1.206.962	52,25%
	2011	1.417.796	54,70%
	2015	1.334.904	49,32%
	2019	1.115.939	41,53%
	2023	789.399	41,75%

Din analiza datelor privind participarea la alegerile din Republica Moldova, se poate observa o tendință generală de scădere a participării electorale de-a lungul ultimelor decenii, chiar dacă unele scrutine prezintă variații minime sau perioade de relativă stabilitate. Această diminuare constantă a implicării cetățenilor are multiple cauze posibile.

La alegerile prezidențiale, participarea a scăzut de la 83,96% în 1991 la 51,4% în primul tur din 2024, tururile doi menținând valori ușor mai ridicate, dar fără a contracara trendul descendent. În cazul alegerilor parlamentare, rata de participare a coborât de la 89% în 1990 la aproximativ 52% în 2025, oscilând ușor între scrutine și fiind influențată ușor de schimbările de sistem electoral. Alegerile locale au înregistrat un declin constant de la 60,02% în 1995 la 41,75% în 2023, ceea ce indică un nivel redus de mobilizare la nivel local. În ceea ce privește referendumurile, participarea a variat semnificativ, de la 75% în 1994 la aproximativ 39,7% în 2019, urmată de o ușoară creștere la 50,72% în 2024, date ce semnalează un interes relativ scăzut pentru consultările directe ale cetățenilor.

Generalizând asupra modului în care a evoluat participarea cetățenilor la scrutine electorale atunci constatăm că la etapa Declarării independenței Republicii Moldova, fie prin inerție, după practicile anterioare, sau mai degrabă în contextul menținerii entuziasmului post-independență (1991-1996) se mai menține o rată ridicată de participare, dar care începe a fi în declin. Raportând perioada în care au fost organizate alegerile (în special cele prezidențiale și parlamentare) prin raportare la contextul social politic concluzionăm că cel din urmă (contextul) influențează rata de participare a cetățenilor la scrutine electorale.

Totuși, la general, referitor la cauzele acestei dinamici relativ negative per ansamblu, la acest nivel, pot fi remarcate următoarele. În primul rând, nivelul redus al

educației civice și lipsa conștientizării importanței votului contribuie la neimplikarea electoratului. În al doilea rând, se atestă un grad relativ scăzut de încredere în corectitudinea și transparența proceselor electorale, percepția de „vot inutil” sau frustrarea față de rezultatele politice anterioare, ce determină cetățenii să se abțină de la vot. Un alt factor important, rezidă și situația de viață concretă, care creează condiții ca cetățenii să nu reușească să participe la alegeri.

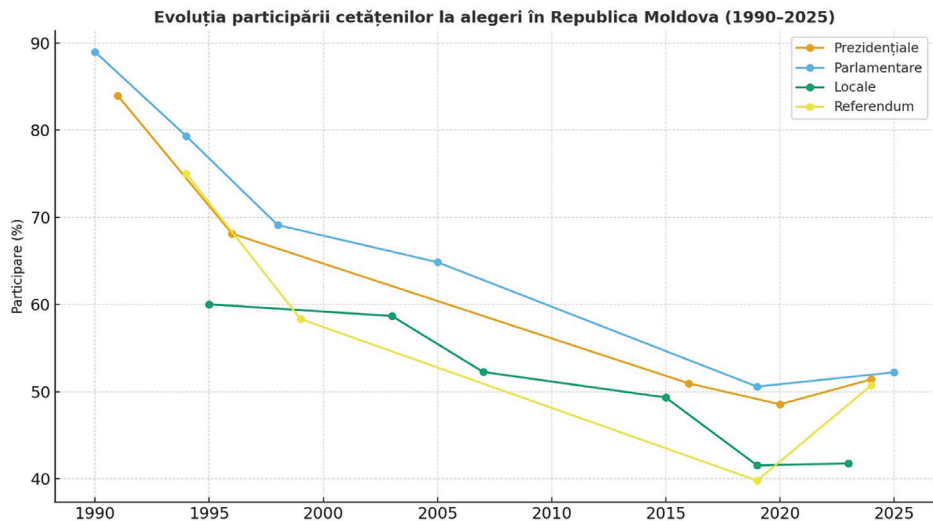

Figura nr. 1 – Evoluția participării cetățenilor la alegeri în Republica Moldova (1990-2025)

Diagrama participării electorale arată clar că din anii 90 pînă în prezent, toate tipurile de alegeri arată o scădere a participării. Dintre toate tipurile de alegeri, cele Prezidențiale rămân a fi cele mai mobilizatoare, în special în turul II. Alegerile parlamentare au pierdut din atractivitate, per ansamblu rata de participare stabilizându-se pînă la 50 % (pînă la alegerile din acest an, care au înregistrat o rată de participare ce a depășit pragul de 50 % înregistrat pînă în acest an). Cele cu cel mai mic interes sînt alegerile locale. În raport cu participarea la referendum atunci, putem concludiza că participarea cetățenilor în mare parte este dependentă de subiectele în jurul cărora sînt organizate și a contextului politic. Analiza datelor arată o fluctuație între 40%-75%.

Alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 din Republica Moldova⁵⁶ au consemnat cea mai înaltă rată de participare electorală din ultimul deceniu, marcînd o revenire semnificativă după declinul constant observat între 2014 și 2021. La scrutin au participat peste 1,6 milioane de alegători, dintre care 1,315 milioane din țară, 281 mii din diaspora și 12,3 mii din regiunea transnistreană. Analiza comparativă a scrutinelor electorale din această perioadă, relevă patru tendințe majore.

⁵⁶ A se vedea în acest sens Analiza alegerilor parlamentare realizată de IDIS Viitorul. Disponibil: <http://viitorul.org/ro/content/analiz%C4%83-alegerile-parlamentare-mobilizare-crescut%C4%83-tinerilor-din-teritoriu-absenteism-%C3%AEn>

În primul rând, se constată o creștere a mobilizării tinerilor (18–25 ani), care au atins o rată medie de participare de 58%, cu impact direct asupra distribuției mandatelor, în special în zonele rurale. În al doilea rând, diaspora a înregistrat o participare record la parlamentare (281 mii), reprezentând 17,5% din totalul voturilor, fapt ce a determinat configurarea a 17 mandate parlamentare. În al treilea rând, electoratul vârstnic (56–75 ani) a înregistrat un declin moderat (–2,5%), diminuând ponderea tradițional dominantă a acestui segment. În al patrulea rând, prezența la vot a alegătorilor din stânga Nistrului a scăzut la doar 6,6%, confirmând tendința de marginalizare a acestui grup.

Rezultatele de la ultimele alegeri evidențiază o schimbare structurală a centrului de greutate electoral: de la electoratul tradițional, vârstnic și disciplinat, către generațiile tinere și diaspora. Această mutație reflectă atât transformările sociale și politice interne, cât și rolul extins al mobilității externe în procesele democratice ale Republicii Moldova.

2. Influența sistemelor/scrutinelor electorale în raport cu rata de participare a cetățenilor la scrutinele electorale

În sistemele democratice contemporane cetățenii au dreptul la o bună guvernare, dar și la șansa de a contribui direct la treburile statului, la orice nivel. Acest fapt denotă necesitatea unei preocupări permanente și continue de asigurare a implicării cetățenilor în actul de guvernare, mai ales, pe segmentul legislativ și normativ al acestuia⁵⁷. Problematika participării active a cetățenilor la procesele electorale, denotă pe de o parte maturitatea intelectuală a unei societăți, pe de altă caracterul veritabil al democrației și încrederea oamenilor în faptul că implicarea cetățenilor în procesele decizionale sunt decisive pentru consolidarea statului de drept, progres și dezvoltare. În această perspectivă este foarte important ca să fim interesați „de asigurare a implicării cetățenilor în actul de guvernare, mai ales, pe segmentul legislativ și normativ al acestuia.”⁵⁸ Cu atât mai important acest subiect a devenit în context regional actual, în cadrul ultimelor alegeri care au fost marcate de provocări majore puse în fața statelor și a cetățenilor.

În context, prezintă interes lucrările în care este dezvoltat subiectul autorității legislative a statului, sub aspectul organizării și funcționării procesului decizional, mecanismelor de interacțiune cu alte autorități ale statului și cetățeni, precum și a principiilor fundamentale care-i guvernează procesul electoral, cum ar fi reprezentativitatea, transparența și controlul democratic. Printre lucrările importante tematicii cercetate indicăm: Dinga A. Participare publică: îndrumare pentru un trai mai bun⁵⁹, Preda O., Olteanu S. Implicarea cetățenilor – pe scurt. Ghid de

57 Deleanu, I. 2006. Instituții și proceduri constituționale – în dreptul roman și comparat. București: C.H. Beck, pag. 103-104

58 Lazăr, M., Costachi, Gh. 2022. *Inițiativa legislativă populară ca instrument al democrației participative*. În: *Legea și Viața*, nr. 2, pag. 15.

59 Dinga, A. 2014. *Participare publică: îndrumare pentru un trai mai bun*. Iași: Asociația Mai Bine;

participare publică pentru autoritățile publice locale⁶⁰, Pînzaru T. Participarea cetățenească: esență, beneficii, costuri („Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept”⁶¹, Scripnic V., Pînzaru T. Participarea civico-politică și responsabilizarea socială pentru o guvernare democratică. Cetățenia activă în perspectiva integrării europene⁶² etc.

O întrebare importantă care ne preocupă în cercetarea de față este dacă sistemele sau scrutinele electorale influențează gradul de participare electorală. La prima vedere, ar exista date empirice, care ar sugera că tipul de scrutin aplicat într-un stat la anumite alegeri, (de regulă parlamentare) ar avea un impact semnificativ asupra deciziei cetățenilor de a se prezenta la urnele de vot. Cu privire la studiile în cauză, urmează să ne referim în cele ce urmează.

În linii generale, sistemele electorale pot fi clasificate, în două mari categorii: sistemele electorale majoritare (precum scrutinul uninominal într-un singur tur sau două tururi) și sistemele electorale proporționale (cum ar fi reprezentarea proporțională pe liste de partid).

Dacă e să caracterizăm aceste sisteme electorale, putem specifica faptul că scrutinul electoral majoritar poate utiliza cele trei tipuri de majorități: majoritatea simplă - mai mult ca ceilalți; majoritatea absolută - 50% +1 vot și majoritatea calificativă - un anumit număr de voturi stabilit, de regulă, mai mare ca majoritatea absolută, dar uneori poate fi și mai mic. Scrutinul majoritar se poate utiliza în circumscripții uninominale și în cele plurinominale.⁶³

Mecanismul reprezentării proporționale presupune un scrutin de listă, fiecare partid stabilind în acest scop numele candidaților care vor figura pe listele înaintate după procedura prevăzută de legislația electorală. Repartizarea mandatelor în Parlament are loc în urma unor calcule complicate, stabilite deseori, în mod diferit, în funcție de sistemul constituțional sau momentul istoric.⁶⁴

De-asemena există și un al treilea tip - sistemul mixt, care combină elemente din ambele sisteme electorale. Cea mai cunoscută modalitate de asemenea scrutin este sistemul german al votului dublu. Acest tip de sistem se caracterizează prin aceea că fiecare alegător dispune de două buletine de vot. Cu primul el desemnează, prin scrutin majoritar uninominal, un deputat care reprezintă circumscripția

60 Preda O., Olteanu S. 2008. *Implicarea cetățenilor – pe scurt. Ghid de participare publică pentru autoritățile publice locale*. București: CeRe – Centrul de Resurse pentru participare publică;

61 Pînzaru, T. 2011. *Participarea cetățenească: esență, beneficii, costuri*. În: „Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept”, materialele conferinței științifice internaționale (3 mai 2011, mun. Chișinău).

62 Scripnic, V., Pînzaru, T. 2011. *Participarea civico-politică și responsabilizarea socială pentru o guvernare democratică. Cetățenia activă în perspectiva integrării europene*. În: „Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept”, conferință științifică internațională (3 mai 2011, mun. Chișinău).

63 Constantin Solomon, 2005. *Sisteme Electorale*, în: *Republica Moldova pe calea modernizării. Studii enciclopedic*, pag. 88

64 Ion Guceac, 2005. *Dreptul Electoral*. Chișinău: Tipografia Centrală, pag. 234

sa, iar cu al doilea buletin el se pronunță pentru o listă de partid, prin sistemul reprezentării proporționale.⁶⁵

În continuare, se va realiza analiza surselor doctrinare, pentru a reliefa acele concluzii cu referire la subiectul de față, care au fost formulate și care au relevanță pentru acest conținut.

Autorii André Blais și R. Kenneth Carty în studiul - „Oferă reprezentarea proporțională o participare mai mare la vot?”⁶⁶, analizează 509 alegeri naționale din 20 de democrații occidentale și constată că sistemele electorale proporționale înregistrează rate mai mari ale participării la vot, iar această diferență nu poate fi atribuită altor variabile explicative. Cercetătorii în cauză argumentează că sistemul proporțional reduce discrepanța dintre voturi și mandate, stimulează competiția electorală chiar și în circumscripții fără miză ridicată și diversifică opțiunile politice printr-un număr mai mare de partide.

Prin intermediul rezultatelor din cadrul analizei efectuate, autorii sugerează că efectul pozitiv al sistemului proporțional asupra participării nu se reduce doar la factori intermediari (disproporționalitate, numărul partidelor, nivelul competiției), ci are un impact direct și semnificativ. În viziunea autorilor, alegătorii percep votul ca fiind mai „valoros” în cadrul sistemului proporțional, ceea ce sporește mobilizarea lor electorală.

Această perspectivă este susținută și de alți cercetători, precum Arend Lijphart, care, în lucrarea sa „Patterns of Democracy”, afirmă că sistemele electorale proporționale sunt asociate, în mod constant, cu o participare electorală mai ridicată. Lijphart argumentează că acest tip de sistem încurajează incluziunea politică și reflectarea mai fidelă a preferințelor alegătorilor, ceea ce determină o percepție crescută asupra relevanței și eficienței votului exprimat. În același timp, potrivit datelor analizate de Lijphart, în democrațiile consolidate, sistemele electorale proporționale tind să aibă o rată de participare medie cu 7,3-7,5 puncte procentuale mai mare⁶⁷ decât cele majoritare sau mixte.

Un punct de vedere similar exprimă și autoarea americană Pippa Norris. Potrivit acesteia⁶⁸, în sistemele electorale majoritare, susținătorii partidelor mici sau marginale, ale căror baze de sprijin sunt răspândite teritorial, dar numeric reduse, pot percepe că votul lor nu are capacitatea de a influența rezultatul în circumscripția respectivă și, cu atât mai puțin, componența generală a guvernului sau direcțiile

65 Andrei Racu, 2012. *Noțiunea și diversitatea sistemelor electorale*, În: *Revista Națională de Drept*. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, nr. 8, pag. 64

66 André Blais și R. Kenneth Carty (1990). *Does proportional representation foster voter turnout?* European Journal of Political Research, 18(2), 167–181, disponibil: https://www.researchgate.net/publication/316674290_Does_proportional_representation_foster_voter_turnout

67 Lijphart, A., 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, CT: Yale University Press, pag. 286, disponibil: <http://digamo.free.fr/lijphart99.pdf>

68 Norris, P., 2004. *Electoral engineering: Voting rules and political behavior*. Cambridge University Press, pag. 155-156, disponibil: <https://olemiss.edu/courses/pol628/norris04.pdf>

majore ale politicii publice. Argumentul voturilor „pierdute” devine cu atât mai pregnant în circumscripțiile considerate sigure, unde candidatul ori partidul aflat la putere are șanse infime de a fi învins. Prin contrast, sistemele proporționale, caracterizate prin praguri electorale scăzute și circumscripții de dimensiuni mari, creează condiții mai favorabile pentru accesul partidelor mici în legislativ, chiar și atunci când acestea obțin o cotă relativ modestă de voturi dispersate. În consecință, acest fapt întărește motivația electoratului de a se prezenta la urne. Dat fiind că în sistemele proporționale se înregistrează un număr mai mic de voturi „pierdute”, se apreciază că acestea stimulează, în mod obișnuit, o participare electorală mai ridicată decât sistemele majoritare.

Cercetările existente conturează formele, principiile și factorii care influențează eficiența participării cetățenilor, oferind perspective valoroase asupra modului în care societatea poate contribui activ la procesul decizional într-un sistem de guvernare democratic. În această perspectivă oricare formă de participare a cetățenilor (la prezidențiale, parlamentare, locale, ori referendum) se înscriu în forme de exercitare nu doar a dreptului de vot, dar și o modalitate fundamentală de exercitare a suveranității, în special atunci când ne referim la referendum, dat fiind faptul că acesta oferă o perspectivă clară asupra principiului participării cetățenești.⁶⁹

Democrația înseamnă alegeri libere și corecte, dar și un mediu politic în care cetățenii participă în mod activ în procesul de luare a deciziilor. Democrația este sistemul de guvernământ în cadrul căruia puterea aparține cetățenilor, iar aceștia au dreptul și responsabilitatea de a influența direcția și funcționarea societății în care trăiesc.⁷⁰

Având în vedere aceste repere teoretice, dar și faptul că în cazul Republicii Moldova, am arătat care a fost rata de participare pentru toate categoriile de alegeri și pentru referendumurile republicane, putem prin raportare la contextul analizei subiectului impactului sistemelor electorale, să punctăm concluziile formulate la acel nivel, anume cu referire la alegerile parlamentare.

Alegerile parlamentare din 1990, desfășurate pe baza sistemului majoritar în circumscripții uninominale, rata de participare a atins cote foarte ridicate (89% în primul tur și 74,06% în turul doi). Această mobilizare se explică atât prin caracterul democratizării alegerilor, ce reprezenta un element inovativ pentru acea perioadă, cât și prin așteptările masive de schimbare ale cetățenilor, contrastând cu participarea formală anterioară de 98–100% din perioada regimului comunist.

Alegerile parlamentare proporționale din anii 1994–2014, participarea electorală a oscilat între de la 79% la 57%, fiind astfel, schițat un trend descendent vizi-

69 Cuculescu, A. 2017. *Referendumul – modalitate directă de exercitare a suveranității naționale*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 3-4(39-40), p. 183-191; Midrigan, P., Bordian, M. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr. 8(138), p. 112-121; Vaculovschi, Gh. 2019. *Referendumul republican ca exercițiu de legiferare. aspecte tehnico-juridice*. În: Revista științifică internațională „Supremația Dreptului”, nr. 4, p. 76-80.

70 Dinga, A. 2014. *Participare publică: îndrumare pentru un trai mai bun*. Iași: Asociația Mai Bine, pag. 4

bil începând cu anii 2000. Aceasta sugerează că, în pofida unor anumite avantaje teoretice ale sistemului electoral proporțional, mobilizarea alegătorilor nu a fost automat mai ridicată, fiind influențată în mare măsură de contextele politice și de nivelul de încredere a cetățenilor față de procesele electorale. Ulterior, în cadrul alegerilor parlamentare din 2019, ce s-au desfășurat pe baza sistemului electoral mixt, nu s-a atestat o creștere a participării, rata de participare electorală fiind de 50,14- 50,57%.

Ulterior, după ce s-a revenit la sistemul electoral proporțional, în cadrul alegerilor parlamentare din 2021, s-a înregistrat iarăși o rată de participare modestă, anume de 52,30 % (ușor mai ridicată comparativ cu alegerile parlamentare precedente).

Analiza datelor empirice a participării la alegerile parlamentare din Republica Moldova demonstrează că schimbările sistemului electoral nu au avut un impact decisiv asupra nivelului de mobilizare a alegătorilor. Prin urmare, în termeni de experiență a Republicii Moldova, atestăm că nivelul de participare la alegerile parlamentare este determinat mai degrabă de factori contextuali, așa precum: încrederea cetățenilor în instituții, gradul de competiție politică, polarizarea socială și percepția eficienței votului, decât de tipul de sistem electoral utilizat.

În fine, putem afirma că în general analiza comparativă a sistemelor electorale demonstrează că ar exista o corelație importantă între tipul de sistem electoral și nivelul de participare la vot. Sistemele electorale proporționale, prin asigurarea unei reprezentări mai echitabile și prin reducerea ponderii voturilor „pierdute”, este menit în general să favorizeze o implicare mai largă a cetățenilor, ceea ce are implicații practice importante pentru reformele orientate spre consolidarea democrației participative și creșterea legitimității politice.

Totuși, cazul Republicii Moldova arată că efectele pozitive teoretice ale sistemului proporțional nu condiționează automat o creștere a participării electorale. Astfel, evoluția participării la alegerile parlamentare, de la mobilizarea excepțională din 1990 la nivelurile relativ scăzute din ultimele trei decenii, confirmă faptul că factorii contextuali (încrederea în instituții, gradul de competitivitate politică, polarizarea societății și percepția relevanței votului) joacă un rol decisiv.

În consecință, sistemul electoral proporțional pentru alegerile parlamentare, poate crea premise structurale pentru o participare mai largă, însă mobilizarea efectivă depinde de interacțiunea dintre designul instituțional și contextul politic și social concret.

3. Absenteismul electoral în Republica Moldova: studiu de caz

Cadrul teoretico-metodologic al cercetării a urmărit ca să ofere o perspectivă pragmatică asupra problematicei absenteismului, astfel încât să se poate clarifica asupra factorilor ce contribuie la creșterea absenteismului electoral, ori viceversa consolidează cetățenii și determină activismul acestora. Astfel, pentru o mai mare relevanță au fost conjugate metode general-științifice, precum metoda analizei logice,

care a contribuit la structurarea conceptuală a cercetării și structurarea premiselor într-un raționament clar și concis; metoda istorică, care a contribuit la prezentarea consecutivă a modalității în care au evoluat scrutinile în perioada modernă a Republicii Moldova și a gradului de participare, astfel încât să ne ofere o imagine clară asupra evoluțiilor ori poate involuțiilor cu privire la participarea cetățenilor la ascrutine; dar și metode cantitative și calitative, ce ne-au oferit posibilitatea acumulării datelor factologice și prelucrarea acestora astfel încât să avem claritate cu privire la percepții, viziuni și eventual soluții cu privire la absenteism.

Prin urmare a fost elaborat un chestionar (Anexa 1.Chestionarul) structurat astfel încât să ne ofere date necesare înțelegerii fenomenului prin blocuri de întrebări ce se refereau la înțelegerea mai exactă a dimensiunii și cauzelor absenteismului electoral în Republica Moldova, am realizat un sondaj de opinie utilizând platforma Google Forms, intitulat „Participarea cetățenilor la procesele electorale în Republica Moldova”. Chestionarul a fost completat de 127 de respondenți, cuprinzând persoane din diferite categorii de vârstă, sex și medii de trai. Deși eșantionul nu este reprezentativ la nivel național, rezultatele oferă indicii valoroase asupra percepțiilor și motivațiilor cetățenilor în raport cu procesul electoral.

3.1 Componenta inițială s-a referit la profilul respondenților. Analiza distribuției pe vârste arată o concentrare semnificativă a respondenților în grupa 18–24 de ani, care reprezintă 64,6% din total (82 de persoane). Această pondere ridicată confirmă interesul tinerilor pentru sondaje de opinie privind procesul electoral. Urmează categoria 25–34 de ani, cu 14,2% (18 respondenți), ceea ce reflectă o implicare moderată în sondaj a adulților tineri. Ulterior, grupele 35–44 ani și 45–54 ani sunt reprezentate prin 10,2% (13 persoane) și respectiv 7,9% (10 persoane), în timp ce categoriile de vârstă mai înaintată sunt slab reprezentate: 55–64 ani – 2,4% (3 persoane) și 65+ ani – 0,8% (1 persoană).

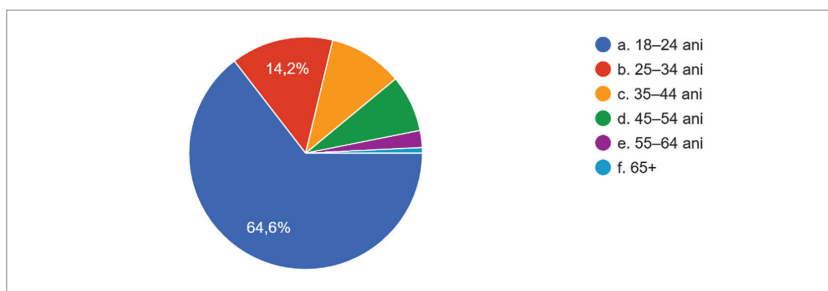

Figura nr. 2 – Vârsta respondenților. Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

Din punct de vedere al genului, majoritatea respondenților s-au identificat ca fiind de genul feminin, în timp ce proporția celor de sex masculin este mai redusă. În ceea ce privește mediul de trai, ponderea cea mai mare revine respondenților din mediul urban, ceea ce confirmă accesibilitatea sporită a instrumentelor digi-

tale în zonele urbane și, implicit, o mai bună disponibilitate pentru participarea la sondaje online.

Din perspectiva gradului de dizabilitate, doar 2 respondenți au indicat că ar îndeplini condițiile pentru a se încadra în categoria persoanelor cu grad de dizabilitate.

3.2 Atitudinile persoanelor față de procesul electoral. Cel deal doilea bloc de întrebări a urmărit să ne ofere claritate cu privire la atitudinile persoanelor față de procesul electoral în general. La nivelul compartimentului nr. 2 din sondaj, ce vizează aspecte de cultură electorală generală, la prima întrebare de la acest nivel, care suna în felul următor - „Prin intermediul votului cetățenilor, poate fi asigurată guvernarea eficientă a țării?” - 69,3% (88 respondenți) consideră că votul cetățenilor asigură guvernarea eficientă, 18,1% (23 respondenți) au răspuns mai rezervat, indicând opțiunea „Poate”, alți 11,8% (15 respondenți) consideră că votul nu garantează o guvernare eficientă, în timp ce ultimii - 0,8% (1 respondent) nu are o opinie clară.

Întrebați dacă participarea la alegeri reprezintă un drept, 94,5% (120 respondenți) au răspuns afirmativ, doar 4,7% (6 respondenți) considerând contrariul.

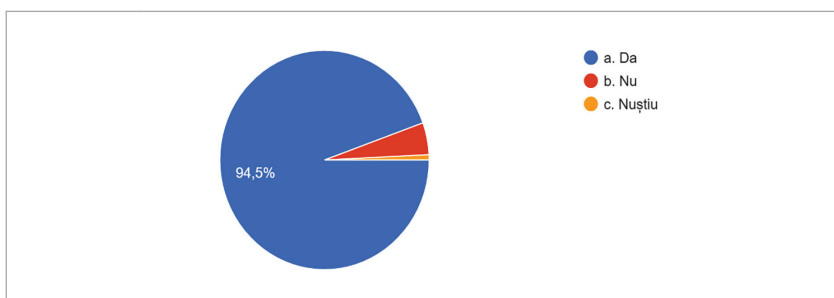

Figura nr. 3 – În opinia Dvs. participarea la alegeri a cetățenilor este un drept?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

De asemenea, 61,4% (78 respondenți) văd participarea la vot și ca pe o obligație civică, în timp ce alți 36,2% (46 respondenți) resping această idee.

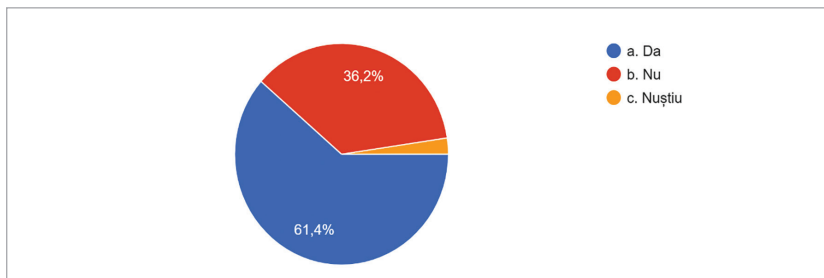

Figura nr. 4 – În opinia Dvs. participarea la alegeri a cetățenilor este o obligație?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

În legătură cu existența altor factori care ar putea influența rezultatele alegerilor decât votul cetățenilor, o majoritate covârșitoare a respondenților, 70,1 % (89 de persoane), a afirmat că există astfel de factori externi. Doar 18,1% (23) dintre participanți sunt de părere că votul este singurul element decisiv, în timp ce 11,8% (15 respondenți) au declarat că nu știu. Aceste date, ar sublinia o suspiciune generalizată în rândul populației cu privire la integritatea și transparența procesului electoral. Percepția conform căreia elemente precum fraudă, manipularea mediatică sau finanțarea ilicită pot denatura rezultatele, subminează legitimitatea instituțiilor și a rezultatelor votului, sunt dominante în opinia publică.

În continuare, conexiunea dintre activismul electoral și maturitatea intelectuală este percepută în mod diferit. Astfel, 50,6% (64) dintre respondenți au răspuns „Da, cu siguranță”, în timp ce 37,8% (48 de participanți) au optat pentru răspunsul „Probabil da”. Alți 4,7 % (6 respondenți) au răspuns „Probabil nu”, în timp ce un număr de 5 persoane (3,9%) au ales opțiunea „Nu, cu siguranță”. Doar 3,1% (4 respondenți) au răspuns că nu cunosc. Această divizare a opiniilor sugerează că mulți cetățeni fac o distincție clară între a vota din convingeri critice și a vota din simț al datoriei. O participare la vot poate fi motivată de factori emoționali sau de presiunea socială, fără a reflecta neapărat o gândire critică aprofundată.

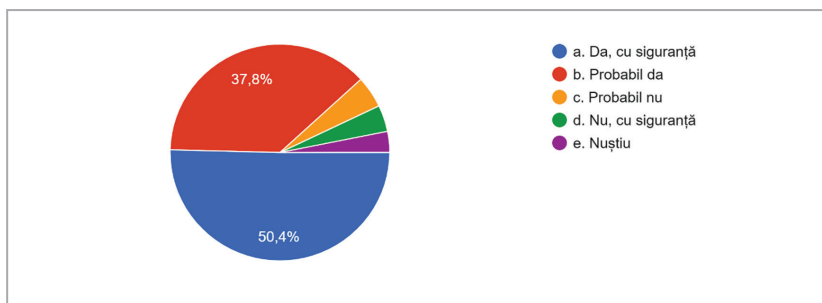

Figura nr. 5 – Activismul electoral al cetățenilor ar putea fi apreciat ca un indicator al gradului de maturitate intelectuală? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

În paralel cu aceasta, și la întrebarea potrivit căreia activismul electoral ar putea fi considerat un indicator al gradului de responsabilitate civică răspunsurile au fost împărțite, totuși cu o pondere mai mare de 64,6 % (82 de persoane) a celor care consideră că la sigur activismul electoral ar reprezenta un indicator al gradului de responsabilitate civică. Alte 29,1 % au răspuns prin „Probabil da”, fapt ce ridică procentajul general a celor care se expun favorabil întrebării date, la circa 95 %. Un număr mai mic de 2,4 % (3 persoane) au răspuns „Probabil nu”, în timp ce alți 2,4 % (3 persoane) au răspuns categoric nu. Doar 2 respondenți nu au adoptat nici o poziție la întrebarea respectivă. Astfel, aceste cifre arată că pentru majoritatea cetățenilor, votul este mai mult decât un simplu drept, este o datorie fundamentală care reflectă un simț al responsabilității față de societate.

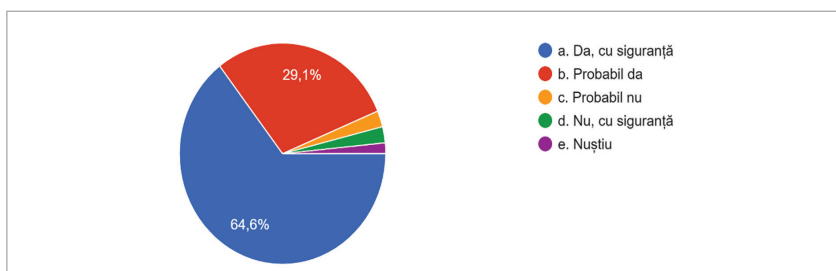

Figura nr. 6 – Activismul electoral al cetățenilor ar putea fi apreciat ca un indicator al gradului de responsabilitate civică? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

În legătură cu analiza răspunsurilor libere la întrebarea „Expuneți-vă opinia personală cu privire la gradul de cultură electorală a cetățenilor din Republica Moldova”, putem evidenția că acestea dezvăluie o perspectivă complexă și, pe alocuri, critică cu privire la subiect. În acest sens, opiniile formulate de respondenți, deși variate, se coagulează în jurul câtorva teme centrale, care conturează o imagine a unui proces democratic încă în plină evoluție. În esență, majoritatea respondenților consideră că nivelul de cultură electorală este modest, dar în continuă dezvoltare.

Pentru a tranzita de la subiecte generale spre abordări particulare sau chiar individuale următoarele subiecte se refereau la Participarea efectivă la scrutine. În continuare, respondenții și-au particularizat opiniile cu referire la aspecte concrete ce vizează comportamentul electoral și atitudinea civică generală față de alegeri.

Întrebați dacă au participat la ultimele alegeri, cei mai mulți (83,5% sau 106) respondenți au răspuns afirmativ, ceea ce indică o implicare activă a persoanelor respective în cadrul alegerilor. Totuși, există și persoane care au declarat că nu au participat, în număr de 16,5 % din numărul total.

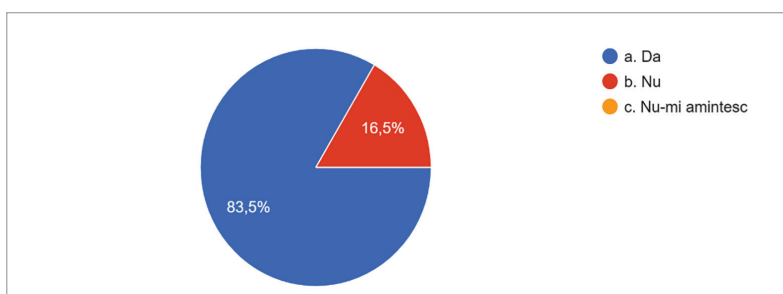

Figura nr. 7 – Ați participat la ultimele alegeri (oricare din ele)? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

Având ca reper poziția celor care au indicat că au participat la alegeri, sondajul continuă cu o întrebare de concretizare. În acest sens, persoanele care au partici-

pat în general la alegeri, au fost îndemnate să răspundă la care anume fel de exercițiu electoral au luat parte. În acest sens, alegerile prezidențiale au fost selectate de cei mai mulți respondenți (91 de persoane), drept categoria de alegeri la care cetățenii au participat. În schimb, la polul opus se poziționează alegerile locale, la care au luat parte doar 54 respondenți.

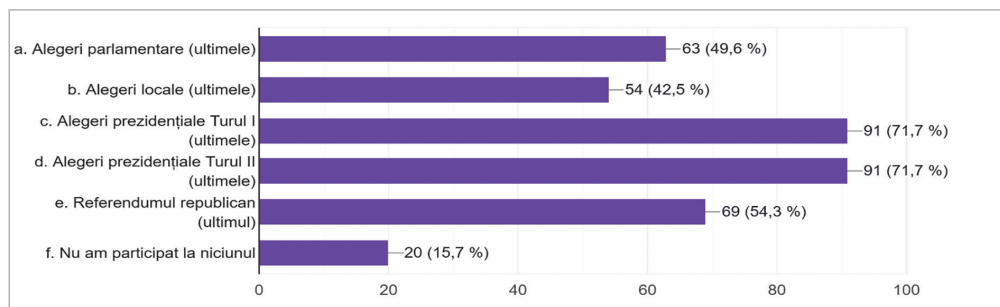

Figura nr. 8 – La care dintre următoarele alegeri ați participat? (bifați tot ce se aplică).

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

Ulterior, la întrebarea – „Sunteți hotărât(ă) să votați la următoarele alegeri (parlamentare)?” – majoritatea respondenților, respectiv în număr de 104 persoane (81,9 %), au răspuns afirmativ – „Da, cu siguranță”. Alte 17 (13,4%) persoane, sunt mai mult înclinate spre a participa, în timp ce 4 persoane sunt indecise. Doar 2 persoane au răspuns negativ, 1 din care fiind mai mult înclinată să nu participe, în timp ce alta cu siguranță nu va participa.

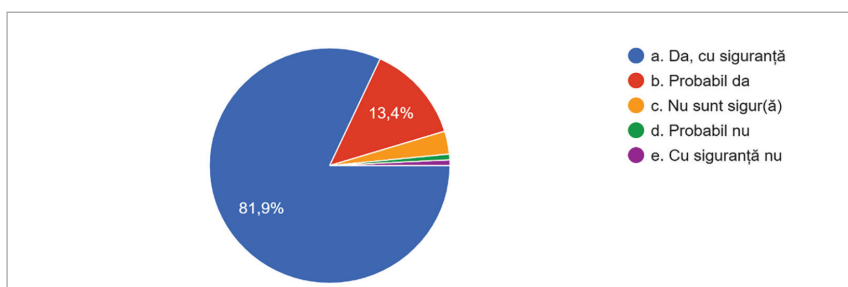

Figura nr. 9 – Sunteți hotărât(ă) să votați la următoarele alegeri (parlamentare)?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

3.3 Motivația participării electorale

O componentă importantă a întrebărilor expuse în sondajul sociologic, o constituie motivația generală de participare sau de neparticipare la alegeri. Astfel, în rândul respondenților care au declarat că nu au participat la alegeri, cei mai mulți respondenți (17 persoane) au ales opțiunea „Alt motiv” pentru a motiva neparticiparea la alegeri. Alte 3 persoane au indicat că nu au fost în țară. La fel, un număr

de 3 respondenți, au motivat absența de la vot prin intermediul unor dificultăți, precum lipsa de timp sau dificultăți logistice. În același timp, 2 persoane au declarat că nu participă la alegeri din cauza lipsei de încredere în candidați și partide politice. Câte o persoană, a declarat că nu a participat la alegeri din cauza lipsei de interes și corespunzător pentru faptul că i-au lipsit actele de identitate valabile. În ceea ce privește opțiunea „Lipsa de încredere în corectitudinea proceselor democratice, în perspectiva acestei opțiuni nu s-a expus nici un respondent.

O întrebare importantă care se înscrie în tabloul motivației de participare la alegeri, vizează în general condițiile care ar motiva cetățenii să participe mai activ la alegeri. Respectiv, majoritatea opțiunilor (94) au fost exprimate pentru varianta de răspuns – „Siguranța că votul meu contează”. A 2-a poziție, a fost ocupată de varianta de răspuns – „Candidați mai competenți și integri”, cu 67 de opțiuni. Ulterior, 61 de opțiuni au fost expuse și pentru varianta de răspuns: „Încrederea în buna intenție a candidaților/partidelor. Pe de altă parte, doar o singură persoană nu are nevoie de nici un motiv pentru a participa la alegeri.

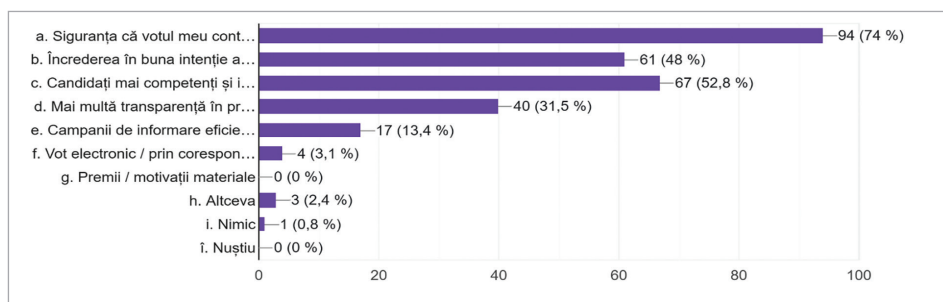

Figura nr. 10 – Ce v-ar motiva să participați mai des la alegeri? (selectați până la 3 răspunsuri) Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

Un alt aspect ce vizează motivația de a participa la alegeri vizează și întrebarea – „Ați vota mai des dacă procesul ar fi mai accesibil (online, prin poștă, mobil etc.)?”. La această întrebare, 56,7 % din respondenți au răspuns afirmativ, alte 26,8% sunt de părere că probabil ar participa mai des în aceste condiții, iar un număr de 16,5% afirmă că nu vor fi influențați în decizia de a participa la alegeri de aceste facilități.

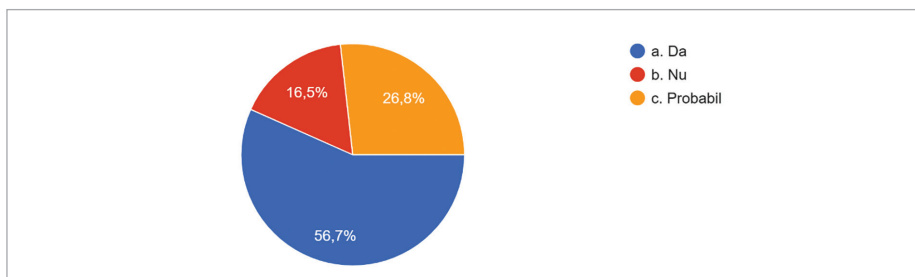

Figura nr. 11 – Ați vota mai des dacă procesul ar fi mai accesibil (online, prin poștă, mobil etc.)? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

O altă întrebare importantă privind o eventuală convingere a respondenților de a participa la vot, sună în felul următor – „Cât de mult vă influențează familia, prietenii sau cunoscuții în decizia de a vota?”. Respectiv, cei mai mulți, 46,5 % au răspuns că sunt puțin influențați în decizia de a vota. Alte 29,1 % în genere au spus că nu sunt deloc influențați de nimeni în decizia de a participa la alegeri. În schimb, un număr de 21,3 % consideră că în această decizie sunt influențați destul de mult. Și doar un număr de 3,1 %, au răspuns că sunt influențați foarte mult.

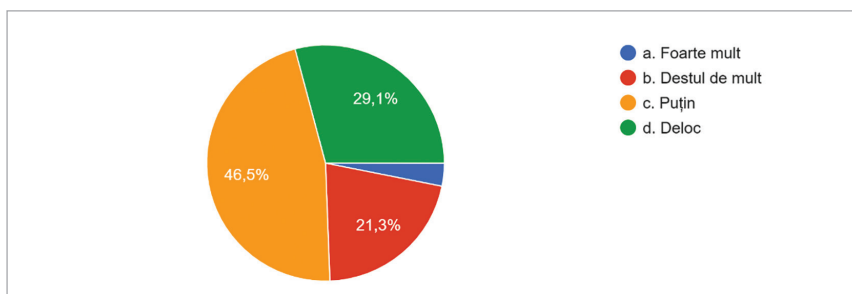

Figura nr. 12 – Cât de mult vă influențează familia, prietenii sau cunoscuții în decizia de a vota? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

La întrebarea, „Dacă ați avea siguranța că votul Dvs. contribui la prosperitatea fiecărui cetățean și a țării ați fi dispus să participați de fiecare dată la scrutinele electorale?”, majoritatea respondenților, în număr de 104 persoane (81,9%) au răspuns afirmativ. Alte 13,4 % au răspuns prin „Poate”. Doar 2 persoane (1,6%) au afirmat că nu vor participa. Numărul celor indeciși s-a ridicat la 4,1%.

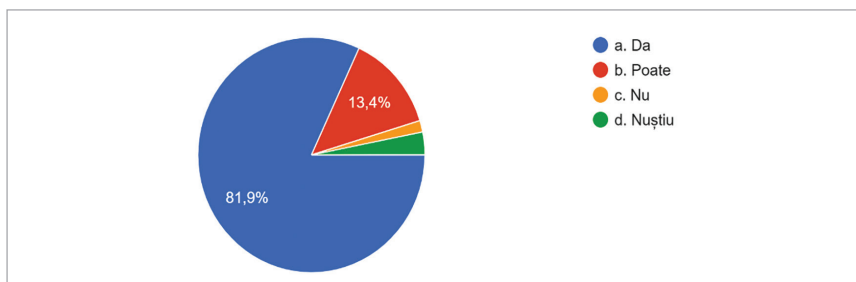

Figura nr. 13 – Dacă ați avea siguranța că votul Dvs. ar contribui la prosperitatea fiecărui cetățean și al țării ați fi dispus să participați de fiecare dată la scrutinele electorale? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

O problemă care este discutată la nivel de societate și care s-a considerat necesară în context este cea care se referă la Încrederea în procesele electorale. Blocul de întrebări ce vizează încrederea respondenților în privința proceselor electorale cuprins întrebările 9, 18 și 19, vizând încrederea generală în procesele electorale, precum și nivelul de încredere în instituțiile care le organizează.

La întrebarea generală privind încrederea în corectitudinea proceselor electorale, răspunsurile sunt împărțite: 44,9% (57 respondenți) declară că au „puțină” încredere, 43,3% (55 respondenți) „multă”, iar doar 8,7% (11 respondenți) afirmă că au „foarte multă” încredere. Un procent redus (3,1%) declară că nu au deloc încredere.

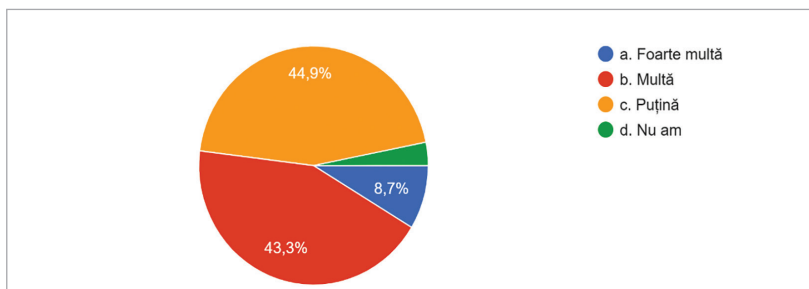

Figura nr. 14 – Cât de multă încredere aveți în corectitudinea proceselor electorale?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

Analiza datelor sondajului relevă faptul că încrederea cetățenilor în instituțiile responsabile de organizarea alegerilor, precum Comisia Electorală Centrală și autoritățile aferente, este relativ scăzută și fragmentată. Doar 40,2% dintre respondenți declară că au încredere deplină în aceste instituții, în timp ce aproape jumătate (49,6%) manifestă o încredere parțială, ceea ce reflectă existența unor rezerve sau a unei percepții ambivalente față de corectitudinea și transparența proceselor electorale. În același timp, 6,3% dintre respondenți afirmă că nu au deloc încredere, iar 3,9% nu au o opinie clară în acest sens.

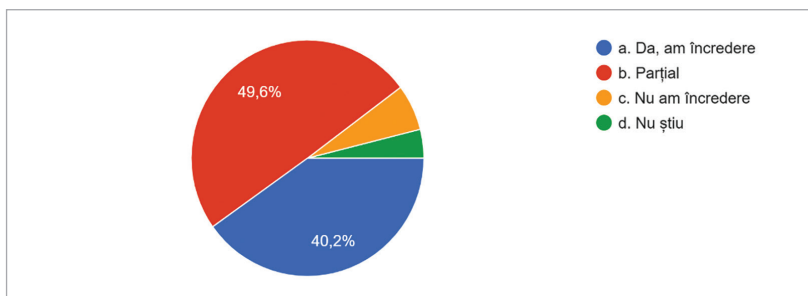

Figura nr. 15 – Aveți încredere în instituțiile care organizează alegerile(CEC, autorități electorale)? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

La întrebarea cât de multă încredere au cetățenii în instituțiile care organizează alegerile, un număr de 11% (14 persoane) au răspuns că au „Foarte multă încredere”. Totuși, majoritatea respondenților au preferat răspunsul „Multă încredere”, în număr de 65 de persoane (51,2%). Alte 26 %, sau 33 de persoane, au puțină încredere, în timp ce 6 persoane (4,7%) au declarat că nu au încredere deloc. Rata procentuală a celor indeciși fiind de 7,1 %.

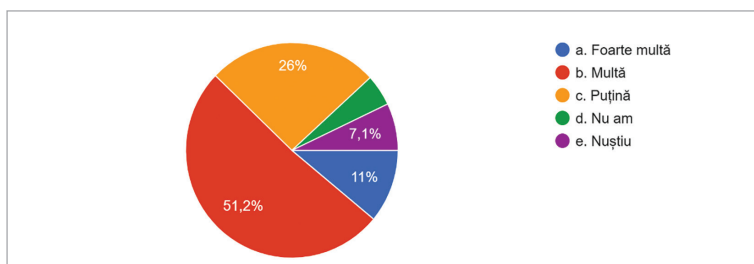

Figura nr. 16 – Cât de multă încredere aveți în instituțiile care organizează alegerile?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj

În baza acestor date observăm că, deși majoritatea populației agreează legitimitatea instituțiilor electorale, totuși există un anumit nivel de scepticism care poate alimenta absenteismul electoral.

Un alt subiect asupra căruia este important să avem claritate este cel al Percepțiilor asupra responsabilității civice și condițiilor de exercitare a dreptului de vot. La nivelul acestui bloc de întrebări, putem surprinde modul în care cetățenii percep responsabilitatea civică de a participa la vot și de a-i încuraja și pe alții să facă acest lucru, în raport cu dificultățile întâmpinate în ziua alegerilor și cu dezbaterile privind introducerea votului obligatoriu în Republica Moldova. Datele obținute evidențiază atât disponibilitatea de implicare activă, cât și barierele practice și normative care pot influența gradul de participare electorală.

Întrebarea „Considerați că votul ar trebui să fie obligatoriu în Republica Moldova?” a fost inclusă în chestionar pentru a explora disponibilitatea cetățenilor de a susține o eventuală reglementare care să transforme participarea electorală dintr-un drept într-o obligație legală. Astfel, majoritatea respondenților, adică într-un număr de 88 de persoane sau 69,3%, s-au declarat în favoarea introducerii votului obligatoriu. Pe de altă parte, 33 de respondenți sau 24,4% dintre respondenți s-au opus ideii votului obligatoriu. Un număr redus, 6,3% dintre respondenți, au declarat că nu știu sau nu s-au gândit la acest aspect.

Pe cale de consecință, rezultatele de la această întrebare, indică o susținere semnificativă pentru instituirea votului obligatoriu în Republica Moldova, ceea ce sugerează o preocupare reală pentru eficiența și legitimitatea procesului electoral.

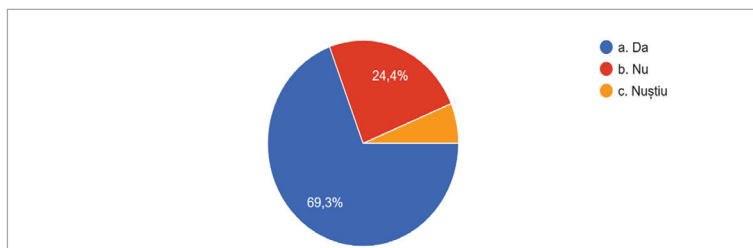

Figura nr. 17 – Considerați că votul ar trebui să fie obligatoriu în Republica Moldova?

Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

Următoarea întrebare din sondaj, cu conexiune la acest grup de întrebări, vizează concret implicarea civică a respondenților cu scopul de a-i determina și pe alți cetățeni să participe la vot. Majoritatea covârșitoare a respondenților, în număr de 85%, au declarat că consideră important să îi încurajeze și pe ceilalți să participe la vot. Pe de altă parte, un procent redus de respondenți, anume 4,7%, a indicat că nu consideră important să încurajeze participarea altor persoane la vot. Alte 10,2% dintre participanți au afirmat că nu s-au gândit niciodată la această întrebare sau că nu știu cum să răspundă. Astfel, observăm că în general, promovarea participării la vot este majoritar percepută ca o responsabilitate colectivă, nu doar ca un gest opțional.

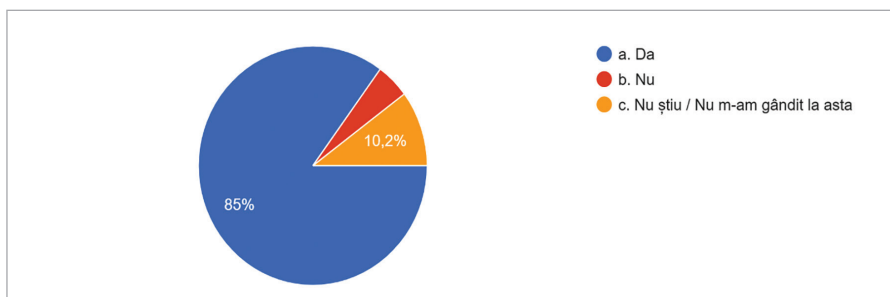

Figura nr. 18 – Considerați că este un act civic important să încurajați și pe alții să meargă la vot? Diagramă elaborată de autor în baza datelor acumulate din sondaj.

O altă dimensiune esențială a participării electorale vizează accesibilitatea procesului de vot. Rezultatele arată că o majoritate semnificativă, anume de 79,5% au declarat că nu au întâmpinat dificultăți în ziua alegerilor. Cu toate acestea, un procent deloc neglijabil, anume 12,6%, a indicat că a întâmpinat dificultăți din motive logistice, precum transportul sau distanța mare până la secția de vot. De asemenea, 7,9% dintre respondenți au menționat dificultăți din motive personale, precum probleme de sănătate, program de muncă sau alte constrângeri individuale. În acest context, putem menționa că deși majoritatea respondenților nu au semnalat dificultăți în ziua alegerilor, există totuși o proporție relevantă care indică prezența unor bariere logistice și personale.

3.4 Percepțiile cetățenilor cu referire la cauzele participării/neparticipării la alegeri.

Analizând răspunsurile deschise de la întrebarea nr. 29, putem evidenția faptul că participarea electorală este percepută de cetățeni ca fiind determinată de un ansamblu de factori sociali, economici, politici și psihologici. Una dintre cauzele cel mai des invocate este speranța pentru un trai mai bun și dorința de schimbare. Mulți respondenți afirmă că participă la vot în speranța unui „viitor mai bun”, a „stabilității” și a „unei dezvoltări continue a țării”, considerând procesul electoral o cale prin care se poate produce transformarea socială.

În ceea ce privește neparticiparea cetățenilor la alegeri, respondenții au scos în evidență faptul că lipsa de interes și neparticiparea cetățenilor la alegeri reprezintă un fenomen complex, generat de un cumul de factori politici, sociali și culturali. Una dintre cele mai frecvent menționate cauze este neîncrederea în clasa politică și instituțiile statului, alimentată de percepția că politicienii sunt corupți, că își urmăresc propriile interese și că promisiunile electorale nu sunt respectate.

4. Absenteismul electoral: cauze, forme și implicații democratice

4.1. Delimitări conceptuale cu privire la absenteismul electoral

Participarea cetățenilor la alegeri reprezintă un indicator esențial al vitalității și sănătății unei democrații. În ultimele decenii, numeroase state democratice, inclusiv Republica Moldova, au înregistrat o scădere vizibilă a prezenței la urne, ceea ce a atras atenția atât a cercetătorilor, cât și a clasei politice. Astfel, în statele cu regim democratic, votul constituie principalul instrument prin care cetățenii își exprimă voința politică și contribuie la configurarea actului de guvernare. Respectiv, acest drept este consacrat prin Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 (art. 21)⁷¹, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966 (art. 25)⁷² și Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Protocolul nr. 1 din 1950 (art. 3)⁷³, care stabilesc obligația statelor de a asigura alegeri libere, periodice și corecte. În cazul Republicii Moldova, acest drept este consacrat de art. 38, alin. (2) - Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot (...) ⁷⁴. În pofida acestor instrumente juridice protective, datele statistice confirmă o tendință constantă de diminuare a participării electorale, inclusiv în state cu tradiții democratice consolidate. Această realitate ridică întrebări fundamentale cu privire la cauzele și consecințele absenteismului electoral, punând sub semnul întrebării funcționalitatea mecanismelor democratice și legitimitatea reprezentanților aleși.

În realitatea ce ne înconjoară, neparticiparea de orice formă duce la fenomenul cunoscut drept *absenteism*. Potrivit DEX absenteismul consemnează- **1.** Absență îndelungată a deținătorului unei proprietăți funciare, pe care o exploatează printr-un intermediar. **2.** Neparticiparea la alegeri sau la ședințe politice. **2.1.** *Absenteism parlamentar* = practică folosită mai ales de deputații aflați în opoziție, constând în neparticiparea la sesiunile parlamentului, cu scopul de a întârzia sau de a împiedica adoptarea unor legi. **3.** Lipsă de asiduitate în muncă; comportament al celui care este adesea absent. **4.** Absență frecventă și nemotivată dintr-un loc de muncă.⁷⁵

În acest sens, putem evidenția faptul că absenteismul electoral ar reprezenta neparticiparea cetățenilor cu drept de vot la procesul electoral, fie din dezinteres, fie ca formă deliberată de protest, fie din iresponsabilitate etc. Ceea ce înseamnă

71 Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948

72 Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966

73 Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Protocolul nr. 1 din 1950

74 Constituția Republicii Moldova, adoptată 29-07-1994, în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635

75 Absenteism <https://dexonline.ro/intrare/absenteism/117>

că se referă la neparticiparea cetățenilor cu drept de vot la orice formă de alegeri, fie ele locale, parlamentare, prezidențiale sau europene (pentru statele membre ale UE), precum și la orice formă de referendum, fie că ar fi republican (constituțional, legislativ, consultativ, de demitere a președintelui), fie că ar fi unul local.

O problemă centrală ce necesită clarificare constă în definirea în termeni exacți a conceptului de absenteeism electoral. Dintr-o perspectivă logică pură, printr-o prezență totală la vot, care ar reprezenta o rată de participare de 100% ce ar fi necesară pentru a exclude orice formă de absenteeism. Astfel, orice absență, chiar și a unui singur cetățean cu drept de vot, poate fi considerată o manifestare a absenteeismului, ceea ce creează un tablou „imperfect” al participării. Problema delimitării precise între „prezență” și „absență semnificativă” este similară problematicii expuse în paradoxul lui Sorites. În acest sens, paradoxul lui Sorites⁷⁶, cunoscut și ca „paradoxul grămezii”, evidențiază dificultatea de a stabili limite clare într-un proces gradual, în situația în care eliminarea unui singur bob de nisip nu schimbă esențial caracterul grămezii, însă eliminarea succesivă a multor boabe duce la dispariția acesteia. Similar, nu prezintă posibil de schițat concret care sunt limitele generale ale absenteeismului, întrucât absența câtorva alegători, care în sine ar schița fenomenul absenteeismului, nu alterează fundamental legitimitatea procesului electoral, dar acumularea succesivă a unui număr mare de neparticipări poate transforma fenomenul într-o problemă serioasă pentru democrație. În consecință, discuția despre absenteeism electoral nu poate fi redusă la o simplă constatare aritmetică, ci trebuie raportată la impactul cumulativ asupra reprezentativității și funcționalității mecanismului democratic.

O soluție aparentă, pentru această problemă, ar reprezenta pragul electoral. Pragul electoral reprezintă numărul minim de voturi care trebuie acumulat de către concurentul electoral pentru a avea dreptul de a participa la repartizarea mandatelor. Pragul electoral este o barieră în calea fragmentării excesive a instituției eligibile și micșorează proporționalitatea sistemului electoral.⁷⁷ Cu toate acestea pragul electoral nu rezolvă complet problema absenteeismului electoral, întrucât acesta nu influențează direct prezența la vot, ci doar determină cine poate fi reprezentat în forul legislativ.

O altă soluție aparentă ar reprezenta constatarea valabilității scrutinului electoral, ca urmare a întrunirii numărului minim necesar al prezenței la vot. Astfel, chiar dacă toți alegătorii care se prezintă la urne contribuie la atingerea pragului, spre exemplu 1/3 cum este în cazul alegerilor parlamentare în Republica Moldova sau 1/5 pentru turul II din alegerile prezidențiale din țara noastră, un nivel ridicat de absență poate submina legitimitatea rezultatelor și gradul de reprezentativitate al instituțiilor, chiar și cu întrunirea acestui nivel de prezență limită. Astfel, atingerea pragului formal nu echivalează întotdeauna cu un grad satisfăcător de participare

⁷⁶ https://ro.wikipedia.org/wiki/Paradoxul_sori%C8%9Bilor

⁷⁷ Constantin Solomon, 2005. Sisteme Electorale, în: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic, pag. 89

civică, în special atunci când majoritatea covârșitoare a electoratului alege să nu se prezinte la vot. Prin urmare, chiar în condițiile existenței unui prag de validare, absenteismul se menține ca o variabilă independentă și influentă, cu efecte semnificative asupra calității guvernării și funcționării instituțiilor reprezentative.

Un alt aspect important, vizează indicatorii concreți din care se efectuează calculul ratei participării la scrutinele electorale. Respectiv, potrivit prevederilor art. 83, 84 și 85 din Codul Electoral al RM, Biroul Electoral al Secției de Votare, Consiliul Electoral de Circumscripție și Consiliul Electoral Central elaborează procesul-verbal de totalizare a rezultatelor alegerilor. Fiecare entitate elaborează procesul-verbal în limitele competenței teritoriale. Ce ne interesează în legătură cu procesele-verbale menționate, reprezintă conținutul acestora. Potrivit prevederilor art. 85, alin. (1) din legea menționată, (...) procesul-verbal conține:

- numărul de alegători înscriși în listele electorale de bază;
- numărul de alegători înscriși în listele electorale suplimentare;
- numărul de alegători care au primit buletine de vot;
- numărul de alegători care au participat la votare;
- diferența dintre numărul buletinelor de vot primite de alegători și numărul alegătorilor care au participat la votare;
- numărul buletinelor de vot declarate nevalabile;
- numărul de voturi valabil exprimate pentru fiecare concurent electoral/pentru fiecare opțiune privind întrebările la care trebuie să se pronunțe alegătorii în cadrul referendumului republican;
- numărul total de voturi valabil exprimate.⁷⁸

Din componentele conținute de procesele-verbale, în analiza fenomenului absenteismului electoral, prezintă relevanță următorii indicatori: numărul de alegători înscriși în listele electorale de bază, numărul de alegători înscriși în listele electorale suplimentare, numărul de alegători care au primit buletine de vot și numărul total de voturi valabil exprimate.

În acest sens, prezintă importanță să fie definit fiecare indicator în parte. Categoria alegătorilor înscriși în listele electorale de bază, o putem stabili în baza prevederilor din Regulamentul cu privire la întocmirea, administrarea, difuzarea și actualizarea listelor electorale adoptat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 1153 din 04.08.2023. Astfel, toți cetățenii cu drept de vot care domiciliază sau își au reședința într-o secție de votare sunt incluși în lista electorală de bază, iar fiecare alegător poate fi înscris exclusiv într-o singură listă și la o singură secție de votare. În acest fel, această categorie constituie componenta principală a corpului electoral, fiind esențială pentru evaluarea corectă a participării la vot.

Inexactități în determinarea numărului real al cetățenilor cu drept de vot apar în situațiile în care sunt adăugați alegătorii înscriși în listele electorale suplimentare. Astfel, potrivit pct. 50 din Regulamentul sus-menționat – În cazul alegerilor

⁷⁸ Codul Electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 08-12-2022. În Monitorul Oficial Nr. 426-427 art. 770

parlamentare, prezidențiale și al referendumurilor republicane, în lista electorală suplimentară se înscriu și:

- alegătorii care s-au prezentat în ziua votării la secția de votare cu certificatul pentru drept de vot;
- alegătorii care nu au înregistrare la domiciliu sau la reședință temporară;
- cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot aflați în străinătate care se prezintă în ziua alegerilor la secția de votare respectivă;
- cetățenii cu drept de vot din localitățile din stânga Nistrului care au înregistrare la domiciliu sau reședință temporară în localitățile aflate provizoriu în afara controlului suveran al autorităților constituționale ale Republicii Moldova;
- studenții și elevii cu drept de vot înmatriculați la instituții de învățământ într-o localitate în care nu au înregistrare la domiciliu sau la reședință temporară;
- militarii în termen aflați în unitățile militare, în baza datelor prezentate de comandanții unităților militare respective;
- persoanele deținute pe baza unui mandat de arest până la pronunțarea sentinței judecătorești, persoanele condamnate la închisoare (privațiune de libertate) a căror sentință nu este definitivă, persoanele care execută o sancțiune contravențională sub formă de arest, persoanele condamnate la închisoare (privațiune de libertate) prin hotărâre judecătorească definitivă, aflate în instituțiile penitenciare amplasate în altă localitate decât locul în care acestea își au înregistrat domiciliul sau reședința temporară;
- alegătorii care în ziua votării se află în sanatorii și case de odihnă, aziluri, în spitale și alte instituții curative staționare amplasate în altă localitate decât locul în care își au înregistrat domiciliul sau reședința temporară, dar situate pe teritoriul Republicii Moldova;
- funcționarii electorali ai birourilor electorale ale secțiilor de votare care în ziua alegerilor își desfășoară activitatea la secția de votare respectivă.⁷⁹

Astfel, observăm faptul că lista electorală suplimentară include diverse categorii de alegători care, din motive administrative, geografice sau situaționale, nu figurează în lista de bază a unei anumite secții de votare. Printre aceștia se numără alegătorii care prezintă documente justificative privind domiciliul în raza altei secții, persoanele care votează în baza certificatului pentru drept de vot, studenții și elevii care învață în altă localitate, persoanele aflate în instituții medicale, în detenție, cetățenii din regiunea transnistreană sau cei din diaspora.

În cadrul procesului de stabilire a ratei de participare la alegeri, un aspect esențial îl constituie identificarea potențialelor suprapuneri între listele de bază și cele suplimentare. Deși, potrivit principiului unicității, un alegător ar trebui să fie înscris o singură dată într-o singură listă electorală, anumite circumstanțe prevăzute de cadrul normativ pot genera riscuri de „dublare” sau de apariție multiplă a aceluiași alegător în ambele tipuri de liste.

79 Regulamentul cu privire la întocmirea, administrarea, difuzarea și actualizarea listelor electorale adoptat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 1153 din 04.08.2023

În urma analizei comparative a categoriilor de persoane incluse în listele suplimentare, a fost relevat un tablou asimetric: în timp ce anumite categorii de alegători (cum sunt studenții, cetățenii din diaspora înalt mobilă sau persoanele fără domiciliu stabil) prezintă o probabilitate sporită de dublare a înregistrărilor din cauza mobilității și a dificultăților de actualizare a datelor, alte categorii (precum persoanele deținute, militarii sau pacienții internați local) prezintă o incidență limitată a fenomenului, datorită evidenței administrative centralizate și a restricțiilor obiective de deplasare. În consecință, fenomenul suprapunerii listelor electorale nu este uniform, ci variază în funcție de particularitățile fiecărui grup de alegători și de modul de administrare instituțională a datelor.

O altă componentă a proceselor-verbale de totalizare a rezultatelor scrutinelor electorale, o reprezintă numărul persoanelor care au primit buletine de vot. Diferențierea numărului alegătorilor care au primit buletinul de vot, de cel al alegătorilor care au participat la votare, se explică prin faptul că în practică sunt cazuri, în care alegătorii se prezintă la secția de votare sau în alte circumstanțe, primesc buletinul de vot, dar, decid să nu plaseze buletinul în urna de votare. În asemenea circumstanțe persoanele în cauză, nu participă efectiv la alegeri, din motivul că opțiunea electorală exprimată, nu a fost tehnic plasată în urnele de votare, pentru a exista efectiv în procesul de totalizare a rezultatelor alegerilor. Anume în legătură cu această situație, considerăm că conceptul de „prezență la vot” este diferit de conceptul de „participare la vot”.

În final, ultimul indicator, esențial pentru estimarea ratei de participare în cadrul unui scrutin electoral, îl reprezintă numărul de alegători care au participat la votare. În această categorie intră cetățenii care s-au prezentat la secțiile de votare sau au beneficiat de deplasarea funcționarilor electorali cu urnele mobile la domiciliu după caz, au primit buletinul de vot, ulterior și-au exprimat opțiunea electorală prin aplicarea ștampilei „Votat” pentru un anumit candidat electoral, și într-un final au plasat buletinul de vot în urna de vot. Astfel, persoanele în cauză, în ansamblu, își exprimă votul, fapt ce determină necesitatea de distingere și numerotare a voturilor obținute de fiecare concurent electoral.

Există și situații în care alegătorul din varii motive, nu votează concret nici un concurent electoral, ci își manifestă opțiunea prin anularea buletinului sub formă de lăsarea lui necompletată, votarea simultană a mai multor candidați sau chiar includerea unui „propriu” candidat pentru care aplică ștampila „Votat”. O astfel de opțiune electorală, mai este cunoscută și drept un „vot de protest”. În acest sens, cadrul normativ mai prevede o componentă a proceselor-verbale de totalizare a alegerilor, anume numărul buletinelor de vot declarate nevalabile. Într-o anumită măsură, astfel de „incidente” ar putea fi evitate, în cazul în care în buletinele de vot ar exista și opțiunea „Vot împotriva tuturor”, opțiune ce este permisă în legislațiile electorale ale altor state, precum în cazul alegerilor prezidențiale din Bulgaria din anul 2016.⁸⁰

80 Bulgarias 2016 presidential elections <https://sofiaglobe.com/2016/10/09/bulgarias-2016-presidential-elections-voters-to-have-i-dont-support-anyone-option/?utm>

Situația descrisă mai sus, face ca în statistica rezultatelor alegerilor din numărul total al alegătorilor care au participat în cadrul scrutinului electoral, să se facă diferențierea dintre numărul total de voturi valabil exprimate de numărul buletinelor de vot declarate nevalabile. În această situație, ar prezenta interes clarificare în ceea ce privește stabilirea ratei de participare la alegeri și implicit a estimării gradului de absenteism electoral, dacă s-ar calcula rata participării la vot din numărul total al persoanelor care au participat la vot sau doar din numărul total al celor care și-au exprimat valabil votul.

În ceea ce ne privește, considerăm că soluția mai agreabilă în acest sens ar fi calcularea ratei de participare la alegeri, anume din numărul total al persoanelor care au participat la alegeri. Astfel, indiferent dacă alegătorul și-a exprimat votul pentru un concurent electoral concret sau a optat pentru un „vot de protest”, prezența sa la urne necesită a fi recunoscută ca formă de implicare civică, ceea ce ar reflecta mai fidel gradul de mobilizare al electoratului și nivelul mai înalt de încredere în procesul electoral al cetățenilor. Totodată, diversitatea opțiunilor politice și reprezintă chintesența democrației, întrucât permite alegătorilor să-și manifeste preferințele în mod liber și reflectă pluralismul opiniilor în societate. Faptul că legislația națională, nu prevede opțiunea votului „Împotriva tuturor” nu ar trebui să fie un impediment în vederea luării în considerare, din perspectivă statistică și ca formă de implicare electorală, a voturilor nevalabile, în vederea stabilirii numărului cetățenilor care participă la vot.

Din practica totalizării rezultatelor alegerilor din Republica Moldova, analizate în Capitolul I a cercetării de față, am constatat că în Republica Moldova au fost utilizate variate metode de calculare a ratei cetățenilor care au participat la alegeri.

O modalitate care a fost utilizată la totalizarea multor scrutine electorale, a reprezentat adunarea numărului de alegători înscriși în listele electorale de bază cu numărul de alegători înscriși în listele electorale suplimentare și împărțirea sumei la numărul persoanelor care au participat la votare.

Există și situații (precum alegerile parlamentare din 2010) în care, procentul oficial al participării la alegeri a cetățenilor s-a calculat prin scăderea numărului unor categorii de cetățeni incluși în listele suplimentare precum studenții și cetățenii aflați peste hotare, în condițiile în care aceste categorii de cetățeni se aflau atât în lista de bază, cât și în cea suplimentară. Astfel, includerea în calcul atât a alegătorilor din listele de bază, cât și a celor din listele suplimentare, în condițiile în care se ajunge la „dublarea” anumitor cetățeni în statistica totală, conduce la subestimarea procentului real de participare.

În final, la acest nivel putem specifica că absenteismul electoral reprezintă un fenomen complex, care nu poate fi redus doar la simpla neprezentare la vot, ci trebuie analizat în contextul metodologiilor de calcul și al factorilor care influențează participarea. Datele oficiale privind rata participării la alegeri pot fi distorsionate de suprapunerea între listele electorale de bază și cele suplimentare, precum și de neconsiderarea voturilor nevalabil exprimate ca formă de implicare civică.

4.2. Cauzele absenteismului

Participarea cetățenilor la alegeri reprezintă un indicator esențial al funcționării și consolidării democrației. Într-adevăr, existența unor alegeri libere constituie o condiție cheie pentru ca un regim să fie considerat democratic,⁸¹ însă prezența la urne nu este întotdeauna garantată, chiar în democrațiile consolidate. Absenteismul electoral poate fi determinat de o serie de factori, care reflectă atât probleme structurale, cât și atitudini individuale ale alegătorilor. În acest fel, absenteismul nu trebuie redus doar la o lipsă pasivă de interes politic.

În literatura de specialitate, din perspectiva cauzelor care duc la configurarea absenteismului electoral, se disting în principal 2 categorii de cetățeni, anume cei care din proprie dorință și conștient lipsesc și cei care din cauza unor anumite circumstanțe nu se pot prezenta la secțiile de votare. Aceste categorii sunt nominalizați terminologic într-un mod diferit, precum absenteiști psihologici și absenteiști tehnici⁸² sau absenteiști reali și absenteiști fictivi⁸³.

Un alt punct de vedere reliefat în literatura de specialitate este că absenteiștii s-ar mai distinge și din perspectiva frecvenței absenței de la procesele electorale, s-ar diferenția absenteiști ocazionali, frecvenți (pentru anumite tipuri de alegeri) și regulați,⁸⁴ care ar fi în funcție de cauzele ce îi determină să nu participe la alegeri.

În ceea ce ne privește, considerăm că, din perspectivă terminologică, și în funcție de cauze, ar fi mai corect să se facă distincție între absenteiștii voluntari – persoanele care, în mod conștient, se abțin de la participarea la alegeri – și absenteiștii involuntari – persoanele care, din motive ce nu le pot fi imputate (dificultăți de deplasare, stare de sănătate etc.), nu participă la vot. Considerăm această distincție pertinentă, întrucât dimensiunea volitivă este cea care diferențiază în mod esențial cele două categorii.

În ceea ce privește absenteiștii voluntari, există un anumit consens în literatura de specialitate cu privire la delimitarea acestei categorii și la cauzele care determină comportamentul lor de absenteism. O potențială clasificare pe care o agreăm, ar reprezenta-o faptul că absenteiștii voluntari s-ar diviza în două tipuri de alegători: pasivi și activi. Primii nu participă deoarece nu știu pentru cine să voteze, apatia, neinteresul manifestat față de viața publică și politică etc. A doua categorie o constituie persoanele pentru care neparticiparea la alegeri este un mod de a-și expune protestul față de sistem, putere etc., deci este totuși o acțiune.⁸⁵ Față de

81 Victor Saca, Elena Camenșic, 2007. *Formele participării politice ale maselor în Republica Moldova*. Moldoscopie, nr. 1(36), pag. 92

82 Ruslan Tanasă, 2002. *Specificul comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (18), pag. 155

83 Берци Татьяна, Якимова Екатерина, 2020. *Право на неучастие в выборах (абсентеизм) через призму свободного фор мирования политического поведения гражданина*. Избирательное право. nr. 1., pag. 23

84 Ghiuță Ovidiu-Aurel, 2014. *The motivations of electoral absenteeism*. Analele Universității din Oradea, volumul XIV, nr. 2, pag. 177

85 Ruslan Tanasă, 2002. *Specificul comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (18), pag. 160

această categorie de absenteiști cad sub incidență așa factori precum cei sociali. Respectiv, un factor social determinant al absenteismului electoral l-ar reprezenta vârsta, care influențează comportamentul electoral, în special când ne referim la tineri (18–30 ani) ce înregistrează frecvent cele mai mari rate de absenteism, și care reprezintă un exemplu tipic de absenteiști voluntari pasivi.

În cazul absenteiștilor involuntari, există mai multe puncte de vedere față de categoria celor care pot fi incluși. Totodată, anume în explicarea fenomenului de absenteism determinat de absenteiștii involuntari, pot fi distinse o serie vastă de factori, la care o să referim succint după trecerea sumară în revistă a câtorva opțiuni privind absenteiștii involuntari.

Potrivit autorului Ruslan Tanasă, absenteiștii involuntari (catalogați absenteiști tehnici) cuprind acele persoane care mai mult sau mai puțin ar dori să participe la scrutin însă din motive obiective (boală, incapacitate fizică, deplasare etc.) n-au fost în stare să facă aceasta.⁸⁶

Dintr-un alt punct de vedere exprimat în literatura rusă⁸⁷, în categoria absenteiștilor involuntari (catalogați absenteiști fictivi) s-ar include:

- alegătorii care, din diverse motive, nu au fost incluși în listele electorale;
- alegătorii care nu au primit notificarea privind alegerile, cu indicarea datei și locului desfășurării acestora, în cazul unei noi delimitări a circumscripțiilor electorale;
- alegătorii care au fost incluși în listele electorale, dar au decedat înainte de ziua alegerilor;
- alegătorii care, de fapt, nu locuiesc în locul alegerilor sau, din diverse motive, trebuie să voteze la alte secții electorale;
- alegătorii care au completat greșit buletinul de vot;
- alegătorii care, în ziua alegerilor, erau bolnavi și nu au folosit dreptul de a vota în afara secției de votare.

În ceea ce ne privește, considerăm că în categoria absenteiștilor involuntari se includ acea categorie de alegători care ar dori să participe la scrutinele electorale, dar din motive neimputabile lor (stare de sănătate precară, vârstă înaintată, distanțe foarte mari, situații de serviciu, situații de viață etc.) nu reușesc să participe la alegeri.

Absenteismul electoral, determinat de categoria electoratului raportată la absenteiștii voluntari sau involuntari, poate fi explicat și prin intermediul factorilor economici, culturali și instituționali, care influențează în mod diferit categoriile de alegători. Astfel, insecuritatea economică, șomajul și precaritatea locurilor de muncă constituie factori determinanți care, în anumite cazuri, generează absenteism voluntar, exprimat prin deziluzia alegătorilor față de capacitatea statului de a răspunde nevoilor sociale și prin lipsa de încredere în utilitatea votului. În alte situații, ace-

86 Ruslan Tanasă, 2002. *Specificul comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (18), pag. 155

87 Беляев, А. Ю., Тарасов, Е. Н. 2013. *Тенденция абсентеизма в современном российском обществе*. Власть, nr. 5, pag. 43

iași factori pot conduce la absenteism involuntar, atunci când cetățenii, confrunțați cu dificultăți materiale acute sau constrângeri profesionale, sunt nevoiți să acorde prioritate supraviețuirii cotidiene în detrimentul implicării civice.

De asemenea, factorii culturali exercită o influență semnificativă asupra participării la vot. Nivelul capitalului civic și gradul de atașament față de valorile democratice determină diferențe notabile între societăți. În spațiile unde predomină o cultură politică participativă, absenteismul rămâne la cote scăzute, în timp ce în regiunile marcate de tradiții autoritare sau de o istorie de neîncredere în instituții, absenteismul capătă de regulă forma voluntară pasivă, exprimată prin apatie, dezinteres și retragerea cetățenilor din sfera vieții politice.

Totodată, absenteismul electoral poate depăși simpla dimensiune a dezinteresului și se poate manifesta ca formă de protest sau de neîncredere instituțională. În acest caz, absența de la urne reprezintă un act voluntar activ, prin care alegătorii transmit un mesaj de respingere a sistemului politic, fie ca reacție la corupția clasei politice, fie ca urmare a lipsei de alternative credibile sau a percepției că votul nu produce efecte reale. Astfel, absenteismul devine o formă de non-cooperare simbolică, reflectând o criză profundă de reprezentativitate și de legitimitate democratică. În asemenea situații, neparticiparea la vot nu mai este doar un semn al retragerii civice, ci și un instrument prin care electoratul contestă legitimitatea instituțiilor și transmite, implicit, mesajul „niciuna dintre opțiuni nu mă reprezintă”.

În mod particular, dacă e să ne referim la cauzele absenteismului electoral în Republica Moldova, comportamentul absenteist al cetățenilor Republicii Moldova este caracterizat atât de factori și mecanisme proprii vieții politice tuturor statelor, cât și de momente specifice doar pentru Moldova.⁸⁸ Astfel, pe lângă aspectele generale reliefate mai sus, proprii inclusiv și Republicii Moldova, una dintre particularitățile situației din Republica Moldova constă în amploarea fenomenului migrației de muncă a cetățenilor moldoveni peste hotare, fapt ce determină imposibilitatea unei părți considerabile a cetățenilor de a participa la scrutin, indiferent de opțiunile lor politice.

O altă trăsătură specifică a absenteismului electoral la nivel național, o constituie accesul limitat la exercitarea dreptului de vot pentru cetățenii domiciliați în regiunea transnistreană. Respectiv, condițiile austere ce le impun pretensele autorități secesive din regiune, reprezintă un impediment obiectiv în calea participării la alegeri.

Prin urmare, absenteismul electoral din Republica Moldova se definește nu doar prin factori de natură volitivă, comuni altor state, ci și prin constrângeri de ordin socio-economic și instituțional, care îi conferă acestui fenomen un caracter distinct de manifestare.

5. Experiența internațională: bune practici în combaterea absenteismului electoral

Participarea scăzută la vot reprezintă o provocare comună pentru multe state democratice la etapa actuală. În acest context, având în vedere persistența conștien-

⁸⁸ Ruslan Tanasă, 2002. *Specificul comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (18), pag. 155

tizării influențelor negative ale absenteismului electoral în raport cu legitimitatea organelor electivă, cât și a funcționării în ansamblu a mecanismelor democratice, și alte state au întreprins și întreprind măsuri în vederea combaterii acestui fenomen. Analiza experienței în combaterea fenomenului absenteismului electoral a statelor lumii, oferă în general o perspectivă valoroasă asupra strategiilor eficiente de combatere a absenteismului electoral. În acest sens, la nivelul secțiunii de față, urmează să analizăm legislația și practica de combatere a absenteismului atât a unor state membre ale Uniunii Europene, alte țări europene (în curs de aderare sau în afara perspectivei de aderare) precum și state de pe alte continente sau non-europene, ce au implementat politici, măsuri legislative și tehnologii care pot constitui modele de bună practică.

5.1 Modele de succes în state membre ale Uniunii Europene

Un exemplu notabil al unui stat membru UE din perspectiva eficienței cu care combate absenteismul electoral, este Belgia, unde există reglementat participarea la vot într-un mod obligatoriu. Și anume, în Constituția Regatului Belgiei, în privința alegerilor pentru Camera Reprezentanților și Senat este reglementat: Votul este obligatoriu și secret.⁸⁹

Aplicabilitatea normei constituționale este asigurată de prevederile Codului electoral belgian, în cadrul cărui act normativ, sunt reglementate în conformitate cu Titlul VI „Sancțiunile pentru neparticiparea la vot”, în cuprinsul art. 207-210. Respectiv, potrivit prevederilor art. 210 din Codul electoral belgian, O primă absență nejustificată este sancționată, în funcție de circumstanțe, fie cu un avertisment, fie cu o amendă de la cinci la zece euro. În caz de recidivă, amenda va fi de la zece la douăzeci și cinci de euro.⁹⁰

Totodată, legiuitorul belgian, în același articol, a introdus o măsură deosebit de severă pentru absenteismul repetat, anume în situația în care alegătorul se abține nejustificat de la vot de cel puțin patru ori pe parcursul unei perioade de cincisprezece ani, acesta este radiat din listele electorale pentru o durată de zece ani. Pe perioada acestei interdicții, persoana vizată nu poate beneficia de niciun fel de numire, promovare sau distincție din partea unei autorități publice.

În ceea ce privește efectele practice ale instituirii votului obligatoriu, datele statistice confirmă că Belgia se situează constant pe primele poziții în Uniunea Europeană în ceea ce privește rata de participare la alegeri. Astfel, în cadrul alegerilor parlamentare din 2024 și 2019 a fost înregistrată o rată de participare de 88,4 %⁹¹ din alegători, în timp ce în timp ce la alegerile din anul 2014, au participat 89,4%⁹² din numărul total de alegători. Un nivel ridicat al participării la ale-

89 Art. 62 și 68 din Constituția Regatului Belgiei, disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/belgia.pdf>

90 Codul electoral al Regatului Belgiei, disponibil: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1894/04/12/1894041255/justel>

91 <https://data.ipu.org/parliament/BE/BE-LC01/election/BE-LC01-E20240609/>

92 <https://data.ipu.org/parliament/BE/BE-LC01/election/BE-LC01-E20140525/>

geri este întâlnit în Belgia, și alte categorii de alegeri, astfel, începând cu primele alegeri europene din 1979 și până în prezent, participarea electorală în Belgia s-a menținut la niveluri extrem de ridicate, oscilând între 88% și 92%.⁹³

Totuși, ratele înalte de participare electorală din Belgia nu sunt explicate de toți prin prisma sancțiunilor prevăzute de legislație, ci și prin existența unui pronunțat sentiment civic, adânc înrădăcinat în cultura politică a societății belgiene. În această viziune, obligativitatea votului nu reprezintă decât un cadru formal, în timp ce adevărata motivație a cetățenilor de a se prezenta constant la urne derivă din convingerea că participarea la alegeri constituie o datorie civică fundamentală. Această explicație, susținută de o parte a politologilor, pune accentul pe capitalul civic și pe tradiția democratică solidă, care mențin o rată de participare ridicată chiar și în condițiile în care sancțiunile aplicate pentru absență sunt mai degrabă simbolice decât represive.

În cazul Regatului Suediei, fără a fi impus de prevederile legale, votul obligatoriu, în acest stat se observă o rată ridicată de participare. Astfel, la alegerile generale din septembrie 2022, rata de participare a fost de 84%, în timp ce la cele din anul 2018, a constituit 87%.⁹⁴ Astfel, printre factorii care contribuie la persistența unor astfel de valori ridicate a participării la alegeri, se enumeră în primul rând nivelul înalt al educației civice și a culturii politice ale cetățenilor suedezi, care beneficiază de un nivel ridicat de informare politică și de o tradiție de implicare în viața democratică, ceea ce contribuie substanțial la amplificarea gradului de participare.

Un alt aspect important, ține și de gradul înalt de accesibilitate asigurat pentru cetățenii suedezi la alegeri, întrucât există posibilități de exercitare a votului anticipat și prin corespondență, precum și un număr suficient de secții de votare, ceea ce reduce obstacolele logistice.

Nu în ultimul rând, un alt aspect care contribuie la asigurarea unui grad înalt de participare la alegeri îl reprezintă și nivelul înalt de încredere în partide, parlament și administrația publică al societății suedeze, fapt ce determină cetățenii să considere votul ca un instrument eficient de influențare a deciziilor politice.

Un alt stat care a adoptat o soluție inovatoare, tehnică, inclusiv din raționamentul de combatere a absenteismului electoral, este Estonia. Respectiv, în prezent, statul estonian este cunoscut drept a fi lider european în implementarea votului electronic. Începând cu 2005, Estonia oferă votul online (i-voting), ceea ce a crescut accesibilitatea și a contribuit la o participare stabilă, mai ales în rândul tinerilor și al cetățenilor din diaspora. În acest fel, analizând datele privind parti-

93 Rezultate alegeri Belgia 2024-2029 <https://results.elections.europa.eu/ro/rezultate-nationale/belgia/2024-2029/>

94 Analysis of voter turnout in the 2022 general elections <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/democracy/general-elections/general-elections-participation-survey/pong/statistical-news/analysis-of-voter-turnout-in-the-2022-general-elections/?utm>

ciparea la alegerile parlamentare din Estonia⁹⁵, se poate observa impactul pozitiv al introducerii votului electronic asupra implicării cetățenilor în procesul electoral. Înainte de implementarea sistemului de vot electronic, rata de participare era mai scăzută, atingând 57,4% în 1999 și 58,2% în 2003. După introducerea votului electronic în 2005, această rată a înregistrat o creștere treptată, ajungând la 61,9% în 2007 și menținându-se constantă în jurul valorii de 63–64% în alegerile din 2011, 2015 și 2019. În 2023, rata de participare a fost de 63,5%, iar pentru prima dată în istoria Estoniei, mai mult de jumătate dintre voturi au fost exprimate online, ceea ce evidențiază maturizarea și acceptarea pe scară largă a votului electronic.

Votul electronic a facilitat implicarea cetățenilor prin oferirea posibilității de a vota de oriunde, fără a fi nevoie de deplasarea la secțiile de votare, încurajând participarea tinerilor și a persoanelor cu programe încărcate. În plus, sistemul sporește transparența și încrederea în procesul electoral, prin securizarea și verificabilitatea voturilor. Deși rata generală de participare nu a înregistrat salturi spectaculoase, votul electronic a contribuit la menținerea unei participări stabile și la creșterea accesibilității procesului electoral, reprezentând un element esențial pentru consolidarea democrației în Estonia.

5.2 Modele de succes în state europene din afara Uniunii Europene

Un exemplu relevant îl reprezintă Regatul Norvegia, stat european care nu face parte din Uniunea Europeană, dar care se remarcă printr-un nivel constant ridicat al participării electorale. Astfel, în Norvegia, votul nu este obligatoriu, însă există un sistem bine organizat de informare și mobilizare a alegătorilor, precum și o infrastructură electorală facilitată, care include reglementarea legislativă a votului anticipat⁹⁶, ușor accesibil, și un număr suficient de secții de votare în întreaga țară.

Un factor determinant în menținerea unei rate ridicate de participare îl constituie educația civică solidă și încrederea ridicată a cetățenilor în partide și autorități publice. Campaniile publice și inițiativele guvernamentale de promovare a participării electorale, împreună cu transparența procesului și verificabilitatea voturilor, au creat un sentiment puternic de responsabilitate civică, ceea ce se reflectă în rate de participare la alegeri între 75% și 80%.⁹⁷

Astfel, experiența Norvegiei arată că participarea ridicată la vot poate fi obținută și prin măsuri de mobilizare și consolidare a capitalului civic, nu doar prin sancțiuni sau obligații legale, reprezentând un model relevant pentru statele europene în curs de aderare sau aflate în afara UE.

95 Riigikogu elections <https://www.valimised.ee/en/archive/riigikogu-parliament-elections/riigikogu-elections?utm>

96 Legea Norvegiei (LOV-2002-06-28-57) privind alegerile pentru Parlamentul Național (Stortinget), consiliile județene (fylkesting) și consiliile comunale (kommunestyret) (Legea electorală), disponibilă: https://lovdata.no/dokument/NLEO/lov/2002-06-28-57/KAPITTEL_8?utm#KAPITTEL_8

97 <https://www.electionguide.org/countries/id/162/?utm>

5.3 Modele de succes în state din afara spațiului european

Un exemplu notabil al unui stat din afara spațiului european, dar care este recunoscut pentru eficiența cu care combate absenteismul electoral, o reprezintă Comunitatea Australiei unde participarea la vot este reglementată printr-un sistem obligatoriu. Conform legislației australiene, cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani sunt obligați să se înregistreze pe listele electorale și să participe la scrutin. Existența acestei obligații reiese din prevederile art. 245 din Legea electorală a Commonwealth-ului din 1918, potrivit căruia „Fiecărui alegător îi revine obligația de a vota la fiecare scrutin”.⁹⁸ Totodată, potrivit actului în cauză absența nejustificată de la urne atrage aplicarea unei amenzi administrative. În cazul în care cetățeanul nu achită această amendă sau refuză să își justifice absența prin motive întemeiate (de exemplu, probleme medicale, deplasări în afara țării).

În Australia, rata de participare la alegerile federale se menține la niveluri foarte ridicate, situându-se în general în jurul valorii de 90%,⁹⁹ ceea ce o plasează printre cele mai active democrații ale lumii. Această participare ridicată este în mare măsură determinată de caracterul obligatoriu al votului, reglementat prin existența reglementării privind participarea obligatorie la vot, care impune fiecărui alegător obligația de a vota la fiecare scrutin și prevede sancțiuni pentru neparticiparea nejustificată.

În Republica Federativă a Braziliei, participarea la alegeri este de asemenea reglementată prin votul obligatoriu, fapt reglementat în Constituției Republicii Federative a Braziliei din 1988. Potrivit art. 14, paragraful 1 din Constituția Braziliei¹⁰⁰ este stabilit faptul că votul este obligatoriu pentru cetățenii alfabetizați cu vârsta de peste 18 ani, subliniind în acest fel responsabilitatea civică a acestora și fapt ce ar contribui la legitimitatea procesului democratic. În același timp, votul este opțional pentru persoanele analfabete, cele de peste 70 de ani și tinerii între 16 și 18 ani, fiind admise astfel circumstanțele care pot limita participarea la alegeri. Această reglementare combină promovarea participării masive cu protecția grupurilor vulnerabile sau aflate la începutul experienței civice. Prin acest mecanism, Brazilia aplică un model de vot obligatoriu temperat, care asigură o participare electorală ridicată, în jur de 80%¹⁰¹ și implicit consolidarea mecanismului democratic de constituire a organelor reprezentative.

Analiza comparativă a experiențelor internaționale relevă faptul că statele democratice au dezvoltat soluții variate pentru combaterea absenteismului electoral, adaptate contextului lor socio-politic. Dincolo de diversitatea practicilor, un element comun rămâne recunoașterea importanței participării cetățenilor la alegeri pentru consolidarea legitimității democratice și a încrederii în instituțiile statului.

98 Legea electorală a Comunității Australiei, disponibil: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cea1918233/s245.html?utm

99 https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/voter-turnout.htm?utm

100 Constituția Republicii Federative a Braziliei, disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/constituicao_ingles_3ed.pdf

101 <https://www.electionguide.org/countries/id/31/?utm>

6. Soluții și propuneri pentru creșterea participării cetățenilor

În contextul analizei generale a fenomenului absenteismului electoral, în cadrul prezentului capitol urmează să schițăm un set de soluții structurate pe trei dimensiuni esențiale: implicarea tinerilor și a grupurilor subreprezentate, îmbunătățirea comunicării între instituțiile electorale și cetățeni, precum și reformarea cadrului normativ în vederea reducerii absenteismului.

Un prim pilon al revitalizării participării civice îl constituie atragerea categoriilor sociale care, în mod tradițional, manifestă o implicare electorală redusă. Tinerii, emigranții, persoanele cu dizabilități și locuitorii din mediul rural sunt adesea excluși, în mod involuntar, din dinamica democratică, fie din cauza lipsei de informație, fie din cauza barierelor logistice sau culturale. Pentru aceste grupuri, se impune implementarea unor programe de educație civică și electorală adaptate specificului lor, inclusiv prin integrarea unor module de instruire privind importanța votului în curricula școlară și universitară. În paralel, utilizarea unor campanii inovative pe rețelele sociale, formulate într-un limbaj accesibil și atractiv, poate contribui semnificativ la mobilizarea tinerilor, pentru care mediul digital reprezintă principala sursă de informare. Asigurarea accesibilității procesului electoral, atât din punct de vedere fizic, cât și digital, pentru persoanele cu dizabilități, precum și dezvoltarea unor mecanisme suplimentare care să faciliteze participarea cetățenilor din diaspora, ar reduce considerabil barierele care generează absenteism.

Un al doilea aspect fundamental îl reprezintă consolidarea comunicării dintre instituțiile electorale și cetățeni. Deficitul de încredere în instituțiile publice și percepția unei transparențe limitate a procesului electoral contribuie semnificativ la neparticipare. Pentru a contracara această tendință, este necesară dezvoltarea unor mecanisme eficiente de informare și dialog, care să permită o relație mai directă și mai empatică între autorități și alegători. Campaniile de informare trebuie să depășească formatul rigid al mesajelor oficiale și să fie adaptate diversității sociale, utilizând atât mass-media tradițională, cât și platformele digitale. Organizarea de forumuri publice, dezbateri civice și consultări locale înainte de scrutine ar crea oportunități reale pentru exprimarea preocupărilor cetățenești și ar contribui la creșterea gradului de implicare. În plus, transparența procesului electoral poate fi consolidată prin utilizarea tehnologiilor moderne, precum platformele online pentru verificarea listelor electorale sau transmiterea în timp real a procesului de numărare a voturilor.

Alt aspect, care trebuie reconsiderat se referă la consolidarea societății în jurul interesului național și a priorităților urmărite de autorități în vederea creșterii bunăstării și securității cetățenilor. În acest sens, acțiunile întreprinse de autorități în vederea contracarării imixiunilor externe, transparența și deschiderea pentru cetățeni au arătat impactul imediat, prin creșterea ratei de participare. Subsecvent, faptul că s-a consolidat încrederea în parcursul european al țării a fost și acesta un element de conștientizare a importanței fiecărui vot. Prin urmare este necesar de fortificat și apropiat interesul cetățeanului cu cel al autorităților, de creat și menținut o relație deschisă cu privire la problemele cu care se confruntă țara și cu privire

la efortul autorităților pentru a asigura necesitățile cetățenilor, adică este necesară apropierea dintre vorbe și fapte, astfel contribuind la creșterea în crederii în autorități, instituții și în importanța implicării și participării civice.

În fine, reforma cadrului legislativ constituie o condiție esențială pentru adaptarea procesului electoral la noile realități sociale. Printre măsurile propuse se numără introducerea unor forme alternative de vot, precum votul anticipat (în general, nu doar pentru situații speciale) sau după caz extinderea votului prin corespondență și pentru circumscripțiile electorale naționale care pot facilita accesul cetățenilor la urne, în special în cazul celor cu mobilitate redusă sau aflați în afara țării. De asemenea, se poate lua în considerare instituirea votului electronic, ca modalitate de exprimare a opțiunii politice a cetățenilor în cadrul anumitor scrutine electorale. Un asemenea deziderat, necesită discuții ample în societate, precum și soluții tehnice și instituționale de asigurare a securității procesului electoral.

Nu în ultimul rând, este necesară o analiză atentă a oportunității reglementării votului obligatoriu, o măsură aplicată cu succes în alte state, dar care trebuie evaluată în raport cu specificul cultural, politic și juridic al Republicii Moldova.

Concluzii și Recomandări

Fenomenul absenteismului electoral în Republica Moldova se conturează tot mai pregnant ca o provocare majoră pentru consolidarea democrației și pentru asigurarea unei guvernări reprezentative. Analiza realizată în cadrul acestei cercetări relevă faptul că neparticiparea la vot nu poate fi interpretată exclusiv ca o alegere individuală, ci trebuie înțeleasă ca o expresie a unor disfuncționalități instituționale, sociale și culturale, care afectează în mod direct calitatea procesului democratic.

Datele empirice obținute prin intermediul chestionarului, coroborate cu analiza cadrului legislativ și a evoluției istorice a participării electorale, indică o corelație semnificativă între nivelul de încredere în instituțiile statului, percepția asupra eficienței votului și gradul de implicare civică. În mod particular, tinerii și anumite grupuri sociale vulnerabile manifestă o tendință accentuată de neparticipare, alimentată de lipsa unei educații civice solide, de deziluzia față de clasa politică și de percepția că votul nu generează schimbări reale.

În acest context, se impune o regândire strategică a modului în care statul și societatea civilă abordează participarea electorală. Reformele legislative trebuie să fie însoțite de măsuri concrete de stimulare a implicării cetățenilor, prin facilitarea accesului la vot, digitalizarea procesului electoral și promovarea unei comunicări transparente și eficiente între instituțiile electorale și alegători. Totodată, este esențială consolidarea educației civice, atât în mediul formal, cât și prin inițiative comunitare, care să cultive responsabilitatea democratică și să încurajeze participarea activă.

Experiențele internaționale analizate în cadrul lucrării oferă repere valoroase pentru adaptarea unor bune practici la realitățile Republicii Moldova. Modelele de succes din statele membre ale Uniunii Europene, precum și din țările aflate în proces de aderare, demonstrează că implicarea cetățenilor poate fi revitalizată prin politici publice coerente, prin utilizarea tehnologiei în procesul electoral și prin crearea unor mecanisme de consultare și participare continuă.

În lumina celor expuse, se recomandă:

- Revizuirea legislației electorale în vederea introducerii unor forme alternative de vot, precum votul anticipat (în general), a extinderii votului prin corespondență și pentru alte circumscripții electorale (inclusiv cele la nivel național). Examinarea oportunității introducerii votului electronic, pe potriva capacităților instituționale, tehnice și financiare ale statului. Toate în ansamblu, vor fi menite să faciliteze accesul cetățenilor la procesul electoral.
- Examinarea oportunității introducerii votului electronic, ținând cont de specificul cultural, politic și juridic al Republicii Moldova și într-o modalitate relativ flexibilă, astfel încât această obligație să nu se extindă în raport cu anumite categorii de cetățeni.
- Implementarea unor programe naționale de educație civică, cu accent pe formarea unei culturi politice participative, în special în rândul tinerilor.
- Dezvoltarea unor campanii de informare publică, desfășurate în parteneriat cu organizațiile neguvernamentale și cu mediul academic, care să explice importanța votului și impactul acestuia asupra politicilor publice, într-un timp continuu, fără limitări doar la perioada campaniilor electorale.
- Crearea unor platforme de dialog între instituțiile electorale și cetățeni, care să permită exprimarea preocupărilor și să contribuie la creșterea încrederii în procesul democratic.
- Monitorizarea constantă a participării electorale și evaluarea periodică a măsurilor adoptate, în vederea ajustării strategiilor de implicare civică.

În concluzie, reducerea absenteismului electoral nu poate fi realizată prin soluții punctuale, ci necesită o abordare integrată, multidimensională și sustenabilă, care să vizeze atât reformarea instituțională, cât și revitalizarea spiritului civic. Doar prin implicarea activă a tuturor actorilor societății, precum: instituții, cetățeni, mediul academic și societatea civilă, Republica Moldova poate construi o democrație participativă, rezilientă și autentic reprezentativă.

Bibliografie

Acte normative internaționale și naționale:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948;
2. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 1966;
3. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Protocolul nr. 1 din 1950;
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată 29-07-1994, în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635;
5. Constituția Regatului Belgiei, disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/belgia.pdf>;
6. Constituția Republicii Federative a Braziliei, disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/constituicao_ingles_3ed.pdf;
7. Codul electoral al Regatului Belgiei, disponibil: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1894/04/12/1894041255/justel>
8. Legea electorală a Comunității Australiei, disponibil: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cea1918233/s245.html?utm;

9. Codul Electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 08-12-2022. În Monitorul Oficial Nr. 426-427 art. 770;
10. Codul Electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21-11-1997. În Monitorul Oficial Nr. 451-463 art. 768;
11. Legea nr.144 cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești, adoptată la 23 noiembrie 1989;
12. Legea nr. 49 din 30-10-2009 pentru modificarea Legii nr.1234-XIV din 22 septembrie 2000;
13. Legea nr. 131 din 01-07-2010 pentru modificarea articolului 10 din Legea nr.1234-XIV din 22 septembrie 2000;
14. Legea Norvegiei (LOV-2002-06-28-57) privind alegerile pentru Parlamentul Național (Stortinget), consiliile județene (fylkeeting) și consiliile comunale (kommunestyret) (Legea electorală), disponibilă: https://lovdata.no/dokument/NLEO/lov/2002-06-28-57/KAPITTEL_8?utm#KAPITTEL_8
15. Regulamentul cu privire la întocmirea, administrarea, difuzarea și actualizarea listelor electorale adoptat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 1153 din 04 august 2023;
16. Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, Hotărârea CEC nr.3951 din 6 decembrie 2010;
17. Hotărârea CEC nr. 3102 din 5 decembrie 2014, cu privire la participarea alegătorilor la votare în ziua de 30 noiembrie;
18. Hotărârea CEC nr. 3105 din 5 decembrie 2014 cu privire la numărul mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova ce revin concurenților electorali în urma alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014;
19. Hotărârea CEC nr. 517 din 02 noiembrie 2016, cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 30 octombrie 2016 și organizarea celui de-al doilea tur de scrutin;
20. Hotărârea CEC nr. 571 din 18 noiembrie 2016, cu privire la totalizarea rezultatelor celui de-al doilea tur de scrutin al alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 13 noiembrie 2016;
21. Hotărârea CEC nr. 2414 din 3 martie 2019, cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019 cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale din 24 februarie 2019;
22. Hotărârea CEC nr. 2421 din 3 martie 2019, cu privire la participarea cetățenilor la votare în cadrul referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019;
23. Hotărârea CEC nr. 2422 din 3 martie 2019, privind totalizarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019;
24. Hotărârea CEC nr. 4466 din 4 noiembrie 2020, privind totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 1 noiembrie 2020;
25. Hotărârea CEC nr. 4507 din 20 noiembrie 2020 privind totalizarea rezultatelor turului doi al alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 15 noiembrie 2020;
26. Hotărârea CEC nr. 5182 din 19 iulie 2021, cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021;
27. Hotărârea CEC nr. 3130 din 23 octombrie 2024, cu privire la centralizarea rezultatelor votării la alegerile Președintelui Republicii Moldova din 20 octombrie 2024 și organizarea celui de-al doilea tur de scrutin;
28. Hotărârea CEC nr. 3208 din 9 noiembrie 2024, privind totalizarea rezultatelor turului doi al alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 3 noiembrie 2024;

29. Hotărârea CEC nr. 3146 din 25 octombrie 2024, privind centralizarea rezultatelor votării la referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024;
30. Raportul cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 septembrie 2025, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 4153 din 05 octombrie 2025.
31. Hotărîrea Curții Constituționale nr.32 din 23 mai 1999 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 15.06.99;
32. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova din 04.03.2016.
33. Беляев, А. Ю., Тарасов, Е. Н. 2013. *Тенденция абсентеизма в современном российском обществе*. Власть, nr. 5, pag. 43-45;
34. Берци Татьяна, Якимова Екатерина 2020. *Право на неучастие в выборах (абсентеизм) через призму свободного формирования политического поведения гражданина*. Избирательное право, nr. 1, pag. 22-26;
35. Cuculescu, A. 2017. *Referendumul – modalitate directă de exercitare a suveranității naționale*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 3-4 (39-40), pag. 183-191;
36. Costachi Gh., Lazar M., Cernean I., 2020. *Rolul și valoarea democrației în exercitarea puterii de stat* În: conferința Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, pag. 18 – 27;
37. Deleanu, I. 2006. *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și comparat*. București: C.H. Beck;
38. Dinga, A. 2014. *Participare publică: îndrumare pentru un trai mai bun*. Iași: Asociația Mai Bine;
39. Midrigan, P., Bordian, M. 2020. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8 (138), pag. 112-121;
40. Ghiuță Ovidiu-Aurel 2014. *The motivations of electoral absenteeism*. Analele Universității din Oradea, vol. XIV, nr. 2, pag. 177-181;
41. Guceac Ion 2005. *Dreptul Electoral*. Chișinău: Tipografia Centrală;
42. Lazăr, M., Costachi, Gh. 2022. *Inițiativa legislativă populară ca instrument al democrației participative*. În: Legea și Viața, nr. 2;
43. Midrigan Pavel, Bordian Mariana 2020. *Referendumul ca formă fundamentală a democrației politice*. Studia Universitatis Moldaviae, nr. 8, pag. 112-121;
44. Preda O., Olteanu S. 2008. *Implicarea cetățenilor – pe scurt. Ghid de participare publică pentru autoritățile publice locale*. București: CeRe – Centrul de Resurse pentru participare publică;
45. Pînzaru, T. 2011. *Participarea cetățenească: esență, beneficii, costuri*. În: „Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept”, materialele conferinței științifice internaționale (3 mai 2011, mun. Chișinău);
46. Scripnic, V., Pînzaru, T. 2011. *Participarea civico-politică și responsabilizarea socială pentru o guvernare democratică. Cetățenia activă în perspectiva integrării europene*. În: „Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept”, conferință științifică internațională (3 mai 2011, mun. Chișinău);
47. Racu Andrei 2012. *Noțiunea și diversitatea sistemelor electorale*. Revista Națională de Drept, Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, nr. 8, pag. 60-64;
48. Saca Victor, Camenșic Elena 2007. *Formele participării politice ale maselor în Republica Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (36), pag. 88-98;
49. Solomon Constantin 2005. *Sistemul Electoral*. Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic, pag. 84-101;
50. Tanasă Ruslan 2002. *Specificul comportamentului absenteist al electoratului Republicii Moldova*. Moldoscopie, nr. 1 (18), pag. 155-163;

51. Tanasiuc Ana-Patricia, Nichita Rodica, Țurcanu Alina 2019. *Evoluția dreptului electoral în Republica Moldova*. Conferința „Realizarea dreptului constituțional de vot și a dreptului de a fi ales”, pag. 137-142;
52. Vaculovschi, Gh. *Referendumul republican ca exercițiu de legiferare. aspecte tehnico-juridice*. În: Revista științifică internațională „Supremația Dreptului”, 2019, nr. 4, pag. 76-80.
53. André Blais și R. Kenneth Carty, 1990, *Does proportional representation foster voter turnout?* [e-book] European Journal of Political Research, disponibil: https://www.researchgate.net/publication/316674290_Does_proportional_representation_foster_voter_turnout
54. Lijphart, A., 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. [e-book] New Haven, CT: Yale University Press, disponibil: <http://digamo.free.fr/lijphart99.pdf>
55. Norris, P., 2004. *Electoral engineering: Voting rules and political behavior*. [e-book] Cambridge University Press, disponibil: <https://olemiss.edu/courses/pol628/norris04.pdf>
56. Moldova Socialistă, Nr. 58 (17367), 6 martie 1990;
57. Moldova Socialistă, Nr. 65 (17374), 17 martie 1990.

Web-site-uri

58. <https://alegeri.md/>
59. <http://www.e-democracy.md/elections/>
60. <https://moldova.europalibera.org/a/istoria-referendumurilor-de-cate-ori-si-de-ce-au-fost-consultati-moldovenii-in-cei-33-de-ani-de-independenta-/33096962.html>
61. <http://www.parties.e-democracy.md/electionresults/1995local/>
62. <https://dexonline.ro/intrare/absenteism/117>
63. https://ro.wikipedia.org/wiki/Paradoxul_sori%C8%9Bilor
64. <https://sofiaglobe.com/2016/10/09/bulgarias-2016-presidential-elections-voters-to-have-i-dont-support-anyone-option/?utm>
65. <https://data.ipu.org/parliament/BE/BE-LC01/election/BE-LC01-E20240609/>
66. <https://data.ipu.org/parliament/BE/BE-LC01/election/BE-LC01-E20140525/>
67. <https://results.elections.europa.eu/ro/rezultate-nationale/belgia/2024-2029/>
68. <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/democracy/general-elections/general-elections-participation-survey/pong/statistical-news/analysis-of-voter-turnout-in-the-2022-general-elections/?utm>
69. https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/2355_Anexa_Raport%20ALG%205%20nov%202023.pdf
70. <https://www.valimised.ee/en/archive/riigikogu-parliament-elections/riigikogu-elections?utm>
71. https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/voter-turnout.htm?utm
72. <https://www.electionguide.org/countries/id/31/?utm>
73. <https://www.electionguide.org/countries/id/162/?utm>
74. <http://viitorul.org/ro/content/analiz%C4%83-alegerile-parlamentare-mobilizare-crescut%C4%83-tinerilor-din-teritoriu-absenteism-%C3%AEn>

Anexa 1. Chestionarul elaborate de autor

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeegyCmTYj28J12Ha1jDLQZbPI-tUwQD4T158fTv6mTbaAPwiw/viewform?usp=header>

<https://docs.google.com/forms/d/1WBqCrbJMfMpz9SvdHAJ47cuyhzMGJyPXYwD-Turp8otl/edit#responses>

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА И УЧЕТ ИНТЕРЕСОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ВЫБОРОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

AUTOARE:

Elena CAPSAMUN

Masterandă

Universitatea de Stat din Comrat

COORDONATOARE:

Svetlana MIRONOVA

doctoră în științe politice,

conferențiară universitară,

Universitatea de Stat din Comrat

**ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА И
УЧЕТ ИНТЕРЕСОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ ПРИ
ПРОВЕДЕНИИ ВЫБОРОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА**

**PROBLEMS OF ENSURING REPRESENTATION AND TAKING INTO
ACCOUNT THE INTERESTS OF NATIONAL MINORITIES DURING
ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Elena CAPSAMUN, masterandă în dreptul civil,
Universitatea de stat din Comrat
Svetlana MIRONOVA, doctoră în științe politice,
conferențiară universitară, Facultatea Drept,
Universitatea de Stat din Comrat

Cercetarea prezentată relevă particularitățile și problemele reglementării reprezentării poporului găgăuz ca minoritate națională în procesele politice din Republica Moldova. Procesul electoral în Republica Moldova se desfășoară la nivel național și regional. UTA Găgăuzia funcționează de mai bine de 30 de ani și în acest timp dezbaterile despre participarea găgăuzilor la guvernarea țării și a regiunii nu a încetat. Se ridică întrebări cu privire la asigurarea așa-zisei cote de reprezentare a găgăuzilor în guvern. Studiul descrie principalele trăsături ale desfășurării alegerilor în Găgăuzia, relevă principalele probleme în procesul de armonizare a legislației electorale și propune soluții posibile la această problemă ținând cont de experiența internațională.

Cuvinte cheie: alegeri, alegeri regionale, Găgăuzia, găgăuzii, minoritatea națională, armonizarea legislației.

Представленное исследование раскрывает особенности и проблемы регламентирования представительства гагаузского народа как национального меньшинства в политических процессах в Республике Молдова. Избирательный процесс в Республике Молдова осуществляется на общегосударственном и региональном уровне. АТО Гагаузия функционирует уже более 30 лет и за все время не утихают споры об участии гагаузов в управлении страной и регионом. Ставятся вопросы об обеспечении так называемой квоты по представительству гагаузов во власти. В исследовании описываются главные особенности проведения выборов в Гагаузии, раскрываются основные проблемы в области процесса по гармонизации избирательного законодательства, предлагаются возможные решения проблемы с учетом международного опыта.

Ключевые слова: выборы, гагаузы, национальное меньшинство, региональные выборы, Гагаузия, гармонизация законодательства.

The presented research reveals the peculiarities and problems of regulating the representation of the Gagauz people as a national minority in political processes in the Republic of Moldova. The electoral process in the Republic of Moldova is carried out at the national and regional levels. ATU Gagauzia has been functioning for more than 30 years and during all this time the disputes about the participation of Gagauz people in the governance of the country and the region have not subsided. The questions about ensuring the so-called quota for the representation of Gagauz people in power are raised.

The study describes the main peculiarities of holding elections in Gagauzia, reveals the main problems in the field of the process of harmonization of the electoral legislation, offers possible solutions to the problem taking into account international experience.

Keywords: elections, regional elections, Gagauzia, Gagauz, national minority, harmonization of legislation.

Введение

Вопрос обеспечения политического представительства гагаузского народа как национального меньшинства остаётся важным элементом демократического развития нашего многонационального государства. В условиях Республики Молдова, где проживает значительное число этнических групп, в том числе гагаузы, русские, украинцы, болгары и др., особую значимость приобретает необходимость справедливого и равного участия этих групп в управлении страной. Эффективное вовлечение гагаузского народа в политические процессы способствует укреплению гражданского мира, снижению социальной напряжённости и обеспечению устойчивости государственного управления.

Актуальность настоящего исследования обусловлена необходимостью обеспечения равного и справедливого политического участия гагаузского народа, проживающего в Республике Молдова. Выборы являются ключевым механизмом формирования власти, и от того, насколько в избирательной системе учтены интересы различных этнокультурных групп, в том числе гагаузов, напрямую зависит легитимность государственного управления, социальная стабильность и степень интеграции меньшинств в политическое пространство страны.

Гипотеза исследования состоит в том, что предоставление возможной квоты для представительства гагаузского народа в Парламенте РМ в размере 5 процентов сможет обеспечить реальное представительство гагаузов и обеспечить соблюдение их прав на участие в управлении страной и регионом.

В исследовании будут представлены две основные главы.

Первая глава будет посвящена теоретико-правовым основам участия гагаузского народа как национального меньшинства в электоральных процессах. В рамках этой главы будут рассмотрены понятие национального меньшинства, его правовой статус на международном и национальном уровне, а также особенности организации избирательного процесса в Республике Молдова в контексте гармонизации избирательного законодательства Республики Молдова и АТО Гагаузии.

Вторая глава будет сосредоточена на деятельности по обеспечению представительства гагаузского народа как национального меньшинства в Республике Молдова. В этой части исследования будет проанализирована эффективность политического представительства гагаузов в Молдове, правовые проблемы представительства интересов жителей АТО Гагаузии,

а также предложены перспективы улучшения политического представительства национальных меньшинств в стране.

Объектом исследования являются общественные отношения, складывающиеся в процессе реализации политических прав гагаузского народа как национального меньшинства, в частности — права на участие в выборах и представительство в органах государственной власти в Республике Молдова.

Предметом исследования являются правовые нормы, механизмы и практика обеспечения политического представительства гагаузского народа как национального меньшинства в избирательной системе Республики Молдова, включая институциональные и законодательные аспекты участия меньшинств в выборах, а также зарубежный опыт в данной сфере.

Целью настоящего исследования является анализ правовых и организационных механизмов обеспечения политического представительства гагаузского народа как национального меньшинства в избирательной системе Республики Молдова, выявление существующих проблем и разработка предложений по их совершенствованию с учётом международных стандартов и зарубежного опыта.

Задачи исследовательской работы:

1. Провести теоретический анализ понятия «национальное меньшинство» и определить его ключевые признаки в международной и национальной правовой доктрине.
2. Оценить степень соответствия молдавского законодательства международным стандартам в сфере прав национальных меньшинств, особенно в контексте избирательного права.
3. Исследовать существующую избирательную систему Республики Молдова на предмет её способности обеспечивать равное участие и представительство гагаузского народа как национального меньшинства.
4. Проанализировать примеры зарубежных моделей политического представительства национальных меньшинств (на примере стран Европы) и выявить применимые для Молдовы элементы.
5. Провести анализ различных моделей для обеспечения представительства гагаузов в представительных органах власти, в том числе предложения по квоте в размере 5 процентов.
6. Провести эмпирическое исследование (опросы) для оценки восприятия эффективности представительства среди жителей АТО Гагаузия и депутатов.
7. Определить правовые и институциональные барьеры, препятствующие полноценному представительству гагаузов в органах власти.
8. Разработать предложения и практические рекомендации по улучшению правовых механизмов представительства гагаузов в избирательном процессе Молдовы.

Для достижения целей исследования будут использованы различные методы. На теоретическом уровне будет применяться аналитический метод для изучения международных и национальных правовых актов, а также историко-правовой метод для анализа эволюции законодательства.

Для сравнения зарубежных моделей политического представительства национальных меньшинств будет использоваться сравнительно-правовой метод. При исследовании избирательной системы и правовых механизмов будут применяться формально-юридический и логико-юридический методы.

Эмпирическая часть работы будет основываться на социологическом методе (опросы), а также статистическом методе для обработки полученных данных.

Для разработки рекомендаций по улучшению политического представительства будет использован прогностический метод и метод правового моделирования.

Библиография включает разнообразные источники, поддерживающие исследование представительства национальных меньшинств в политических процессах. Среди них международные правовые акты, такие как Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств и доклады Совета по правам человека, которые освещают правовой статус и участие меньшинств в политике. Научные статьи и исследования, анализирующие избирательные системы и их влияние на представительство меньшинств, а также практические исследования и рекомендации международных организаций, помогают оценить текущее состояние политического представительства в Республике Молдова.

1. Теоретико-правовые основы участия гагаузского народа как национального меньшинства в электоральных процессах

1.1. Понятие национального меньшинства и его правовой статус на международном и национальном уровне

Современное общество имеет сложную структуру, особенно с точки зрения этнического состава. Сегодня трудно найти страну, население которой имело бы один родной язык, исповедовало бы одну религию и уважало бы одни и те же традиции и обычаи. Разнообразный этнический состав страны подразумевает формирование этнического большинства по отношению к другим этническим меньшинствам. Этническое большинство численно превосходит меньшинство, которое отличается от первого своей культурной принадлежностью, языком или религией.

В настоящее время не существует единого, универсального понятия «национальное меньшинство» или «этническая группа», которое было бы официально принято. В 1992 году ООН определила меньшинство как «национальную, этническую, религиозную или языковую группу, отличную от других групп в пределах суверенного государства»¹. Меньшинство может быть на-

¹ Cârnaț T., Iovu A. Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova – Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2018. 160 p.

циональным, языковым, этническим, религиозным и культурным. Люди, принадлежащие к этим меньшинствам, пользуются особыми правами, но в то же время именно из-за различных типов идентичности, которые отличают их от большинства, они часто подвергаются дискриминации, например, по признаку языковой, религиозной, культурной, этнической идентичности. Каждый человек имеет право на то, чтобы его идентичность определялась его собственными ценностями, религиозными убеждениями, языком, на котором он говорит, культурными обычаями, принадлежностью к нации и многим другим. Индивидуальность каждого человека защищается посредством осуществления основных прав и свобод. Таким образом, каждая черта идентичности человека, входящего в категорию меньшинства, а именно язык, религия, этническая принадлежность, культура, может определять его классификацию в языковом, этническом, религиозном, культурном меньшинстве, с той оговоркой, что один и тот же человек может одновременно входить в несколько категорий меньшинств.²

Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств, подписанная в г. Страсбург 1 февраля 1995 года, лишь требует защиты национальных меньшинств и прав и свобод лиц, принадлежащих к этим меньшинствам, данная защита является неотъемлемой частью международной защиты прав человека и в качестве таковой является областью международного сотрудничества³.

Для начала можно обратиться к некоторым политическим и социологическим словарям, чтобы дать разъяснения терминам «национальное меньшинство» и «этническая группа». Социологический словарь утверждает, что термин «меньшинство» обозначает группу людей, которые отличаются по расе, религии, языку или национальности от большинства, среди которого они живут⁴.

Политический словарь определяет национальное меньшинство как людей, которые по этнической принадлежности и языку отличаются от большинства населения, в котором они проживают⁵. DEX поясняет: национальное меньшинство — это группа людей одного языка и происхождения, которые проживают на территории национального государства⁶.

Более широкое объяснение дается в социологическом словаре, который утверждает, что этническая группа — это группа с общими культурными традициями и чувством идентичности как подгруппа внутри более крупного общества. Члены этнической группы отличаются от других членов

2 Dănișor D.C. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Craiova: Simbol, 2017. 938 p.

3 <https://rm.coe.int/168007cddc> посещен 01.07.2025

4 Larousse. Dicționar de sociologie. – București, 1996, p.169

5 Tămaș S. Dicționar politic. - București, 1996, p.159

6 DEX. – București, 1996, p.636

общества определенными культурными чертами: языком, религией, обычаями, одеждой, поведением. В современном политическом словоупотреблении термин «этническая группа» часто используется для описания квазинационального меньшинства, проживающего в пределах государства и не достигшего статуса нации. Этническая группа обычно имеют небольшие размеры; гораздо более очевидно, что он основан на общем наследии; гораздо более устойчивы в истории человечества. Этнические группы могут быть сконцентрированы на определенной территории (где они составляют большинство в демографическом отношении), но могут быть также распределены на очень большой территории.⁷

Определения термина «этническая группа» дополняют друг друга, что мы можем видеть из следующего пояснения из толкового словаря Коллинза: этническая группа — это группа людей с общей идентичностью, возникшая в результате коллективного осознания того, что они имеют особую историю. Этнические группы имеют свои традиции, обычаи, нормы и верования. Они, как правило, имеют общий язык и отличают членов группы от тех, кто в нее не входит.⁸ Феномен «этнической группы» анализировал Р. Абсаттаров, который утверждает, что этническая группа – это общность людей, составная часть этноса, которая отличается следующими признаками: самосознанием, языком, психологией, территорией, осознанием происхождения и общей историей, культурой, обычаями.⁹

На международном уровне также не существует общепринятого определения термина «национальное меньшинство». Подкомиссия ООН по предупреждению дискриминации и защите меньшинств предложила в 1950 году следующее определение: «Термин «меньшинство» включает только те недоминирующие группы населения, которые обладают и желают сохранять устойчивые этнические, религиозные или языковые традиции или особенности, которые явно отличаются от традиций или особенностей остального населения.

Такие меньшинства должны включать в себя достаточное количество людей, чтобы иметь возможность развивать такие характеристики. Члены таких меньшинств должны быть лояльны государству, гражданами которого они являются».¹⁰

Камил Мурешану подчеркивает, что «меньшинство» — это социальная группа, которая не только отграничивает себя от другой, осознавая свою коллективную идентичность, но и испытывает ряд неудобств, иногда серьезных, от другой. Вопреки звучанию названия, «меньшинство» — это

7 Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. – București, 1998, p.218.

8 Джери Д., Джери Дж. Большой толковый социологический словарь Collins. – Москва, 1999, с.493

9 Абсаттаров Р. Национальные процессы: особенности и проблемы. – Алматы, 1995, с.116

10 Doc. E/CN. 4/358 din 30 ianuarie 1950 // Ion Diaconu. Minorități-Statut-Perspective. – București, 1996, p.80

не статистическая, числовая категория, а социально-политическая¹¹.

В.Мошняга в своем исследовании национальных меньшинств в Молдове предлагает следующее определение: национальные меньшинства – это такие этнические и национальные группы, социальные общности, которые определяются как составная часть государства, владеют и используют в той или иной степени язык большинства, титульной нации (т.е. официальный язык, государственный язык), идентифицируют себя не только со своей этнической группой, но и с национальным большинством – титульной нацией и являются гражданами этого государства.¹² Автор определяет национальные и этнические группы как социальные общности, которые формируются и воссоединяются на основе национально-культурных и языковых признаков.

Понятие национального меньшинства будет более полным, если мы попытаемся проанализировать характеристики меньшинства в современном обществе по отношению к большинству населения. Прежде всего, эта группа отличается от остального населения наличием особого этнического (национального) характера, выраженного через культуру, язык и религию. Национальная специфика любой группы меньшинства должна быть сохранена, этого необходимо добиться как на уровне государственного руководства, так и прежде всего эта тенденция должна исходить изнутри группы. Вклад государства в данном случае может выражаться в создании благоприятных условий для развития всех этнокультурных групп на территории государства. Во-вторых, национальное меньшинство характеризуется меньшей численностью, чем остальное титульное население, что порождает, с этой точки зрения, отношения дискриминации и неполноценности по отношению к национальным меньшинствам.

Словосочетание «национальное меньшинство» имеет строго количественный, а вовсе не качественный характер применительно к этническим образованиям. В-третьих, еще одна характеристика национального меньшинства выражается в принадлежности этнической общности к государству, которая основана на постоянной правовой связи, выражающейся в совокупности общих прав и обязанностей по отношению друг к другу. Эта характеристика позволяет нам отличать национальные меньшинства от других социальных групп людей, таких как трудовые мигранты, лица без гражданства и т. д.

В законодательстве Республики Молдова национальные меньшинства определяются следующим образом: «Под лицами, принадлежащими к национальным меньшинствам, в настоящем законе понимаются лица, постоянно проживающие на территории Республики Молдова, являющиеся ее гражданами, обладающие этническими, культурными, языковыми и религиозны-

11 Mureșanu C. Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților. - Cluj-Napoca, 1996, p.37

12 Moșneaga V. Minoritățile naționale în Moldova: starea și gradul de identificare. //Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea III. / USM. – Chișinău, 1994, p.36

ми особенностями, отличающими их от большинства населения - молдаван, и осознающие себя лицами иного этнического происхождения».¹³

Тот факт, что на сегодняшний день не существует единого определения национальных меньшинств, которое бы отвечало всем требованиям современного периода, не осложняет ситуацию на данный момент. Разработанные определения отражают основные базовые объективные и субъективные критерии.

В целом меньшинство представляет собой группу лиц, выступающих в качестве субъекта особой защиты и имеющих общую идентичность и уникальность. Эта группа людей обычно отличается своей этнической, языковой или религиозной идентичностью. В этом контексте международно-правовые документы в целях сохранения вышеуказанной идентичности требуют от государств применения необходимых законодательных, административных и иных мер.

1.2. Особенности организации избирательного процесса для обеспечения представительства национальных меньшинств в органах власти Республики Молдова

Правовая база выборов не должна содержать положения, дискриминирующие по недопустимым признакам. Международные и региональные договоры запрещают дискриминацию по расовой принадлежности, цвету кожи, полу, языку, вероисповеданию, политическим или иным убеждениям, национальному или социальному происхождению, имущественному положению, физическим или умственным способностям, сексуальной ориентации или гендерной идентичности, месту рождения или иному обстоятельству¹⁴.

Государство обязано соблюдать как «обязанность бездействовать» и не осуществлять дискриминацию, так и «обязанность действовать» для предотвращения дискриминации¹⁵.

Пояснительные источники указывают, что правовая база выборов должна защищать это право и не иметь дискриминационного характера сама по себе¹⁶. Меньшинства должны иметь возможность использовать собственный язык (языки).

В договорах также предусмотрено, что в странах, где существуют языковые меньшинства, лицам, принадлежащим к таким меньшинствам, не может быть отказано в праве пользоваться родным языком¹⁷.

13 Ст.1 Закона о правах лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, и правовом статусе их организаций № 382-XV от 19.07.2001// Мониторул Официал ал Р.Молдова N 107/819 от 04.09.2001

14 ООН, МПГПП, Ст. 2; ООН, КПИ, Ст. 2; АС, АСПЧН, Ст. 2; ОАГ, АКПЧ, Ст. 1; ЛАГ, Арабская хартия, Ст. 3; ЕС, Хартия по правам человека, Ст. 21(1); СНГ, Конвенция о правах и основных свободах человека, Ст. 20(2); ООН (КЭСКП), Замечание общего порядка 20, параграф 32

15 ООН (ПГПП), Замечание общего порядка 28, параграф 21

16 Там же

17 ООН, МПГПП, Ст. 27

Правовая база выборов должна включать в себя гарантии равенства перед законом. Плюралистическая демократия должна не только уважать этническую, культурную, языковую и религиозную идентичность отдельных граждан и групп, но и создавать условия, позволяющие им выражать, сохранять и развивать эту идентичность¹⁸.

Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств, принятая в г.Страсбург, 1 февраля 1995 года, в статье 1 устанавливает, что защита национальных меньшинств и прав и свобод лиц, принадлежащих к этим меньшинствам, является неотъемлемой частью международной защиты прав человека и в качестве таковой является областью международного сотрудничества¹⁹.

Согласно ст.15 Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств стороны обязуются создавать необходимые условия для эффективного участия лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, в культурной, общественной и экономической жизни, а также в ведении публичных дел, особенно тех, которые их касаются²⁰.

На основании ч.1. ст.21 Всеобщей Декларации прав человека²¹ каждый человек имеет право принимать участие в управлении своей страной непосредственно или через посредство свободно избранных представителей. Отметим, что Декларация использует термин «каждый человек», следовательно, отвергается дискриминация по признаку как этноса, так и языка. Каждое этническое меньшинство имеет право принимать участие в управлении своей страной. На основании этого положения можно сделать вывод, что гагаузы, как этническое меньшинство, имеют полное право как участвовать в управлении своим регионом проживания, так и в целом, Республикой Молдовой.

Кроме этого, ч.2 и ч.3 ст.21 указывают нам, что каждый человек имеет право равного доступа к государственной службе в своей стране. При этом, воля народа должна быть основой власти правительства; эта воля должна находить себе выражение в периодических и нефальсифицированных выборах, которые должны проводиться при всеобщем и равном избирательном праве путем тайного голосования или же посредством других равнозначных форм, обеспечивающих свободу голосования. Декларация четко определяет, что абсолютно все люди, обладающие избирательными правами, в том числе, представители различных этносов, могут участвовать в формировании органов власти с помощью выборов.

18 Автономия и границы в меняющейся Европе. Рекомендация 385 (2016) // Обсуждена и одобрена Палатой регионов 23 марта 2016 г. и принята Конгрессом 24 марта 2016 г.

19 Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств Страсбург, 1 февраля 1995 года

20 Там же

21 Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml посещен 12.06.2025

Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 04.11.1950 не регламентирует специально право на управление страной и обществом, но тем не менее, запрещает в статье 14 любую форму дискриминации. Пользование правами и свободами, изложенными в данной Конвенции, обеспечивается без какой-либо дискриминации по признакам пола, расы, цвета кожи, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, принадлежности к национальным меньшинствам, имущественного положения, рождения или иным признакам²².

Международный Договор по гражданским и политическим правам (МДГПП) гарантирует следующие права и свободы:

- принимать участие в проведении общественных мероприятий непосредственно или через свободно избранных представителей;
- избирать и быть избранным в ходе подлинных регулярных выборов, которые должны проводиться в рамках всеобщего и равного избирательного права при тайном голосовании; и
- иметь возможность на равных условиях занимать в своей стране государственные должности (Статья 25);
- право на равную и эффективную защиту со стороны закона против дискриминации на любых основаниях, таких как раса, цвет кожи, пол, язык, религия, политические или другие убеждения, национальное или социальное происхождение, собственность, рождение или другой статус (Статья 26)²³.

Статья 5 Конвенции по устранению всех форм расовой дискриминации (КУРД) предусматривает, что «В соответствии с фундаментальными обязательствами, заложенными в Статье 2 настоящей Конвенции, государства-участники обязуются запрещать и устранять расовую дискриминацию во всех ее формах и гарантировать право каждого, без различия расы, цвета кожи и национального или этнического происхождения, на равенство перед законом, в частности, в обладании следующими правами:

...(в) Политические права, в частности, право участвовать в выборах – избирать и быть избранным – на основе всеобщего и равного избирательного права, участвовать в правительстве, а также в проведении общественных мероприятий на любом уровне и иметь равный доступ к общественным службам²⁴.

В статье 2 Декларации ООН о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным или языковым меньшинствам говорится,

22 Европейская Конвенция по правам человека https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_rus посещен 12.06.2025

23 Международный пакт о гражданских и политических правах https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml посещен 12.06.2025

24 Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/raceconv.shtml посещен 12.06.2025

что лица, принадлежащие к меньшинствам, имеют право активно участвовать в принятии решений на национальном и там, где это уместно, на региональном уровне по вопросам, относящимся к этим меньшинствам или регионам, в которых они проживают, способом, не противоречащим национальному законодательству²⁵.

Статья 15 Рамочной Конвенции Совета Европы по защите национальных меньшинств предусматривает, что: «Государства-участники будут создавать условия, необходимые для эффективного участия лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, в культурной, общественной и экономической жизни, а также в государственных делах, в частности, в тех, которые оказывают влияние на эти меньшинства».

Параграфы 5 и 6 Документа Копенгагенского Совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ (Копенгагенский Документ) предусматривают, что «среди тех элементов справедливости, которые являются существенными для полного выражения естественного достоинства и равных и неотъемлемых прав человека ... воля народа, свободно и справедливо выраженная на регулярных и подлинных выборах, является основой власти и легитимности всех правительств».

Параграф 35 Копенгагенского Документа требует от стран-участниц ОБСЕ «уважать право лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам на эффективное участие в государственных делах, включая участие в делах, относящихся к защите и содействию самоидентификации таких меньшинств».

Лундские рекомендации по выборам №7 отмечают, что: «Опыт Европы и других стран демонстрирует важность избирательного процесса в содействии участию меньшинств в политической жизни. Государства-участники должны гарантировать лицам, принадлежащим к меньшинствам, право на участие в ведении государственных дел, в том числе, право принимать участие в голосовании и выдвигать свои кандидатуры без дискриминации.»

Далее проанализируем каким образом регламентируется организация избирательного процесса для обеспечения представительства национальных меньшинств в Республике Молдова.

Основной Закон Республики Молдова определяет в ст.38 Конституции, что воля народа является основой государственной власти. Эта воля находит выражение в свободных выборах, проводимых периодически на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном и свободном голосовании. Право быть избранным гарантируется гражданам Республики Молдова, имеющим право избирать, в соответствии с законом.

25 Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/minority_rights.shtml посещен 13.06.2025

В отношении права на управление Конституция Республики Молдова также содержит ответ в ст.39, а именно, что все граждане Республики Молдова имеют право на участие в управлении общественными делами как непосредственно, так и через своих представителей. Любому гражданину обеспечивается в соответствии с законом доступ к государственной службе.

Анализируя указанные нормы, можно прийти к выводу, что и право избирать и быть избранным, и право на управление регламентируется Конституцией и законом в соответствующей сфере. Одновременно, необходимо иметь ввиду и норму ст.16 Конституции, устанавливающей принципы равенства. Все граждане Республики Молдова равны перед законом и властями независимо от расы, **национальности, этнического происхождения**, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения. Следовательно, различные этносы, проживающие на территории Республики Молдова, обладают и правом на управление, и правом избирать и быть избранными.

Конституционные положения находят свое отражение в ст.3 Избирательного Кодекса Республики Молдова, устанавливающей всеобщее избирательное право. Граждане Республики Молдова вправе избирать и быть избранными независимо от расы, **национальности, этнического происхождения**, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения.

В процессе разработки и принятия Избирательного Кодекса Республики Молдова в 2022 году, и на сегодняшний момент также, часто велись дебаты с обвинениями центральной власти в дискриминации этнических меньшинств при подготовке избирательных бюллетеней, которые якобы будут печататься только на румынском языке. Тем не менее, эти обвинения признаны несостоятельными, т.к. согласно ч. (7) ст.73 Избирательного Кодекса РМ бюллетени для голосования составляются на румынском языке. В целях содействия участию в выборах этнических меньшинств бюллетени для голосования по ходатайству избирательных органов соответствующего избирательного округа составляются также на другом языке²⁶. В АТО Гагаузии, согласно ч.(6) ст. 48 Избирательного Кодекса Гагаузии избирательные бюллетени оформляются в соответствии с нормами статьи 16 Уложения Гагаузии и законом АТО Гагаузия «О функционировании языков на территории Гагаузии», а также нормами указанного Кодекса. Следовательно, в регионе избирательные бюллетени, как правило, оформляются на румынском, гагаузском и русском языках. За период мониторинга жалоб на избирательные бюллетени по признаку языка не зафиксировано.

Кроме этого, в отношении права на управление следует назвать также Закон об обеспечении равенства № 121 от 25.05.2012 и Закон о правах лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, и правовом статусе их организаций N 382-XV от 19.07.2001.

²⁶ Избирательный кодекс Республики Молдова № 325 от 08.12.2022 // Мониторул Официал № 426-427/770 от 23.12.2022

Интересно обратить внимание на ст.23, ст.24 Ст.23. Закона N 382-XV от 19.07.2001, которые определяют основы права на управление и права избирать и быть избранным. Представительство лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, в Парламенте и местных советах достигается в результате выборов в соответствии с действующим законодательством. Лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, имеют право на примерно пропорциональное представительство в структурах исполнительной и судебной властей всех уровней, в армии, органах правопорядка.

Исходя из официальных данных и изученных нормативных актов, в Молдове нет прямой квоты для представительства национальных меньшинств в органах власти, следовательно приведенная норма ст.24 Закона №382/2001 является всего лишь декларативной. Необходимо предпринять усилия для нахождения механизма по претворению в жизнь этого правила.

20 ноября 2020 года было проведено «Исследование об эффективном участии национальных меньшинств в общественной жизни Республики Молдова» с целью определения уровня представительства и участия национальных меньшинств в общественной жизни. Согласно полученным результатам, в 2020 году в 30 органах государственной власти работали 100 представителей национальных меньшинств. Число представителей национальных меньшинств, участвующих в работе Координационного совета этнокультурных организаций, составило 103 человека, из которых 26 – женщины. В целом представители национальных меньшинств считают, что они в меньшей степени способны влиять на политику, чем большинство населения. Среди национальных меньшинств гагаузы наиболее уверены в том, что они могут влиять на политику благодаря более высокой степени самоуправления²⁷.

При этом, Консультативный комитет по рамочной конвенции о защите национальных меньшинств вновь заявил, что государствам-участникам недостаточно официально предусмотреть участие лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам. Они также должны обеспечить, чтобы их участие оказывало существенное влияние на принимаемые решения и чтобы, насколько это возможно, существовала общая ответственность за принятые решения.

Важно также обеспечить, чтобы обязательство консультироваться с такими органами было закреплено в законе, и, чтобы их работа адекватно отражала реальные потребности национальных меньшинств и оказывала существенное влияние на принятие решений.

В итоге, можно констатировать, что законодательство Республики Молдова действительно предусматривает и обеспечивает как право на управление, так и право избирать, и быть избранными представителями этнических

27 Пятое заключение по Республике Молдова Консультативного Комитета по рамочной конвенции о защите национальных меньшинств// <https://rm.coe.int/5th-op-moldova-gu/1680b2a3e6> посещен 17.07.2025

меньшинств, в том числе гагаузами. Однако, на уровне имплементации этих норм возникают сложности, требующие своего политического решения и введения реальных механизмов обеспечения эффективности указанных прав.

2. Процесс обеспечения представительства гагаузского народа в Республике Молдова.

2.1 Зарубежные модели политического представительства национальных автономий в управлении обществом и государством.

Обеспечение политического представительства национальных автономий и этнических меньшинств остаётся одной из актуальных ключевых проблем в современных многонациональных государствах. Стоит отметить, что от успешного решения этого вопроса зависит не только уровень демократизации общества, но также и стабильность государства в целом, что подразумевает собой высокий уровень правосознания граждан при осуществлении политических прав. В мировой практике обозначены различные модели представительства, каждая из которых имеет свои особенности и преимущества.

Правовое положение автономии (де-юре) не всегда отражается в её фактическом (де-факто) предоставленном ей пространстве для политических и правовых действий. Таким образом, почти эквивалентное конституционное положение может привести к разным уровням политической ответственности и свободе манёвра. Принципиально определяющим фактором территориальной автономии является эффективное осуществление территориальной демократии той или иной этнической группой. Это связано с тем, что «территориальная демократия» занимает центральное место в понятии территориальной автономии, поскольку является единственным инструментом, позволяющим в полной мере и эффективно реализовать демократию на субгосударственном уровне, а также права человека для членов этнических сообществ.²⁸

Так, одной из наиболее распространённых и институционально оформленных форм представительства является федеративная модель. Эта модель основана на принципе территориальной автономии, при котором компактно проживающим национальным меньшинствам предоставляется право на самоуправление в пределах определённой территории.

В отличие от обычных форм местного самоуправления, автономия закрепляется конституционно и обладает юридическими гарантиями, которые не могут быть изменены без согласия самой автономии. Такая модель предполагает наличие собственных институтов власти – парламентов, правительств, а иногда и судебных органов, а также компетенций в сферах обра-

²⁸ Костромицкий А. Концепция автономии в современном конституционном праве: сравнительный анализ отечественных и зарубежных подходов, Revista Institutului național al justiției NR. 3 (70), 2024, с.49 https://www.inj.md/sites/default/files/new/7.RINJ_3_70_2024_site-7.pdf посещено 01.08.2025

зования, культуры и языка. В ряде случаев автономиям предоставляется фискальная самостоятельность: часть налоговых поступлений остаётся в их распоряжении для реализации региональных программ.

Особый конституционно-правовой статус региона, наделенного правами автономии, рассматривается как способ территориальной аккомодации (или адаптации) национальных меньшинств, позволяющий им «оказывать более существенное влияние на принятие решений в политической, культурной и экономической областях, касающихся этих меньшинств».²⁹

Ярким примером является Канада, где провинция Квебек обладает особым статусом в связи с проживанием франкоязычного населения. Квебек имеет собственный парламент, правительство и систему образования, а французский язык признан официальным. Такая модель позволяет сохранять национальную идентичность и одновременно интегрироваться в общегосударственную систему.

Истоки особого положения Квебека связаны с колониальным прошлым Канады. Провинция была основана как французская колония, и после присоединения к Британской империи (1763 г., Парижский мир) франкоязычное население сохранило язык, культуру и католическую религию. Уже в XIX веке Квебек выступал за признание своих особенностей в рамках канадской конфедерации (1867 г.), что стало первым шагом к закреплению автономии.

Особое развитие автономистских тенденций началось в XX веке, особенно в период так называемой «Тихой революции» 1960-х годов. Это было время масштабных социальных и политических преобразований: провинция взяла курс на секуляризацию, расширение роли государства в образовании и здравоохранении, укрепление экономической самостоятельности. Именно тогда в Квебеке укрепилась идея, что провинция должна быть не просто одной из административных единиц, а отдельным «обществом в обществе», со своей уникальной идентичностью.³⁰

Политическое представительство Квебека в федеративной системе Канады строится на сочетании двух уровней власти — федерального и провинциального.

Во-первых, Квебек обладает собственными институтами власти. Законодательная власть осуществляется Национальной Ассамблеей, насчитывающей 125 депутатов, избираемых на всеобщих выборах, каждый из которых представляет один избирательный округ. Всеобщие выборы проводятся в Квебеке не менее одного раза каждые пять лет. В каждом избирательном округе избиратель голосует за кандидата по своему выбору согласно по-

29 Андриченко Л. В., Хабриева Т. Я. Правовое регулирование межнациональных отношений по законодательству зарубежных государств // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2013. № 3. с. 408.

30 Joseph Facal QUÉBEC'S POLITICAL AND CONSTITUTIONAL STATUS Bibliothèque nationale du Québec — 1999, p.16-17

рядку голосования, именуемому «мажоритарным голосованием за кандидата на одно место в один тур». Все граждане Канады в возрасте от 18 лет и старше и прожившие в Квебеке не менее 6 месяцев имеют право голоса. Лидер политической партии, у которой избрано наибольшее число депутатов, становится премьер - министром и формирует правительство.³¹

Во-вторых, Квебек имеет значительное представительство на федеральном уровне. Провинция делегирует депутатов в Палату общин Канады и сенаторов в Сенат, что обеспечивает участие франкоязычных представителей в принятии общегосударственных решений.³²

Невозможно также не упомянуть то, что особая роль Квебека и франкоязычного сообщества закреплена через официальное двуязычие Канады. Так Закон о статусе и использовании официальных языков Канады закрепляет равноправие английского и французского языков во всех федеральных институтах, что усиливает представительство Квебека и позволяет ему сохранять культурно-языковую идентичность в рамках общенациональной системы.³³

Интересна также модель федеративного представительства в Италии в провинции Южный Тироль, в котором компактно проживает немецкоязычное население. Здесь действует система пропорционального представительства, закреплённая в Автономном статуте региона Трентино-Альто-Адидже (Южный Тироль), которая гарантирует равное участие немецкой, итальянской и ладинской общин в органах власти.³⁴

Кроме того, для обеспечения институционального равенства применяется система «этнической пропорции»: распределение мест в органах власти, государственных должностей и бюджетных ресурсов осуществляется пропорционально численности трёх основных общин. Основой для этого служит «*dichiarazione di appartenenza linguistica*» — декларация этнической принадлежности при переписи населения.

Если федеративная модель базируется на принципе территориального самоуправления, то в мировой практике существует и иной подход к обеспечению участия национальных меньшинств в управлении обществом и государством. Он применяется в тех случаях, когда этнические группы сосредоточены по территории страны и не обладают компактным регионом проживания, достаточным для образования автономии. В таких условиях государство использует корпоративную модель, или модель этнокультурной автономии, при которой правосубъектность признаётся не террито-

31 Election Act, CQLR c E-3.3, Chapter 1 art 1. art. 14 <https://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/cqlr-c-e-3.3/latest/cqlr-c-e-3.3.html>

32 Loi constitutionnelle de 1867, Chapter IV, art.22 [https://www.sqrc.gouv.qc.ca/relations-canadiennes/institutions-constitution/codifications/loi-constitutionnelle-1867.asp?utm_source](https://www.sqrc.gouv.qc.ca/rerelations-canadiennes/institutions-constitution/codifications/loi-constitutionnelle-1867.asp?utm_source)

33 Official Languages Act R.S.C., 1985, c. 31 (4th Supp.) Part I art 4(1) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/o-3.01/FullText.html>

34 D.P.R. 31 agosto 1972, n. 670 - Statuto Speciale per la Regione Trentino-Alto Adige, art.4

рии, а самой национальной общине. Эта форма представительства строится на предоставлении меньшинствам права самостоятельно решать вопросы сохранения языка, традиций, образования и культуры посредством специальных институтов — национальных советов или ассамблей.

Корпоративная модель политического представительства национальных автономий отличается от федеративной тем, что акцент делается не на территории проживания меньшинства, а на принадлежности к этнокультурной общине. Иначе говоря, автономия предоставляется не региону, а самому сообществу, которое может быть рассредоточено по всей территории страны. Такой подход применяется в государствах, где меньшинства не сосредоточены компактно в определённых регионах, но обладают выраженной культурной идентичностью и стремятся к её сохранению.

Основная идея этой модели заключается в том, что национальные меньшинства рассматриваются как коллективные субъекты, обладающие правом на самоуправление в сферах языка, образования, религии и культуры. Для этого создаются специальные органы — национальные советы, ассамблеи или культурные автономии, которые представляют интересы группы перед государством. Эти органы могут управлять образовательными учреждениями, СМИ, культурными центрами, а также участвовать в выработке политики, касающейся этнокультурной идентичности.

Характерным примером является Эстония, где ещё в 1925 году был принят один из первых в мире законов о культурной автономии национальных меньшинств. Этот закон был возобновлён в 1993 году после восстановления независимости страны. Согласно ему, национальные меньшинства, насчитывающие не менее 3 000 человек, имеют право создавать собственные культурные советы, избираемые членами данной общины.³⁵

Эти советы наделены полномочиями по управлению образовательными и культурными учреждениями, а также по представлению интересов группы в органах власти. Такая форма автономии особенно актуальна для рассеянных по территории страны меньшинств — немцев, шведов, русских, евреев.

Корпоративная модель обеспечивает институциональную защиту культурных прав меньшинств вне зависимости от их территориальной концентрации. Она позволяет этническим группам сохранять язык, традиции, культурные ценности и транслировать их новым поколениям. Её преимущество заключается в том, что она предотвращает ассимиляцию и даёт меньшинствам возможность развиваться без необходимости политического сепаратизма.

Однако эта модель имеет и определённые ограничения. Полномочия культурных советов чаще всего носят консультативный или административ-

35 Estonia Law of 1993 on Cultural Autonomy for National Minorities Chapter 1 art.2 <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1993/en/14254>

ный характер, не затрагивая сферу политической власти и распределения ресурсов. Кроме того, эффективность её функционирования во многом зависит от поддержки со стороны государства: при слабом финансировании и отсутствии политической воли культурные автономии превращаются в декоративные структуры.

В дополнение к моделям автономии, основанным на территории или этнокультурной принадлежности, в мировой практике существует подход, ориентированный на прямое участие национальных меньшинств в законодательной и исполнительной власти. Эта модель предполагает закрепление за этническими или национальными группами гарантированных мест в парламенте или других органах власти, что обеспечивает их политическое представительство независимо от численности и территориального распределения. Квотируемое представительство становится особенно важным в многоэтнических государствах, где стандартные выборные механизмы могут не позволить меньшинствам эффективно участвовать в принятии решений.

Квотируемое представительство представляет собой модель, при которой национальные меньшинства получают гарантированные места в парламенте или других выборных органах власти. В отличие от федеративной или корпоративной моделей, здесь речь идёт не об автономии в широком смысле, а о механизме обеспечения политического участия через специальные избирательные гарантии. Такой подход позволяет меньшинствам быть включёнными в процесс принятия решений даже в условиях, когда они рассредоточены по стране и не могут добиться численного преимущества в общих выборах.³⁶

Основная идея квотируемой модели заключается в том, что государство закрепляет за определёнными этническими или национальными группами фиксированное число мандатов в парламенте, органах местного самоуправления или правительстве. Эти места либо зарезервированы исключительно для представителей соответствующего меньшинства, либо выделяются через отдельные избирательные округа. Такая практика особенно актуальна в странах с высоким уровнем этнокультурного многообразия, где есть необходимость предотвратить политическую маргинализацию меньшинств.

Характерным примером квотируемого представительства является Новая Зеландия, где коренное население маори имеет закреплённые места в парламенте. В 1867 году был принят Maori Representation Act, который создал четыре специальных маорийских округа, предоставляя коренному населению право представительства в парламенте.³⁷

36 Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, 1999, p.143-144

37 Maori Representation Act 1867 (31 Victoriae 1867 No 47)

Это решение было направлено на обеспечение участия маори в законодательной власти и защиту их интересов в условиях демографического и политического давления. В последующие десятилетия маори активно требовали расширения своего представительства, ссылаясь на рост численности населения и необходимость учета их интересов на общегосударственном уровне. В 1975 году законодательство было дополнено нормой, согласно которой количество маорийских мест должно определяться пропорционально численности зарегистрированных избирателей маори. Однако после смены правительства эта мера была временно отменена, и число мест снова зафиксировали на уровне четырёх.³⁸

С введением системы смешанного пропорционального представительства количество маорийских мест стало динамичным и определялось исходя из численности зарегистрированных избирателей маори. Эта реформа позволила системе гибко реагировать на изменения в численности и распределении коренного населения, обеспечивая устойчивое участие маори в законодательной власти и укрепляя их политическое представительство на общенациональном уровне.

Европейский опыт также демонстрирует применение квотированной модели представительства национальных меньшинств. В Словении конституционно закреплено представительство для венгерского и итальянского меньшинств: они обладают гарантированными местами в парламенте, а их депутаты имеют право вето на решения, затрагивающие интересы данных общин, что обеспечивает защиту этнических прав и участие меньшинств в законодательной деятельности на национальном уровне.³⁹

Преимуществом квотированной модели является то, что она обеспечивает реальное политическое присутствие меньшинств, создаёт институциональные гарантии их участия и снижает риск дискриминации. Этот механизм позволяет интегрировать меньшинства в государственную систему, формируя ощущение политической значимости и защищённости.

В то же время данная модель имеет и ограничения. Она может привести к закреплению этнических различий в политике и усилению идентичности «через квоту», а не через равное участие. В ряде случаев квотирование критикуется за то, что оно снижает конкурентность выборов и искусственно ограничивает принцип равного политического представительства. Кроме того, зарезервированные места не всегда обеспечивают реальное влияние на политику, особенно если меньшинства не участвуют в формировании правящей коалиции.

38 Electoral Amendment 1975, No. 28, art.23,p.210
https://www.nzlii.org/nz/legis/hist_act/eea19751975n28210.pdf

39 Ustava Republike Slovenije. - Ljubljana : Državni zbor Republike Slovenije, 2014 art.64 p.34-35
https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Nastajanje_slovenske_ustave/2014-1slo_Ustava_RS.pdf

Таким образом, квотируемое представительство является важным инструментом защиты прав национальных меньшинств и их интеграции в политическую систему. Оно особенно эффективно в условиях многоэтнических обществ, где традиционные механизмы выборов не обеспечивают равенства возможностей для всех групп. Однако для успешного функционирования этой модели необходимо сочетание с другими формами политического участия, которые позволяют меньшинствам влиять не только формально, но и содержательно на процесс принятия решений.

Помимо моделей территориальной и этнокультурной автономии, а также квотируемого представительства, значительное распространение получила модель, основанная на разделении власти между этническими или национальными группами. Эта форма представительства, известная как консоциативная демократия или *power-sharing*, направлена на обеспечение политической стабильности в многонациональных обществах с высоким уровнем этнокультурного фрагментирования. Консоциативная модель позволяет группам с различной идентичностью участвовать в управлении государством на равных условиях, предотвращая доминирование одной группы над другими и снижая риск политических конфликтов.

Консоциативная модель демократии представляет собой особый механизм политического представительства, который используется в государствах с глубоко разделённым обществом — по этническим, языковым, религиозным или культурным линиям.

В консоциальной демократии реализация государственной власти осуществляется коалицией, включающей в себя партии и лидеров, представляющих интересы всех сегментов многосоставного общества. В управлении страной участвуют все политические силы, политические решения выносятся на основе консенсуса. Можно утверждать, что «большая коалиция» – форма институционального сотрудничества сегментов. Благодаря этому принципу достигается участие всех сегментов в осуществлении государственной власти, поэтому Лейпхарт характеризует его как наиболее значимый.

Одним из ключевых элементов консоциативной демократии является создание «большой коалиции» — то есть правительства, в котором представлены представители разных этнических, религиозных или языковых общин. В консоциальной демократии реализация государственной власти осуществляется коалицией, включающей в себя партии и лидеров, представляющих интересы всех сегментов многосоставного общества. В управлении страной участвуют все политические силы, политические решения выносятся на основе консенсуса. Можно утверждать, что «большая коалиция» – форма институционального сотрудничества сегментов. Благодаря этому принципу достигается участие всех сегментов в осуществлении государственной власти, поэтому Лейпхарт характеризует его как наиболее значимый. В качестве институционального закрепления участия всех сег-

ментов в принятии политических решений Лейпхарт предлагает создание коалиционного правительства («кабинета большой коалиции»). Примером подобной организации правительства Лейпхарт считает «магическую формулу» Швейцарии – пропорциональное распределение мест между основными партиями в Федеральном совете. Также среди форм институционального оформления «большой коалиции» можно выделить создание «большого совета» с участием высших должностных лиц, представляющих интересы разных сегментов многосоставного общества, и создание совещательных комитетов с различной специализацией, которые, хоть и не будут принимать реальные решения, но смогут оказывать влияние, координируя действия представителей сегментов в реализации государственной политики. Такое оформление «большой коалиции» свойственно для Бельгии и Нидерландов. Похожий институциональный дизайн в Австрии: значимые политические решения принимаются внеконституционным комитетом, представляющим коалицию сегментов.⁴⁰

Пропорциональность в консociональной демократии создает систему репрезентации возможного социального влияния сегментов в государственной организации. Важно отметить, что степень социального влияния пропорционально коррелируется с численностью представителей сегмента. Принцип пропорциональности, согласно Лейпхарту, имеет две формы реализации: пропорциональное распределение государственных постов между представителями сегментов и распределение финансовых ресурсов посредством субсидирования. Институциональное оформление данного принципа предполагает создание пропорциональной избирательной системы, намеренно завышенное представительство меньшинств в государственных структурах и паритетное представительство. Лейпхарт отмечает важность закрытых партийных списков и низких избирательных барьеров для стабильной реализации принципа пропорциональности. Право взаимного вето в консociальной демократии выступает гарантией защиты интересов меньшинств при принятии решений политической коалицией или отдельными должностными лицами, представляющими определенный сегмент многосоставного общества. Оно позволяет меньшинствам оказывать реальное влияние на процесс принятия политических решений. Также взаимное вето способствует консociации. Взаимное вето – институциональный инструмент отстаивания интересов сегментов и важный механизм предотвращения конфликтов между ними. Лейпхарт отмечает, что принцип взаимного вето может быть конституционно оформленным, или же он может иметь характер неформального правила принятия решений.⁴¹

40 Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы, 1997 https://www.civisbook.ru/files/File/Leiphart_1992-1.pdf

41 Евдокимов И.Д. Кудрин Г.М. Консоциальная демократия как модель институциональной организации фрагментированного общества, Вопросы студенческой науки, Выпуск №11 (63), ноябрь 2021, ст.110-111 <file:///C:/Users/User/Downloads/konsotsionalnaya-demokratiya-kak-model-institutsionalnoy-organizatsii-fragmentirovannogo-obschestva.pdf>

Консультативная модель представительства предполагает, что национальные или этнические меньшинства не обязательно имеют закреплённые квоты или гарантированные места в парламенте, как в котируемой модели. Вместо этого они получают институционализированную возможность быть услышанными в процессе принятия решений через консультативные органы при органах государственной власти. То есть государство признаёт важность их участия, но не наделяет их прямым правом голоса при принятии решений, а обеспечивает форматы постоянного диалога.

В основе этой модели лежит идея, что участие меньшинств в политической жизни должно происходить через советы, комиссии или консультативные комитеты, куда входят их представители. Эти структуры формируются при парламентах, министерствах или правительствах, и их задача — давать заключения, рекомендации и экспертные оценки по вопросам, затрагивающим права меньшинств. Хотя рекомендации таких органов не имеют обязательной силы, государство обязано их рассматривать, а в ряде случаев даже объяснять причины, по которым они могут быть отклонены.

Исторически консультативная модель возникла в государствах, где не было острой необходимости в жёстком институциональном закреплении прав меньшинств (например, через квоты), но в то же время было признано, что их игнорирование может привести к социальной напряжённости. Такая система часто встречается в странах Западной Европы, где права меньшинств встроены в более широкий контекст прав человека и демократического участия.

Подытоживая вышеизложенное, следует отметить, что более 30 стран мира резервируют места в своих национальных парламентах для представителей меньшинств.⁴² Включение в законодательный орган всех политически значимых групп само по себе может рассматриваться как нормативно желательная цель, к которой должны стремиться представительные демократии.

В 2022 году Народное собрание Гагаузии выступило с законодательной инициативой о внесении изменений и дополнений в Кодекс о выборах Республики Молдова.⁴³

Суть предложений заключается в том, чтобы изменить избирательную систему, введя для автономии Гагаузия гарантированную квоту — пять депутатских мест в Парламенте страны. Проект предполагает сохранение пропорциональной избирательной системы, но с добавлением элементов ма-

42Krook, M. L., & O'Brien, D. Z. The politics of group representation: Quotas for women and minorities worldwide. *Comparative Politics*, 42(3), 2010, p. 257 https://mlkrook.org/pdf/krook_obrien_10.pdf

43 Постановление. О законодательной инициативе Народного Собрания Гагаузии в Парламент Республики Молдова о проекте Закона «О внесении изменений и дополнений в Кодекс о выборах № 1381-XIII от 21.11.1997 года», проект <https://docs.google.com/document/d/11OBhWVnp8YYNe9rWVvZRfBKge2mkHeOXaWrlq2eMQHk/edit?tab=t.0>

жоритарной. Из 101 депутата парламента 96 должны избираться по прежней системе — по единому национальному округу по партийным спискам. Ещё пять депутатов предлагается избирать в одномандатных округах, которые будут созданы на территории автономии Гагаузия. Таким образом, каждый избиратель в регионе будет голосовать двумя бюллетенями: одним за партийный список по национальному округу и вторым за кандидата по одномандатному округу.

Проект также детально регулирует вопросы организации этих выборов: порядок регистрации кандидатов, условия сбора подписей (от 500 до 1000), проведение голосования в два тура, возможность организации частичных выборов при возникновении вакансий. При этом кандидат, баллотирующийся по одномандатному округу, не сможет одновременно участвовать в выборах по национальному списку.

Авторы проекта указывают, что действующая избирательная система не гарантирует представительство Гагаузии в парламенте. Партии включают выходцев из автономии в свои списки исключительно по собственному усмотрению, исходя из политической целесообразности. В результате в парламенте могут оказаться депутаты, которые формально происходят из Гагаузии, но вынуждены действовать строго в рамках партийной дисциплины и не могут в полной мере представлять интересы региона.

Инициатива опирается на международную практику и опыт европейских демократий. В качестве примеров приводятся Аландские острова в Финляндии, Фарерские острова в Дании, Южный Тироль в Италии. Во всех этих случаях автономным образованиям предоставлены гарантированные механизмы политического представительства на национальном уровне. По мнению авторов, Республика Молдова как многонациональное государство должна идти тем же путём, обеспечивая реальное участие национальных меньшинств в принятии решений.

Квота в пять депутатов обоснована тем, что население и территория автономии составляют примерно пять процентов от общей численности и площади страны. Следовательно, такая пропорция считается справедливой и отражающей баланс интересов.

Данная инициатива соответствует европейским стандартам и рекомендациям международных организаций, таких как ОБСЕ и Венецианская комиссия. Она укрепляет механизм защиты прав национальных меньшинств, что позитивно сказывается на имидже Молдовы в контексте международных обязательств в сфере прав человека.

Вместе с тем проект несёт в себе и ряд рисков. Во-первых, он может вызвать политическую напряжённость внутри страны. Другие национальные меньшинства — болгары, украинцы, русские — могут также потребовать гарантированного представительства, что приведёт к цепной реакции и пересмотру всей избирательной системы.

Во-вторых, в Кишинёве подобная инициатива может восприниматься как шаг к расширению автономии и потенциальному усилению сепаратистских тенденций. Власти могут расценить её не только как правовую реформу, но и как политический сигнал о стремлении Гагаузии закрепить особый статус.

В-третьих, возможны юридические коллизии. Конституция Молдовы закрепляет принцип равенства всех граждан, и предоставление квоты одному региону может трактоваться как нарушение этого принципа. Потребуется тщательная юридическая аргументация и, вероятно, дополнительная адаптация конституционного регулирования.

На мой взгляд для успешного продвижения проекта потребуется проведение переговоров с центральной властью, организация консультаций с Венецианской комиссией и международными партнёрами, а также широкая разъяснительная работа внутри страны, поскольку речь идёт не об особых привилегиях, а о механизме защиты прав национального меньшинства и о вкладе в укрепление политической стабильности многонационального государства.

2.2 Проблемы осуществления политического представительства гагаузского народа в органах власти Республики Молдова

При исследовании качества политических отношений, установленных между центральными и автономными властями АТО Гагаузии, важнейшую роль играет степень включенности населения АТО Гагаузии в политические процессы Республики Молдова. Это отражает степень осознания населением региона себя, как граждан Молдовы, частью народа Республики Молдова, носителями национального суверенитета, т.к. чем больше население АТО Гагаузии вовлекается в общенациональные избирательные процессы, наряду с большинством населения Республики Молдова, тем значительнее степень интеграции, тем легитимнее и эффективнее отношения представительных органов власти автономии с центральными.

Ретроспективный статистический анализ участия гагаузского электората позволяет констатировать стабильное и резкое снижение уровня участия в выборах в период с 1994 по 2024 год. За эти годы зафиксировано снижение явки избирателей на выборах примерно с 80% до 56%. Снижение активности электората в автономии вполне вписывается в общую картину по стране. Постепенное проявление абсентеизма электората – процесс, «заразивший» всё молдавское общество.

Отсутствие электората Гагаузии ни в коем случае не следует рассматривать как абсолютный отказ от участия в общенациональных политико-электоральных процессах. Его следует включить в ряд общих проблем, характерных для Республики Молдова. Можно предложить несколько объяснений этих тенденций. Прежде всего, 80%-ный уровень явки, зарегистрированный в первые годы независимости Республики Молдова высокий (иногда

даже преувеличен) для стабильных демократий, и её снижение не следует воспринимать как нечто трагическое и необратимое.

В стабильных демократиях политический абсентеизм определяется отсутствием интереса к политике в условиях стабильного и удовлетворительно высокого уровня жизни, но в случае Республики Молдова неблагоприятная ситуация с электоральной активностью обусловлена, прежде всего, низкой уверенностью политического класса в своей способности справиться с существующими социально-экономическими проблемами. Во-вторых, большим числом граждан, проявляющих активность в избирательном процессе, которые уехали за границу и по разным причинам не имеют условий и возможности реализовать своё право по месту жительства (как в ситуации открытия всего двух избирательных участков на территории Украины, Израиля, РФ из-за проблем с обеспечением безопасности). Эта ситуация характерна для всего молдавского общества, но с особым акцентом для Гагаузии, региона со слабым промышленным развитием и крайне острой проблемой занятости.

При анализе вопросов политической активности граждан Молдовы в АТО Гагаузии необходимо учитывать фактор, актуальный только для Гагаузии – большое количество избирательных кампаний. Можно даже говорить о том, что гагаузский электорат – это «уставший» электорат. Существует опасность отказа от правил демократической игры и простого бойкота избирательных процессов. В АТО Гагаузии выборы проводятся чаще, чем в остальной части Республики Молдова: здесь, помимо парламентских, президентских и местных, проводятся и региональные – в Народное собрание и на должность Башкана.

Ещё один аспект, вызывающий интерес в данной области, касается электоральных предпочтений избирателей региона в плане политической и идеологической ориентации, вытекающих из электорального предложения партий Республики Молдова. Анализ результатов, зафиксированных в административно-территориальных единицах компактного проживания гагаузов, позволяет отметить левую идеологическую ориентацию гагаузского электората. Таким образом, все партии, победившие в регионе по итогам парламентских выборов, располагаются на левом фланге молдавского политического спектра.

Проблемы осуществления политического представительства гагаузского народа в органах власти Республики Молдова включают в себя сложности в обеспечении адекватного участия в законодательной и исполнительной власти, а также в процессе принятия решений, касающихся интересов гагаузов. Эти проблемы связаны с историческими, культурными и политическими факторами, а также с текущим политическим контекстом в Молдове. Более подробно, можно выделить следующие аспекты:

Недостаточное представительство в центральных органах власти

Гагаузский народ, несмотря на наличие автономии в составе Молдовы, сталкивается с трудностями в обеспечении достаточного представительства в парламенте и правительстве страны. Существует проблема недостаточного количества гагаузских депутатов, представляющих интересы региона в законодательном органе. В качестве примера приведем небольшую статистику из открытых источников за прошлые годы. К сожалению, сайт Парламента Республики Молдова представляет статистику в отношении пола и возраста депутатов, но не учитывает этнический критерий.

Представительство этносов в Парламенте

Этническая принадлежность	Легислатура Парламента							
	1990-1994		1994-1998		1998-2001		2001-2005	
	Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%	Кол-во	%
Молдаване/Румыны	270	71,2	91	70,0	99	84,6	79	63,7
Украинцы	33	8,7	7	5,4	6	5,1	22	17,7
Русские	63	16,6	16	12,3	4	3,4	11	8,9
Гагаузы	10	2,7	6	4,6	6	5,2	9	7,3
Другие	1	0,3	5	3,9	2	1,7	3	2,4
Отсутствуют данные	2	0,5	5	3,8	0	0	0	0
Всего	379	100	130 ⁴⁴	100	117	100	124	100

- Парламент Молдовы **V созыва (2005—2009)**- два депутата – гагауза, причем один (Тодорогло – житель Кишинева, гагауз по национальности)
- Парламента Молдовы **VI созыва (2009)** - три депутата – гагауза
- Парламента Молдовы **VII созыва (2009—2010)**- два депутата – гагауза
- Парламент Молдовы **VIII созыва (2010—2014)** – три депутата – гагауза
- Парламент Молдовы **IX созыва (2014—2019)** – четыре депутата – гагауза (в 2015 году Ирина Влах была избрана на должность Башкана и осталось три депутата-гагауза)
- Парламент Молдовы **X созыва (2019—2021)** - два депутата – гагауза и Александр Суходольский, русский, родом из м.Комрат Гагаузия
- Парламент **XI-й легислатуры 2021-2025** - два депутата – гагауза.

Как видим из представленной информации, в Парламенте всегда присутствуют депутаты, являющиеся гагаузами по национальности. Наибольшее количество гагаузов зафиксировано в первом созыве Парламента (1990-1994), что кстати озаглавлено принятием Закона «Об особом правовом статусе АТО Гагаузии (Гагауз Ери)». Далее, до 2005 года отмечается также достаточно большое количество гагаузов и в тот период были приняты изменения в Конституции Республики Молдова, признающие конституционный статус автономии АТО Гагаузии. В последующие периоды особых, знаковых законов для Гагаузии, принято не было. Стоит также принять во

⁴⁴ Se are în vedere numărul total de persoane ce au avut calitatea de deputat pe parcursul legislaturii.

внимание, что абсолютно все гагаузы, представленные в Парламенте Республики Молдова, входили в состав какой-либо партии, как правило, левого толка. Следовательно, от воли партии зависела и деятельность данных депутатов.

В Парламенте X созыва (2019—2021), который был избран по смешанной избирательной системе, была возможность представлять интересы именно АТО Гагаузии, но т.к. было сформировано только два избирательных округа на всю АТО Гагаузию, то и было избрано два депутата, причем один из них русский по национальности, с поддержкой Партии социалистов РМ, В исполнительной власти также зафиксировано ограниченное участие представителей гагаузского народа.

Ограниченное влияние на принятие решений, касающихся автономии

Процесс принятия решений в Молдове может не всегда учитывать специфические интересы и потребности гагаузской автономии, что приводит к недовольству и ощущению недостаточной защиты интересов. Так, например, при принятии изменений в отношении карты судов, не были учтены требования Закона Об особом правовом статусе, который называет Апелляционную палату Комрат судебной инстанцией, утверждающей итоги выборов в АТО Гагаузии.

Вопросы, касающиеся языка, культуры, образования и экономического развития Гагаузии, могут не получать должного внимания со стороны центральных властей. Так, например, в 2022 году в Комрате было построено здание Индустриального колледжа при поддержке Турецкого агентства по сотрудничеству и координации (ТИКА). Планируется, что в 2026–2027 учебном году в этом учреждении состоится первый приём студентов. Все предметы в этом учебном заведении будут преподаваться на трех языках: румынском, гагаузском и английском. Предметов на русском не будет – что в свое время очень возмутило депутатов Народного собрания Гагаузии и родителей учащихся,⁴⁵ т.к. большая часть учеников в АТО Гагаузии обучается на русском языке и, вследствие этого, не сможет продолжить образование в данном колледже.

Трудности в овладении румынским языком

В автономии три официальных языка: государственный румынский, гагаузский и русский, тем не менее, практически все общение и делопроизводство осуществляется на русском языке. Большинство населения не знает румынский язык. Языковой барьер между носителями гагаузского и румынского языка может осложнять политический диалог и взаимодействие. Так, на данный момент сайт Парламента Республики Молдова предлагает румынскую и английскую версию, других языков нет, что может вести к непониманию деятельности Парламента у тех, кто не знает румынский и ан-

45 Вершинина В. Когда откроется индустриальный колледж в Комрате <https://nokta.md/kogda-otkroetsya-industrialnyi-kolledzh-v-komrate/> посещен 12.08.2025

глийский языки. Желательно, предоставлять информацию о деятельности Парламента на тех языках, которые понимают все жители страны и автономии, в частности.

Необходима работа по преодолению этих различий и обеспечению понимания и уважения интересов всех сторон. Жизненно необходимо продолжение и расширение работы Правительства по изучению жителями Гагаузии румынского языка.

Влияние геополитических факторов

Республика Молдова находится в сложной геополитической обстановке, что может влиять на внутреннюю политику и отношения с Гагаузией.

Некоторые внешние игроки могут использовать гагаузский вопрос для достижения своих целей, что создает дополнительные сложности для политического диалога.

Гагаузия расположена на пересечении интересов различных геополитических игроков, включая Россию, Молдову, Турцию и Европейский союз, что делает её регионом с повышенной геополитической чувствительностью.

Вот некоторые ключевые моменты влияния геополитики на Гагаузию:

Влияние России:

Россия традиционно рассматривает Гагаузию как зону своего влияния, поддерживая тесные экономические и культурные связи. Россия использует Гагаузию для оказания давления на Молдову и препятствования её интеграции в западные структуры.

Влияние Молдовы:

Гагаузия является частью Молдовы, и молдавское правительство стремится сохранить территориальную целостность страны, а также интегрировать Гагаузию в общее экономическое и правовое пространство. В то же время, молдавские власти вынуждены учитывать специфику региона и его желание сохранить свою автономию.

Влияние Турции:

Турция имеет исторические и культурные связи с Гагаузией и также проявляет интерес к региону, оказывая экономическую и гуманитарную помощь. Турецкий фактор может быть использован для противовеса российскому влиянию.

Влияние Европейского союза:

ЕС заинтересован в стабильности и развитии Гагаузии, рассматривая её как часть Молдовы, стремящейся к интеграции в европейские структуры. ЕС предоставляет экономическую помощь и поддерживает демократические процессы в регионе.

Сложное переплетение интересов этих геополитических игроков делает Гагаузию уязвимой к внешнему влиянию и одновременно предоставляет

возможности для маневрирования и использования противоречий между ними. Это создает определенные трудности для развития региона, но также может быть использовано для извлечения выгод из различных политических и экономических процессов.

Необходимость укрепления автономии

Важно обеспечить эффективное функционирование автономии Гагаузии и ее правовой базы.

Необходимо укреплять полномочия Народного Собрания Гагаузии и исполнительных органов автономии.

Эти функции неплохо исполняла совместная рабочая группа Парламента РМ и Народного Собрания Гагаузии. При поддержке СМІ были достигнуты хорошие результаты. СМІ разработала ряд рекомендаций для укрепления автономии и преодоления противоречий между центральной и региональной властями. В отношении участия Автономии в национальных процессах принятия решений можно отметить следующее⁴⁶:

Автономия располагает несколькими инструментами для участия и представления своих нужд и интересов на национальном уровне. В основном они включают членство Башкана в Правительстве в силу занимаемой должности и право Народного Собрания инициировать национальные законы. На данное время и первая, и вторая возможность практически не используется. Башкан Евгения Гуцул так и не была утверждена членом Правительства и 5 августа 2025 она была приговорена к 7 годам лишения свободы. Инициативы Народного Собрания так и не нашли поддержки у депутатов Парламента Республики Молдова по различным причинам, в том числе, отсутствие достаточной подготовки законопроектов. Следовательно, эффективное функционирование этих инструментов должно быть лучше обеспечено с процедурной точки зрения и при помощи следующих мер повышения потенциала:

- Расширение возможностей офиса Башкана для участия в процессе принятия решений Правительством за счет укрепления потенциала офиса Башкана на центральном уровне и обеспечения процедур для проведения консультаций на ранних этапах разработки законов и политик, затрагивающих Автономию;
- Пересмотр функционирования коллегий министерств, как механизма участия на центральном исполнительном уровне и поиск действенного формата участия в разработке национальных политик, затрагивающих Автономию;
- Обязательные консультации властей Автономии по представленным в Парламент законодательным инициативам, затрагивающим её, и повышение потенциала Гагаузии для эффективного представления законодательных предложений.

⁴⁶ Анализ институциональных механизмов и отношений между центральными властями и АТО Гагаузия/ SMI- Фонд мира Маррти Ахтисаари, Диалог по Гагаузии.- Кишинэу: Б. и. , 2001

Органы самоуправления Автономии и отношения с центральными властями: На отношения между центральными властями и властями Автономии в плане осуществления полномочий и реализации компетенций в большой степени влияет отсутствие подробного прояснения компетенций между законодательными и исполнительными органами центральных властей и властей Гагаузии. Принимая во внимание действующую нормативную базу для законодательства на местном уровне и последующий контроль этого законодательства со стороны центрального Правительства посредством административного контроля и судебного надзора, возможности Автономии по осуществлению своих законодательных полномочий ограничены. Кроме того, реализация административных компетенций исполнительных властей Автономии требует действенных контактов с министерствами центрального уровня.

Следует рассмотреть улучшение координации и установление регулярных каналов связи между Исполнительным Комитетом и соответствующими министерствами. В этой связи тематические рабочие группы могли бы стать практическим средством для разрешения конкретных проблем, касающихся компетенций.

К проблемам в области политического представительства Гагаузии в органах власти следует отнести и проблемы с формированием избирательных органов Гагаузии и избирательного законодательства.

Центральная избирательная комиссия Гагаузии (ЦИКГ) — независимый государственный орган, созданный Народным Собранием Гагаузии для реализации избирательной политики в целях обеспечения надлежащего проведения выборов и контроля за соблюдением положений законодательства, касающихся финансирования политических партий и избирательных кампаний. Миссия ЦИКГ — создание оптимальных условий для всех граждан Молдовы, проживающих в Гагаузии, для свободного осуществления ими своего конституционного права голосовать и быть избранными на свободных и справедливых выборах. ЦИКГ образовывалась на основании п. d) ч.2 ст.12 Закона «Об особом правовом статусе» №344/1994. К компетенции Народного Собрания относится утверждение состава Центральной избирательной комиссии по проведению выборов. Норма не оспорена, является действующей, однако Избирательный Кодекс Республики Молдова в 2022 году ввел понятие «центральный избирательный совет Гагаузии». Споры о правомерности этого понятия идут до сих пор.

Правовая основа проведения выборов в Гагаузии развивалась в специфическом политическом контексте. Первые региональные выборы в Гагаузии – выборы Народного Собрания и Главы (Башкана) – состоялись 28 мая – 11 июня 1995 года на основе Положения, разработанного Правительством Республики Молдова, которое адаптировало национальное избирательное законодательство к потребностям вновь созданной автономии на основе закона 1994 года. В 1997 году избирательное законодательство Республики

Молдова было кодифицировано, а избирательные положения и процедуры были стандартизированы в Избирательном кодексе. В этих обстоятельствах власти Гагаузии решили адаптировать положения Избирательного кодекса Республики Молдова к потребностям, связанным с организацией выборов в Народное Собрание и Главу Гагаузии. В этой связи в 1998 году были приняты Закон о выборах депутатов Народного Собрания и Закон о выборах Башкана.

Таким образом, только во втором избирательном цикле выборы впервые был организован ЦИКГ – временный избирательный орган, созданный на основе законов, принятых Народным Собранием, но основанный на положениях Избирательного кодекса Республики Молдова. Далее, в 2015 году был принят местный закон «Избирательный Кодекс АТО Гагаузии», который стал лишь компиляцией местных законов в избирательной сфере.

По мере развития законодательства в избирательной сфере в Республике Молдова, вплоть до его полного пересмотра и принятия Избирательного Кодекса РМ № 325 от 08.12.2022, совершенствовались правила и избирательные процедуры. К сожалению, своевременной работы по гармонизации избирательного законодательства АТО Гагаузии проведено не было. В итоге, на данный момент существует большое количество противоречий между двумя документами в избирательной сфере и есть большой риск при проведении региональных выборов непризнания итогов выборов.

Как отметил депутат Народного Собрания Гагаузии Тарнавский А.Г. 15 августа НСГ отказалось рассматривать вопрос о назначении даты выборов, которые в соответствии с Уложением Гагаузии должны состояться 16 ноября 2025 г. Оппоненты проведения выборов ссылаются на две причины: отсутствие Центральной избирательной комиссии Гагаузии и Апелляционной палаты Комрата. Но именно НСГ и его председатель Дмитрий Константинов создали этот институциональный вакуум. В декабре 2023 г. депутаты большинством голосов приняли решение о ликвидации ЦИК автономии, аргументируя это «экономией бюджета». Он напомнил, что «решение вызвало широкий резонанс, и было оспорено в суде». «Уже в июне 2024 г. Апелляционная палата признала его незаконным, однако НСГ до сих пор не исполнило это постановление. Более того, за прошедшее время депутаты не предприняли шагов для восстановления Апелляционной палаты Комрата, не обратились в Конституционный суд и даже не запросили официальную позицию у компетентных госструктур», - подчеркнул Тарнавский⁴⁷.

По сути, эти действия прямой путь к срыву выборов и конституционному кризису в Гагаузии. НСГ потеряет легитимность после 16 ноября 2025 г. В итоге может быть создан правовой вакуум; возрастёт международная критика и подорвётся доверие к автономным институтам, что негативно скажется как на статусе, так и на будущем Гагаузии». Естественно, потеря леги-

⁴⁷ Тарнавский: НСГ искусственно создаёт «избирательный хаос»

<https://point.md/ru/novosti/politika/tarnavskii-nsg-iskusstvenno-sozdaiot-izbiratel-nyi-khaos/>
посещен 19.08.2025

тимности Народного Собрания и неопределенность с должностью Башкана приведут к нарушению в целом прав жителей, проживающих на территории АТО Гагаузии, т.к. некому будет представлять и защищать их интересы. Этот аспект имеет ряд негативных последствий для подготовки и проведения выборов и в итоге, обеспечения права на управление гагаузским этносом:

1. необходимые финансовые ресурсы для проведения выборов не были оценены и выделены заранее;
2. не было надлежащей подготовки должностных лиц избирательных комиссий;
3. задержано начало избирательных процедур;
4. нет профессионального вспомогательного аппарата и т.п.

Кроме этого, отсутствует институциональная память и практика организации и проведения региональных выборов, а также отсутствует прочный профессиональный потенциал членов ЦИК при отсутствии постоянного опыта организации выборов. Фактически, в последнее время в состав местной избирательной комиссии предлагаются лишь работники Народного Собрания Гагаузии и Исполнительного Комитета, которые не всегда владеют необходимыми компетенциями для проведения выборов.

ЦИК Гагаузии в ходе проведения последних избирательных кампаний выявил «слабые места» Избирательного кодекса, которые нуждаются в корректировке и устранении внутренних противоречий.

Так были выявлены следующие проблемы в отношении обеспечения права избирать и быть избранным в действующем Избирательном кодексе АТО Гагаузия:

1. Отсутствие информационной системы, обеспечивающей точность в регистре избирателей и списках избирателей. Обеспечение свободных демократических выборов является одним из важных факторов и приоритетов. Соответственно для этого необходимо внедрение в избирательный процесс современных технических достижений, одним из которых является Реестр избирателей АТО Гагаузия. На данный момент, в силу объективных обстоятельств и отсутствия самого центрального избирательного совета Гагаузии, Реестр избирателей Гагаузии так и не создан, что препятствует волеизъявлению граждан. Так, периодически, на разных выборах, разница в избирательных списках, составленных ЦИК РМ и гагаузскими органами власти была почти 30000 избирателей, что привело к очень большому количеству избирателей, внесенных в дополнительные списки. Стоит отметить, что ранее наблюдались попытки оправдать отсутствие Реестра избирателей Гагаузии нежеланием центральных властей, то сегодня эти обстоятельства отпали, т.к. на основании ч.(5) ст.36 Избирательного Кодекса Республики Молдова центральный избирательный совет Гагаузии *имеет доступ к Государственному регистру избирателей* на условиях, установлен-

ных Центральной избирательной комиссией. Проблемой остается отсутствие центрального избирательного совета Гагаузии.

2.Невозможность обеспечения равных возможностей для освещения в СМИ во время избирательных кампаний. Как ранее отмечалось, Избирательный кодекс Гагаузии в ст.64 предусматривает что, средства массовой информации при освещении процесса выборов обязаны обеспечить равные условия для проведения предвыборной агитации всем зарегистрированным кандидатам, конкурентам, политическим партиям, общественно-политическим объединениям и избирательным блокам, зарегистрированным в соответствующих избирательных органах Гагаузии. При этом не допускается оказывать предпочтение какому-либо кандидату. Тем не менее, у ЦИК Гагаузии ранее, а сейчас у центрального избирательного совета Гагаузии нет возможностей для контроля обеспечения равных возможностей кандидатов на освещение выборов. Согласно п. с) ст.40 Кодекса РМ о телевидении и радио в функции Координационного совета по телевидению и радио входит утверждение концепции отражения избирательной кампании по парламентским и всеобщим местным выборам, республиканским референдумам⁴⁸, но никак не по региональным выборам. Следовательно, привлечь к ответственности нарушителей таких правил невозможно. Считаем, что назрела необходимость изменения данной статьи с установлением возможности контроля и региональных выборов.

3. Недостаточная активность региональных политических партий.

Выборы в Гагаузии также необходимо рассматривать в свете вопроса о региональных партиях. В период с 1991 по 1998 год региональные партии действовали в рамках Закона № 718-XII от 17 сентября 1991 года. В 1998 году были внесены поправки в закон о политических партиях, фактически запретившие региональные партии.

Это положение действовало практически до принятия Постановления Конституционного Суда N 5 от 25.02.2020, вступившего в силу 10.05.2020, после которого были приняты поправки, установившие минимальное количество членов партии в одну тысячу человек. Данные изменения позволили зарегистрировать, например, Гагаузскую Народную партию (лидер Н.Х. Дудогло), но партия не зарегистрирована ЦИК РМ для участия в выборах 28 сентября 2025 года по причине опоздания в подаче документов, т.к. было много препятствий в открытии банковского счета.

Международный опыт показывает, что региональные партии, как правило, не запрещены напрямую. Просто условия их регистрации таковы, что их создание затруднено. Тот же международный опыт показывает, что существование или отсутствие региональных партий не зависит от того, является ли государство федеративным или унитарным. Основной критерий разреше-

⁴⁸ Кодекс телевидения и радио Республики Молдова № 260 от 27-07-2006 Опубликован: 18-08-2006 в Monitorul Oficial № 131-133 статья 679 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107634&lang=ru, посещен 13.07.2025

ния или запрета региональных партий связан с оценкой центральной властью опасности сепаратизма формализованных политических структур.

Например, в России существование региональных партий запрещено, хотя она является федерацией, состоящей из 83 субъектов (после реорганизаций последних лет), охватывающих огромную территорию.

С другой стороны, в Испании, которая де-юре не является федерацией, хотя де-факто считается таковой, в каждом из 17 автономных образований есть как минимум одна региональная партия. В конституциях обеих стран прямо указано право граждан на объединение, в том числе в политические партии, однако детали, касающиеся условий регистрации политических партий, делают их существование невозможным в России и крайне легко реализуемым в Испании.

Стоит привести пример, несколько более близкий к Республике Молдова по форме правления и территориально-административному устройству. Речь идёт об Португалии, где региональные партии прямо запрещены конституционной нормой⁴⁹. Согласно статье 6 Конституции, Португалия является «унитарным государством, организованным в соответствии с принципами уважения автономии местных органов власти и демократической децентрализации управления. Архипелаги Азорские острова и Мадейра образуют автономные регионы со своими политическими и административными статутами, а также органами самоуправления». Несмотря на автономию двух архипелагов, закреплённую в высшем законе, пункт (4) статьи 51 Конституции прямо гласит, что «ни одна партия не может быть создана, если её название и уставные цели указывают на её региональный характер». Таким образом, с одной стороны, мы имеем пример России, к которой все политические силы Гагаузии проявляют симпатию и уважение, но которая, будучи федерацией, не допускает существования региональных партий. С другой стороны, мы видим, что Испания, столкнувшаяся с крайне опасными сепаратистскими движениями, имеет разрешительное законодательство для партий вообще и региональных партий в частности. Все остальные приведённые примеры находятся между указанными выше крайностями.

Обращаясь конкретно к случаю Республики Молдова, можно отметить, что никакой опасности со стороны региональных партий не выявлено. Кроме этого, в условиях существования региональных партий на выборах граждане автономии могут оказать им большее доверие, но существует риск непрохождения партии в Парламент из-за небольшого количества гагаузского народа. Подводя итоги, можно отметить, что на данный момент существуют значительные проблемы при осуществлении права на управление и права из-

49 Молдова между востоком и западом: взгляды из Гагаузии и Тараклии. Общественно-политический опрос, проведенный в АТО Гагаузия и Тараклийском районе: Идентичности и интеграция, социально-экономическая ситуация и политические предпочтения. Институт Общественной политики. – Кишинев, 2021 // https://ipp.md/wp-content/uploads/2022/01/Gagauzia_Taracليا_2021_ru.pdf посещен

бирать и быть избранным, но эти проблемы легко разрешить при наличии политической воли.

2.3. Анализ участия жителей АТО Гагаузии в выборах за период 2020-2024.

В течение 2020-2024 годов на территории Республики Молдова проходило несколько избирательных компаний:

2020 -Выборы Президента РМ

2021 – Выборы Парламента РМ

2021 – Выборы депутатов Народного Собрания АТО Гагаузии

2023 – Выборы Башкана АТО Гагаузии

2024 - Выборы Президента РМ.

В данный момент проходит компания по выборам в Парламент РМ, которые назначены на 28 сентября 2025 года.

В 2020 году на выборах президента Молдовы в голосовании приняло участие на 1,5 тыс жителей Гагаузии больше, чем на предыдущих Президентских выборах в 2016 году. 15 ноября 2020г. к избирательным урнам вышли 68,6 тыс избирателей автономии, а в 2016 году это цифра составила 67,1 тыс.

Во второй раунд выборов вышли те же кандидаты, что и в 2016 году – И.Додон и М.Санду. Единственным отличием стало то, что в 2016 году Игорь Додон выдвигался от партии социалистов, а в 2020 году как независимый кандидат, но при поддержке этой партии.

Жители Гагаузии как правило, голосуют за представителей левых партий, поэтому большинством голосов они поддерживали Игоря Додона, который выдвигался при поддержке Партии Социалистов. В 2020 году за него было отдано 94,6 процентов голосов, а в 2016 — 98,9 %. Это на 4,3 % меньше, чем на предыдущих выборах.

Сравнивая итоги президентских выборов, число сторонников Майи Санду в Гагаузии сравнительно невелико. В 2016 году за нее проголосовало лишь 714 жителей Гагаузии. В 2020 году в автономии она набрала уже 3 689 голосов⁵⁰. Таким образом, количество отданных ей голосов выросло с 1,1 % до 5,4 %. В последующем, в 2024 году снова отмечается уменьшение количества голосов у Санду по сравнению с местным кандидатом – гагаузом Стояногло А.

В 2024 году Президентские выборы проходили в два тура. По результатам первого тура на первом месте — кандидат от партии социалистов Александр Стояногло, который получил 30 441 голос (48,67%). За ним следует Виктория Фуртунэ с 28,88% и 18 066 голосами. На третьем месте экс-башкан Гагаузии Ирина Влаха с 15,19%, за неё проголосовали 9 501 избиратель.

⁵⁰ Как голосовала Гагаузия во втором туре выборов президента четыре года назад и сейчас. Сравнительный анализ <https://laf.md/2020/11/16/kak-golosovala-gagauzija-vo-vtorom-ture-vyborov-prezidenta-chetyre-goda-nazad-i-sejchas-sravnitelinyj-analiz/> посещен 12.07.2025

После идет Василий Тарлев (2,91%) и Майя Санду (2,26%). Остальные кандидаты: Ион Кику, Ренато Усатый, Октавиан Цыку, Наталья Морарь, Тудор Ульяновский и Андрей Нэстасе набрали менее 1% голосов.⁵¹

По результатам второго тура по Гагаузии в целом Александр Стояногло набрал 97,04% голосов, а Майя Санду 2,96%. Данные результаты лишь подтвердили выводы, что гагаузский избиратель голосует за того, кто представляет левый фланг, выступает за сохранение отношений с Российской Федерацией, и тем более, является выходцем из Гагаузии.

По результатам голосования в первом туре, конечно, можно увидеть странности, когда никому не известная в АТО Гагаузии Виктория Фуртунэ вышла на второе место по региону, значительно обогнав экс-Башкана Влаха И.Ф., известной своими социальными проектами. Правда открылась позже, когда стало известно о том, что эта кандидатка выдвигалась при поддержке партий группы Шора. Именно после победы на выборах в 2023 году Башкана Евгением Гуцул и результатов Президентских выборов центральные власти страны впервые серьезно озаботились введением механизма ответственности за избирательную коррупцию.

Выборы 2021 года депутатов Народного Собрания Гагаузии.

19 сентября и 3 октября 2021 года в Гагаузии прошли очередные выборы в Народное собрание Гагаузии (НСГ) – представительный и законодательный орган автономии. Состав НСГ избрали по итогам двух туров выборов и повторных выборов. Состоявшиеся в 2021 году выборы были седьмыми по счету после создания в 1995 году Народного собрания Гагаузии.

Выборы в Народное собрание Гагаузии проходили с примерно полугодовым опозданием по сравнению со сроком, установленным в соответствии с положениями Избирательного кодекса Гагаузии. Это было обусловлено затянувшимся назначением нового состава Центральной избирательной комиссии и объявлением парламентом страны чрезвычайного положения на национальном уровне на период с 1 апреля по 30 мая.

На основании Избирательного кодекса Гагаузии, очередные выборы в Народное собрание должны проводиться не позже, чем через три месяца после истечения мандата НСГ. В 2025 году, к сожалению, депутаты НСГ снова продлевают свой мандат, не назначив вовремя выборы в НСГ.

С 21 июля по 20 августа кандидаты прошли регистрацию в 35 одномандатных округах. Всего окружные избирательные советы зарегистрировали 124 кандидата, из которых 2 отказались от своего статуса кандидатов. Это самое низкое число кандидатов, зарегистрированных со времени первых выборов в НСГ в 1995 году.

⁵¹Центральная избирательная комиссия обработала 100% (68) протоколов с участков, открытых в Гагаузии для голосования на выборах президента и конституционном референдуме. <https://tv8.md/ru/2024/10/21/rezultati-viborov-iz-gagauzii-referendumu-skazali-net-lidiruet-aleksandr-stoyanoglo/267943> посещен 13.07.2025

На выборах в Народное собрание число независимых кандидатов обычно сопоставимо с числом партийных кандидатов. На нынешних выборах более 4/5 кандидатов предпочли зарегистрироваться в качестве независимых, что подчеркивает недоверие граждан гагаузской автономии к политическим партиям. Более того, жителей региона не привлекла поправка к Закону о политических партиях, которая существенно снизила требования к регистрации партий, фактически разрешив регистрацию региональных партий. На выборах НСГ в 2021 году только два политических формирования зарегистрировали своих кандидатов для участия в выборах в НСГ: Избирательный блок коммунистов и социалистов (BECS) и Партия «Строим Европу дома» (PACE).

Таким образом, наблюдается снижение интереса граждан гагаузской автономии к политическим партиям и, соответственно, партий к региональным выборам. Наибольший интерес политических партий к выборам в НСГ был зарегистрирован в 1999 году, когда в выборах участвовало 11 партий. В этом контексте следует отметить, что во всех 7 выборах в НСГ участвовали 23 партии, то есть примерно половина из всех зарегистрированных. ПКРМ – единственная партия, которая участвовала во всех 7 выборах в НСГ⁵².

В день голосования к урнам в АТО Гагаузия ждали 113 940 избирателей – примерно на 6,8% меньше, чем на выборах 2016 года. Явка составила 40,61%. Единственный показатель существенного роста – увеличение на 24% числа избирателей, включенных в основные списки.

Во втором туре общая явка по Гагаузии составила всего лишь 33,3 процента. Следует отметить, что по результатам второго тура в шести избирательных округах явка избирателей была ниже установленной законом 1/3, и в этих округах были проведены повторные выборы. Согласно поправкам Тарнавского в Избирательном Кодексе Гагаузии на повторных выборах не имеет значения явка избирателей, и выборы признаются состоявшимися даже при явке всего нескольких избирателей, что автоматически нарушает принцип представительства.

В регионе достаточно часто обсуждается проблема представительства жителей Гагаузии депутатами Народного Собрания. Так, согласно ч.(2) ст.8 Закона об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) Nr.344-XIII от 23.12.94 число депутатов Народного Собрания не должно превышать одного от каждых пяти тысяч избирателей, но каждый населенный пункт должен иметь не менее одного депутата⁵³. В итоге, кандидаты от городских избирательных округов избираются от 5000 избирателей, а кандидатам от сельских небольших избирательных округов (например, Ферापонтьевка, Карбалия, Русская Киселия, Котовское) достаточно заручиться поддержкой

52 Выборы 2021 года в Народное Собрание Гагаузии <https://alegeri.md/images/6/6a/Alegeri-adunarea-populara-gagauzia-2021-ru.pdf> посещен 16.07.2025

53 Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) Nr.344-XIII от 23.12.94 Мониторул Официал N 3-4 / 14.01.1995

всего 200-300 избирателей. На повторных выборах поддержка может быть и того меньше. На повторных выборах явка по данным ЦИК Гагаузии составила ровно 37%. Среди округов самая высокая явка в селе Буджак — 78,2%. Меньше всего в округе №27 в Конгазе — 20,4%⁵⁴.

30 апреля 2023 года в Гагаузии прошли выборы Башкана (главы автономии), а также выборы депутатов в Народное Собрание Гагаузии по нескольким избирательным округам.

На пост главы автономии претендовало восемь человек: депутаты Народного собрания Виктор Петров, Николай Дудогло, Григорий Узун, Сергей Чимпоеш, бывшие главы региона Михаил Формузал и Дмитрий Кройтор, экс-депутат парламента Сергей Чернев, кандидат от партии «Шор» Евгения Гуцул. Действующая башкан Ирина Влах в выборах главы автономии участия не принимала, т.к. свыше двух сроков подряд запрещено баллотироваться.

По данным ЦИК Гагаузии, в первом туре приняли участие 57,8% избирателей или 57 019 человек. При такой явке выборы считаются состоявшимися. Всего в Гагаузии было открыто 65 избирательных участков в 26 населенных пунктах (на национальных выборах всегда 68 участков). В избирательные списки на выборы главы региона внесены 92 519 человек. При этом ЦИК автономии сообщил, что отпечатано (с учетом резерва в 1%) 93 451 бюллетень, из них на гагаузском языке - 3 769 бюллетеней, на молдавском языке - 3 398, на русском - 86 284.

В программах каждого из участников предвыборной гонки были пункты о расширении сотрудничества с Россией и другими странами евразийского пространства⁵⁵.

Во втором туре выборов явка избирателей была значительно ниже и составила 45%. Всего проголосовало 43 589 избирателей.

Выборы Башкана в 2023 году проходили в очень спорной ситуации. С одной стороны в Республике Молдова уже действовал новый Избирательный Кодекс РМ с достаточно серьезными требованиями к кандидатам, к финансированию и проведению агитации, но с другой стороны положения кодекса, которые регламентировали региональные выборы должны были вступить в силу только 1 января 2024 года. Следовательно, выборы прошли только по правилам, действовавшего на тот момент Избирательного Кодекса Гагаузии. Местная ЦИК Гагаузии вынуждена была применять местное законодательство, в котором не было запрета на иностранное участие при агитации (концерты Баскова и Киркорова), запрета на подвозы и т.д.

54В Гагаузии закрылись избирательные участки. Явка на выборах в НСГ составила 37 % <https://laf.md/2021/10/03/v-gagauzii-zakrylis-izbiratelnye-uchastki-javka-na-vyborah-v-nsg-sostavila-37/> посещен 15.07.2025

55 В Гагаузии прошли выборы башкана и депутатов Народного Собрания <https://www.cikpmr.com/news-page/v-gagauzii-proshli-vybory-bashkana-i-deputatov-narodnogo-sobraniya.html> посещен 14.07.2025

В итоге, Апелляционная Палата Комрат утвердила итоги выборов и признала Башканом Евгению Гуцул. Такая ситуация стала возможна только из-за того, что ни центральной властью, ни региональной властью, не была проведена работа по гармонизации избирательного законодательства, при этом центральная власть оставила законную лазейку для применения устаревших правил вплоть до 01.01.2024г.

Гражданская коалиция за свободные и честные выборы выразила свою обеспокоенность деградацией избирательного процесса и игнорированием основных правовых принципов обеспечения проведения свободных и честных выборов в ходе выборов на должность главы (Башкана) Автономного территориального образования Гагаузия⁵⁶.

Всё, вышеизложенное, доказывает, что право на участие в выборах является прямым продолжением права на управление. Гагаузы, как этническое меньшинство, имея уже утвержденные механизмы для осуществления права на управление, должны разработать правила для гармонизации законодательства, а центральная власть обязана учитывать существование Гагаузии при принятии решений.

2.4. Перспективы улучшения политического представительства национальных меньшинств

С целью выявления перспектив улучшения политического представительства национальных меньшинств в регионе был проведён комплексный анонимный опрос среди жителей Республики Молдова, с особым акцентом на АТО Гагаузия. Основной задачей исследования являлось получение достоверной информации о текущем уровне политической вовлечённости населения, оценка степени участия представителей национальных меньшинств в процессах принятия решений на государственном и местном уровнях, а также выявление существующих барьеров и проблем, препятствующих полноценному представительству.

Анкетирование охватывало широкий спектр вопросов, включая возраст, пол, место проживания, национальность респондентов, а также их привычки и интерес к общественно-политической жизни. Вопросы были направлены на выявление уровня участия граждан в выборах, информированности о политических событиях, обсуждении новостей, а также источников получения информации. Особое внимание уделялось восприятию региональных органов власти АТО Гагаузия и центральных органов на уровне государства, их способности учитывать интересы национальных меньшинств, а также субъективному ощущению граждан относительно дискриминации или ущемления прав на управление обществом по этническому признаку.

Кроме того, респонденты оценивали степень представленности нацио-

⁵⁶ Декларация. Позиция Гражданской Коалиции за Свободные и Честные выборы по выборам главы Гагаузии, состоявшимся в 2023 году <https://promolex.md/ru/grazhdanskaya-koalicziya-za-svobodnye-i-chestnye-vybory-gkschv-konstatiruet-cto-nedavnie-vybory-na-dolzhnost-glavy-bashkana-ato-gagauziya-proshli-s-mnogochislennymi-narusheniyami/>

нальных меньшинств во власти, возможность их участия на руководящих позициях, а также целесообразность внедрения гарантированных квот и создания региональных политических партий. Данный подход позволил не только зафиксировать объективные и субъективные аспекты участия меньшинств в политической жизни, но и выявить ключевые проблемные зоны, такие как недостаточная представленность, ограниченный доступ к политическим процессам и низкий уровень политической активности в отдельных группах населения.

На основе анализа результатов опроса были выявлены конкретные направления для улучшения политического представительства национальных меньшинств. Среди предложений — расширение механизмов участия в выборах, внедрение квот на региональном и центральном уровнях с соблюдением пропорциональности численности населения, поддержка инициатив по созданию региональных партий и повышение информированности граждан о возможностях участия в политическом процессе.

Анализ демографических данных показал, что основная часть респондентов относится к возрастным группам 31–45 лет (40%) и 46–60 лет (41,2%), при этом большинство участников — женщины (87%). 73,5% респондентов проживают в городах и 26,5% — в сельской местности. Среди национальных групп преобладают гагаузы (76,5%), что подчёркивает специфику региона и необходимость учитывать их интересы при формировании политики.

Результаты опроса свидетельствуют о высоком уровне электоральной активности населения: 91,2% респондентов постоянно участвуют в выборах, 7,6% — иногда, лишь 1,2% никогда не участвуют. Интерес к общественно-политической жизни проявляют 80,6% участников, а 72,4% регулярно следят за новостями о политике. При этом только 48,2% обсуждают политические события с другими людьми, что указывает на необходимость повышения уровня политического диалога в обществе. Основными источниками информации о событиях являются телевидение (24,1%) и социальные сети (Instagram — 12,9%, TikTok — 15,3%), что отражает современные тенденции медийного потребления и влияния цифровых платформ на формирование политической позиции граждан.

Опрос также позволил выявить восприятие гражданами влияния органов власти. 51,2% респондентов считают, что региональные органы АТО Гагаузия реально влияют на политику в регионе, а 61,2% — на политику страны. Вместе с тем почти половина опрошенных (47,3%) не считает себя политически активными, что отражает существующую проблему недостаточной вовлечённости населения в управленческие процессы.

Важной частью исследования стало изучение представительства национальных меньшинств. Респонденты считают, что центральная власть учитывает интересы меньшинств недостаточно: 51,2% уверены в этом, 42,4% — иногда. Региональная власть АТО Гагаузия также не всегда учитывает интересы этнических групп: только 37,6% считают, что интересы учтены,

39,4% — иногда, а 20% — нет. При этом 38,8% респондентов считают, что национальные меньшинства представлены во власти недостаточно, 12,4% — не представлены вовсе, а 43,5% затруднились ответить. Дискриминацию по национальному признаку ощущают 25,3% участников опроса, а 20,6% сталкиваются с ней время от времени.

Что касается перспектив улучшения политического представительства, большинство респондентов поддерживают внедрение гарантированных квот для Гагаузии в парламенте и органах исполнительной власти, в судебных и правоохранительных органах (82,9%). Создание региональных партий для усиления представительства меньшинств поддерживают 34,1% участников, однако почти половина респондентов (48,2%) затруднились дать ответ, что свидетельствует о недостаточной осведомлённости населения относительно инструментов политической инклюзии.

На основе полученных данных можно сделать вывод, что жители региона заинтересованы в участии в политической жизни и поддерживают меры по расширению представительства национальных меньшинств. Результаты опроса позволяют выработать рекомендации по совершенствованию механизмов участия этнических групп в управлении: внедрение квот, создание региональных партий, повышение информированности граждан и развитие каналов взаимодействия между органами власти и этническими сообществами. Данный анализ служит логическим продолжением основной главы исследования, раскрывающей состояние политического представительства национальных меньшинств в Молдове и на примере АТО Гагаузия, и позволяет определить конкретные шаги для его улучшения.

На основании полученных данных можно выделить ключевые направления для повышения политического представительства гагаузской общины в АТО Гагаузия и на уровне государства. Респонденты отметили недостаточную представленность национальных меньшинств во власти, частичное ощущение дискриминации и ограниченную возможность влиять на принятие решений. Эти результаты позволяют выработать конкретные рекомендации и шаги по улучшению ситуации, опираясь как на национальный контекст, так и на зарубежный опыт консоциативных и квотированных моделей представительства.

Во-первых, целесообразно внедрить гарантированные квоты для представителей гагаузской общины как в парламенте и органах исполнительной власти страны, так и в региональных органах АТО Гагаузия. Подобная практика широко применяется в ряде стран с этнически разнородным населением: в Новой Зеландии, Индии и Румынии квоты для национальных меньшинств позволяют обеспечить их постоянное участие в законодательных и управленческих процессах. Введение квот позволит учитывать интересы гагаузов при принятии решений, повысит доверие к институтам власти и укрепит социальную интеграцию меньшинства.

Во-вторых, необходимо расширять участие представителей гагаузской общины в судебной и правоохранительной системе. Аналогично практике в некоторых странах Европы, где меньшинства имеют гарантированные места в правоохранительных структурах или спецподразделениях, такие меры создают условия для продвижения компетентных специалистов на руководящие должности и усиления влияния меньшинства на формирование правовой политики региона.

Третьим направлением является поддержка региональных партий и политических инициатив, ориентированных на представление интересов гагаузов. В странах с консociативными моделями демократии, таких как Швейцария или Бельгия, политические структуры меньшинств способствуют их активному участию в принятии решений и обеспечивают представительство в органах власти, не ограничиваясь формальной квотой. Создание подобных партий позволит повысить информированность населения о возможностях участия в управлении и стимулирует гражданскую активность.

Кроме того, важно повышать политическую информированность граждан. Проведение образовательных программ, медиакмпаний и дискуссий о выборах, политических процессах и правах национальных меньшинств способствует формированию активной позиции и вовлеченности населения, особенно молодежи. Опыт скандинавских стран показывает, что сочетание квотирования и широкой гражданской информированности позволяет добиться не только формального, но и реального участия меньшинств в управлении.

Не менее важным является институционализированный механизм консультаций. Создание постоянных консультативных органов при центральной и региональной власти с участием представителей гагаузской общины позволит обеспечить реальное влияние на принятие решений, а не только формальное присутствие. Подобные консультативные структуры успешно функционируют в консociативных системах, таких как Бельгия и Ливан, где включение всех значимых этнических групп в принятие решений предотвращает социальные конфликты и повышает легитимность власти.

Наконец, необходимо внедрять регулярный мониторинг и оценку эффективности мер по представительству меньшинств. Периодические опросы и исследования, аналогичные проведённому в рамках данного исследования, позволяют выявлять проблемные области и корректировать действия органов власти, повышая эффективность мер по политической инклюзии, что подтверждается международным опытом стран с квотированным представительством.

Таким образом, результаты проведённого опроса показывают, что, несмотря на высокий уровень политической активности и интерес к управлению регионом, представители гагаузов сталкиваются с ограниченной возможностью влиять на принятие решений и недостаточной представленностью

во власти. Для улучшения ситуации необходимо внедрение комплексных мер, включая гарантированные квоты в органах власти, расширение участия в судебной и правоохранительной системе, поддержку региональных инициатив и партий, а также создание постоянных консультативных органов.

Опыт зарубежных стран с консоциативной и квотированной системой представительства показывает, что такие меры способствуют не только формальному включению меньшинств, но и реальному влиянию на принятие решений. Внедрение этих подходов в АТО Гагаузия и на национальном уровне позволит повысить учет интересов гагаузов, укрепить доверие к государственным институтам и создать условия для более инклюзивного и сбалансированного политического процесса. Таким образом, исследование не только выявляет существующие проблемы, но и формирует практические рекомендации для повышения эффективности политического представительства национальных меньшинств в регионе.

Заключение

Этническое и культурное многообразие является неотъемлемой характеристикой большинства современных государств. Однако, даже сегодня отсутствует универсальное определение термина «национальное меньшинство». Научные подходы и словарные трактовки варьируются, но в них прослеживается общая мысль: меньшинства обладают особой этнокультурной идентичностью, нуждаются в её сохранении и должны иметь гарантии эффективной правовой защиты. Это подтверждает необходимость рассматривать их не только как социальную группу, но и как активных участников общественной и политической жизни.

Международные правовые акты подчёркивают, что защита прав меньшинств должна строиться на принципах равноправия, недопущения дискриминации и обеспечения реального участия в процессах принятия решений. Так, Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств, а также базовые документы в сфере прав человека закрепляют обязанность государств не только формально признавать права этих групп, но и создавать условия для их практической реализации. Таким образом, равенство понимается не только в юридическом, но и в функциональном измерении, что предполагает необходимость специальных механизмов включения меньшинств в государственное управление.

Несомненно, правовая система Республики Молдова содержит нормы, направленные на соблюдение этих принципов. Конституция закрепляет равенство всех граждан, а Избирательный кодекс гарантирует универсальное избирательное право. Дополнительные законодательные акты, включая закон «Об обеспечении равенства» и закон «О правах лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам», создают нормативную основу для защиты этнокультурных и языковых прав. Эти документы отражают стремле-

ние государства соответствовать международным стандартам и обеспечить справедливое участие меньшинств в политике.

Однако практическая реализация данных норм остаётся проблематичной. Провозглашённые гарантии зачастую носят декларативный характер, а действующие механизмы не обеспечивают полноценного включения этнических меньшинств в процесс управления страной. Это выражается в ограниченном представительстве их интересов в органах власти и в ощущении у самих представителей меньшинств слабого влияния на политические решения. Такая ситуация препятствует формированию устойчивого диалога между различными этническими группами и центральной властью. Желательно было бы ввести в законодательство Республики Молдова необходимость включения представителей различных национальностей аналогично гендерному подходу.

Анализ зарубежных моделей политического представительства национальных автономий и этнических меньшинств показывает, что в мировой практике существует широкий спектр подходов к решению этой проблемы — от федеративной модели до консультативных механизмов участия. Каждая из них отражает исторический опыт, этнокультурные особенности и уровень демократического развития конкретного государства.

Шаг депутатов Народного собрания Гагаузии, предложивших закрепить за автономией пять депутатских мандатов в Парламенте Республики Молдова, можно рассматривать как попытку применить подобные международные практики к национальным условиям. Эта инициатива направлена на устранение пробела в действующей избирательной системе, которая не гарантирует представительства гагаузского народа на общегосударственном уровне. Реализация проекта позволит обеспечить справедливое участие автономии в управлении страной, усилит защиту прав меньшинств и станет вкладом в укрепление демократических процессов.

Осуществление политического представительства гагаузского народа в органах власти Молдовы представляет собой сложную задачу, требующую комплексного подхода. Решение этой проблемы предполагает учет исторических, культурных и политических особенностей Гагаузии, а также укрепление автономии и обеспечение эффективного участия гагаузского народа в процессе принятия решений, касающихся их интересов. Следовательно, установленная «квота» представителей гагаузского народа в представительном органе страны Парламенте РМ могла бы существенно поднять на новый уровень вопросы защиты прав гагаузов, как национального меньшинства.

Продолжающийся конфликт между центральными и региональными властями Гагаузии основан на различном восприятии процесса получения Гагаузией статуса автономии. С одной стороны, гагаузская элита считает, что могла бы настаивать на независимости региона, как и Приднестровье, но

выбрала путь компромисса, уступки в обмен на договорное сообщество, будь то федеративное или конфедеративное. С другой стороны, центральные власти считают, что Гагаузия получила свой статус автономии в результате глубокой децентрализации и уступок центральной власти в пользу «сепаратистского движения» ради мира и мирного сосуществования этнических групп в Республике Молдова. Это восприятие часто отражается в отношении центральных властей к гагаузской автономии. Для гагаузской элиты, и особенно для самих гагаузов, ориентация на Москву и российские проекты в регионе являются принципиальными факторами. С этой точки зрения, ценности и помощь Европейского Союза, предоставляемые любыми способами, имеют меньшее значение. Наиболее красноречивым свидетельством в этом смысле является электоральное поведение элит и граждан автономии на парламентских выборах, во всех электоральных циклах, где политические силы, декларирующие себя сторонниками сближения с Россией и поддерживающие её интеграционные проекты, получают массовые голоса, значительно превышающие средний показатель по стране.

Трансформация модели гагаузской автономии в успешную отвечает интересам Республики Молдова. В обществе, раздробленном по многим критериям, оптимальной представляется формула унитарного государства, предоставляющая статус автономии регионам с ярко выраженным этнокультурным характером. Центральные власти Республики Молдова должны проводить последовательную политику в отношении гагаузской автономии, укрепляя осуществление требований Закона «Об особом правовом статусе АТО Гагаузии». Предоставив Гагаузии статус автономии в 1994 году, власть РМ может инициировать глубокий диалог с целью устранения опасений гагаузской общины относительно возможных проектов развития страны. Необходимо больше вовлекать представителей гагаузского народа в процесс принятия решений, реанимировав совместную рабочую группу Парламента и Народного Собрания АТО Гагаузии. Включение представителей НСГ в рабочие процессы сможет убедить гагаузский народ в ценности как европейского пути Республики Молдова, так и гарантированности права этнических меньшинств на управление страной.

Рекомендации для центральных органов власти

1. Для решения вопросов, связанных с требованиями адекватного представительства гагаузского этноса в Парламенте Республики Молдова, решением мог бы стать переход от абсолютной пропорциональной избирательной системы – одна страна, один избирательный округ – к ограниченной пропорциональной избирательной системе – созданию избирательных округов с несколькими мандатами. Гагаузия должна стать избирательным округом с 4-5 мандатами, пропорциональными численности проживающих в ней граждан. В этом случае необходимость активизации и поддержки региональных партий станет ещё более острой, учитывая, что избиратели в регионе избегают голосовать за общенациональные партии.

2. Следует изучить возможность обеспечения стабильного предоставления Главе Гагаузии статуса члена Правительства по должности в целях поддержания постоянного диалога для решения проблем региона в соответствии с законодательством и с учётом его специфики. Представитель Государственной канцелярии при Исполнительном аппарате автономии должен уравнивать роль Башкана в Правительстве Республики Молдова. Эта взаимность должна гарантировать согласование надлежащего применения актов, издаваемых Правительством и Исполнительным комитетом Гагаузской автономии. Также, следует повысить потенциал аппарата Башкана по мониторингу законодательной повестки дня Правительства и министерств, а также повысить потенциал аппарата Башкана в Кишиневе по оказанию юридических консультационных услуг и в плане человеческих ресурсов. Предлагается восстановить обязательное требование о проведении консультаций и согласовании с Башканом по тем решениям, которые могут повлиять на регион и его полномочия.

3. Весьма желательно, чтобы консультационный процесс проходил на ранних стадиях разработки программных документов или проектов законов и нормативных актов. Это должно быть отражено в положении о разработке нормативных актов, а также в методологии разработки политик. Таким образом, если на совещаниях Государственных секретарей и авторов законопроектов и других решений Правительства составляются списки органов, которые должны дать заключение по проекту нормативного акта, необходимо учитывать, влияют ли положения данного документа на Автономное территориальное образование.

4. Необходимо восстановить постоянно действующую комиссию (рабочую группу) с участием специализированных структур Парламента Республики Молдова и Народного Собрания АТО Гагаузии для законодательной гармонизации местных нормативных актов Гагаузии с национальным законодательством. Также необходимо поддерживать постоянный диалог между национальным законодательным форумом и Народным Собранием Гагаузии в целях урегулирования и гармонизации отношений, касающихся Гагаузской автономии.

5. Предоставление права вето по вопросам, влияющим на регион — представители Гагаузии могли бы иметь право блокировать или требовать дополнительного обсуждения решений национального уровня, которые затрагивают компетенции автономии, местное самоуправление, экономическое развитие и культурные вопросы.

Рекомендации для органов местного публичного управления регионального уровня

1. Для органов местного публичного управления на региональном уровне рекомендуется восстановить постоянно действующую рабочую группу с участием специалистов Народного Собрания Гагаузии и структур Парламента Республики Молдова для согласования и гармонизации местных

нормативных актов с национальным законодательством. Работа такой комиссии должна включать регулярные встречи и рабочие сессии, мониторинг новых законопроектов, разработку механизмов отчётности и обеспечение доступа к правовой экспертизе для корректного толкования и применения законов.

Необходимо организовать системный мониторинг национального законодательства и оценку его влияния на региональные полномочия и интересы жителей. На основе анализа следует формировать рекомендации и предложения по корректировке проектов нормативных актов до их принятия, а также проводить анализ реализации уже принятых законов и оценивать их эффект на автономию.

2. Для усиления институционального потенциала рекомендуется развивать компетенции аппарата Башкана в области законодательства, административного управления, юридического консультирования и мониторинга законодательной повестки. Следует внедрить систему регулярных отчетов о деятельности аппарата и реализации законодательных инициатив.

3. Положительно скажется также координирование деятельности с образовательными и экспертными структурами для анализа законодательства и оценки его влияния на регион, используя научные и аналитические материалы для обоснования предложений, а также обмен опытом.

4. Необходимо активизировать работу по правовому воспитанию избирателей, проживающих в АТО Гагаузии для противодействия избирательной коррупции.

Библиография

1. Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств Страсбург, 1 февраля 1995 года
2. Свод рекомендуемых норм при проведении выборов. Руководящие принципы и пояснительный доклад, принятые Венецианской комиссией на 52-й сессии (Венеция, 18-19 октября 2002 года) [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-rus)
3. Европейская конвенция по правам человека https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_rus
4. ACFC/OP/V(2023)3 Опубликовано 18 октября 2023 г. Секретариат Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств. Совет Европы F-67075 Страсбург Седекс Франция// www.coe.int/minorities
5. Руководство по вопросам наблюдения и содействия участию национальных меньшинств в избирательных процессах, БДИПЧ ОБСЕ, 2021
6. ООН, МПГПП, Ст. 2; ООН, КПИ, Ст. 2; АС, АСПЧН, Ст. 2; ОАГ, АКПЧ, Ст. 1; ЛАГ, Арабская хартия, Ст. 3; ЕС, Хартия по правам человека, Ст. 21(1); СНГ, Конвенция о правах и основных свободах человека, Ст. 20(2); ООН (КЭСКО), Замечание общего порядка 20, параграф 32
7. ООН (ПГПП), Замечание общего порядка 28, параграф 21
8. Конституция РМ от 29.07.1994.//Monitorul Oficial al Republica Moldova № 1 12.08.1994г. Дата вступления в силу:27.08.1994

9. Избирательный кодекс Республики Молдова № 325 от 08.12.2022 // Мониторул Официал № 426-427/770 от 23.12.2022
10. Кодекс телевидения и радио Республики Молдова № 260 от 27-07-2006 Опубликовано : 18-08-2006 в Monitorul Oficial № 131-133 статья 679
11. Закон о правах лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, и правовом статусе их организаций № 382-XV от 19.07.2001// Мониторул Официал ал Р.Молдова N 107/819 от 04.09.2001
12. Закон РМ «О местном публичном управлении» № 436 от 28.12.2006.//Monitorul Oficial al Republica Moldova N 32-35 от 09.03.2007 г.
13. Закон РМ «Об административной децентрализации» № 435 от 28.12.2006.// Monitorul Oficial al Republica Moldova N. 29-31 от 02.03.2007
14. Закон РМ «Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери)» № 344 от 23.12.1994.//Monitorul Oficial al Republica Moldova N. 003 от 14.01.1995
15. Закон РМ «Об административно-территориальном устройстве Республики Молдова» № 764 от 27.12.2001.//Monitorul Oficial al Republica Moldova N 16 от 29.01.2002 г.
16. Закон РМ «О статусе местного выборного лица» № 768 от 02.02.2000.//Monitorul Oficial al Republica Moldova N 34 от 24.03.2000 г.
17. STRATEGIA de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027 Hotărîrea Guvernului nr.9 din 2016
18. Избирательный Кодекс АТО Гагаузии №60-XXVII/V от 31 июля 2015 г.
19. Пятое заключение по Республике Молдова Консультативного Комитета по рамочной конвенции о защите национальных меньшинств// <https://rm.coe.int/5th-op-moldova-ru/1680b2a3e6> посещен 17.07.2025
20. Larousse. Dicționar de sociologie. – București, 1996, p.169
21. Tămaș S. Dicționar politic. - București, 1996, p.159
22. DEX. – București, 1996, p.636
23. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. – București, 1998, p.218.
24. Джери Д., Джери Дж. Большой толковый социологический словарь Collins. – Москва, 1999, с.493
25. Абсатаров Р. Национальные процессы: особенности и проблемы. – Алматы, 1995, с.116
26. Doc. E/CN. 4/358 din 30 ianuarie 1950 // Ion Diaconu. Minorități-Statut-Perspective. – București, 1996, p.80
27. Mureșanu C. Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților. - Cluj-Napoca, 1996, p.37
28. Moșneaga V. Minoritățile naționale în Moldova: starea și gradul de identificare. // Moldoscopia (Probleme de analiză politică). Partea III. / USM. – Chișinău, 1994, p.36
29. Cârnaț T., Iovu A. Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova – Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2018. 160 p.
30. D.C. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Craiova: Simbol, 2017. 938 p.
31. Автономия и границы в меняющейся Европе. Рекомендация 385 (2016) // Обсуждена и одобрена Палатой регионов 23 марта 2016 г. и принята Конгрессом 24 марта 2016 г .
32. Костромицкий А. Концепция автономии в современном конституционном праве: сравнительный анализ отечественных и зарубежных подходов, Revista Institutului național al justiției NR. 3 (70), 2024, с.49 https://www.inj.md/sites/default/files/new/7.RINJ_3_70_2024_site-7.pdf посещено 01.08.2025

33. Андриченко Л. В., Хабриева Т. Я. Правовое регулирование межнациональных отношений по законодательству зарубежных государств // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2013. № 3. с. 408.
34. Joseph Facal QUÉBEC'S POLITICAL AND CONSTITUTIONAL STATUS Bibliothèque nationale du Québec — 1999, p.16-17
35. Lijphart A. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, 1999, p.143-144
36. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы, 1997 https://www.civisbook.ru/files/File/Leiphart_1992-1.pdf
37. Евдокимов И.Д. Кудрин Г.М. Консоциальная демократия как модель институциональной организации фрагментированного общества, Вопросы студенческой науки, Выпуск №11 (63), ноябрь 2021, ст.110-111 <file:///C:/Users/User/Downloads/konsotsionalnaya-demokratiya-kak-model-institutsionalnoy-organizatsii-fragmentirovannogo-obschestva.pdf>
38. Krook, M. L., & O'Brien, D. Z. The politics of group representation: Quotas for women and minorities worldwide. *Comparative Politics*, 42(3), 2010, p. 257 https://mlkrook.org/pdf/krook_obrien_10.pdf
39. Анализ институциональных механизмов и отношений между центральными властями и АТО Гагаузия/ SMI- Фонд мира Марпти Ахтисаари, Диалог по Гагаузии.- Кишинэу: Б. и. , 2001
40. МОЛДОВА МЕЖДУ ВОСТОКОМ И ЗАПАДОМ: ВЗГЛЯДЫ ИЗ ГАГАУЗИИ И ТАРАКЛИИ Общественно-политический опрос, проведенный в АТО Гагаузия и Тараклийском районе: Идентичности и интеграция, социально-экономическая ситуация и политические предпочтения. Институт Общественной политики. – Кишинев, 2021 // https://ipp.md/wp-content/uploads/2022/01/Gagauzia_Taracليا_2021_ru.pdf
41. Pagina oficială a Comisiei Electorale Centrale din Moldova www.cec.md
42. Pagina oficială a CEC din Gagauzia www.mskgagauzia.md
43. Pagina oficială a Adunării Populare din Gagauzia <https://halktoplushu.md>
44. Политико-правовые особенности региональных и местных выборов 19 сентября 2021 года <https://golosinfo.org/articles/145301>
45. Десять главных выборов в ЕС в 2023 году <https://golosinfo.org/articles/146326>
46. Местные выборы в Республике Молдова (20 октября 2019 г.) <https://rm.coe.int/-/16809fe42f>
47. Боцан И., Гурин К. «Соответствие законодательства Гагаузии национальным и международным требованиям в области избирательного права» <http://www.e-democracy.md/files/improvement-election-laws-procedures-gagauzia-2011-ru.pdf>
48. Критерии выдвижения кандидатов на местные и региональные выборы <https://rm.coe.int/-/1680718981>
49. Выборы на неподконтрольных территориях <https://www.eurointegration.com.ua/files/0/0/occupied-elections-rus.pdf>
50. Административные ресурсы и честные выборы Практическое руководство для местных и региональных политиков и государственных служащих <https://rm.coe.int/prems-018720-rus-5001-booklet-ress-administratives-collection-ethique-/1680a33d85>
51. Выборы региональные <https://politike.ru/termin/vybory-regionalnye.html>
52. Права человека и выборы <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training2ru.pdf>

53. Информация о региональных выборах 2022 года в Хельсинки <https://vaalit.fi/en/information-about-the-county-elections-in-russian>
54. Резолюция 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml посещен 12.06.2025
55. Election Act, CQLR с E-3.3, Chapter 1 art 1. art. 14 <https://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/cqlr-c-e-3.3/latest/cqlr-c-e-3.3.html> посещен 01.08.2025
56. Loi constitutionnelle de 1867, Chapter IV, art.22 https://www.sqrc.gouv.qc.ca/relations-canadiennes/institutions-constitution/codifications/loi-constitutionnelle-1867.asp?utm_source посещен 01.08.2025
57. Official Languages Act R.S.C., 1985, с. 31 (4th Supp.) Part I art 4(1) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/o-3.01/FullText.html> посещен 01.08.2025
58. D.P.R. 31 agosto 1972, n. 670 - Statuto Speciale per la Regione Trentino-Alto Adige, art.4
59. Estonia Law of 1993 on Cultural Autonomy for National Minorities Chapter 1 art.2 <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1993/en/14254>
60. Electoral Amendment 1975, No. 28, art.23,p.210 https://www.nzlii.org/nz/legis/hist_act/eea19751975n28210.pdf
61. Ustava Republike Slovenije. - Ljubljana : Državni zbor Republike Slovenije, 2014 art.64 p.34-35 https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Nastajanje_slovenske_ustave/2014-1slo_Ustava_RS.pdf
62. Вершинина В. Когда откроется индустриальный колледж в Комрате <https://nokta.md/kogda-otkroetsya-industrialnyj-kolledzh-v-komrate/>
63. Тарнавский: НСГ искусственно создаёт «избирательный хаос» <https://point.md/ru/novosti/politika/tarnavskii-nsg-iskusstvenno-sozdaet-izbiratel-nyi-khaos/> посещен 19.08.2018
64. Как голосовала Гагаузия во втором туре выборов президента четыре года назад и сейчас. Сравнительный анализ <https://laf.md/2020/11/16/kak-golosovala-gagauzija-vo-vtorom-ture-vyborov-prezidenta-chetyre-goda-nazad-i-sejchas-sravnitelinyj-analiz/> посещен 12.07.2025
65. Центральная избирательная комиссия обработала 100% (68) протоколов с участков, открытых в Гагаузии для голосования на выборах президента и конституционном референдуме <https://tv8.md/ru/2024/10/21/rezultati-viborov-iz-gagauzii-referendumu-skazali-net-lidiruet-aleksandr-stoyanoglo/267943> посещен 13.07.2025
66. Выборы 2021 года в Народное Собрание Гагаузии <https://alegeri.md/images/6/6a/Alegeri-adunarea-populara-gagauzia-2021-ru.pdf> посещен 16.07.2025
67. В Гагаузии закрылись избирательные участки. Явка на выборах в НСГ составила 37 % <https://laf.md/2021/10/03/v-gagauzii-zakrylis-izbiratelnye-uchastki-javka-na-vyborah-v-nsg-sostavila-37/> посещен 15.07.2025
68. В Гагаузии прошли выборы башкана и депутатов Народного Собрания <https://www.cikpmr.com/news-page/v-gagauzii-proshli-vybory-bashkana-i-deputatov-narodnogo-sobraniya.html> посещен 14.07.2025
69. Декларация. Позиция Гражданской Коалиции за Свободные и Честные выборы по выборам главы Гагаузии, состоявшимся в 2023 году <https://promolex.md/ru/grazhdanskaya-koalicziya-za-svobodnye-i-chestnye-vybory-gkschv-konstatiruet-cto-nedavnie-vybory-na-dolznost-glavy-bashkana-ato-gagauziya-proshli-s-mnogochislennymi-narusheniyami/>